

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

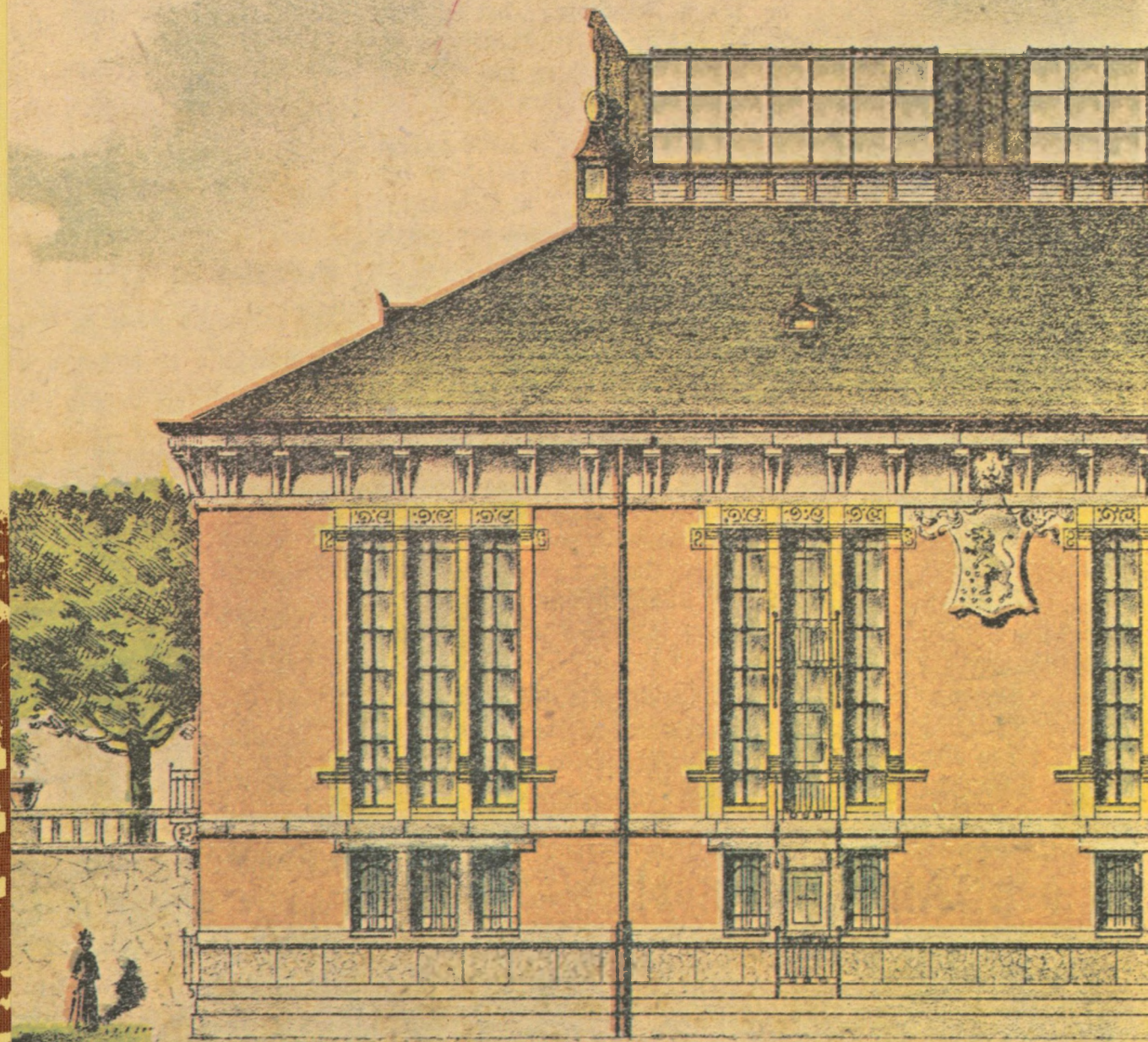
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

fra
BISPETOFTEN
til
BJERGET

STATSBIBLIOTEKET 1902-77

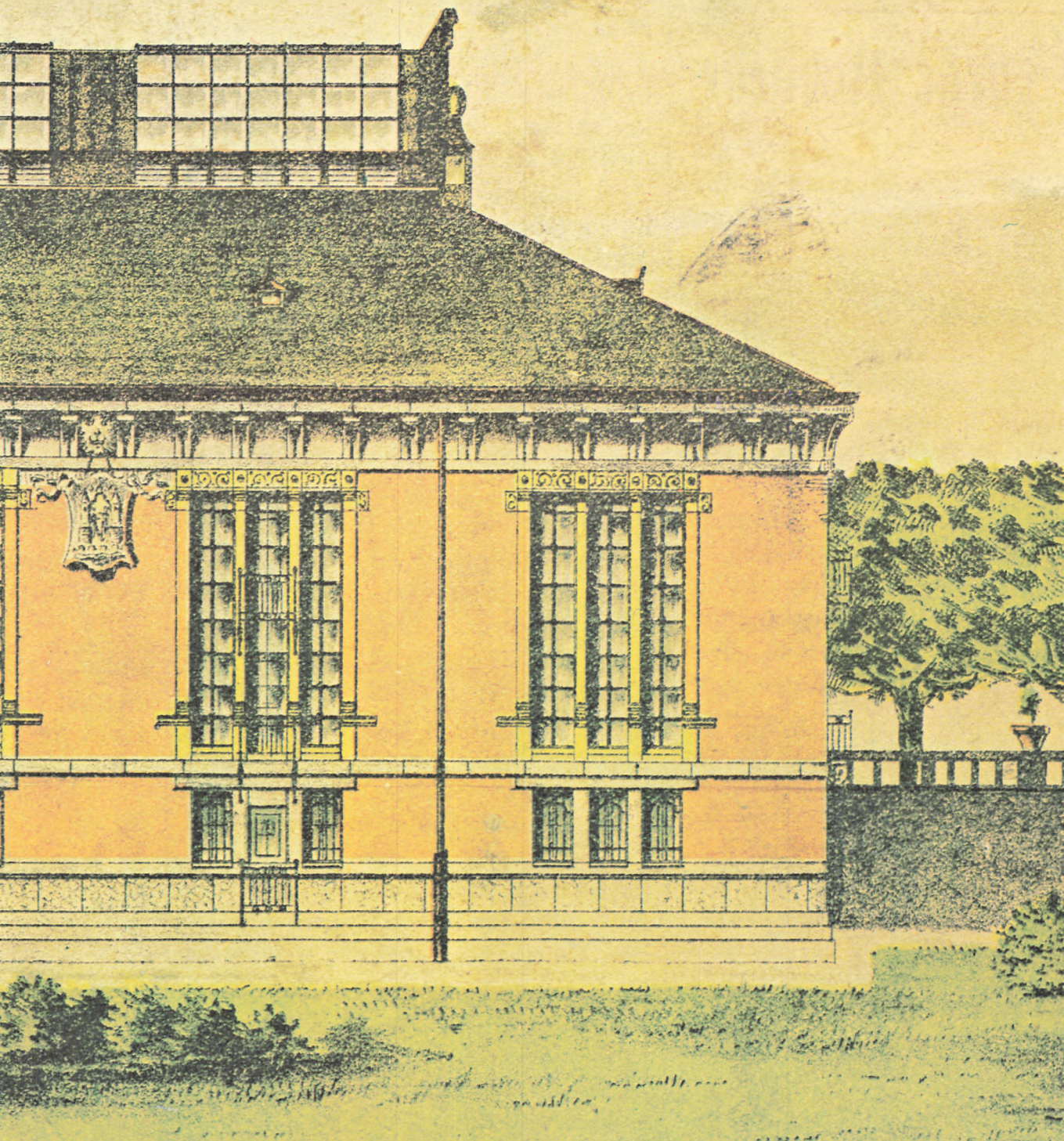

16.4.2012
70.-

(N)

17

fra Bispetofte
til Bjerget

fra Bispetoften *til* Bjerget

Statsbiblioteket 1902-77

Redigeret af Ejgil Søholm og Karl V. Thomsen

With an English summary

Universitetsforlaget i Aarhus 1977

BILLEDREDAKTION

Lotte Nielsen og Ejgil Søholm

Omslag

Statsbibliotekets nuværende bygning
gengivet efter fotografik af Lasse Andersen

Forsats

Statsbibliotekets oprindelige bygning,
koloreret gengivelse efter arkitekttegning
i Aarhus Stiftstidende 31. december 1898

ISBN 87-504-0392-3

Aarhus Stiftsbogtrykkerie

Indhold

Forord	7
DA STATSBIBLIOTEKET BLEV TIL Af fhv. overbibliotekar, dr. phil. Emanuel Sejr	9
STATSBIBLIOTEKET FREM TIL 1952 Af førstebibliotekar Ejgil Søholm	14
STATSBIBLIOTEKETS UDVIKLING 1952-1977 Af overbibliotekar Karl V. Thomsen	48
TAL OM UDLÅN Af forskningsbibliotekar Niels C. Nielsen	137
LIDT BYGNINGSHISTORIE Af kgl. bygningsinspektør C. F. Møller	151
DA VI BYGGEDE DET NYE STATSBIBLIOTEK OG FLYTTEDE DET GAMLE Af professor Niels Åge Nielsen	164
STATSBIBLIOTEKET OG MEDIEFORSKNINGEN Af professor H. P. Clausen	181
BILLEDER FRA ET GODT STUDIEMILJØ Af mag. art. Vagn Jørgensen	199
UDSTILLINGSSTYKKER Af førstebibliotekar Ejgil Søholm	205
STATSBIBLIOTEKETS SYSTEMATISKE KATALOG Af førstebibliotekar Erik Buus	221
Statsbibliotekets medarbejdere pr. 1. april 1977	241
English summary	245
Register	249

Forord

Da Statens nye provinsbibliotek i Århus for 75 år siden blev holdt over dåben, havde ingen af fadderne nogen klar fornemmelse af, hvad barnet ville udvikle sig til, når det kom til skelsår og alder. Det måtte imidlertid hurtigt stå på egne ben og gøre sig nyttig. Statsbiblioteket oplevede en stormfuld ungdom; mange følte sig kaldet til at drage omsorg for, at det blev opdraget i den sande københavnske bibliotekslærdom. Efter 25 år stod institutionen i den almindelige bevidsthed som et »Bibliotheca militans«, der kæmpede for sine principper og en fremtid som universitetsbibliotek.

Skønt det første jyske universitet lå lige om hjørnet, nægtede det store biblioteksudvalgs flertal at tage hensyn til det. For denne kompakte majoritet var Statsbiblioteket – og skulle fortsat kun være – en institution, der sammen med folkebibliotekerne tog sig af den almindelige oplysning og ikke kerede sig om lærde sager. Universitetet kom, og Statsbibliotekets dobbelte funktion som universitetsbibliotek og overcentral blev fastslået fra højeste sted. Da biblioteket rundede de 50, var der således ingen tvivl om opgaverne, men de efterhånden katastrofale pladsforhold gjorde det uhyre vanskeligt at løse dem.

De seneste 25 år, som er hovedemnet for denne jubilæumsbog, har på mange måder været kendetegnet ved ekspansion og fremgang – i al fald indtil den lineære sparepolitik inden for den offentlige sektor her på det sidste sørgede for, at tressernes glade kurver ikke voksede ind i himlen. Det helt afgørende for Statsbiblioteket siden 1952 har naturligvis været flytningen fra den gamle biblioteksbygning i Vester Allé til Universitetsparken – fra Bispetofte til Bjerget. Denne begivenhed skildres fra flere synsvinkler i jubilæumsbogen, der desuden rummer bidrag fra brugere og en afhandling om bibliotekets systematik.

Nogle vil måske i sparetider karakterisere jubilæumsbøger som luksus. Den opfattelse deler vi ikke; netop i trængte tider er det nødvendigt at gøre status. Det har derfor været en glæde for institutionen, at en række fonds og firmaer m.v. har været villige til at støtte udgivelsen af *Fra Bispetofte til Bjerget* og katalogpublikationen *Dansk Musik*, der ligeledes udsendes i forbindelse med jubilæet. For tilskud til de to udgivelser retter Statsbiblioteket en hjertelig tak til De danske Mejeriers Fællesrepræsentation, Den danske Provinsbank, Grindstedværket A/S, Konsul George Jorcks og Hustru Emma Jorcks Fond, Vilhelm Kiers Legater, Kjøbenhavns Handelsbank A/S, Edvard Pedersens Biblioteksfond, Sparekassen sds Midtjylland og Ministeriet for kulturelle anliggender.

Oprettelsen af Statsbiblioteket var vel det første effektive skridt til statslig decentralisering af kulturlivet i Danmark. Bibliotekets historie er et stykke karakteristisk dansk kulturhistorie, idet den viser, hvilke vanskeligheder en ny statsinstitution ude i »provinsen« har haft at kæmpe med. Disse forhold – arbejdspresset, debatten, kampen – har været med til at forme institutionen, som vi kender den i dag.

Fremtidsperspektiverne er ikke dominerende i denne jubilæumsbog. Til gengæld skulle Statsbibliotekets nutid i naturlig sammenhæng med dets fortid forhåbentlig træde levende frem gennem bogens tekst og billeder.

Ejgil Søholm   Karl V. Thomsen

Da Statsbiblioteket blev til

Af Emanuel Sejr

For den, som kun kender det nuværende travle Statsbibliotek i nær kontakt med universitetet, kan det være vanskeligt at forestille sig det stilfærdige, næsten idylliske bibliotek på Bispetofte. Måske forstår man det bedst, når man hører lidt om forhistorien, hvordan og hvorfor Statsbiblioteket blev oprettet.

Tanken om oprettelsen af et Statsbibliotek i Århus kan føres tilbage til 1884, da Christiansborg brændte. Det kongelige Bibliotek var ved denne lejlighed stærkt truet, og daværende overbibliotekar Bruun kom da til at tænke på det uforsvarlige i at opbevare to eksemplarer af den fra bogtrykkerne pligtasleverede danske litteratur i samme bygning, som det var tilfældet i Det kgl. Bibliotek. Ved en brand ville begge eksemplarer jo gå tabt. Løsningen måtte altså være et nyt bibliotek, som skulle opbevare det ene eksemplar af pligtasleveringen.

Bruun tumlede i nogen tid med disse planer, luftede dem også i Kultusministeriet, men først i 1892 blev der nedsat en kommission, som nærmere skulle overveje fremgangsmåden. Der var almindelig velvilje i kommissionen over for tanken om at oprette et »provinsbibliotek« i Århus, men dets opgaver ud over at opbevare det ene eksemplar af den pligtasleverede danske litteratur stod noget tåget for kommissionens medlemmer. Bruun betragtede vist nærmest det nye bibliotek som en filial af Det kgl. Bibliotek. Man var dog alle enige om, at det ikke skulle være et folkebibliotek. Det måtte blive kommunernes sag at sørge for den art biblioteker. Men ellers nøjedes man med lidt vage udtryk om »oplysning« og »kultur«, og så skulle Statsbiblioteket medvirke til at »bryde den stærke centralisation, som hersker i vort land«, og til »at efterhånden de klager noget kunne formindskes, som ofte ere hørte, klager over, at man i provinserne ikke kan drive videnskabelige studier, fordi man der mangler litteratur, bøger, på hvilke studierne skulle bygges«.

Den sidste opgave havde Statsbiblioteket naturligvis fra begyndelsen; men videnskabsdyrkerne var ikke så talrige, at de kom til at præge bibliotekets virksomhed i de første år. Snarere kan man sige, at det fungerede som et kæmpemæssigt folkebibliotek for hele landet, bortset fra at skønlitteratur på dansk ikke udlåntes. Det var jo bestemt, at Statsbiblioteket skulle være bibliotek for hele landet uden for København, og da folkebibliotekerne dengang endnu var i deres vorden – i hvert fald i sammenligning med vore dages folkebiblioteker – så var det naturligt, at lånere fra hele landet skrev til Statsbiblioteket for at låne rejseskildringer, biografier og anden populær oplysningslitte-

Den travle udlånsbibliotekar. Artiklens forfatter fotograferet 1917 eller 1918.

Århus Folkebibliotek; udlånsinteriør fra Vestergade 23, hvor biblioteket havde til huse fra 1876 til 1934. Billedet er fra omkring 1930. Nogle år før var såvel samling som lokaler blevet restaureret. Men endnu dette fotografi giver indtryk af et sted, »hvor fattige folk lånte snavsede bøger«. Af Statsbibliotekets folk arbejdede Grundtvig, Stensgård, Fog og Sejr aktivt på en forbedring af byens folkebiblioteksforhold.

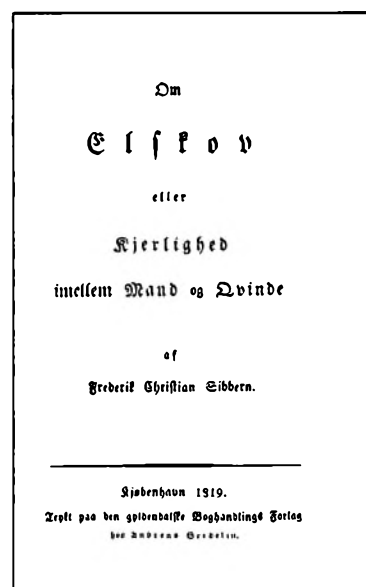
ratur, som nu er selvfølgelig i ethvert folkebibliotek, men som dengang ikke altid var for hånden.

Statsbibliotekets udlånsreglement var meget liberalt: låneren skulle kun betale portoen for tilbagesendelsen af de lånte bøger, portoen for fremsendelsen betalte Statsbiblioteket. Resultatet var, at udlånet af denne litteratur tog et så vældigt opsving, at mange bøger måtte anskaffes i flere eksemplarer, og i 1912 måtte man unddrage et par hundrede af de mest eftertragtede bøger fra almindeligt udlån, fordi biblioteket ganske simpelt ikke kunne overkomme arbejdet i udlånet. Endnu i 1913, da jeg ansattes ved Statsbiblioteket som »honorarlønnet medhjælper«, bestod hovedparten af de udlånte bøger dog stadig af denne litteratur; men i de følgende år mærkedes folkebibliotekernes stærke vækst netop i denne tid: den populæreste oplysningslitteratur kunne efterhånden klares af dem.

En anden ting, som gjorde datidens Statsbibliotek helt anderledes end vore dages State and University Library, var den, at biblioteket endnu ikke var færdigkatalogiseret. Man var begyndt med et personale på »1 bibliotekar og foreløbig 2 assistenter«. Hvad skulle et sådant personale stille op over for en kaotisk samling bøger på henimod 200.000 bind. Overbibliotekar Hoffmeyer havde meget fornuftigt nøjedes med at opstille bøgerne alfabetisk inden for forskellige systematiske grupper, så måtte katalogiseringen komme senere. Den første systematiske katalog over en af de mindste grupper kom i 1917, tror jeg.

Det kunne godt være spændende at ekspedere i et sådant ukatalogiseret bibliotek: man måtte bruge fantasien: gamle Sibberns bog »Kjer-

Sibberns bog, hvis titel lokkede så mange lånere. Efter sit indhold er den med rette placeret i gruppen Filosofi.

Overskrift fra en humoristisk artikel af »Peter Whisky« i Aarhus-Posten 10. november 1907.

Statsbibliotekets læsesal ca. 1910.

I forgrunden ses stående overbibliotekar Grundtvig og midt i salen til venstre Emil Fog.

Bemærk lysekronerne med de af K. Hansen Reistrup designede guldsmede.

lighed imellem Mand og Kvinde« ville man ikke umiddelbart søge ved Filosofi, hvor den var opstillet, og en lille pjece med titlen »Første Mosebog«, som jeg forgæves havde søgt ved Teologi, fandt jeg til min overraskelse ved Teknik; men det var rigtigt nok, for den handlede om mosebrug, tørfabrikation m.m. Og den nævnte bog af Sibbern hørte absolut hjemme i filosofi-gruppen, hvad ingen kunne slutte af titlen. Det fremgik tydeligt af den store efterspørgsel, der en tid var på denne bog i udlånet; den var nemlig kommen med i en af de trykte kataloger, Statsbiblioteket udsendte, og de snesevis af rekvisitioner på bogen, der strømmede ind, afslørede håbet om et indhold, som gamle Sibbern aldrig havde drømt om. Bogen blev altid meget hurtigt returneret.

Statsbiblioteket var i disse første år i realiteten også folkebibliotek for Århus by, bortset fra udlånet af dansk skønlitteratur. Århus havde ganske vist et lille folkebibliotek i Vestergade; men det rummede ikke stort andet end romaner osv., og det var kun åbent et par timer om dagen, og det havde ingen læsesal. Århus kommune betalte derfor Statsbiblioteket for et par gange om ugen at holde udlånet åbent om aftenen, ligesom læsesalen foruden om dagen holdtes åben hele vintren om aftenen kl. 18–22. Denne aftenlæsesal var meget benyttet: her kunne man jo læse dansk skønlitteratur, og her traf man andre; de unge mennesker fandt desuden hurtigt ud af, at læsesalen var et bekvemt sted for stævnemøder.

Det var et broget folkeliv, som først forsvandt, da folkebiblioteket i Mølleparken åbnedes i 1934.

Og dog var arbejdet for det kommende universitet i fuld gang. Siden Christian IV's dage havde der med mellemrum været planer om et uni-

versitet i Jylland, men hver gang måtte man opgive tanken. Først 1919 nedsatte Undervisningsministeriet et udvalg, der skulle overveje spørgsmålet om oprettelsen af et universitet i Jylland, og i 1925 afgav udvalget betænkning, hvori det udtalte:

- at det som endeligt resultat af sine overvejelser var nået til fuldstændig enighed om at tilråde regeringen og rigsdagen at søge tanken om oprettelsen af et universitet i Jylland virkeliggjort snarest ske kan;
- at det nye universitet bliver et helt og i sin udstyrelse fuldt ud tilfredsstillende moderne universitet . . .
- at der til et sådant universitet bør være knyttet et undervisningshospital;
- at det bliver sygehusene i den kommune, hvor universitetet skal oprettes, der benyttes og eventuelt udvides og indrettes til undervisningsbrug.

Under udvalgets forhandlinger blev Århus, Viborg, Kolding og Sønderborg nævnt som de jyske byer, der skønnedes nærmest at kunne komme i betragtning som hjemsted for det jyske universitet. Allerede her var Statsbiblioteket et vægtigt argument for at vælge Århus; for ingen af de andre byer havde mulighed for at stille et så stort og for et universitet så nødvendigt bogligt apparat til rådighed som Statsbiblioteket.

Men som bekendt var rigsdagen i 1920'erne ikke villig til at bevilge penge til oprettelsen af et jysk universitet, og særlig i Århus blev de interesserede utålmodige. Allerede 1921 stiftedes institutionen Universitets-Samvirket, der havde til formål at lette vejen for det forventede universitet. Og da det efterhånden blev klart, at rigsdagen ikke i øjeblikket ville punge ud, besluttede Århus selv at gøre forsøget. Med borgmester Jacob Jensen i spidsen vedtog Århus byråd at afholde udgifterne ved en »forsøgsvis undervisning til filosofikum og undervisning i sproglige fag« (dansk, tysk, engelsk og fransk). Undervisningsministeriet gav sin velsignelse til en sådan ordning på følgende betingelser:

- at der ingen økonomiske krav stilledes til statskassen;
- at ordningen ikke var bindende, hvad angik eventuelle senere forslag til oprettelse af et universitet i Jylland, og
- at Københavns Universitet gav sin tilslutning.

Københavns Universitet havde nok hellere set et fuldstændigt universitet oprettet, men kunne dog anerkende den spæde begyndelse på den betingelse, at »de lærere, som skal varetage undervisningen, vælges på grundlag af en sagkyndig bedømmelse af deres kvalifikationer«.

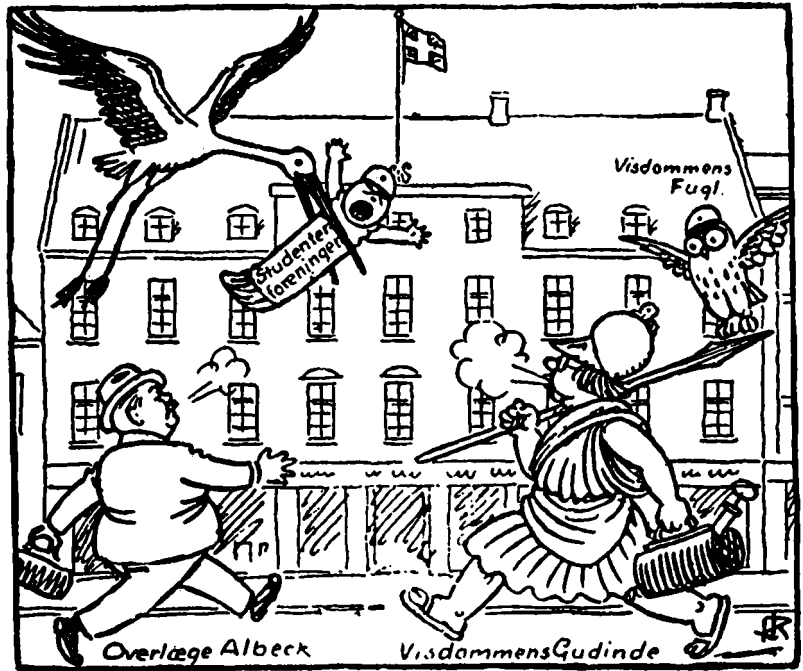
Derefter oprettedes institutionen »Universitetsundervisningen i Jylland« i maj 1928; dens vedtægter godkendtes af Universitets-Samvirket 29. maj og af Århus byråd 31. maj 1928. Den 11. september påbegyndtes undervisningen i lejede lokaler i Teknisk Skole i Nørre Allé.

»Fy og Bi«. Emanuel Sejr og Emil Fog. Fotografiet er fra omkring 1920.

I god tid inden universitetsundervisningen i Århus startede, holdt den lokale studenterforening stiftende generalforsamling på Musikkonservatoriet lørdag den 21. juli 1928. Jens Ravnholm kommenterede begivenheden i *Demokraten* med denne tegning betitlet »En Fødsel i Kannikegade«.

Der var immatrikuleret 64 studerende, hvoraf mere end halvdelen, nemlig 36, var fra Århus.

Statsbiblioteket var dermed de facto universitetsbibliotek, men også kun de facto, for heller ikke her måtte der stilles krav til statskassen. Det vil sige, at biblioteket ikke kunne argumentere for øget budget til indkøb af bøger ved henvisning til universitetet.

Allerede 1931 vedtog Folketinget dog en »lov om anerkendelse af og tilskud til universitetsundervisningen i Jylland«, og en revision af denne lov i 1937 bevirkede, at Aarhus Universitet nu ganske klart fremtrådte som en fuldt selvstændig institution. Og ved en ministeriel skrivelse af 6. september 1934 anerkendtes Statsbibliotekets universitetsopgave, så udviklingen kunne tage fart – og den har jo taget stærk fart siden.

Jens Ravnholm

Statsbiblioteket frem til 1952

Af Ejgil Søholm

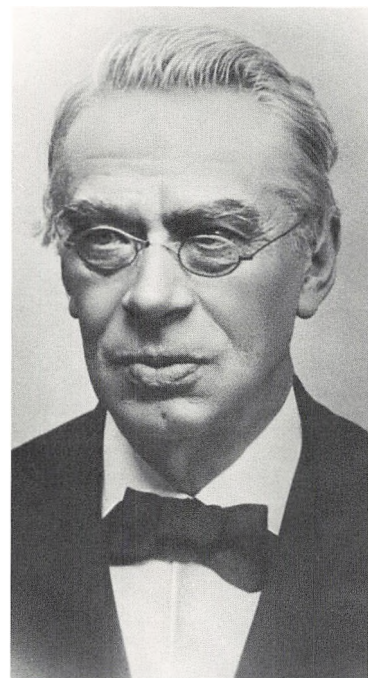
Statsbibliotekets historie frem til 1952 har Emanuel Sejr i en række publikationer beskrevet forbilledligt, grundigt og velargumenteret ud fra såvel kilder som erfaringer. Den følgende oversigt bygger da også i så høj grad på hans fremstillinger¹, at den for væsentlige deles vedkommende vil have resumeets karakter. Dette gælder ikke mindst for historien; der vil næppe nogen sinde kunne føjes afgørende nyt til Sejrs udførlige beskrivelse (1963) af årene op til institutionens åbning 1902.

Fra tanke til lov

Det kgl. Biblioteks chef, overbibliotekar Chr. Bruun, fik en gang i 1880'erne den idé, at hans biblioteks dubletter af den danske litteratur fra det 19. århundrede kunne anvendes som grundbestand for et nyt bibliotek i Jylland. Ifølge en ukontrollérbar – men rimelig – overlevering skulle det have været Christiansborg Slots brand i 1884, der satte Bruun i gang med overvejelserne; branden truede Det kgl. Bibliotek, hvor begge eksemplarer af den pligtafleverede litteratur blev opbevaret. Tankerne om et provinsbibliotek nåede – måske via århusianeren H. O. Lange, der i 1885 var blevet ansat hos Bruun – til Århus, hvor overretssagfører Chr. Kier gik aktivt ind for virkeliggørelsen af dem. I hans brevveksling med Bruun sidst på året 1891 om Aarhus Museums eventuelle erhvervelse af numismatikeren Ludvig Müllers efterladte portrætsamling bliver bibliotekssagen snart hovedanligendet. Det er især spørgsmålet om et nyt provinsbiblioteks status i forhold til kommune og stat, der drøftes i brevene.

Den 2. januar 1892 skriver Bruun til Kultusministeriet om portrætsamlingen, men rejser derefter »spørgsmålet, om det ikke skulle være på tide at afgøre, hvad der skal gøres med den store samling af den danske litteratur fra dette århundrede, der består i dubletteksemplarerne af de fra bogtrykkerne ifølge loven årlig til biblioteket indsendte bøger og aviser, et spørgsmål, som jeg stadig i tankerne har afgjort derhen, at den bør benyttes til at grundlægge et bibliotek i Århus, Danmarks næststørste by«. Bruun kommenterer desuden en række væsentlige delproblemer i sagen, såsom pligtaflevering, bygning, driftsudgifter og benyttelse, herunder udlånsrestriktioner. Det har tilsyneladende været hans tanke, at det nye bibliotek udadtil skulle fungere efter det københavnske biblioteksvæsens model, og han er afvisende over for de liberaliseringsforslag, som kultusminister C. Goos antyder i sin svarskrivelse af 22. januar 1892.

Chr. Bruun, Det kgl. Biblioteks chef, der tog det afgørende initiativ til Statsbibliotekets oprettelse.

Ministeriet forestiller sig en »institution, der kan blive til nytte for en væsentlig del af landet«, bl.a. i kraft af videregående udlånsregler end Det kgl. Biblioteks, forsendelse af bøger – også den danske æstetiske litteratur – »på en for låntagerne nem og lidet bekostelig måde« samt eventuel oprettelse af »ekspeditionslokaler for udlån« i de øvrige provinsbyer. Bruun kan ikke her følge ministeriet; han mener ikke, at tanken skulle være at »danne et morskabslæsnings-bibliotek eller et folkebibliotek i lighed med dem, Københavns kommune har stiftet, men væsentlig et bibliotek til fremme af videnskabelige, alvorlige studier i provinserne«.

Bruuns synspunkter og ministeriets skulle nu afklares gennem drøftelser i den kommission, der blev nedsat 18. marts 1892. Dens medlemmer blev foruden Bruun (formand) og Universitetsbibliotekets chef, S. Birket Smith forstander Ludvig Schrøder, Askov Højskole, samt fra Århus borgmester F. Vestergaard og adjunkt J. Hoffmeyer, der var leder af såvel Aarhus Stiftsbibliotek som den lokale katedralskoles bibliotek. I kommissoriet gik ministeriet ud fra, at det nye bibliotek oprettedes som en statsanstalt, men forventede, at Århus kommune stillede byggegrund til rådighed og afholdt de fornødne driftsudgifter til læsesal, hvis man ønskede en sådan. Det var desuden en forudsætning, at forøgelsen af det påtænkte bibliotek i Århus skulle ske gennem pligtaflevering, idet dubleteksemplaret skulle videresendes fra Det kgl. Bibliotek – hvis man ikke dér skønnede at have brug for begge eksemplarer. Endelig lagde ministeriet vægt på, at der blev skabt en institution, som i videst muligt omfang kunne »virke til nytte for hele Jylland og efter omstændighederne også uden for denne landsdel«. Det blev i denne sammenhæng pålagt kommissionen at tilkendegive sit syn på spørgsmålet om mere liberale låneregler end de københavnske og på tanken om oprettelse af ekspeditionslokaler i enkelte provinsbyer uden for Århus.

I løbet af 3 gange 2 møder nåede kommissionen til enighed. Drøftelserne skal ikke her refereres i detaljer, men det fremgår af betænkningen², at det i hovedtrækkene blev formand Bruuns synspunkter, der sejrede. Schrøder og Hoffmeyer havde ligesom ministeriet sympati for »filialtanken«, udlån til andre jyske byers offentlige biblioteker, men i den endelige betænkning behandler kommissionen spørgsmålet som fremtidsmusik – »den anser det for at være ganske naturligt, at Århusbiblioteket i tiden bliver et slags centralbibliotek for andre byers offentlige biblioteker, og at disse på så let en måde som muligt sætte sig i forbindelse med det, men at kommissionen for tiden ikke kan bringe bestemte regler i forslag herom, da erfaringen må vejlede, og fremtiden må føre disse tanker videre«.

Man stod forståeligt nok noget usikker over for det nye biblioteks art og opgaver. Kommissionen anbefalede køb af afdøde gehejmekonferensråd Wegeners efterladte bibliotek på ca. 36.000 bind med den begrundelse, at det ville »bidrage meget til at give biblioteket en universel karakter«. Og man foreslog et annum på 800 à 1000 kr. – i be-

*Geheimkonferensråd C. F. Wegener.
Litografi af I. W. Tegner efter
F. Vermehrens maleri 1850.*

Lov

om

Opførelse af en ny Bygning for det store kongelige Bibliotek og om
Oprettelse af et Proviuſbibliotek i Aarhus^{*)}.

Vi Christian den Niende, af Guds Naade Konge til Danmark,
de Venders og Voters, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken,
Lauenborg og Eldenborg.

Vore vitterligt: Rigsdagen har vedtaget og Vi ved Vort Samtykke stadfæstet følgende Lov:

§ 1.

Ministeren for Kirke- og Undervisningsvæsenet bemyndiges til for Statskassens Regning at lade opføre en ny Bygning for det store kongelige Bibliotek i Kjøbenhavn paa Slotsøholmen mellem Proviantgaarden og Arsenalet. Til Udgifter i Anledning af dette Byggeforetagende kan anvendes et Beløb af 1,500,000 Kr., hvoraf 50,000 Kr. stilles til Raadighed i Finansåret 1897—98.

§ 2.

For Statskassens Regning oprettes der et Proviuſbibliotek i Aarhus, til hvilket bliver at afgive fra det store kongelige Bibliotek dels detses Dubletsamling af de her i Riget alt udfomne Skrifter, dels fremtidig det ene af de to Eksemplarer af de her i Riget indkomnende Skrifter, der i Henhold til de gældende Regler om Bogtrykernes Afleveringspligt afgives til fibitruvnte Bibliotek, alt dog med de Undtagelser, som detses Bestyrelse maatte kunne nødvendige. Endvidere indlemmes i Proviuſbiblioteket det forenede Stijts- og Skolebibliotek, der for Tiden opbevares ved Katedralskolen i Aarhus, med Undtagelse af den Del af Samlingen, som af Hensyn til Stolens Tare bør forblive ved denne.

Til Opførelsen af Proviuſbiblioteket kan anvendes 240,000 Kr. Udgifterne til Lønninger for Bibliotekets Funktionærer, til Indbinding og til Bibliotekets øvrige Drift bevilges ved de aarlige Finanslove.

Proviuſbiblioteket i Aarhus henhører umiddelbart under Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, der fastsætter de nærmere Bestemmelser om Forretningsgangen ved Biblioteket i Henseende til Udlaan, Raadningstid m. v.

Hvorefter alle vedkommende sig have at rette.

Givet paa Amalienborg, den 22de Marts 1897.

Under Vort Kongelige Haand og Segl.

Christian R.

(L. S.)

Bardenfleth.

Det lovmæssige grundlag for oprettelsen af Statsbiblioteket er § 2 i denne korte lovtekst, hvis første del drejer sig om opførelse af en nybygning til Det kongelige Bibliotek.

Exlibris.

Tegnet 1899 af lærer Jens Ølsgaard.

tænkningen dog forhøjet til 1200 kr. – til indkøb af fremmed litteratur, herunder, efter forslag fra Ludvig Schrøder, »de vigtigste udenlandske tidsskrifter af almindeligt indhold«. Biblioteket skulle ikke være »anlagt på specialstudier«, men dog så vidt muligt »sættes i stand til at tilfredsstille særlige ønsker om bøgernes anskaffelse, når disse ikke går for dybt ind i videnskabens undersøgelser«. Emanuel Sejr (1963) konstaterer meget præcist, at kommissionen havde det som Zerlina i »Don Juan«: Den vil og vil dog ikke!

Aarhus Stiftstidende³ hilser biblioteksplanen »med særdeles glæde« og understreger den fordel, det vil være for Jylland at få et statsbibliotek i Århus og det »fremskridt i intellektuel anseelse, som en sådan institutions forlæggelse til provinsen betegner«. Herman Bang, der allerede i 1891 i Franz von Jessens månedsskrift »Jylland« havde gjort sig til talsmand for national decentralisering, gik varmt ind for »et stort og rigt statsbibliotek« i Århus⁴. Men også negative – og misundelige – røster rejste sig i debatten; Odense lod høre fra sig, og en »jysk jurist« fastslog i Nationaltidende, at Danmark også i åndelig henseende kun har én hovedstad⁵.

Andreas Schack Steenberg, der senere skulle få så afgørende indflydelse på det danske folkebiblioteksvæsens udvikling, var i 1892 adjunkt og bibliotekar ved Horsens lærde Skole. Hans første indlæg i debatten⁶ sætter planerne om Århus-biblioteket ind i en større sammenhæng: *Hvad kan fra det offentliges side gøres for at ordne vore biblioteksforhold således, at folk uden for København får lettere adgang til den hjælp, som et større bibliotek yder?* Hans mål er »et system af mange lokalbiblioteker, helst et i hver by, samt nogle større centralbiblioteker«. I første omgang lægger Steenberg vægt på at få liberaliseret de københavnske bibliotekers udenbys udlån og at få gennemført muligheden for lån via andre byers biblioteker; han er således, allerede inden kommissionsbetænkningen foreligger, på ministeriets side.

I 1895 skrev Steenberg – i forbindelse med lovforslagets fremsættelse i Folketinget – en artikel⁷ med titlen »Et Statsbibliotek i Århus«. Han gentager her sin tanke om kvalificerede lokalbiblioteker som nødvendige led i et lånesystem. Med udgangspunkt i angelsaksisk biblioteksvæsen finder han, at betænkningen tager for kraftigt afstand fra begrebet folkelige biblioteker – »opfattes et folkebibliotek som en institution, der hovedsagelig virker gennem romanlæsning, da giver jeg kommissionen ret. Men hvorfor skulle Århus-biblioteket ikke være et folkebibliotek i den forstand, at det søgte at imødekomme den trang til kundskab, meddelt i letfattelig form, som er et af vore dages smukkeste kendetegn? Og hvorfor skulle biblioteket ikke kunne træde i forbindelse med andre byers folkebiblioteker for i denne retning at supplere dem«.

Steenberg havde virkelig en biblioteksvision. Og han brugte det meste af sit liv på at realisere den. Fra 1898 støttede staten hans pionerarbejde, og i 1909 blev han leder af Statens Bogsamlingskomité's kontor. Sammen med folk som Th. Døssing og H. O. Lange har han en meget

væsentlig del af æren for gennemførelsen af den første danske folkebibliotekslov i 1920. Men allerede i 1895 så Steenberg klarere end nogen anden Statsbibliotekets mulige rolle i et kommende dansk biblioteksvæsen. Han håbede, at det nye bibliotek ville blive »et mønsterbibliotek i enhver henseende, et centrum for åndeligt liv, der både med venlig imødekommenhed spreder sine kundskabsskatte ud i så vide kredse som muligt og er lydhørt for de krav om oplysning, der rejses af de forskellige samfundsklasser«, og at det ville fremme oprettelsen af mindre biblioteker rundt om i landet, oplysningscentre, »som kunne føle sig stærke ved at have Århus-biblioteket bag sig«.

Ligesom Steenberg havde Julius Hoffmeyer (1841–1911) erfaringer fra en lærd skoles bibliotek; også han fremkom med en programartikel⁸ i Berlingske: »Hvilken nytte kan et provinsbibliotek gøre?« Hans indlæg har af to grunde en særlig interesse; dels blev Hoffmeyer senere Statsbibliotekets første chef, dels var hans artikel forhåndssanktioneret af det høje ministerium, anbefalet af departementschef Asmusen. Hoffmeyer bestemmer det nye biblioteks opgave som den dobbelte at tjene både *de videnskabelige studier og oplysningen i almindelighed*. Det er hans erfaring, at behovet for hjælp til at følge med i videnskaberne er til stede i ikke ringe grad i provinsen. Overraskende moderne stiller han »indhentning af litterære oplysninger *ved hjælp af telefon*« i udsigt, og ikke mindre fremsynet er han i sin understregning af en fordomsfri brugervejlednings betydning. Ud fra sit indgående kendskab til oplysningsvirksomhed blandt arbejdere gør Hoffmeyer opmærksom på, at »det er forbavsende ofre den jævne del af befolkningen kan bringe for at søge oplysning«. Med ham som leder – og mon ikke artikelforfatterens tanker allerede har vandret i disse baner? – ville den nye institution tydeligvis blive et bibliotek såvel for forskningen som for folket, ikke »et gemmested for skimlede, ubrugte bøger«.

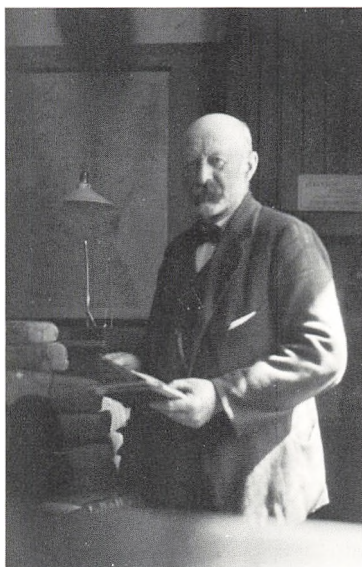
Men endnu eksisterede institutionen jo ikke, end ikke som lovforslag. Kommissionsbetænkningen forelå skrevet i efteråret 1893, men den videre behandling blev forsinket af, at ministeriet ønskede at koble sagen sammen med et forslag om en nybygning til Det kgl. Bibliotek. Først den 13. november 1895 kunne kultusminister V. Bardenfleth forelægge det dobbelte lovforslag⁹ for Folketinget. Bemærkningerne følger ret nøje kommissionsbetænkningen; dog har ministeriet (rådet af Bruun) fundet prisen – 44.000 kr. – for Wegeners bibliotek for høj. Derimod forudsættes det, at hovedparten af det forenede stifts- og skolebibliotek incl. stiftamtmand Th. A. J. Regenburs store testamentariske boggave indgår i det nye bibliotek.

Under folketingsdebatten var det kun Det kgl. Biblioteks nybygning, der gav anledning til udveksling af divergerende meninger. Om Statsbiblioteket var alle enige og positive; dog havde et enkelt medlem – venstremanden C. C. Bønløkke – ikke helt forstået »den fulde nytte af provinsbiblioteket i Århus«. Også under udvalgsarbejdet, ledet af J. C. Christensen, var der »aldeles overvejende tilslutning«. Heller ikke under 2. og 3. behandling eller i Landstinget opstod der hindringer, og

Julius Hoffmeyer, Statsbibliotekets første chef, som foruden skole- og senere biblioteksvæsen havde mange interesser. Han var medstifter af Jyllands-Posten i 1871 og redaktionsmedlem indtil 1877, han var lokalhistoriker og skrev den første turistfører for Århus, og han var aktiv inden for afholdsbevægelsen og dyrebekyttelsen.

Hans Torsleff, Statsbibliotekets første
kustode, varmemester m.v.
Fotografi fra 1917 eller 1918.

den 22. marts 1897 kunne kongen underskrive loven. Vejen var banet for provinsens første store kulturinstitution. København var – med Herman Bangs ord – hørt op med at være Danmark.

Fra boglæs til bibliotek

Nu havde man en lov om en institution, men der var lang vej igen, før man kunne tale om et bibliotek i realiteternes verden. Hoffmeyer var ivrig efter at komme i gang med indbinding af dubletmasserne, og via Bruun fik han sat skub i sagen. Det var Det kgl. Biblioteks chef, der stod som den officielle forhandlingspartner i forholdet til ministeriet, men siden kommissionsarbejdet har Bruun givetvis betragtet Hoffmeyer som den kommende leder af Århus-biblioteket, og i september 1897 indhenter han et fortroligt tilsagn om at måtte bringe sin kandidat i forslag over for ministeriet. Bruun lagde vægt på, at Hoffmeyer i kraft af sit arbejde med det store stifts- og skolebibliotek havde opnået »megen øvelse i at omgås biblioteksanliggender«¹⁰.

Planen lykkedes. I første omgang blev Hoffmeyer ved en vikarordning frigjort fra sin undervisning, så han kunne lede arbejdet med modtagelse og indbinding af dubletterne fra Det kgl. Bibliotek. I sommeren 1898 fik man formaliteterne i orden. Der forelå en bevilling, og ministeriet sanktionerede Bruuns forslag til institutionsnavn; havde det stået til Hoffmeyer, var det ikke blevet *Statsbiblioteket*, men enten »Det kgl. Provisbibliotek« eller »Det kgl. jyske Bibliotek«.

Den 7. juni 1898 afgik den første »flytteomnibus« til Århus-dampren læsset med 132 bogpakker og 190 aviser, og i det næste par år fortsatte transporten i rask trav. Også korrespondancen mellem »Hr. justitsråd, overbibliotekar, dr. phil. C. Bruun, C. af D. p. p.« og »Hr. Overlærer Hoffmeyer« var livlig i disse år. Som antydning overholdt begge parter alle behørigt formalia, men det er især Bruuns næsten utrolige omhu for de mindste detaljer, man bemærker. Således overlader hans instruks om behandlingen af dubletpakkerne absolut intet til fantasi eller forgodtbefindende¹¹. Inden sygdom i 1900 standsede Bruuns virke, sendte han med et af de sidste læs 22 pakker viser og tilskrev samtidig sin mand i Århus således: »Jeg advarer Dem indtrængende imod at fordybe Dem i visepakkerne; de indeholder mange tusinde viser, og da der kan være noget fængslende ved dem, kan det let hændes, at der er andet, vigtigere, som bliver liggende«¹².

Og Hoffmeyer lod sig virkelig ikke distrahere; han gav sig med imponerende ukuelighed i kamp med bogmasserne. I løbet af 1898 havde han fået indbundet ca. 10.000 bind hos en halv snes lokale bogbindere; to år senere var 65.000 bd. af dubletterne indbundne, og ca. 30.000 småtryk lå systematisk ordnede i pakker. Uden Hoffmeyers praktiske og effektive greb om tingene var det næppe lykkedes at få behandlet de enorme litteraturmasser, men hvor der handles, dér spildes – i visse tilfælde var bindtype og indhold måske ikke i ligefrem iøjnefaldende overensstemmelse, og det af Bruun forordnede biblio-

teksstempel satte unægtelig på en mindre heldig måde »kronen på værket«.

Da Hoffmeyer var ved at få styr på dubletmasserne, dukkede nye bogsamlinger op. Stiftamtmand Regenburgs bibliotek var i 1895 indgået i Stifts- og skolebiblioteket, som dermed var nået op på ikke mindre end 60.000 bind. Hovedparten af disse skulle indarbejdes i Statsbibliotekets samlinger. Også Wegeners bibliotek lykkedes det – efter at boet havde måttet nedsætte prisen til 35.000 kr. – at sikre; men de 40.000 bind fik foreløbig lov at blive stående i det af Wegener opførte »bibliotekshus« i København, selv om Hoffmeyer gerne ville have haft dem til Århus straks. Endnu et betydeligt privatbibliotek blev købt af staten, nemlig provst Jens Vahls 12.000 bd. store samling af litteratur vedrørende hedningemission. Lige efter Vahls død i 1898 kom der et tilbud fra Amerika om at købe samlingen, men ved missionsvenners og pengestærke kredses samvirken lykkedes det at bevare samlingen på danske hænder med videresalg til staten for øje. Ministeriet og teologen prof. Frederik Nielsen pegede på Stiftsbiblioteket i Roskilde som det naturlige sted for Vahls missionslitteratur, men det blev Finansudvalgets ønske om at placere den i Århus, der sejrede. Der lå ret så kortsigtede sparehensyn bag valget af Århus-løsningen – bevillingen til flytning og katalogisering kunne udskydes et par år, fordi Statsbibliotekets bygning endnu ikke var færdig. Vahls bibliotek blev således stående i Nørre Alslev præstegård, indtil ministeriet i efteråret 1901 gav grønt lys for, at det blev overført til Statsbiblioteket og dér videreført som særsamling.

Med disse samlede erhvervelser nåede Statsbiblioteket allerede inden åbningen en bogbestand på mere end 150.000 bd. foruden dubletter. Tiden var inde til at ansætte de to assistenter, der tillige med en kustode var bevillingsmæssig dækning for. Hoffmeyer lagde over for ministeriet vægt på, at assistenterne måtte have akademisk dannelse og gode sprogkundskaber samt ikke mindst interesse for faget og sagen. »Biblioteksvirksomheden vil hurtigt trætte den, der ikke har interesse for den, og den må ikke på nogen måde være en bibeskæftigelse.« Der meldte sig 59 ansøgere, heraf halvdelen med embedseksamen, men i øvrigt en ret uensartet flok bestående af bl.a. en kaptajn i hæren, en fhv. provst, forfatteren Valdemar Rørdam og lærde folk som Povl Engelstoft og Arthur Christensen, den senere professor i iransk filologi.

Af de mange indstillede Hoffmeyer som nr. 1 cand. phil. Erling Stensgård (1876–1966), der havde journalistiske erfaringer, fremragende sprogkundskaber og anbefalinger fra bl.a. Franz v. Jessen og Georg Brandes. Ministeriet fulgte denne indstilling, men ansatte i den anden assistentstilling den noget ældre exam. polyt. Svend Mørk-Hansen (1852–1934), som bag sig havde en alsidig beskæftigelse inden for undervisning og videnskabspopularisering. Som kustode – dvs. praktisk altnuligmand – ansattes den tidligere mejerist Hans Tørsleff (1854–1928). Denne lille stab arbejdede fra oktober 1901 med at få de indbundne dubletter og de erhvervede samlinger bragt sammen i den

*Erling Stensgård.
Gengivet efter »Folkelæsning«
13. juli 1902.*

Med Statsbiblioteket på Bispetofsen fik Århus en ny seværdighed, som ikke mindst postkortfabrikanterne forstod at udnytte. I det første par årtier figurerede bygningen på adskillige prospektkort. Det her afbildede fra 1902 – med stemning af juleaftenskirkegang – er efter maleri af Ludvig Møgelgaard.

*Svend Mørk-Hansen.
Gengivet efter »Folkelæsning»
13. juli 1902.*

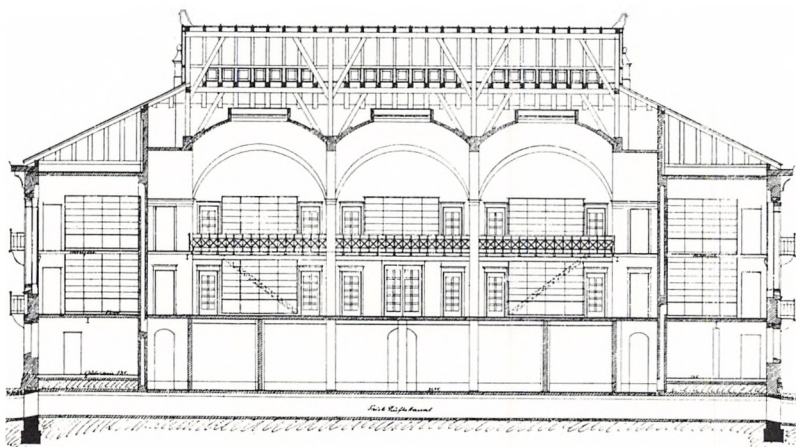

endnu ikke helt færdige bygning på en systematisk måde, så der kom et bibliotek ud af bunkerne.

På Julius Hoffmeyers 60-års dag 23. april 1901 havde han fået sin udnævnelse som overbibliotekar ved Statsbiblioteket. Em. Sejr skønner, at han på dette tidspunkt havde en betydelig position i forholdet til ministeriet¹³. Ikke mindst »pligtafleveringssagen« tyder på, at det er en rigtig vurdering. Hoffmeyer havde under arbejdet med det nye biblioteks bogbestand erfaret, at ordningen, hvorefter Det kgl. Bibliotek sendte sine undværlige dubletter til Århus, ikke var heldig. Han havde bemærket, dels at der kunne opstå uacceptable forsinkelser af aktuelle løbende danske publikationer som fx Lovtidende og Ministerialtidende, dels at »Det kgl. Bibliotek af de oversendte bøger forlangte en så betydelig mængde tilbage, at resten kunne siges at indeholde bøger, som kun undtagelsesvis kan ventes at blive udlånte eller læste«¹⁴. Det skal her nævnes, at de tilbagekaldte dubletter bl.a. omfattede alle udgaver af Søren Kierkegaard, Georg Brandes og Kr. Erslev.

H. O. Lange, Det kgl. Biblioteks nye chef, tog Hoffmeyers henvendelse til ministeriet meget fortrydeligt op og hævdede sit biblioteks uindskrænkede dispositionsret over dubletterne. Men det blev – gudskelov – Hoffmeyers tanker om direkte og fuldstændig pligtaflevering, der sejrede. Inden kultusminister J. C. Christensen den 31. januar 1902 forelagde et forslag til ny lov om bogtrykkernes pligtaflevering – den gældende anordning var fra 1832 – havde han sendt H. O. Langes oplæg af 18. december 1901 til høring hos Birket Smith og Hoffmeyer. I denne skrivelse havde Lange ikke omtalt Statsbibliotekets problemer med ordningen, men dem fik Hoffmeyer nu lejlighed til at fremføre igen. Han lægger vægt på, at det nye bibliotek får en ordning, der inde-

Længdesnit af Hack Kampmanns biblioteksbygning på Bispetofte.

bærer direkte forbindelse med bogtrykkerne og dermed mulighed for at føre kontrol med det afleverede. Dette kunne opnås ved en udvidelse af afleveringspligten til at omfatte 4 eksemplarer – eller ved en indskrænkning af Det kgl. Biblioteks ret til 2 eksemplarer. Det blev den første model, ministeren og Folketinget gik ind for. Med Pligtafleveringsloven af 2. maj 1902 vandt Hoffmeyer – sammen med J. C. Christensen – den på langt sigt måske mest betydningsfulde sejr for Statsbiblioteket. Dækningsgraden og i nogen grad aktualiteten var sikret på den danske litteraturs område. Jylland havde sejret – ikke over, men uden København.

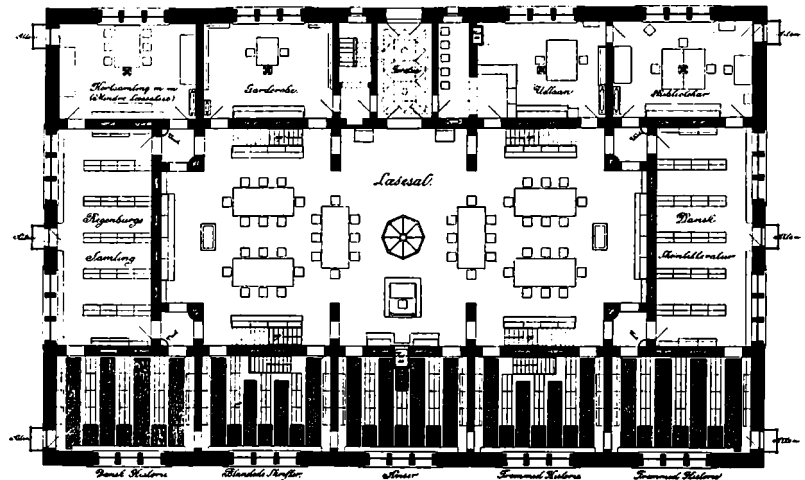
Den bygning, som man nu var i gang med at flytte ind i, har sin egen tilblivelseshistorie¹⁵. Kommissionen havde straks fra starten suppleret sig med professor Hans J. Holm, Kunstakademiet, som bygningskyn-digt medlem. Den havde desuden bedt Århus byråd om at stille en gratis byggegrund til rådighed. Byrådet tilbød tre at vælge imellem, og kommissionsmedlemmerne gik efter besigtigelse i marken ind for den på Bispetofte. Med henblik på den senere universitetsbiblioteks-funktion ville begge de to fjernere grunde – som påpeget af C. F. Møller her i jubilæumsbogen – have været mere velegnede. Men dengang var det naturligvis den foreliggende virkelighed, man måtte gå ud fra: Bispetofte lå nærmere Banegården, og man forventede en del tilrejsende biblioteksbenytttere.

H. J. Holm udarbejdede som led i kommissionsbetænkningen et skitseforslag til en ny biblioteksbygning og dens placering på Bispetofte. Men det blev hans svigersøn, den allerede – bl.a. fra Landsarkivets bygning i Viborg – kendte arkitekt Hack Kampmann, der fik overdraget opførelsen. Han ændrede Holms bygningsplacering, som forudsatte nogle gadeomlægninger, men holdt sig til udkastets hovedidé, en central læsesal med magasiner og kontorer udenom. Den 5. juli 1898 godkendte ministeriet Kampmanns tegninger – og indskærpede, at han holdt sig inden for den givne bevilling på 240.000 kr. Det lyk-

Bygningsinspektør Hack Kampmann. Billedet gengivet efter Erling Stensgård: »Statsbiblioteket i Århus«, 1902.

Hack Kampmanns grundplan af stueetagen i Statsbiblioteket. De mørke felter i magasinerne markerer de dengang meget moderne ristegulve.

kedes dog ikke helt; en efterbevilling på 32.490 kr. blev nødvendig foruden 36.500 kr. til inventar.

Byggeriet trak noget i langdrag, dels på grund af en afbrydelse under storlockouten i 1899, dels fordi Hoffmeyer og Kampmann tilsyneladende ikke rigtigt var på talefod. Forhandlingerne foregik via Det kgl. Bibliotek, men i sommeren 1900, da man var nået til reelproblemerne, var Bruun alvorligt syg og H. O. Lange i Ægypten. I oktober kom Lange dog omsider til Århus for at besigtige forholdene; der er bevaret nogle notater fra hans hånd, og i et af dem fastslår han, at pladsen i »den nuværende bygning kun vil kunne slå til indtil 1908«! De ord har sikkert givet anledning til adskillige bemærkninger under tidernes tryk i det kommende halve århundrede.

Lange og Hoffmeyer fik af pladsbesparende foranstaltninger bl.a. gennemført, at der installeredes »reolstativer, hvori der kan anvendes bevægelige hylder«. Dette nymodens påfund resulterede i øvrigt i lidt af en århushistorie, idet håndværkerne ikke blot måtte give alle reolstolpernes huller en ekstra udboring, men også høvle en skråkant på samtlige hylder for at få dem i hak – man havde vendt støttekonsolterne forkert . . .

Overleveringen – via Erling Stensgård – vil vide, at Hoffmeyer en sen aften gik alene ind i den nye bygning og anbragte en bibel som bibliotekets første bog. Efterhånden fandt også de øvrige bøger deres plads, og den mindre mystiske, officielle indvielse kunne fastsættes til 17. juni 1902. Den blev en virkelig celebrer Århus-begivenhed, idet »Marselisborg-hoffte« for første gang deltog i en lokal højtidelighed. Mange var indbudt til den – så mange, at læsesalens rammer ville være blevet sprængt, hvis alle var kommet: Kultusminister J. C. Christensen og hans forgængere, Goos, Bardenfleth og Styhr, embedsmænd og øvrighedspersoner fra stat, amt og kommune, sagens pionerer, biblioteksfolk, en række donatorer m.v. samt foreningsrepræsentanter, de lokale bogfags folk, alle byggeriets kunstnere og håndværkere og endelig na-

Overbibliotekar H. O. Lange, Bruuns efterfølger, var rådgivende ved Statsbibliotekets indretning.

turligvis pressen – der i øvrigt allerede dagen før indvielsen havde fået den nye bygning forevist »under fuld elektrisk Belysning«¹⁶.

Første taler ved åbningen var J. C. Christensen, der udtrykte sin glæde over, at det var lykkedes lovgivningsmagten »her at skabe et så kønt og godt apparat til oplysningens fremme«. Som hovedtaler uddybede Hoffmeyer dette: »Formålet med Statsbiblioteket er folkets oplysning i videste forstand, men bøger kan ikke skabe denne alene, de kan sætte tanker i bevægelse [. . .] det er tankerne, de levende, der er den virkelige oplysning«. Derefter kunne kultusministeren erklære Statsbiblioteket for åbent og blandt flere gode ønsker udtale: »Gid fred og fordragelighed må hvile over dette sted og det arbejde, her skal udføres«. Ved den efterfølgende frokost i »Polyhymnia« blev der talt og skålet for de kongelige, for Rigsdagen og for arkitekten. Og Goos understregede den enighed, der trods politisk strid på så mange områder havde båret biblioteksplanen frem til fuldførelse.

Nu havde man noget at have sympatien i, men der var næppe nogen, der var helt klar over, hvordan dens genstand ville udvikle sig. Man havde sat noget stort i verden – så måtte erfaringen vejlede og fremtiden føre disse tanker videre, som kommissionsbetænkningens fædre så viseligt havde formuleret det.

Praktikkens pionerer

Det er ufatteligt, at det nye bibliotek ikke blev kvalt i startaktiviteten. Erling Stensgård har formuleret det på den måde, at der for erfarne fagfolk »er noget næsten naturstridigt i denne Tanke, at et stort Bibliotek virkelig med et lille uøvet Personale gennem flere Aar har kunnet betjene et allerede fra første Færd talrigt og for hver Dag voksende Læsesals- og Udlaanspublikum *uden Katalog*«¹⁷. Det første år havde den store læsesal næsten 27.000 besøg trods kun 3 timers daglig åbningstid, dog fra efteråret 1902 suppleret med et par timers kommunalt finansieret aftenåbning. Ikke mindst disse aften timer udnyttede

Titelvignet fra kantaten ved åbningen af Statsbiblioteket den 17. juni 1902. Tegnet af K. Hansen Reistrup, der var mester for bygningens dekorationsmæssige side.

Statsbiblioteket blev indviet 17. juni 1902 under overværelse af Prins Christian og Prinsesse Alexandrine. J. C. Christensen holdt fest-talen. Bag prinseparret ses H. O. Lange og til højre biskop Frederik Nielsen, Sv. Mørk-Hansen og Julius Hoffmeyer. M. A. Fiskers tegning er her reproduceret efter avistryk. *Demokraten* 6. juni 1941.

byens folk til avis- og romanlæsning – også børn over 12 år havde adgang og benyttede sig flittigt af muligheden; deres antal måtte begrænses til 25, og en overgang havde de kun adgang mod forevisning af en tidligere på dagen afhentet billet! Det skal nævnes, at der – hvilket ikke var almindeligt ved større biblioteker dengang – kunne ekspederes fra magasinerne til læsesalsbenytterne i hele åbningstiden.

Også de udenbysboende meldte sig hurtigt. Allerede i løbet af det første halve år afsendte man 139 bogpakker, og i mange år holdt det udenbys udlån sig på 2–3 gange det indenbys. I 1903 kunne Statsbiblioteket opvise et hjemlånstal på ca. 9.000 bd. (eller mere end det halve af Det kgl. Biblioteks); lånerne var fordelt over det ganske land – »det røde Postbud har faaet en umaadelig stor Kunde mere«, skrev Aarhus-Posten med stolthed på den nye institutions étårsdag.

Statsbiblioteket var allerede fra starten en udadvendt institution, indstillet på publikumsservice i et hidtil ukendt omfang. Det understreges gang på gang i aviserne som noget ganske utroligt, at enhver borger i landet kunne få tilsendt bøger, reglement og – snart – kataloger uden at skulle betale andet end portoen (fra april 1908 endda kun for tilbagesendelsen). Den senere biblioteksdirektør Døssing, der lærte bibliotekshåndværket på Statsbiblioteket, har berettet, at en stående form for henvendelse til biblioteket var: »Jeg har hørt, at man kan låne bøger hos Dem; hvis dette virkelig er sandt osv.«¹⁸.

Erling Stensgård var i kraft af sin journalistiske baggrund og fortsatte tilknytning til pressekrede en effektiv agent for det nye biblioteks folkeoplysende produkter. Så tidligt som i 1903 lader han sig under et ophold i Ringsted interviewe til Folkebladet, der slutter af med følgende redaktionelle kommentar: »Det skulde gaa underligt til, om ovenstaaende Linjer ikke fik adskillige Midtsjællændere til at træde i Laaneforbindelse med det liberale jyske Bibliotek«¹⁹. Det har adskillige midtsjællændere sikkert gjort; offentlig omtale, mundtligt eller på tryk, satte sig altid synlige spor i udlånsstatistikken. Og snart blev det nødvendigt at kaste alle kræfter ind på at honorere de krav, som en stigende del af landet stillede; det var en pionerindsats i folkeoplysnings tjeneste, Statsbibliotekets første embedsmænd gjorde.

Biblioteket havde efter kun få år skiftet chef, idet Hoffmeyer i 1905 måtte gå af på grund af uregelmæssigheder i regnskabsførelsen. Hans efterfølger blev Vilh. Grundtvig (1866–1950), der var kommet til Statsbiblioteket fra Landbohøjskolens bibliotek i 1903. Med Emil Fog (1873–1925) og Thomas Døssing (1882–1947) fik biblioteket i henholdsvis 1906 og 1908 en værdifuld udvidelse af staben; også disse pionerer havde sans for public relations. Fog offentliggjorde således i 1911 en stadig læseværdig reportage »Fra et moderne Bibliotek«²⁰. Desuden har Grundtvigs »Bibliotekssagen i Danmark« (1910) et afsnit om Statsbiblioteket, men det mest levende indtryk af biblioteket i arbejde omkring 1910 får man dog af Døssings tidligere citerede artikel i »Bogsamlingsbladet«. Selv her i en resumerende fremstilling vil det være rimeligt at standse op et øjeblik ved den.

Statsbiblioteket og de Unge.

Mon alle vorc smaa Læsere og Læserinder ved, at Statbiblioteket ikke blot er til for de voksne, men at alle Piger og Drengc i Alderen fra 12—15 Aar har Lov til at sidde i Læsesalen fra 6—8 om Aftenen og læse i de herligste Bøger?

Da der kun er Plads til 25 Børn, maa man møde 10 Minutter før 6 for at hente et Adgangskort hos Kustoden.

Drengene faar Plads ved et Bord for sig, Pigerne ved et andet, og man maa selvfølgelig ikke tale sammen eller lave anden Uro, men fuldstændig rette sig efter Læsesals Inspektørens Paabud.

I Læsesalens Hjørner findes der Vaskekummer, hvor man kan vaske sig, hvis Hænderne ikke er helt fine, hvad de jo rigtignok helst skulde være. Bøgerne maa nemlig behandles meget forsigtig; alle Slags Mærker og Æselører er forbudt, og man maa heller ikke sidde og gnaske Slikkeri i sig.

I en særlig Reol staar Børnenes Bibliotek, og Læsesalsinspektøren hjælper dem, der har vanskeligt ved at vælge mellem alle disse Herligheder. Her er Bøger og Romaner af Ingemann, Cooper, Marryat, Topelius, Carit Etlar, Mrs. Alcott og mange, mange andre. Biblioteksassistenten fortæller os, at Cooper, Marryat og »Gøngehøvdingen« er mest efterspurgt af de Unge. . . .

Artikel fra Aarhus-Posten 6. december 1906. Dens oplysninger om adgangskort og håndvask taler sit tydelige sprog om et særligt hjørne af bibliotekets virksomhed dengang.

En af de artikler, Døssing omtaler. Holstebro Dagblad 30. december 1909.

„Den fattige Mands Universitet“.

Man ikke nogle af dette Blads mange Læsere er uvidende om, hvor let Afgang vi allesammen har til god Læsning? Jeg er tilbøjelig til at tro det. Ud fra den Forudtæning vil jeg henlede de lærløstnes Opmærksomhed paa Statsbiblioteket i Aarhus, der udlåner Bøger gratis, ja betaler endog Fragten af Bøgerne til de laanetsgænde, saa de kun har at betale Sjæften tilbage til Biblioteket.

Enhver boibedende kan, med at understrøe et Ramionsbevis, som medfølger hver Bogpakke, saa Bøger til Vaaned. Bøgerne kan beholdes en Maaned. 4 a 5 Bøger kan faas ad Gangen.

„Ja, men vi har jo vore Egenbiblioteker og Folkebogsamlinger,“ vil Folk siige. — Al Respekt for dem, der er mange gode Bøger i dem, men de fleste af dem har ikke Maad til at anskaffe de dyreste og bedste Bøger, og hvor ofte er Forholdet ikke dette, at et Par kærtlig værdige, samfundsbærende Voksteborgere først skal censurere.

Fra Statsbiblioteket kan faas om trent alt, hvad Nordens og Nutidens betydeligste Kvinder og Mand har skrevet, naar det er oversat paa dansk. Der er en Guldkilde for enhver ung Mand og Kvinde, der gerne vil uddvide sine Kundskaber, men som ikke har Maad eller Lystighed til at søge yngere Skoler. Der er Historie i Almindelighed, Literaturhistorie, Kirkehistorie, Kulturhistorie, Naturforhold, Arkæologi, Skolevæsen, Løpagslak, Statistik, Arbejdsforhold, Folkeliv, Vaandværk og Industri, Zinaansæen, Løloovæsen, Væntvæsen, Kommunalvæsen, Kunst, Landbrug, Havbrug, Skovbrug, Frugtelsævæsen, Sundhedsvæsen. Siden, men ikke mindst, skal fremhæves Rejsebeskrivelser og Biografier over al Verdens fremragende Personligheder. Hvorimod al Moralslæsning, Ordboøger, Skolebøger o. l. ikke udlånes.

Skriv til „Statsbiblioteket i Aarhus“, at Du ønsker at laane Bøger, og i den Anledning gerne vil uddede dig tilsendt Reglement og Kataloger, det forlangte vil straks blive dig tilsendt.

Endnu skal tilføjes: Bibliotekets Personale er yderst hilant og elstvær-digt og vil gøre alt muligt for de laanetsgænde.

Hjertl. i Julen 1909.

P. Chr. Norman.

Artiklen er ikke mindst interessant derved, at den afspejler et virkelig fortroligt – næsten omsorgsfuldt – forhold til lånerne. Folkene på Bispetofte kunne via bestillingerne (»ønskebrevene«) følge med i, hvordan det skred frem med en vestjysk bondemand selvstudier ud i det engelske, og man mærker oplysningsidealists glæde over at kunne berette om en tjenestekar på Sjælland, der efterhånden låner og læser samtlige bind af »Folkernes Historie«! Et sted blev landposten interesseret, fordi en mand på ruten modtog bogpakker fra Århus, og så kom der for alvor gang i sagerne – biblioteket fik hurtigt en halv snes faste lånere i det pågældende sogn i en tyndbefolket hedeegn.

»Rent epidemisk udbredes kendskabet til biblioteket gennem avisartikler. Sidste vinter skrev en mangeaarig laaner, en vestjysk gaardejer under overskriften: »De fattiges Universitet« en kort, klar artikel om Statsbiblioteket i en Holstebro-avis. Resultatet blev henimod 100 henvendelser og et stort antal ny laanere. Og i efteraaret har artikler i et Hjørring-blad og i Ugebladet »Tiden« bevirket en lignende invasion.«²¹

Døssing gennemgår detaljeret en tilfældig dags udlånsstatistik. Af 137 bind gik de 25 til indenbys og de resterende 112 til udenbys lånere (26 til købstæder og 86 til landet). »Af de udenbys laanere var 14 lærere og lærerinder (9 i folkeskolen), 4 post- og jernbanefunktionærer (tallet lidt lavere end sædvanlig), 3 gaardejere, 5 husmænd, 2 tjenestekarle, 1 købstadarbejder, 3 næringsdrivende, 2 skolesøgende, 2 læger, 1 gartner og 1 præst (tallet for lavt, lærernes for højt). – 9 af de udenbys laanere var fra øerne, 29 fra Jylland; deraf 18 fra Vest- og Nordjylland.«

Det årlige udlån var nu (1910) steget til 37.558 bd. Heraf blev 68 % eller 25.539 bd. ekspederet i 6.875 pakker til udenbysboende. Reglen syntes at være en fordobling af udlånstallet på to år. Rammerne var ved at sprænges, og det stod klart for alle, at noget måtte gøres. Man overvejede lukning af Udlånet i de fire sommer måneder og andre restriktioner. Døssing advarer i sin artikel mod at begrænse benyttelsen ved at afskaffe den fri forsendelse; en sådan løsning ville have social slagside. Han foreslår i stedet, at der bevilges flere penge, nemlig for det første til anskaffelse af dubleteksemplarer på basis af Udlånets statistik og for det andet til forøgelse af personalet.

På landsudstillingen i Århus 1909 bidrog Statsbiblioteket med et lille mønsterbibliotek i funktion, »Stationsbyens Folkebibliotek«. Denne succes med omkring 70.000 besøgende gjorde ikke udlånspresset på Statsbiblioteket mindre i den kommende tid – i virkelighedens stationsby var der jo nemlig absolut ikke noget mønsterbibliotek til at imødekomme det voksende behov for oplysning, i det højeste en miserabel folkebogsamling af populære romaner. (Som et kuriosum kan det nævnes, at Statsbibliotekets personale den sommer i 1909 enedes om at opgive deres faste feriemåned for at kunne arbejde på udstillingen. Siden har biblioteket været åbent året rundt bortset fra søn- og helligdage.)

Hos Statsbibliotekets lille stab var samlet en på hårdt arbejde baseret erfaring og viden om udadventt biblioteksdrift, som formentlig var uden sidestykke på disse breddegrader. Det var således med god ret, at overbibliotekaren så tidligt som i 1909 – på det første danske biblioteksmøde – slog til lyd for Statsbiblioteket som den ideelle ramme om en praktisk og teoretisk bibliotekaruddannelse. Denne tanke gentager Døssing: »Uden at være ubeskedent kan man vist sige, at Statsbiblioteket er det eneste sted her i landet, hvor »anvendt bibliografi« til brug for folkelige biblioteker virkelig kan læses«. Der er næppe tvivl om, at den kommende biblioteksdirektørs orientering er blevet læst med interesse også uden for bibliotekskredse; hans afsluttende ønske om øgede ressourcer blev i nogen grad honoreret af de bevilgende myndigheder, om end først ad åre. Han skrev – og ordene tåler nok gentagelse til enhver tid:

»Jeg tror ikke, at man for øjeblikket kan ønske noget bedre for bibliotekssagen i vort land, end at Statsbiblioteket maatte blive sat i stand til vedblivende at opfylde sin bestemmelse.«

Ordningens tid

I 1911 var det årlige udlån steget til 46.198 bd. Bristepunktet var nået, alle kræfter var nu bundet i Udlånet. Overbibliotekarens »trussel« om at lukke biblioteket i 4 måneder af hensyn til det interne arbejde gav resultat. Efter en konference 14. februar 1912 i ministeriet dekrettedes en alvorlig indskrænkning af udlånsvirksomheden, idet den mest populære og efterspurgte oplysningslitteratur blev unddraget udlån uden for Århus. Samtidig skulle biblioteket sende dubletter af den nævnte art til Statens Bogsamlingskomité i København, der således skulle kunne styrke sin udsendelse af elementære vandrebojsamlinger til folkebibliotekerne. Udlånsrestriktionen manifesteredes konkret i en »index« over ca. 900 værker.

Indgrebet virkede omgående og effektivt; fra 1911 til 1913 faldt udlånstallet med godt 12.000 bd. Men ministeren blev i Rigsdagen angrebet for sin disposition. Emanuel Sejr skriver imidlertid – i et forsøg på at vurdere lidenskabsløst – at »Ministeren utvivlsomt havde Ret i sin Hævdelse af, at Statsbiblioteket ikke burde være »et stort Folkebibliotek«²². Allerede i 1913 blev det debatterede forbud mod udlån af populær oplysningslitteratur på dansk ophævet, og biblioteket fik oven i købet – eller i stedet – bevilget 2.000 kr. til anskaffelse af dubletter til vandrebojsæt.

Samtidig med indskrænkningen i 1912 var biblioteket blevet tilgodeset med penge til aflønning af 4 medhjælpere på katalogiseringsområdet. Denne ekstraordinære bevilling på 4.000 kr. faldt på et tørt sted; biblioteket havde i adskillige år kastet af, hvad det evnede, i de nærmeste krav: Udlånets. På den indre front lignede situationen sammenbrud; siden 1908 havde 200 dubletpakker fra Det kgl. Bibliotek indeholdende mindst 7.000 bind fået lov at henligge ubehandlede, og kun den løbende accession blev nødtørftigt registreret. I denne proble-

Biblioteksdirektør Th. Døssing var 1908–12 ansat ved Statsbiblioteket. Fotografiet er formentlig ikke meget yngre; her gengivet efter avistryk fra 1932.

Et folkeligt Bibliotek.

—
Udlaan hele Danmark over.

—
Ogsaa til Midtjylland.

»Biblioteksassistent Erling Stensgård fra Aarhus har i disse dage opholdt sig i Ringsted . . .« – sådan indledes artiklen i Venstres Folkeblad 5. august 1903, hvorfra denne overskrift er hentet. Også i ferien var Stensgård aktiv på PR-fronten.

**Det ny
Kulturcentrum**

—
**Fremmed Literatur
i Aarhus.**

—
**Mødet paa Statsbiblioteket
i Gaar.**

—
Det vedtoges at oprette Samlingen.

Den 29. maj 1910 holdtes stiftende møde i en forening til indkøb af fremmed skønlitteratur. Initiativtageren var Emil Fog, og blandt anbefaljerne var Vilh. Andersen og Otto Jespersen. Aarhus-Posten 30. maj 1910.

Folkets Røst.

Røg i Biblioteket.

De Studerende i Bibliotekets Læsesal var i Gaar meget utilfredse med Læsbørene. En gennemtrængende Røg fyldte nemlig hele Hallen, saa der næppe var til at aande. Årsagen hertil var kun den, at Portneren Hr. Torslev vaskede i Redelhuset. Dertil er intet at sige — men det er alligevel bellageligt, at Bibliotekets Besøgende skal undgælde herfor.

Kunde man ikke faa en Forholdsregel heriind.

En Bæf e r.

I de første år gav det nye bibliotek læserbrevskribenterne i lokalpressen godt stof. Eksemplet her er fra Aarhus-Posten 7. juni 1907. Flere indsendere ønskede længere åbningstid.

matiske situation købte biblioteket (1909) Århus-bispen, fhv. professor Frederik Niensens privatsamling på ca. 10.000 bind, og sidst på året ankom en sidste stor avislevering fra Det kgl. Bibliotek – 4 jernbanevogne fulde! Ejler Haugsted (1875–1959) har i jubilæumsbogen fra 1927 levende beskrevet forholdene under det gigantiske ordningsarbejde, der blev vanskeligere og vanskeligere, efterhånden som reolerne tætnede til; først i 1916–17 blev der takket være overflytningen af det pladskrævende avismateriale til den nye Statens Avissamling lidt luft på loftet og i kælderen. I de mest trængte tider må man have sendt en venlig tanke til Hoffmeyer, der i byggeriets sidste fase havde fået den idé at gøre alle vindueskarme i magasinerne brede, så de kunne fungere som ordningsborde.

Ikke mindre levende har Erling Stensgård skildret katalogarbejdet²³. Det startede egentlig allerede i vinteren 1901–02, da Hoffmeyer gennemgik de prøjsiske statsbibliotekers katalogregler for sine to medhjælpere. Den relative sikkerhed med hensyn til ordningsord, som Mørk-Hansen og Stensgård på dette grundlag efterhånden oparbejdede, blev sammen med Hoffmeyers praktiske fornemmelse for passende afrundede opstillingsgrupper bestemmende for bogmassernes strukturering som anvendeligt bibliotek. Den alfabetiske opstilling inden for fagligt logiske hovedgrupper var en foranstaltning, uden hvilken man ikke i de følgende år havde været i stand til at ekspedere de tusindvis af bind, der fra Bispetofte strømmede ud som lys over landet. Ej heller havde man kunnet udskille dubletter og i det hele taget kontrollere de mange gaver og samlede indkøb – dette arbejde måtte jo udelukkende foregå på plads, idet seddelskrivningen i starten fungerede trægt og noget planløst.

Hoffmeyer havde på studierejser i udlandet forelsket sig i de såkaldte leidenerbind, små løse bind, hvori katalogsedlerne blev sat ind på en sådan måde, at de kunne omordnes. Den nye underbibliotekar, der i 1903 blev ansat i direkte konsekvens af den ekstra arbejdsbyrde med modtagelse og kontrol, som pligtafleveringsloven lagde på Statsbiblioteket, kom til at sætte sit præg på katalogiseringsarbejdet, skønt han allerede et par år efter måtte overtage chefstolen. Grundtvig var en erfaren og faguddannet bibliotekar, og han opgav straks tanken om, at leidenerbind skulle anvendes også til den alfabetiske fælleskatalog. Samtidig lagde han faste regler til grund for titeloptagningen, og han indførte skrivemaskinen i biblioteket; derved blev det muligt ved hjælp af »kulpapir« at fremstille den alfabetiske seddel som en mekanisk kopi af den systematiske. Selv i de mest underbemandede og hektiske år lå katalogarbejdet aldrig helt stille, man vedblev at skrive sedler på alle nyanskaffede udenlandske bøger trykt efter 1880. Men fra 1912 blev der i kraft af den særlige bevilling gjort en bredere katalogiseringsindsats; Grundtvig måtte over for ministeriet gøre nøje rede for de til grundliggende principper og planen for projektet²⁴. Efter en meningsudveksling om opstillingssystemet gav ministeriet 25. september 1912 grønt lys.

F. M. Bendtsen (1886–1972), ansat 1915 som »konstitueret underbibliotekar«, er manden bag Statsbibliotekets systematiske katalog. Han gik ud fra den oprindelige, praktisk begrundede faggruppeinddeling og tog Kongresbiblioteket i Washington som sit nærmeste forbillede. Det falder uden for nærværende historiske oversigts rammer at gå dybere ind i systematikken, men et citat kan illustrere Bendtsens startpunkt og målsætning: »En nødvendig Følge af den foreløbige Karakter, de først udarbejdede systematiske Kataloger havde, er, at der Haand i Haand med Fremstillingen af nye maa ske en Revision af de nævnte ældre, hvorved de afstemmes nøjere med Henblik paa deres Stilling indenfor det Totalsystem, der efterhaanden søges tilvejebragt«²⁵.

En stor hjælp i biblioteksarbejds første år var de trykte kataloger – og det er de da for resten stadigvæk. Grundtvig lagde stor vægt på den bibliografiske side af virksomheden; allerede i 1898 havde han i sin fortrinlige lille pjece »Om Samarbejde mellem vore Biblioteker« ikke blot slået til lyd for en dansk accessionskatalog efter svensk mønster – en tanke, der blev realiseret i 1902 – men også peget på behovet for fælleskataloger over offentlige publikationer og ikke mindst tidsskrifter. Fra 1907 udgav Statsbiblioteket årskataloger over sine udenlandske erhvervelser; i de første år blev titlerne tillige optaget i statens nye Accessionskatalog, senere udsendt som et tillæg til den. Af væsentlig større betydning i det daglige udlånsræs var imidlertid de boglister eller »Udvalgs-kataloger« – oprindelig over »Læsesalens Udlaansbibliotek« – som blev udgivet fra 1908. De tre første af disse behovsorienterede hæfter var vel i lige høj grad med til at skabe og klare tiårets udlånsboom; indtil 1912 blev listerne uddelt gratis. Emnerne var centrale:

- 1) Biografi. 1908.
- 2) Norden. 1909.
- 3) Fremmede Lande. 1911.
- 4) Naturkundskab. Medicin. Praktiske Fag. 1912.
- 5) Aands- og Samfundsvidenskaber undtagen Historie. 1915.

Disse »Udvalg af nordisk Oplysningslitteratur« omfattede i alt ca. 10.000 titler. Omkring 1920 standsede man trykningen af nye oplag, og da udgivelsen af lister senere (1925) blev genoptaget, var sigtet mere specielt fagligt. En ny tid var inde, folkebibliotekerne havde overtaget en væsentlig del af det mere populære udlån. Statsbiblioteket var på vej over i den rolle, det har i dag. Denne lange – og stundom hidsigt fortalte – historie skal i det følgende refereres kort.

Bibliotheca militans

»Som al Ungdom har Biblioteket ogsaa haft sine Kampe, ja egentlig har det alle Dage meget mod sin Vilje været et »Bibliotheca militans«, som en af vore Venner engang har kaldt det«. Sådan skrev overbibliotekar Grundtvig i forordet til 25-årets jubilæumsbog, og han deltog selv i stridighederne – måske nødtvungen, men af og til med ret så bister mine.

Hvem var Fa'er??

Overbibliotekar . . . og Bibliotekassistent . . . træffer hinanden en mørk Aften. Regnen styrter ned i stridige Strømme. Af og til høres et Torden-skrald, skønt det er midt om Vinteren. Den første har Haandkno og Revolver, og den sidstnævnte et tilproppet G Tommers Gasvær i Lommen. De følges hen ad mod Biblioteket og samtaler med mørke Miner.

St.: Her er jeg Privatmand. De har hugget min Ide.

To Kamphaner.

Gr.: Hugget er et grimt Ord. Jeg tænkte først paa at foreslaa Landbrugs-udstillingen at oprette et Bibliotek.

St.: Jæme det var mig, der fremsatte tanken. Og jeg foreslog, at det skulde være i Forbindelse med Jormoderboligen.

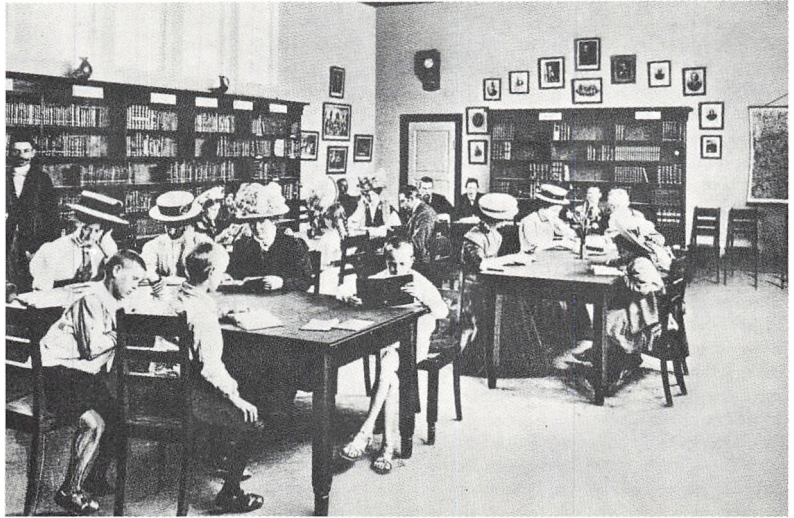
Gr.: Hvilken smusig Fantasi. Min Bestefars Knokler vil rødne af Harm og Undseelse i Kisten.

St.: Det er Dem selv, der tænker beskiilt, Bogorm.

Erling Stensgård fik mange ideer. Han påberåbte sig således også faderskabet til ideen om et bibliotek på Landsudstillingen i 1909 – det var imidlertid Grundtvig, der førte den ud i livet. Disputen de to imellem førtes bl.a. i pressen.

Den særdeles dramatiske scene, hvis begyndelse her er gengivet, stod at læse i Jydsk Uge-Revue 15. marts 1908.

På Landsudstillingen i Århus opbyggedes en mønster-stationsby, i hvis forsamlingsbygning »Stationsbyens Folkebibliotek« havde til huse. Biblioteket blev ikke blot godt besøgt, men også virkelig benyttet. Det havde 70.000 gæster eller gennemsnitligt 500 om dagen.

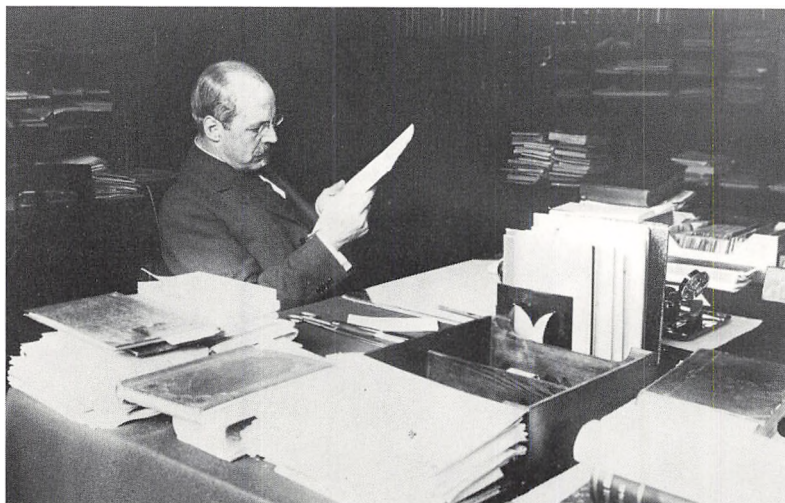
Sideløbende med at funktionen som »et slags centralbibliotek for andre byers offentlige biblioteker« var ved at finde sin form, voksede også kravene fra de benyttede, der ønskede at »følge med i deres fags almindelige udvikling«. Ja, endog fagfolk, der gik »dybt ind i videnskabens undersøgelser«, mødte frem. Statsbiblioteket havde efterhånden etableret et solidt samarbejde med lokale hospitaler, forskningsinstitutioner (Observatoriet, Patologisk institut og Naturhistorisk museum) og -organisationer, bl.a. om tidsskriftlæsekredse på en række af videnskabens områder; den første læsekreds var en humanistisk, startet i 1920 i forbindelse med »Jydsk Forening for Historie og Sprog«, men snart fulgte naturvidenskab, pædagogik og medicin efter.

Spørgsmålet om et universitet i Jylland var blevet drøftet ivrigt i en årrække, og i 1919 nedsatte Undervisningsministeriet et udvalg, der skulle overveje sagen. Det overvejede i seks år, mens der udfoldedes stor aktivitet på biblioteksfronten. I 1921 lagde Grundtvig sit lod i vægtskålen til fordel for Århus som universitetsby – det ville være »uforsvarligt at tænke paa Oprettelsen af et jysk Universitetsbibliotek andetsteds i Landet, naar der faktisk eksisterer et Grundlag for et saadant: det af Staten oprettede og vedligeholdte Bibliotek i Aarhus«²⁶. H. O. Lange reagerede med en artikel²⁷, hvori han mere end antyder, at en universitetsbiblioteksopgave ville overstige den århusianske stabs evner. Men *hvis* den skulle blive aktuel, måtte i al fald alt det andet udskilles. og dette andet – sådan må man vist forstå Lange – ville så være det »rigtige«: »Statsbiblioteket burde egentlig være et kommunalt Bibliotek med et betydeligt ekstra Statstilskud for Administrationen af de danske Pligteksemplarer«. Et moderne universitetsbibliotek måtte efter Langes mening bygge på laboratorieprincippet og ville være direkte hæmmet af at skulle modtage pligtaflevering (en aktivitet, der i parentes bemærket netop var blevet forøget med ca. 10 % i kraft af Genforeningen, som havde ført endnu 35 bogtrykkere ind under ordningen).

Valdemar Andersens plakater for Landsudstillingen i Århus 1909.

Overbibliotekar Vilh. Grundtvig.
Foto: Emil Ebbesen. 1924.

Grundtvig imødegik straks Langes synspunkter. Hvorfor ikke »glæde sig over, at Universalbibliotek og Universitetsbibliotek i Aarhus kan blive eet, medens man i Hovedstaden paa mange Maader lider under Splittelsen i to store Biblioteker«? Med hensyn til institutbiblioteker kan Grundtvig heller ikke se noget ideal i de 23 københavnskes separatistiske enevælde; tværtimod har disse forhold haft det afskrækkende eksempels virkning i Århus. Statsbibliotekets chef konstaterer – men beklager ikke – at hans artikel nødvendigvis har måttet få »en noget skarp Tone«; Begrundelsen fremgår af slutningen, der her citeres som et af mange udtryk for, at den tid uomtvisteligt var forbi, da Århus stak hovedet i busken:

»Statsbiblioteket kæmper nu for en Biblioteks-Idé, som det i en Aarrække mener at have realiseret til Gavn for Land og Folk, og det kæmper for det Universitet i Aarhus, hvis aandelige Rustkammer det haaber i en ikke altfor fjærn Fremtid at skulle blive. Det kan da ikke undre, at det nu maa føle sin Livsnerve ramt og maa reagere derefter. Overbibliotekar Langes Artikel er ikke blot forfejlet og ganske overflødig, men direkte skadelig for den Sag, hvis Ven han erklærer sig for at være.«

I 1924 fik debatten nyt liv, idet H. Hvenegaard Lassen, en af centralbibliotekernes foregangsmænd, i Bogens Verden fremlagde sine tanker om Statsbiblioteket. Han fastslår, at bibliotekslånene fra Århus er »et naturligt og nødvendigt Led i en fornuftig dansk Biblioteksorganisation«. Noget grundløst bebrejder han det århusianske bibliotek, at det søger at komme til at ligne de videnskabelige i København. »Set fra Centralbibliotekernes Synspunkt vilde det være bedre, om Statsbiblioteket søgte at blive saa *forskelligt* som muligt fra de københavnske Statsbiblioteker, til dels med Hensyn til Bogbestand, men ogsaa med Hensyn til Administration og Teknik.« Hvenegaard Lassen foreslår, at der til Statsbiblioteket knyttes et centralbibliotek, der kunne fungere som

Statsbibliotekets bibliotekarer og underbibliotekarer fotograferet i Riis Knudsens atelier juli 1927.

Fra venstre siddende:

F. M. Bendtsen, Ejler Haugsted, Vilh.

Grundtvig, Tagea Egede Christensen,

Erling Stensgård

og stående:

Kay Schmidt-Phiseldeck, Emanuel Sejr

og Viggo J. v. Holstein-Rathlou.

Statsbiblioteket udtaler sig om sine Principer.

Denne overskrift stod i Jysk Morgenblad 27. februar 1907 over en artikel om bibliotekets første årskatalog, der indeholdt en indledning om anskaffelsesprincipper. Lignende overskrifter optrådte ofte i 20'erne og 30'erne, da Statsbiblioteket på anden vis måtte formulere sine principper i kampen om opgaverne.

»Mønsterbrug« i lighed med fx Statens mejeri. I forbindelse med katalogisering, klassificering, undervisning og andre fællesopgaver kunne et sådant idealfolkebibliotek drevet sammen med »overcentralen« få stor værdi for biblioteksvæsenets udvikling. Men forudsætningen måtte være, at Statsbiblioteket koncentrerede sig om denne opgave over for folkebibliotekerne og gav afkald på »tillige at være Bogmuseum, Opbevaringssted for Smaatryk og – Universitetsbibliotek in spe«.

Tanken om et »Mønster-Centralbibliotek indenfor Statsbiblioteket« forelå i øvrigt allerede udformet i en plan fra Statens Bibliotekstilsyn, og Grundtvig afviser den ikke i sit svar²⁸; derimod tager han kraftigt afstand fra ideen om at opgive alt andet for overcentralvirksomheden, og han beklager sig med nogen ret over, at alle andre tilsyneladende mener at vide meget bedre besked med hans biblioteks nutid og fremtid end han selv og hans stab. I den befandt sig erfarne folk, som nok kunne tale for sig. Emanuel Sejr (f. 1891) havde i 1924 været ansat ved Statsbiblioteket i 11 år, deraf de 5 som leder af Udlånet. Siden begyndelsen af tyverne havde hans udførlige beretninger om virksomheden over for folkebogsamlingerne og folkebibliotekerne kunnet læses i Bogens Verden; ikke mindst disse beretningers stigende aktivitetstal og pædagogisk kommenterede eksempler på låneforespørgsler har givetvis haft betydelig virkning som rettesnor for de nye folkebibliotekers praksis, der såvel interurbant som med hensyn til egne anskaffelser var i støbeskeen i disse år.

I 1923 havde Sejr²⁹ meget kyndigt og sagligt skitseret problemerne omkring Statsbiblioteket og peget på, at en løsning af dem – trods alle gode ønsker i øvrigt for en bedre ordening af biblioteksforholdene i København – måtte prioriteres højest, så Århus-biblioteket kunne »blive

det Centrum i Provinsens Bibliotekssystem, hvortil det er prædestineret«. I en ny pjece – der virkelig lever op til sin undertitel: »Et Indlæg til Orientering« – gør Sejr op med en række af de københavnske angreb og misforståelser. Alt for meget af debatten hænger efter hans mening fast i formuleringer fra kommissionsbetænkningen, skønt man i 1924 ikke burde tage usikre utalelser fra 1893 alt for højtideligt. Lauritz Nielsen³⁰ havde givet udtryk for, at man ved at erstatte pligtafleveringen med rekvisitionsret ville kunne løse en stor del af Statsbibliotekets (og Universitetsbibliotekets) problemer. Det tilbageviser Sejr ud fra sin praktiske udlåns erfaring. For de udenlandske anskaffelses vedkommende kan han godt være enig med de folk, der mener, at der må være tale om den »videregaaende Orienteringslitteratur« (Sv. Dahls udtryk), men han gør opmærksom på, at det er en fleksibel terminologi, og at niveauforskellen mellem lånene til henholdsvis overcentral- og studiebrug efterhånden mindskes.

Både Dahl og Lauritz Nielsen havde talt om »Begrænsningens Kunst« og formanet Statsbiblioteket til besindighed; Sejr fandt det imidlertid noget utilfredsstillende at »faa sin egen Klage i omvendt Form serveret som Trøst og Lægemedel«. Lige så forkert som at stirre sig blind på den støvede kommissionsbetænkning er det nemlig at anskue bibliotekets opgaver principielt ud fra dets nuværende budget i stedet for at spørge: »Hvad er der Brug for?« Det spørgsmål kunne Sejr besvare: *Der er Brug for et større »Universalbibliotek« end Statsbiblioteket nu er*, selv om det kniber for København at forstå det. Og et sådant bibliotek ville være en betydelig støtte for et kommende universitet – dette afgørende perspektiv antyder Sejr til slut, men han har ikke bygget sin artikel på det. Hans behovsanalyse er baseret på erfaringen og på den »autoriserede« model³¹, at Statsbiblioteket foruden at være »et højere Bibliotek for almen Oplysning« skulle blive »videnskabeligt Bibliotek for Forskning og Studium i den Udstrækning, som Forholdene i Aarhus og Provinsen i det hele vil gøre det nødvendigt«.

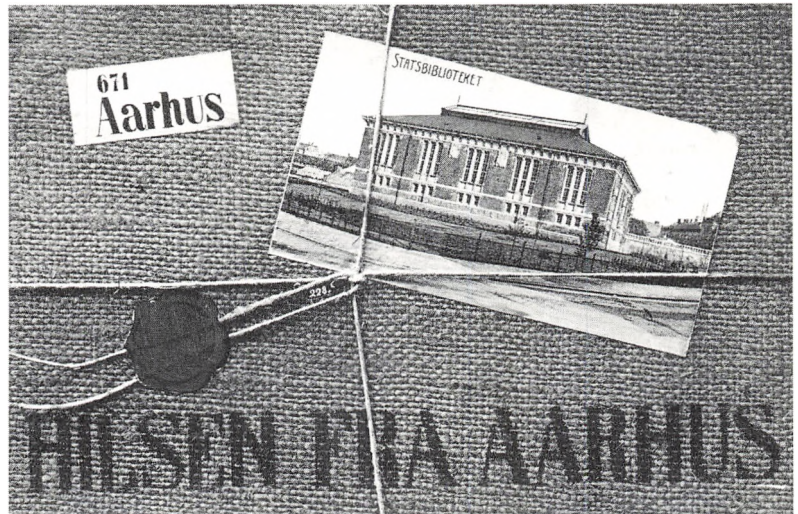
Disse forhold i Århus og provinsen var ganske rigtigt ikke afklarede, dvs. universitetssagen var formelt uafgjort, men i betænkningen³², der forelå i 1925, pegede flertallet dog klart på Århus – nærmeste konkurrent var Viborg, mens et forslag om Koldinghus ruin som ramme om den jyske læreanstalt af bygningsekspertter med god ret blev betegnet som en dødfødt idé! Alt tydede således på, at Århus stod foran en rolle som universitetsby, og det vel ikke mindst i kraft af Statsbiblioteket (ikke andre bogsamlinger vest for Valby bakke kunne opvise et udenlandsk tidsskrifthold på 400). Alligevel var der endnu intet afgørende sket i sagen, da Udvalget vedrørende Statens Biblioteksvæsen afgav betænkning i 1927³³. I denne forsamling havde Grundtvig og Sejr kæmpet standhaftigt mod det københavnske hegemoni; flertallet anså stadig overcentralopgaven som Statsbibliotekets sande og eneste bestemmelse. De to Århus-repræsentanter afgav dissens ud fra det standpunkt, »at der i hvert Fald intet bør lovfæstes med Hensyn til Statsbiblioteket, som paa nogen Maade vil kunne forringe dets Betyd-

*Exlibris i P. de Clercq's frisiske samling.
Skænket til Statsbiblioteket 1927–28.*

Gengivelse af farvelagt prospektkort fra begyndelsen af århundredet. Et af de almindeligste fotografier af det nye bibliotek er indarbejdet i det samlede motiv. Kortet hører til de mere opfindsomme i rækken.

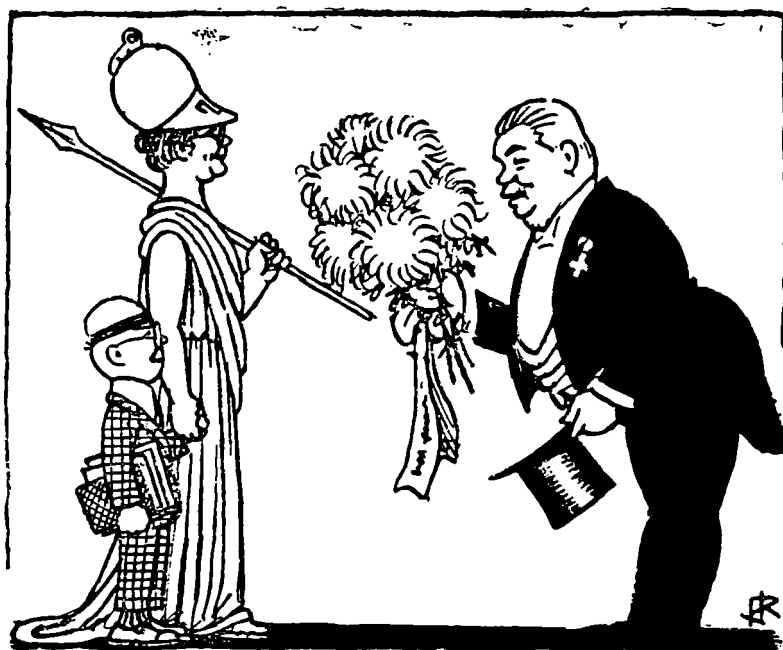
ning for et eventuelt fremtidigt Universitetsarbejde i Jylland«. Også her måtte de jyske medlemmer gøre opmærksom på, at der skete en »Sammenblanden af Statsbibliotekets principielle Retningslinier og dets øjeblikkelige økonomiske Evne«.

Selv om fremtiden lå lige om hjørnet, nægtede flertallet at tage hensyn til den i øjeblikket: »i Tilfælde af Realisationen af et Universitet i Aarhus vil man komme til at staa over for en helt ny Situation, som til den Tid vil kræve nye Overvejelser angaaende Statsbibliotekets Stilling og Opgaver«.

Endelig sejr

I det hidsige debatår 1924 havde også biblioteksinspektør Svend Dahl givet sit besyv med i form af en pjece³⁴, hvori han omtaler »det Sejr'ske Program«, at Statsbiblioteket skulle sættes i stand til at løse den samme opgave over for provinsen, som Det kgl. Bbilibotek og Universitetsbiblioteket sammen løser i og for København, når bortses fra den særlige universitetsopgave. Dahl tager ikke direkte stilling imod den specielle universitetsopgave, men bringer en række »morsomme« eksempler på litteratur, som han tilsyneladende håber, at læseren vil finde det grinagtigt at ville have stående i Århus. Hvis man valgte at følge Sejrs program, måtte man efter Dahls skøn fire- eller femdoble Statsbibliotekets annum; i modsat fald skulle en fordobling kunne klare det nødvendige.

I 1928 oprettedes så Aarhus Universitet, og Statsbiblioteket måtte efter evne – af sine ca. 300.000 bind – levere litteratur til undervisningen og deltage i administrationen af universitetslærernes bogkøb. Men hverken personale eller indkøbsbudget fire-, fem- eller fordobledes i den anledning. Man opfattede Universitetets første og kommunale tid som en forsøgsperiode. Da Rigsdagen i 1931 vedtog en lov om universitetsundervisningen i Århus, og staten overtog driften, var eksperimen-

Fru Minerva og hendes Søn, Studenten, bydes velkommen til Aarhus af Universitetssamvirkets Formand, Overlæge Albeck.

*Tegning af Jens Ravnholm.
Demokraten 11. juni 1928 i anledning
af universitetsundervisningens start.*

mentet imidlertid forbi. Den nye situation krævede nye overvejelser med hensyn til bibliotekets rolle, men man forhastede sig ikke. Først i 1934 blev sagen – ved et møde i Århus – drøftet på ministerielt plan; resultatet blev et sæt bestemmelser angående forholdet mellem Statsbiblioteket og Universitetet, som approberedes af Undervisningsministeriet 6. september 1934³⁵.

Allerede inden denne status som universitetsbibliotek således blev officiel, havde biblioteksdebattørerne beskæftiget sig med den som en nærliggende mulighed. Sv. Dahl³⁶ havde haft den fornemmelse, at Statsbiblioteket helst ville kvitte folkebibliotekets opgaven og koncentrere sig om den nye læreanstalt: »Og jeg synes, vi hertil skal sige: Fred være med det i dets Egenskab af Overcentral, og ønske det god Lykke paa dets Vej frem mod nye Maal. Thi jeg tror, at Overcentral-Opgaven lader sig løse paa anden Maade«. Den efter Dahls opfattelse ikke uoverkommelige opgave at supplere folkebibliotekerne med hensyn til visse kategorier af litteratur, skulle løses ad *andelsvejen*, idet centralbibliotekerne hver tegnede sig for et starttilskud og et årligt bidrag.

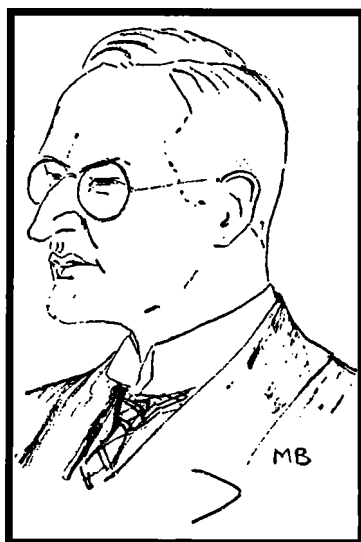
Også Hvenegaard Lassen lod igen høre fra sig³⁷; hans artikel har fanfareklang i overskriften: En Overcentral – nu eller aldrig! Han har måttet affinde sig med, at universitetsbiblioteket er en realitet, men foreslår, at man flytter denne funktion »ud paa selve Universitetspladsen«. »Statsbibliotekets nuværende Bygning vil saa kunne blive en udmærket Overcentral. Den er ingenlunde hverken for stor eller for smuk

**Vred Esbjergenser hævder,
at man forsømmer
Almenheden til Fordel for
nogle Hundrede unge
Menneskers Eksamens-
læsning.**

Overskrift fra Aarhus Amtstidende
1. november 1934.

Kay Schmidt-Phiseldeck.

Tegning 11. april 1927 i Aarhus
Stiftstidende til en artikel om
nodeudveksling mellem National-
biblioteket i Wien og Statsbiblioteket.

til den Institution, der skal sætte Kronen paa det danske Folkebiblioteksvæsen. Og en saadan Anvendelse af Bygningen vil i langt højere Grad end Anvendelsen som Universitetsbibliotek være i Overensstemmelse med det Formaal, man havde for Øje, da Bygningen blev rejst.« Hvenegaard Lassen fandt det dog også muligt at starte »i mindre Stil«, fx med en selvstændig overcentralfunktion ledet af en folkebiblioteksuddannet; den nødvendige plads inden for den betrængte institutions rammer kunne evt. skaffes »gennem velovervejede Kassationer«. Artiklen slutter med en understregning af, at folkebibliotekerne har et rimeligt krav på erstatning fra statens side, fordi de ved Statsbibliotekets overgang til universitetsbibliotek har fået forringede levevilkår.

På Biblioteksforeningens årsmøde i 1934 stod Statsbibliotekets forhold i centrum af debatten, selv om Sv. Dahl i sit foredrag om »problemer fra de videnskabelige Bibliotekers Verden« behandlede det som »Rosinen i Pølseenden«. Han var tilbøjelig til at foreslå overcentralvirksomheden overflyttet til det nye kommunale bibliotek i Århus. Årsmødets voldsomste indlæg kom fra landsretssagfører A. C. Krebs, formand for Centralbiblioteket i Esbjerg³⁸. Han var vred over, at Statsbiblioteket forsmåede sin gamle kærlighed til fordel for en ny bejler. »Tanken med dette Bibliotek var at betjene Almenheden i den danske Provins. Det var absolut ikke Meningen at betjene nogle faa Studenterdrenge og -piger, der læser Lektier i Aarhus«!

Den polemiske stil greb om sig; Grundtvig erklærede sig i lokalpressen for utilbøjelig til at svare på »Hr. Krebs' Uartigheder«, men tog dog til orde i Bogens Verden³⁹. Det skulle glæde ham, »om man fra Folkebibliotekernes Side vilde høre op med at stirre sig blind paa konstruerede Modsætningsforhold«, som tilmed var forældede. Grundtvig påpeger korrekt, at universitetsfunktionen og dens nødvendige boganskaffelser vil betyde en fordel også for »den læsende Almenhed«. Kay Schmidt-Phiseldeck (1894–1970) hævdede i en pjece⁴⁰ – der ikke mindst var vendt mod Krebs – at den megen tale om en særlig overcentral nu måtte høre op. På årsmødet i Rønne 1935 gik Emanuel Sejr i en mere officiel redegørelse for Statsbibliotekets forhold til folkebibliotekerne ikke så vidt, men gav dog udtryk for, at overcentralopgaven måske for de praktiske fags vedkommende kunne overtages af et andet bibliotek⁴¹.

Sideløbende med årsmøde- og pressebataljerne blev der på andre planer taget små, men væsentlige skridt frem mod en afklaring. Et udvalgsmøde i Undervisningsministeriet i maj 1935 havde kun haft orienterende karakter, men under Folketingets behandling af bibliotekslovrevisionen i marts 1936 spurgte den socialdemokratiske ordfører – Chr. Christiansen, der var forretningsfører i AOF – hvilke konsekvenser Statsbibliotekets universitetsengagement ville få for det folkelige oplysningsarbejde. Undervisningsministeren svarede, at der ikke med den ordening, der var etableret mellem Statsbiblioteket og Aarhus Universitet var truffet nogen afgørelse, som forhindrede biblioteket i at varetage sine forpligtelser over for folkebibliotekerne. Ministeren var i

høj grad opmærksom på, at denne virksomhed ikke måtte forsømmes, og han lovede at nedsætte et mindre udvalg til behandling af Statsbibliotekets fremtidige opgaver⁴².

Den 26. juli 1936 fyldte overbibliotekar Grundtvig 70 år, og pr. 1. august efterfulgtes han i chefstolen af Emanuel Sejr, der i tyvernes og tredivernes kampe havde været bibliotekets mest fremtrædende strateg. I en fødselsdagsartikel skrev en af Statsbibliotekets antagonister i disse kampe, at det over for en undertiden kompakt opinion var »lykkedes Grundtvig i det væsentlige at føre sine Anskuelser til Sejr«⁴³. I forsommeren 1937 trådte det undervisningsministerielle udvalg sammen under forsæde af kontorchef Kai Hegermann-Lindencrone. De københavnske repræsentanter og folkebiblioteksfolkene havde efterhånden mærket, hvad vej vinden bar, og udvalget afgav en enig indstilling om, at overcentralopgaven – »hvorledes denne end maatte blive formuleret« – bedst løstes inden for Statsbibliotekets rammer. Grundlaget var 1) pligtalleveringen, 2) den eksisterende udenlandske bogbestand og 3) erkendelsen af, at »den Litteratur, Biblioteket fremtidig i sin Egenskab af Bibliotek for Universitetsundervisningen vil komme til at anskaffe, i ikke ringe Omfang vil være af en saadan Art, at den ogsaa kan tjene det førstnævnte Formaal over for Laanere uden for Universitetets Kreds«⁴⁴. Man fandt ikke, at folkebiblioteksfunktionen burde udskilles i en særlig afdeling, men at den burde forestås af en bibliotekar med praktisk kendskab til denne sektor.

Bibliotekets bogkøbsbudget forhøjedes på Finansloven for 1938/39 med 10.000 kr. (idet udvalget havde anset det for rimeligt at anvende ca. 12.000 kr. årligt på overcentralindkøb), og den særlige »folkebiblioteksstilling« på Normeringsloven blev besat med cand. theol. Otto Larsen (f. 1902), der havde bibliotekaruddannelse og praktisk erfaring fra Lyngby bibliotek. Hermed var usikkerheden forbi og kampen om opgaverne vundet. Formuleringen af det dobbelte formål blev indarbejdet i det reglement, som Undervisningsministeriet godkendte 18. november 1938⁴⁵. De nye retningslinjer var i virkeligheden – dvs. i praksis – gamle. Erfaringen havde i en god menneskealder været Århus-bibliotekets vejleder; derfor holdt den omsider officielt vedtagne ramme om virksomheden også uden mærkbar knagen i den næste menneskealder.

Det er næppe nogen overdrivelse at påstå, at den højtbesungne enhed i dansk biblioteksvæsen ville have været et noget luftigt begreb, om ikke folk som Grundtvig og Sejr i uenighedens år havde haft mod, stædighed og styrke til at fastholde de langsigtede linjer i en udvikling, som for andre kunne fortune sig i kampens hede.

Fyrre og fremtiden

Straks efter sin tiltræden 1. august 1936 havde overbibliotekar Sejr – i åbenbar forvisning om, hvad fremtiden ville bringe – på et pressemøde⁴⁶ slået til lyd for, at man med hensyn til Statsbibliotekets rolle erstattede kamptidens »enten – eller« med et »både – og«: »Jeg vil haa-

Et af de i aviserne hyppigst anvendte portrætter af Emanuel Sejr fra tiden omkring hans tiltræden som overbibliotekar (1936). Gengivet efter avistryk.

Katalogværelse og udlånskranke 1937.

be, at Statsbiblioteket maa blive tilstrækkelig *bredsporet* til at kunne tage Trafiken baade til den mere folkelige og den videnskabelige Benyttelse. Og det skulde efter min Mening ikke være umuligt, da det som sagt i stor Udstrækning er de samme Colli, der skal forsendes«. Desuden slog Sejr fra starten fast, at han af flere grunde helst så bibliotekets efterhånden uoverskuelige pladsproblemer løst gennem udflytning til en nybygning på universitetsterrænet. Ganske snedigt opfordrer han bladene til at spørge deres læsere om, hvad biblioteksbygningen på Bispetofte kunne anvendes til! Blandt de forslag, der faktisk fremkom, kan nævnes »Skulptur-Museum«, landsarkiv og politigård; selv foreslog Sejr at indrette den til gymnasium. Formålet med disse pressefremstød var naturligvis at »sælge« ideen, at få nybygningen indarbejdet i den offentlige bevidsthed, og det lykkedes; i begyndelsen af 1938 drøftedes planen seriøst på et møde arrangeret af Universitets-Bestyrelsen.

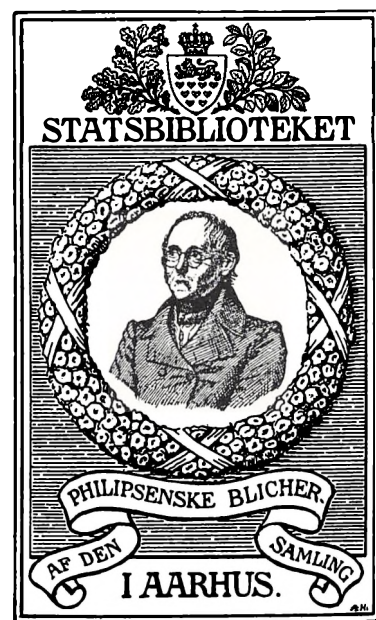
Statsbibliotekets dobbeltfunktion satte sit præg på bogvalgspolitikken. Fra starten omfattede de udenlandske bogkøb principielt alle fag, men gaver og samlede erhvervelser trak tillige med låneefterspørgslen i humanistisk retning. Fra 1938 har man søgt inden for alle fag at anskaffe »den litteratur, som har interesse for de statsunderstøttede bibliotekers lånere« (dvs. folkebiblioteksbenytterne), men samtidig at dække Universitetets undervisningsfag på en noget dyberegående måde, så vidt budgettet har tilladt det. Bogkøbsbevillingen steg jævnt

fra 27.000 kr. i 1938/39 til 164.790 kr. i 1951/52 – dog med en vis stagnation i krigsårene. Hertil kom en række nødvendige særbevillinger i forbindelse med oprettelse af nye professorater. Statsbiblioteket er desuden i tidens løb blevet betænkt med et stort antal betydelige boggaver. Det kan således nævnes, at grundstammen i bibliotekets musiksamling er organist R. Cl. Rasmussens efterladte nodebibliotek (1903–04) og resterne af de Lose-Delbanco'ske og Horneman-Ersløv'ske musik-lejebiblioteker, skænket af Wilh. Hansens Musikforlag i 1922. I årene efter 1927 fik Statsbiblioteket overført en lang række vigtige standardværker og tidsskrifter, som forefandttes i dublet ved fagdelingen mellem de to store videnskabelige biblioteker dér. I og med Universitetets udbygning blev litteraturerhvervelse gennem løbende udveksling med lærestalter, lærde selskaber og lignende en væsentlig faktor. Også det normale bogkøb steg mærkbart i perioden, selv om prisstigninger slugte en ikke ringe del af bevillingsforøgelserne; i 1930 havde Statsbiblioteket købt 1.016 bd. udenlandsk litteratur, og i 1951 var tallet steget til 4.628. Universitetets tilsvarende tal for egne anskaffelser var 102 og 4.136 bd. Ved 50-års jubilæet var bibliotekets bogbestand oppe på ca. 440.000 bind foruden småtryk og musikaler m.v. Men takket være Statsbibliotekets fuldstændige kartotek over alle institutbibliotekernes bestand havde benytteren allerede dengang et samlet overblik over den videnskabelige litteratur i Århusområdet, i alt ca. en halv million bind.

Læsesalen blev efter Universitetets start i stadig grellere grad præget af modsætningen mellem den folkelige og den studiemæssige benyttelse. Det må erindres, at Århus først i 1934 fik sit kommunebibliotek⁴⁷; indtil da havde byen blot betalt et tilskud til Statsbibliotekets åfåtenåbning af Læsesalen (og Udlånet). Der er næppe tvivl om, at Statsbibliotekets tilstedeværelse har forsinket udviklingen af et forsvarligt folkebiblioteksvæsen i området. Da bygningen i Mølleparken endelig blev indviet, slog aflastningen imidlertid straks igennem, således at Statsbibliotekets læsesal fra 1934 til 1935 kunne notere en nedgang i antallet af besøgende fra 21.914 til 14.274. Dette tal holdt sig nogenlunde indtil 1946, da der efter indvielsen af Universitetets hovedbygning blev indrettet institutbiblioteker for humaniora, teologi, økonomi og jura. Siden Læsesalens håndbibliotek i 1934/35 var blevet suppleret med tekster og tidsskrifter, havde lærere og studerende inden for humaniora benyttet det som laboratoriebibliotek. En del af dette klientel forsvandt nu fra Læsesalen, og de bøger, som i tidens løb var indkøbt for Universitetets midler, fandt deres blivende sted på institutterne.

I 1945 overtog Statsbiblioteket den biblioteksmæssige administration af afdelingsbibliotekerne på Århus kommunes hospitaler⁴⁸ i lighed med den gældende ordning for samarbejdet på universitetsområdet. I det hele taget prægede det lokale lærdomsmiljø i stigende grad Statsbibliotekets virksomhed. I 1951 havde således 64 % af de indenbys lånere tilknytning til enten universitet eller hospitaler. Dette betød

Exlibris.

Grosserer M. Philipsens Blicher-samling blev skænket til Statsbiblioteket 1915.

Overskrift fra Aarhus Stiftstidende 10. september 1928.

Anledningen til Statsbibliotekets Blicher-udstilling – og den omtalte åften – var afsløringen af J. Sondrups statue af digteren 26. august i Botanisk Have.

Blicher-Aftenen i Statsbiblioteket

Et Forsøg, der bør gentages.

dog ikke stagnation på den anden front; udlånet til folkebibliotekerne steg støt fra 20.503 bd. i 1938 til 42.933 bd. i 1951. Fra 1948 tegnede folkebibliotekerne sig for halvdelen af det samlede udlån. Em. Sejr kunne ved jubilæet i 1952 konstatere, at hans bibliotek nu dækkede 70–75 % af folkebibliotekernes behov for videregående litteratur. Tæsen om, at Statsbibliotekets to opgaver kunne trives sammen – og tilmed befrugte hinanden – var bevist.

Ved siden af udviklingen i fordelingen mellem indenbys og udenbys lån er også forholdet mellem dansk og udenlandsk litteratur interessant. I 1928 udlånte Statsbiblioteket 40.259 bd. dansk litteratur og kun ca. halvt så mange udenlandske bind (22.481), men i 1951 oversteg tallet for udenlandske udlån (41.816) klart det for danske (36.770). Disse tal afspejler dels folkebibliotekernes stigende selvforsyningsgrad på det hjemlige område (herunder det lokale kommunebiblioteks efter 1934), dels universitetsundervisningens mere specialiserede behov. Fra 1941 udsendte Statsbiblioteket trykte kataloger over »Udvalg af nyere udenlandsk Litteratur«. Efter at være startet som treårsfortegnelse kom publikationen fra 1950 årligt. Såvel denne »Overcentralkatalog« som de tilgrundliggende dupliserede accessionslister, der er udsendt hveranden måned siden 1940, blev i en menneskealder redigeret af Otto Larsen; publikationsaktiviteten, der også omfatter særkataloger – over fx musik og skønlitteratur – har været et væsentligt led i bibliotekets overcentralvirksomhed.

Som et appendiks til denne virksomhed oprettedes i 1938 Studiekreds-Centralen, der skulle administreres af Statsbiblioteket i samarbejde med et udvalg under den permanente komité vedrørende forholdet mellem folkebibliotekerne og Statsbiblioteket, som netop var blevet etableret i forbindelse med den endelige fastlæggelse af rammerne. Studiekreds-Centralen startedes med et statstilskud over fem år, hvorefter driften hovedsagelig baseredes på bidrag fra folkebibliotekerne. Samlingen bestod af supplerende litteratur til studiekredsarbejde, mens man forudsatte, at egentlige grundbøger blev anskaffet af deltagerne selv. I 1952 var bestanden nået op på ca. 9.500 bind; på dette tidspunkt havde studiekredsaktiviteten dog vistnok kulmineret. Udlånstallene for samlingen var faldende i de første efterkrigsår, men rettede sig op igen i begyndelsen af halvtredserne – hvilket dog især skyldtes, at Studiekreds-Centralen nu i modsætning til tidligere også tilbød skønlitterære sæt. Avis-Kronik-Samlingen – en anden hjælpefunktion i overcentralarbejdet – startede i begyndelsen af fyrrerne på folkebiblioteksinitiativ, men udlånsadministrationen blev i 1943 overtaget af Statsbiblioteket. Både denne samling og Studiekreds-Centralen måtte imidlertid på grund af pladsmangel på Bispetofte anbringes i lejede lokaler i Århus kommunes biblioteker.

Det var ufatteligt nok, at man i Hack Kampmanns bygning kunne have Statsbibliotekets egne samlinger og medarbejdere. Huset var normeret til ca. 275.000 bind, og i 1952 rummede det 440.000 regulære enheder foruden store mængder mindre tryksager. Men så var og-

Udvalg af
**NYERE UDENLANDSK
LITTERATUR**

Indgaaet i Statsbiblioteket i Aarhus
i Aarene 1938-40

Udgivet af
Folkebibliotekernes bibliografiske Kontor

Det første bind af »Overcentralkatalogen« blev udsendt 1941. Katalogen, der i en menneskealder blev redigeret af Otto Larsen, er stadig et vigtigt værktøj i det interurbane lånesamarbejde i Danmark.

så såvel materialkælder og varmekanaler taget i anvendelse til reoler. I mere end 25 år havde man levet med pladsmangel, selv om visse mindre benyttede sager havde kunnet overflyttes til Statens Avissamling. Den slags fjernmagasiner fremmede naturligvis ikke ekspeditionen, og planlægning af flytninger og røkeringer stjal tid fra mere produktive gøremål. Midt i fyrrerne var tilstandene efterhånden helt umulige, men i 1948 lykkedes det at skaffe ca. 2.000 hyldemeter gennem indretning af en barak, der blev opbygget i bibliotekets gård af tyske efterladenskaber. Det var tidsskrifter, der overflyttedes til barakreolerne; derved opnåede man en smule luft i bogmagasinerne – og lagde grunden til den senere selvstændige tidsskriftafdeling. I 1951 var pladsen igen opbrugt, og der måtte laves et nyt depot, denne gang i tagetagen på Universitetets hovedbygning.

Siden sin tiltræden i 1936 var Statsbibliotekets chef gået stærkt i brechen for en ny bygning; 16 år senere⁴⁹ måtte han konstatere: »At holde orden i et stort bibliotek er i sig selv en krævende og vanskelig opgave. Under Statsbibliotekets nuværende forhold er det umuligt«. Den første redegørelse for bibliotekets udvidelsesbehov var sendt til ministeriet i 1921, men – fortsætter Sejr – »nu er det ikke skik i Danmark, at en bygning af den art opføres af staten umiddelbart efter, at behovet er påvist« (forhandlingerne om Det kongelige Biblioteks bygning stod således på i små 40 år). Først krigen, dernæst almindeligt byggestop og andre vanskeligheder havde hindret fremskridt i byggesagen, men i maj 1952 – altså umiddelbart før den betrængte institutions 50-års jubilæum – skimtedes et svagt lys i det fjerne: Undervisningsministeriet indstillede til Finansudvalget, at der af tipsmidlerne blev bevilget 25.000 kr. til detailprojektering af Statsbibliotekets nybygning⁵⁰.

Mellemspil

Et historisk rids som dette af bibliotekets første 50 år er egentlig en sag uden slutning. Historien og institutionens liv fortsætter jævnt og umærkeligt over på den anden side af den grænse, man af denne eller hin tekniske grund måtte drage. Det kan derfor være rimeligt ikke at sætte et bastant punktum, men i stedet at slå et par toner an til et parlerende mellemspil for måske på denne måde at lytte sig ind til nogle stemmer og stemninger fra det gamle bibliotek, vore forgængeres i bogstaveligste forstand snævre miljø.

For en halv snes år siden indledtes en fødselsdagsartikel i Jyllands-Posten⁵¹ med følgende linjer:

»Der var engang, da vore videnskabelige biblioteker var befolkede af det, man i vore dage med et lille suk kalder originaler. Det var ofte mennesker, der i bibliotekets fredelige verden søgte ro til meditation og videnskab eller ligefrem dér fandt stilhed til en rolig udvikling af gode egenskaber.

Nu er biblioteker blevet effektive og halvmekaniske, og bibliotekarerne med deres assistenter er travle, saglige og altid venlige slidere, af hvis skosåler der står gnister i stedet for bogstøv«.

Fødselaren, en bibliotekar af den før-tekniske generation, var Chr. Stub-Jørgensen (f. 1897), bornholmer af fødsel og sind, i sin ungdom en poet af Seedorffs flok, der »foryldte Århus med rim og rytmer«. Stub kom til Statsbiblioteket i 1917 og var dermed ubetinget kommet blandt de rette hylder. Dem forlod han efter næsten et halvt århundrede, men også i sit otium lever han et aktivt liv i og med litteraturen. Lige inden Statsbibliotekets flytning til Universitetsparken skrev Stub om bøger og mennesker i det gamle hus⁵². Hans underfundige skildring vil blive citeret direkte og indirekte nogle gange i det følgende. Men lad os først dvæle lidt ved andre kilder. Som hovedtaler ved 50-års jubilæet kastede Emanuel Sejr også blikket bagud: »Det har været en pionergerning, et arbejde på jomfruelig mark, ofte møjsommeligt, men aldrig kedeligt«. Sejrs synsvinkel var nok her udlånsbibliotekarens, men intet tyder på, at livet blandt reolerne har været kedeligere end tilværelsen i den travle udlånsekspedition.

F. M. Bendtsen, manden bag Statsbibliotekets systematiske katalog, fotograferet omkring 1937 ved skrivebordet ude mellem reolerne.

Engang i tyverne var man begyndt at indrette arbejdspladser ude i magasinerne. En af dem, der sad derude – eller deroppe – var F. M. Bendtsen, vel nok den af pionererne, der ydede den mest bemærkelsesværdige indsats i egentlig biblioteksmæssig forstand. Uforstyrret af det daglige jag sad han på sin rist og »virkede på langt sigt med at opbygge et system, der svarede til bibliotekets universelle bogmasse, et system, der i så høj grad som muligt eliminerede tilfældigheder og personligt skøn«⁵³. Hans klassifikationsarbejde nød blandt bibliotekskyndige en betydelig anseelse. Statsbibliotekets realkatalog er hans livsværk. »Han gennemførte denne overordentlig krævende opgave med uantastet suverænitæt lige til sin afgang i 1955 takket være en overlegen begrebsanalytisk evne, som var uden for al konkurrence, forbundet med en passioneret interesse for arbejdet.«⁵⁴ I et yderst velformet foredrag indviede han i 1940 en kreds af biblioteksfolk i klassifikationens mysterier. Det kan læses med lyst endnu i dag⁵⁵.

Bendtsen var vestjyde, og sammenstykker man overleverede indtryk af hans personlige karakter, synes resultatet at blive, at han bag en nok så beskedne attitude skjulte en – rimelig – viden om sit systems værd. Denne faglige selvbevidsthed ligger vel også latent i indledningsbemærkningen til forelæsningsen fra 1940: »Belæring tilsigter jeg ikke ved mit Foredrag; jeg vil være tilfreds, om man vil se det under Synspunkt af det blot underholdende«. Det synes at have været hans inderste overbevisning – eller erfaring – at systematik var for de sjældne få. Omvendt har hans egen position blandt kolleger tilsyneladende været den ophøjede autoritets. Men humor havde Bendtsen; det fremgår bl.a. af et fingeret brev til en kollega, der trænger til belæring om klassifikation⁵⁶. Kollegaen skal ifølge mundtlig tradition have været Stensgård, som af og til utålmodigt opgivende over for klassifikationsprincippernes strenghed skal have udbrudt, at »man må dog skønne«!

Der har i tidens løb udkrystalliseret sig en hel anekdoter samling omkring Bendtsen og hans system⁵⁷; også det forhold vidner om den centrale plads, hans indsats havde i institutionens bevidsthed. Lige-

som Stensgård havde også Ejler Haugsted sine problemer med klassifikationen. Han tillægges følgende bønnot, som uden tvivl har fremkaldt en overbærende hovedrysten i reolhimlen hos systemets vorherre: »Hvis principperne kommer i strid med den sunde fornuft, må man sågu lade fornuften råde!« Det skal Stub med sans for såvel sagens rettere sammenhæng som den aforistiske pointe have formuleret om således: »Hvis principperne kommer i strid med den sunde fornuft, så tilsiger fornuften én, at man skal lade principperne råde!«

Bendtsens afhandling »Synspunkter for Klassifikation« indgår som appendiks til 50-årets jubilæumsbog. »Den giver Festskriftet en ganske særlig Værdi for Fagfolk«, som Gustav Albeck skrev i sin kronikameldelse af bogen⁵⁸. Om jubilæumsbogens illustrationer bemærkede Albeck: »Det er ikke som i andre Jubilæumsskrifter forskønnede Billeder, der i Festens Stund skal dække over eventuelle Svagheder ved Institutionen. De tjener lige det modsatte Formaål. Alle fortæller de om den Pladsnød, der hærger Statsbiblioteket, og som unægtelig formørker det lyse Billede, som Beretningerne om Arbejdet og Kampene maner frem«.

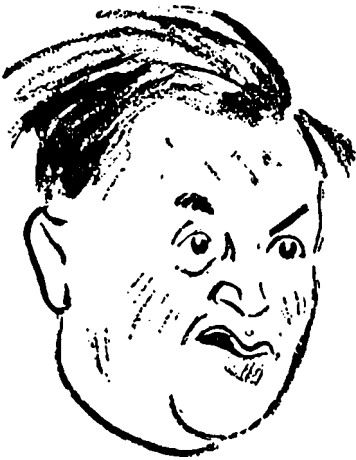
Stub levede som Bendtsen blandt bøjerne. Men hans interesse for dem var af en anden art, mindre systematisk, mere digterens og gen-digterens. Hans viden om alverdens poesi var utrolig, og hans praktiske bogkundskab legendarisk. Helt naturligt udmøntedes noget af alt det i en magistergrad i almindelig og sammenlignende litteraturhistorie (1935), og Stub forestod gennem mange år bibliotekets indkøb af udenlandsk skønlitteratur; »ingen poet undgik hans opmærksomhed, uanset om han levede i Europa, Amerika eller Asien eller for den sags skyld Afrika med«⁵⁹. Efterspørgslen havde skaffet Statsbiblioteket et speciale, som de andre store biblioteker i nogen grad var gået udenom: Nyere skønlitteratur af underholdende karakter på de europæiske hovedsprog. For at etablere en brugbar samling erhvervede man fra tid til anden opløste legebiblioteker og lignende sager. Det var ofte blandet gods, man på den måde fik i hus; Stub fortæller i de nævnte erindringsblade en kostelig historie om, hvordan det gik nogle pornografiske bøger, der var blevet indslæbt med en af disse samlede erhvervelser, Fransk akademisk Forenings store bibliotek:

»Overbibliotekar Grundtvig var en såre sædelig mand, der var helt med på, at de burde udrangeres. Men hvad så? Til udveksling med andre biblioteker var de helt uegnede, og da overbibliotekaren fik forelagt den mulighed at lade dem gå i papirmøllen, blegnede han: at destruere bøger var et begreb, der ikke fandtes i hans katekismus. Væk skulle de imidlertid, men vi måtte selv finde på en mere antagelig udvej. Det var svært, men det lykkedes dog tilsidst, da Haugsted fik sit livs store idé: Vi forærede bøjerne til Sømandsmissionen.«

Det var naturligvis Stub, som skrev teksten til festkantaten i 1952 – til musik af Erling Winkel (1911–69), en anden af bibliotekets musiske medarbejdere, i lige grad skabende og udøvende inden for sit fag. Hvem om ikke Stub skulle kunne tale med »bøgenes stemme i Bøger-

Det affødte en strøm af avisartikler for og – især – imod, da overbibliotekar Grundtvig satte sig imod at udlåne den danske udgave (1932) af Van de Veldes bog »Det fuldkomne Ægteskab«.

Chr. Stub-Jørgensen. Karikaturtegning
9. juni 1962 i Aarhus Amtstidende,
hvis huspoet Stub var i mange år.

nes Hus«. Der er imidlertid også ganske meget af hans egen satyr-
humanisme i disse strofer fra kantatens andendel:

Den tørreste jura truer og straffer
og spænder sin pigtråd af paragraffer
om alt, hvad der kommer moralen på tværs,
men fanger dog aldrig det vingede vers.

Rokokoens blide letsindige nynnen
slår gennem en præken om dommen og synden,
mens verdensforbedrerne står i geled,
beruset af egen højtidelighed.

Gode vers med mening i – den genre havde Stub gennem mange år
dyrket næsten dagligt i Aarhus Amtstidende under mærket *Malabele*⁶⁰.
Den fjerne og primitive klang i dette *nom de guerre* fra landet mellem
Kariba og Matopo står vel som en bevidst modsætning både til ver-
senes elegance og til det nære og aktuelle i deres indhold; ikke kølle og
assagai, men den franske fleuret er digterens foretrukne våben. De føl-
gende verslinjer er fra krigens tid – en periode, som i øvrigt næsten ikke
berøres i bibliotekets officielle annaler. Bortset fra en enkelt medar-
bejders gevaldige gebærder i »Fædrelandet« gik det hele tilsynela-
dende sin vante gang inden for murene; man arbejdede – udlånstallet
toppede i 1944:

Vi sidder hver Aften bag sorte
Gardiner og lukkede Døre.
Saa ta'r vi fat paa at læse,
for noget skal vi jo gøre.

At alt har sin gode Side,
man efterhaanden maa lære.
Og Mørke og Spærretider,
det gør os saa højliterære.

Vi sidder andægtigt og læser,
og Sindet med Rigdom vi fylder,
med Kierkegaard og Thit Jensen
og Korch og Paludan-Müller.

Vi har jo nemlig et Aandsliv,
som der er Grund til at hædre.
Vi dyrker det ogsaa med Iver
for Tiden af Mangel paa bedre.⁶¹

Stub skrev efter sigende sine avisvers på bibliotekets kasserede
smudsomslag. Også det er et lille træk til den før-tekniske tids karak-
teristik; notaterne til erindringsbogen er sikkert heller ikke gjort på A4

Grundtvig paa ski

PAA statsbiblioteket i Aarhus findes en bibliotekar, der foruden at passe sit embede upaaklageligt ogsaa

holder humøret oppe hos sine kolleger. — For nogen tid siden kom man til at diskutere, om de unge damer, der udfører rutinearbejde, overhovedet tænker paa, hvad de skriver. Damerne mente ja, men maatte bide i græsset, da den vittige mand fornylig kunde præsentere dem for et kort, som postvæsenet havde leveret tilbage med paaskriften: Adressaten ubekendt, ejendommen findes ikke i nævnte gade. — Kortet var en almindelig »rykker« og lød i sin helhed, nedskrevet af en af de væddende damer efter bibliotekarens diktat:

Hr. stanloklipper Feddersen,
Brogade 285,
Aarhus.

Den af Dem laante bog — N. F. S. Grundtvig: Paa ski gennem Sahara — bedes tilbageleveret inden 5 dage, da laanetiden er udløbet.

eller folio, men snarere kradset ned på tilfældige lapper i inspirationsøjeblik. Lad os forlade den gamle tid med et par kik over skulderen på husdigteren. Stub er ingen elsker af stuk; han beskriver bevidst selvmodsigende Kampmanns bygningsstil som »dekorativ naturalisme« og ironiserer over den overdrevne udsmykning, der »kulminerer i læsesalen, hvor kunstneren har ophobet alle sine indfald, som om det havde været hans agt at distrahere de læsende mest muligt«. Men alligevel elsker han det gamle hus. »Det har gjort sin gerning, og det har længe prøvet på at gøre mere, end det kunne overkomme. [. . .] Men spændende har den været, denne evige kamp med pladsmangel, og når man nu har haft den hovedpine i 40 år, mon man så ikke vil savne den, når den letter?«

Nå, heller ikke forholdene i Universitetsparken kom til ligefrem at give anledning til anfald af kronisk agorafobi eller tilfælde af vedvarende horror vacui, selv om fremtiden på Bjerget set fra Bispetofte måtte tage sig ud som den skære science fiction. Men denne fremtid er en helt anden historie – eller i al fald anden del af historien.

¹ Sejr SB 1927–39, SB 1902–52 og Grundtvigs SB 1902–27 samt Sejr »SB – Forhistorie og Tilblivelse«, 1963 (forkortet: Sejr 1963). Citater bringes i Sejr to seneste bøger i moderniseret retskrivning; sådanne citater er ikke i nærværende resumé søgt ført tilbage til deres oprindelige form. ² Betænkningen er optrykt som bilag 2 i Rigsdagstidende 1895–96 (Tillæg A, spalte 2975–3000). ³ AaSt 11: IX: 1892. ⁴ Aftenbladet 14: IX: 1892. ⁵ Om disse og de øvrige indlæg i pressen se Sejr 1963, s. 31–42. ⁶ BerIT 25: X: 1: 1892, aften. Også som særtryk. ⁷ BerIT 20: XI: 1895, aften. ⁸ BerIT 31: I: 1896, aften. ⁹ Rigsdagstidende 1895–96 (forslaget i tillæg A, spalte 2945–3000; forhandlin-

Spøgefuglen bag den practical joke, som inspirerede Informations tegner 8. marts 1949, var Stub-førgensen – og ikke som senere antydnet i en lokal avis Søren Lund, en anden af Statsbibliotekets vittige medarbejdere . . .

gerne spalte 1883–1931; beretning fra udvalget i tillæg B, spalte 1987) og 1896–97 (for-
 slaget i tillæg A, spalte 3043 og tillæg C, spalte 271; forhandlingerne spalte 1795–1811;
 betænkningen i tillæg B, spalte 1099; forhandlingerne i Landstinget spalte 1013–41).
¹⁰Karakteristik af Hoffmeyer i Sejr 1963, s. 51–53 og 71 f. ¹¹Instruksen optrykt i Sejr
 1963, s. 54 f. ¹²Brev i SBs arkiv. ¹³Sejr 1963, s. 71. ¹⁴Budgetskrivelse 1901–02. Se i
 øvrigt Sejr 1963, s. 65 ff om pligtalleveringssagen. ¹⁵Sejr 1963, s. 72–83. ¹⁶Aarhus
 Amtstidende 17:VI:1902. ¹⁷SB 1902–27, s. 96. ¹⁸Th. Døssing: »Praktisk Biblioteks-
 tjeneste i Statsbibliotekets Udlaansafdeling« i: Bogsamlingsbladet, Februar 1911, s.
 179–88. Også som særtryk (med let ændret titel). ¹⁹Venstres Folkeblad, Ringsted,
 5:VIII:1903. ²⁰Jydsk Maanedsskrift, 1911, s. 169–84. Også som særtryk. ²¹Hen-
 holdtvis J. M. i Vendsyssel Tidende 20:X:1910 og Stensgård i J. C. Christensens »Ti-
 den«, 9: og 16:XII:1910, s. 435 f og 447 f. ²²SB 1902–27, s. 129. ²³SB 1902–27, s. 95
 ff. ²⁴I skrivelse af 8:VII:1912. ²⁵SB 1902–27, s. 116. Se også Bendtsen: »Synspunkter
 for Klassifikation«, 1952, 71 sider (også indbundet sammen med SB 1902–52). – I nær-
 værende bog er SBs systematik behandlet af E. Buus. ²⁶Vilhelm Grundtvig: »Statsbib-
 lioteket i Aarhus og Universitetet i Jylland«, 1921. ²⁷Bogens Verden, 1921, s. 85 f.
 Imødegået af Grundtvig s. 131–36. ²⁸Bogens Verden, 1924, s. 103–05. ²⁹I: »Kultur-
 Kilder«, udgivet sammen med Kay Schmidt-Phiseldeck, der tillige deltog i debatten med
 pjecen »Biblioteker og Bibliotekarer« [I], 1924. ³⁰I pjecen »Pligtalleveringen til vore
 Biblioteker. Et Reformforslag«, 1923. ³¹Jf. »Lærebog i Biblioteksteknik«, Foreløbig
 Udgave, 1922, s. 11 f. ³²Betænkning afgiven af Udvalget om Oprettelse af et Universi-
 tet i Jylland. 1925. 198 s. ³³Betænkning vedrørende Statens Biblioteksvæsen afgiven af
 det af Undervisningsministeriet under 11. oktober 1924 nedsatte udvalg. 1927. 247 s.
³⁴Svend Dahl: »Kræfternes frie Spil eller faste Rammer? Nogle Betragtninger over Stats-
 biblioteket i Aarhus«. 1924. ³⁵Oprtrykt i SB 1902–52, s. 48–51. Bestemmelserne er nu
 afløst af »Samarbejdsaftale mellem Statsbiblioteket og Aarhus Universitet«, godkendt af
 de to ministerier 1975. – ³⁶Bogens Verden, 1933, s. 177 ff. ³⁷Bogens Verden, 1934, s.
 157–59 (oplæg til centralbibliotekarmødet 16:VI:1933). ³⁸I det følgende citeret efter
 Bogens Verden, 1934, s. 196. I øvrigt flere artikler og referater i dette blad 1934–35; jf.
 også Vestkysten 31:X:1934). ³⁹Bogens Verden, 1935, s. 1–3, jf. Aarhus Amtstidende
 1:I:1934. ⁴⁰»Biblioteker og Bibliotekarer«, II, 1935. ⁴¹Bogens Verden, 1935, s.
 181–84. ⁴²Ref. efter Rigsdagstidende 1935–36, spalte 4625–27. ⁴³Lauritz Nielsen i:
 Bogens Verden, 1936, s. 153–55. Sejrs karakteristik af Grundtvig findes i SB 1902–52, s.
 109–13. ⁴⁴Cit. efter SB 1927–39, s. 21. ⁴⁵Oprtrykt i SB 1927–39, s. 23–28. Reglemen-
 tet er med nogle få mindre ændringer gældende endnu. ⁴⁶Jf. AaSt og Demokraten
 2:VIII:1936, hvorfra det flg. citat er hentet. ⁴⁷Se kronik af Em. Sejr i AaSt 27:X:1934.
⁴⁸Ministeriel godkendelse forelå 11:XII:1944. ⁴⁹»Tilbageblik med Tak og Ønsker«,
 Em. Sejrs tale ved 50-års jubilæet. Oprtrykt i AaSt 18:VI:1952. ⁵⁰Nyheden nåede at
 komme med som note i SB 1902–52, s. 89. ⁵¹Sev. [= Jens Kruuse]. 3:IX:1967. ⁵²Chri-
 stian Stub-Jørgensen: »Bøger og mennesker i det gamle hus«. Kbh. 1961. 31 s. ⁵³Det i
 note 52 anf. værk, s. 24. ⁵⁴E. Buus: »F. M. Bendtsen og hans system« i: Statsbibliote-
 kets Interne meddelelser, 1972, s. 287 f. ⁵⁵»Om Biblioteksklassifikation«. Trykt i Bo-
 gens Verden, 1941, 5, s. 14 ff. ⁵⁶Brevet har cirkuleret i kopier; optrykkes vistnok i Em.
 Sejrs erindringer. ⁵⁷En del af det flg. bygger på et interview med Em. Sejr 23:IX:1976.
 Båndet findes i Statsbiblioteket. ⁵⁸Jyllands-Posten 16:VI:1952. ⁵⁹Fødselsdagsartikel i
 AaSt 3:IX:1967 af -r. [= Em. Sejr]. ⁶⁰I bogform foreligger »Dagens Vers« (1922) og
 »Dagens Vers. Ny Samling« (1924). ⁶¹Aarhus Amtstidende 24:XI:1943.

Statsbibliotekets udvikling 1952–1977

Af Karl V. Thomsen

*Tilegnet helheden i
dansk biblioteksvæsen*

75 år er ingen alder for et bibliotek og slet ikke for et forskningsbibliotek. Sammenlignet med alderstegne søsterinstitutioner i ind- og udland er Statsbiblioteket en årsunge. Men alderen er vel underordnet, blot der er sket noget i årenes løb. Selv om Statsbibliotekets situation kan give anledning til mange klageråb, kan vi dog ikke klage over mangel på begivenheder. Bortset fra den barske start i 1902 med 150.000 ukatalogiserede enheder har de sidste 25 år nok været den voldsomste vækstperiode i det unge biblioteks liv, ligesom de har været præget af de konstante problemer kendt fra de første 50 år: Pladmangel (selv i den nye bygning), bibliotekspolitisk målsætning (diskussionen om det interurbane lån), ressourceknaphed – næsten nostalgisk i sin mindelse om 20'erne og 30'erne. Melodien er den gamle, rytmen måske lidt mere pigtrådsagtig. Og som i 1927 garneres jubilæet af en bibliotekskommission. Udviklingen har ikke sløret bibliotekets profil. Trods ressourceknapheden mærker man endnu velviljen fra publikum som i de dage, da biblioteket var en stærk faktor i decentraliseringen af dansk kulturliv. Nu er Statsbiblioteket landets næststørste forskningsbibliotek og det eneste, der principielt er universalbibliotek.

I det følgende skal gives en for størstedelen annalistisk oversigt over udviklingen i vækst og struktur i perioden 1952–1977. Jeg husker tydeligt den dag i oktober 1955, da jeg for første gang kom bag kulisserne i det gamle hus. Som student havde man med glæde ihærdigt benyttet den pompøse læsesal og delt bord med så forskellige mænd som den privatlærde folklorist August F. Schmidt, lektor, senere professor Gustav Albeck og landbrugshistorikeren Poul Rasmussen – en anden privatlærd, der senere er kommet i arkivvæsenets tjeneste. Nu skulle man arbejde bag læsesalens mure i magasinerne. Og hvordan var så indtrykket fra den første arbejdsdag? Egentlig ikke rart. Man blev vist rundt, og fra de skumle reolkroge dukkede kolleger op og gav hånd. Man lærte efter husets skik at sige hr. til mandlige kolleger. Hr. Andersen, hr. Larsen, dog med en musikalsk undtagelse: Magister Winkel. Selv om jeg ikke var for godt vant fra redaktionerne, så var dog her en arbejdsplads, hvor de fysiske forhold var særdeles forunderlige. Jeg fik efterhånden en stivrygget spisestuestol med messingsøm til det høje, faste bord i tyskerbarakken, hvor jeg sad og gjorde mig klog på tidsskrifter. Ville disse forhold være til at holde ud? Mange havde døjet med dem i adskillige år. Hvis ikke håbet om nyt byggeri snart var ble-

*Titelvignet fra Stub-Jørgensens
»Bøger og mennesker i det gamle hus«.
Tegning: Torben Galle Jensen.*

vet til virkelighed, er jeg ikke sikker på, at jeg havde stået distancen. Nu varede elendigheden kun seks år for mig og Tidsskriftafdelingen, der flyttede op i det nye hus i 1961. Men i de seks år lærte man trods alt at abstrahere fra de elendige forhold og glæde sig over det egentlige, reolernes bugnende indhold. Og med tanke på den megen teoretiske diskussion om vejledning i litteratursøgning for studerende kunne man registrere, at havde man lært biblioteket at kende, som man gjorde nu, mens man studerede, ville mange problemer være løst og mange nye veje banede. Man opdagede de barrierer, som hindrede lånernes optimale udnyttelse af biblioteket.

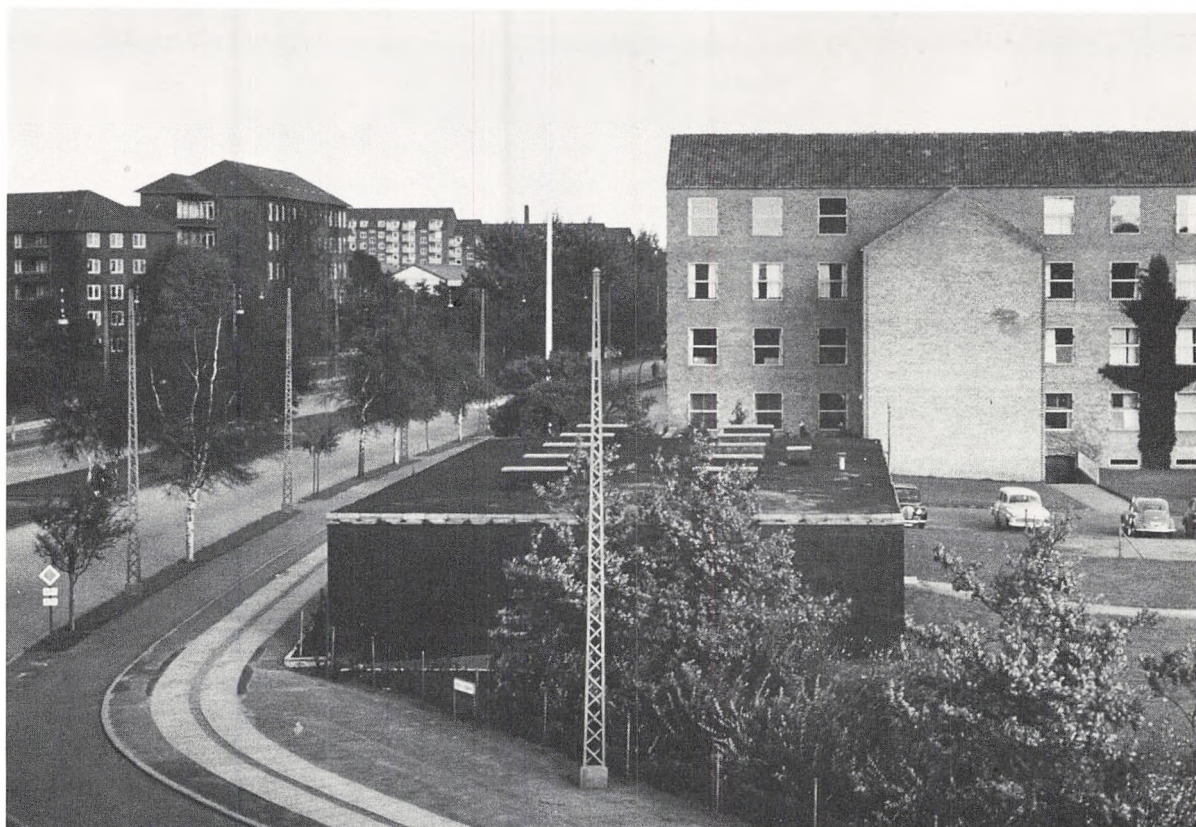
Det har naturligvis været dejligt at fejre Statsbibliotekets 50-års dag i 1952. Der blev sagt kloge og taknemmelige ord i taler af overbibliotekar Emanuel Sejr, Aarhus Universitets rektor, professor, dr. jur. Knud Illum, overbibliotekar S. Hallberg, Göteborg og overbibliotekar, dr. phil. Wilh. Munthe, Oslo. Biblioteksdirektør Robert L. Hansen, der skænkede biblioteket et mikrofilm-læseapparat, omtalte Statsbiblioteket som »hele provinsens højt elskede almenbibliotek« og nævnte de titusinder af private lånere rundt om i landet, der gennem årene havde slidt på Statsbibliotekets bøger og personale. Undervisningsminister, professor, dr. theol. Fl. Hvidberg medbragte smukke ord og 25.000 kr. af tipsmidlerne til detailtegning af den nye bygning. Ministeren understregede den lykkelige udvikling gennem 50 år på dette Danmarks historisk set besynderligste bibliotek, hvor kampen mellem videnskab og folkeoplysningens førsteret i 1938 endte med et lykkeligt kompromis, der har gjort Statsbiblioteket til symbolet på, at de to ikke kan undvære hinanden.

Bunker og byggeudvalg

Festen og tipspengene var en opmuntring i hverdagen, som var træls nok. Emanuel Sejrs sidste fem år som chef 1952–1957 blev en fortsat kamp mod pladsnød og manglende ressourcer over for stadig større krav til bibliotekets ydeevne fra universitet og øvrige brugere landet over. I denne periodes budgetskrivelser argumenteres der gang på gang for højere bevillinger både på grund af universitetets vækst og på grund af det stigende udlån til folkebibliotekerne. Det var ikke blot humaniora, der inddrog nye fagområder, også det matematisk-naturvidenskabelige fakultet var i 50'erne inde i en kraftig vækst. Den 7. april 1954 bevilgede Undervisningsministeriet 204.000 kr. til delvis dækning af opførelsen af tre underjordiske etager af det påtænkte bogtårn ved nybygningen til Statsbiblioteket i Universitetsparken. Den 30. april 1956 holdtes »rejsegilde« på de 3 etager, bunkeren kaldet. Og der lå så den sorte, tjærede klump og kikkede på universitetets hovedbygning og på kollegierne, mens den ventede på, at noget skulle dække den, og det nye hus blive til.

Imens voksede depoterne uden for biblioteket. I finansåret 1955/56 satte man 25.000 bind i depot bl.a. på Statens Avissamling i Høegh Guldbergsgade og i interimistiske reoler i skunken under Aarhus Uni-

versitets tag. Dette besværliggjorde udlånet, for årsberetningen fortæller, at mange bøger måtte hentes i depoterne, når lånerne havde brug for det. 1955/56 måtte der således hentes 1.051 bøger fra depoterne.

I 1956 fik biblioteket sit hidtil eneste personalelegat: Kustode J. Melsgaard og hustrus legat til fordel for personalet ved Statsbiblioteket. J. Melsgaard (1878–1969) var en samvittighedsfuld og påpasselig kustode i årene 1910–48. Han og hans hustru Karen fulgte også i deres otium levende med i alt, hvad der angik biblioteket. Det var årsagen til, at ægteparret oprettede dette opmuntringslegat. Som led i udvælgelsen af legatmodtageren indgik et besøg hos Melsgaards. Det blev til en hyggelig time, hvor det gamle hus og dets indvånere var det uopslidelige samtaleemne. Legatet blev første gang uddelt til garderobeopsyn Nico Knudsen på Statsbibliotekets fødselsdag i 1957. De følgende års modtagere har været: 1958 biblioteksassistent Inga Lund, 1959 kontorassistent Anna Johansen, 1960 bibliotekar Erik Giese, 1961 vagtmester P. H. Isbak, 1962 biblioteksassistent Gudrun Strøm, 1963 bogholderileder Karen Grotkjær, 1964 førstebibliotekar Chr. Stub-Jørgensen, 1965 bogbindermester Willy Poulsen, 1966 overbiblioteksassistent Ingeborg Heilmann, 1967 biblioteksbetjent Erland Andersen, 1968 assistent Cathrine Jessen, 1969 biblioteksassistent Ebba Kragh, 1970 forskningsbibliotekar Edith Cahill, 1971 bogholderiassi-

*»Den sorte, tjærede klump»
– første afsluttede fase af
biblioteksbyggeriet i Universitetsparken.
Foto: Børge Venge. Oktober 1958.*

stent Birthe Andersen, 1972 assistent Mogens Jensen og assistent Walther Pedersen, 1973 vagtmester Egon Bønding, 1974 bibliotekar Ida Thaastrup-Leth, 1975 forskningsbibliotekar Johannes Andersen, 1976 overassistent Birger Pedersen.

En følge af bygningen af bogtårnets tre nederste etager var nedsættelsen af et udvalg til behandling af planerne om opførelse af en ny bygning for Statsbiblioteket. Undervisningsministeriet nedsatte udvalget den 14. oktober 1954 med kontorchef Th. Gimsing som formand. De øvrige medlemmer blev rigsbibliotekar Palle Birkelund, afdelingsarkitekt T. Häuser-Hansen, Boligministeriet, kgl. bygningsinspektør C. F. Møller og overbibliotekar Emanuel Sejr. Sekretær J. Harder Rasmussen, Undervisningsministeriet, blev udvalgets sekretær.

Udvalget arbejdede målbevidst og fik planerne udfærdiget og godkendt, men bevillingerne lod vente på sig. I 1957 besluttede Emanuel Sejr at tage sin afsked, som blev meddelt ham pr. 31. juli 1957, og undervisningsminister Jørgen Jørgensen udtalte sin tak og påskønnelse af den pligtopfyldenhed og dygtighed, hvormed Sejr havde udført sin embedsgerning.

Til Demokraten udtalte Emanuel Sejr den 14. juli 1957: »Selv om den nye bygning var kommet nu, ville jeg alligevel have trukket mig tilbage. Jeg ville ikke have kræfter til alle de problemer og opgaver, den nye bygning ville give. Jeg ville heller ikke finde det rimeligt, at jeg skulle gennemføre bygge- og flytteprojektet. Det bør være min efterfølger, så han kan give biblioteket sit eget præg.«

Emanuel Sejrs indsats

Da Emanuel Sejr blev overbibliotekar ved Statsbiblioteket i 1936, var det i en af de mest urolige perioder i bibliotekets begivenhedsrige historie. Men han havde baggrunden for sit virke i orden. Siden 1913 havde han arbejdet på biblioteket, bl.a. som en skattet leder af udlånet, hvor han videreførte pionertidens gode traditioner med hensyn til publikumsbetjening.

Han tog også energisk del i den debat, der altid stod om Statsbiblioteket og dets program eller mål. Men først og fremmest havde han sammen med sin forgænger Vilh. Grundtvig været medlem af det store biblioteksudvalg, der i 1924–26 drøftede statens biblioteksvæsen og retningslinjerne for de enkelte forskningsbiblioteker.

De to repræsentanter for Statsbiblioteket stod over for en kompakt københavnsk modstand, der fastholdt Statsbibliotekets funktion som »overcentral« for folkebibliotekerne som den eneste, der kunne drøftes. Heller ikke da universitetskommissionens flertal i 1925 havde udtalt sig for et universitet i Århus, ville det københavnske flertal drøfte muligheden af Statsbiblioteket som universitetsbibliotek. I 1927 blev biblioteksudvalgets betænkning trykt. De århusianske ønsker kunne kun komme frem i en mindretalsudtalelse, som det københavnske flertal blankt afviste. Sjældent har et mindretal fået så megen ret, sagde Ib Magnussen ved Emanuel Sejrs 70 års dag i 1961.

I 1936, to år efter at Statsbiblioteket havde fået sit officielle stempel som universitetsbibliotek, blev Emanuel Sejr dets chef. Han kendte til bunds sin institutions driftsformer, dens benyttere over hele landet, dens mangler og forhåbninger. Emanuel Sejr lagde alle sine kræfter i at skaffe sit bibliotek den position i det samlede danske biblioteksvæsen, som også Vilh. Grundtvig havde kæmpet for.

Vanskelighederne er kendt til trivialitet: En bygning, for lille og upraktisk, for lille personale og et utilstrækkeligt budget, og ikke mindst den bibliotekspolitiske usikkerhed.

Da Statsbiblioteket fik status som universitetsbibliotek, frygtede folkebibliotekerne, at de skulle miste den institutions bevågenhed, der fra århundredets begyndelse havde været en strålende succes som udlånsstation for det ganske land. Debatten var hård, ordene føg fra den ene ende af landet til den anden. Men til Emanuel Sejrs brændende iver for at skaffe Statsbiblioteket en biblioteksmæssig sikker og stærk position føjedes en af hans mange værdifulde personlige egenskaber, som biblioteksdirektør Robert L. Hansen engang skrev: Udmærkede forhandlingsevner og forståelse af det store publikums biblioteksmæssige behov og et godt forhold til alle kolleger inden for bibliotekerne.

Det lykkedes ham allerede i 1938 at få fastslået Statsbibliotekets to hovedfunktioner som universitetsbibliotek og som »overcentral« for folkebibliotekerne. Bibliotekets reglement fra 1938 (underskrevet af Jørgen Jørgensen og Henning Brøndsted) er »grundloven« for det interurbane lån i Danmark. I skæret af Grundtvigs og Sejrs fortrædeligheder i 20'ernes københavnske dominerede biblioteksudvalg kan man ironisk konstatere, at der nu er yderligere tre store universitetsbiblioteker vest for Valby bakke (Aalborg, Odense, Roskilde) og et fjerde på vej (Esbjerg/Ribe). Statsbiblioteket udgør sammen med disse nye søsterinstitutioner og de mange teknikbiblioteker og andre mindre forskningsbiblioteker en ikke uanselig flok »i provinserne«. En udvikling, der giver Grundtvig og Sejr ret i deres synspunkter fra 20'erne.

Allerede som student fattede Emanuel Sejr interesse for biblioteksvæsenet. Han var i sin københavntid blevet skrevet op hos overbibliotekar H. O. Lange på ekspektancelisten til Det kgl. Bibliotek, og i påsken 1913 blev han skrevet op hos Vilhelm Grundtvig i Århus.

Allerede 1. maj samme år kunne Grundtvig tilbyde den unge Sejr arbejde. Det priser jeg mig lykkelig over, sagde Sejr til Demokraten ved sin afsked i sommeren 1957¹. Ikke fordi, sagde han, jeg har noget imod Det kgl. Bibliotek, tværtimod. Men Statsbiblioteket passede bedre til mit temperament. Først her fandt jeg mig selv og balancen i tilværelsen.

Der er ingen tvivl om, at Statsbibliotekets charmerende alsidighed og pionergerning har virket inspirerende på den unge bibliotekar. Inspiration måtte da også til for at hamle op med de vanskeligheder, som alle årene plagede Statsbiblioteket. Da Emanuel Sejr i november 1950 startede »Biblioteksnyt fra Bispetofte«. Organ for Statsbibliotekets personale«, gjorde han status i en programartikel: Bladet er nød-

Kommentar af Nold i Aarhus Stiftstidende 27. juni 1958.

Underteksten lyder:

»Statsbiblioteket i Aarhus

maa snart sige stop.

De har saa mange bøger,

at de ikke kan lukke dem op.»

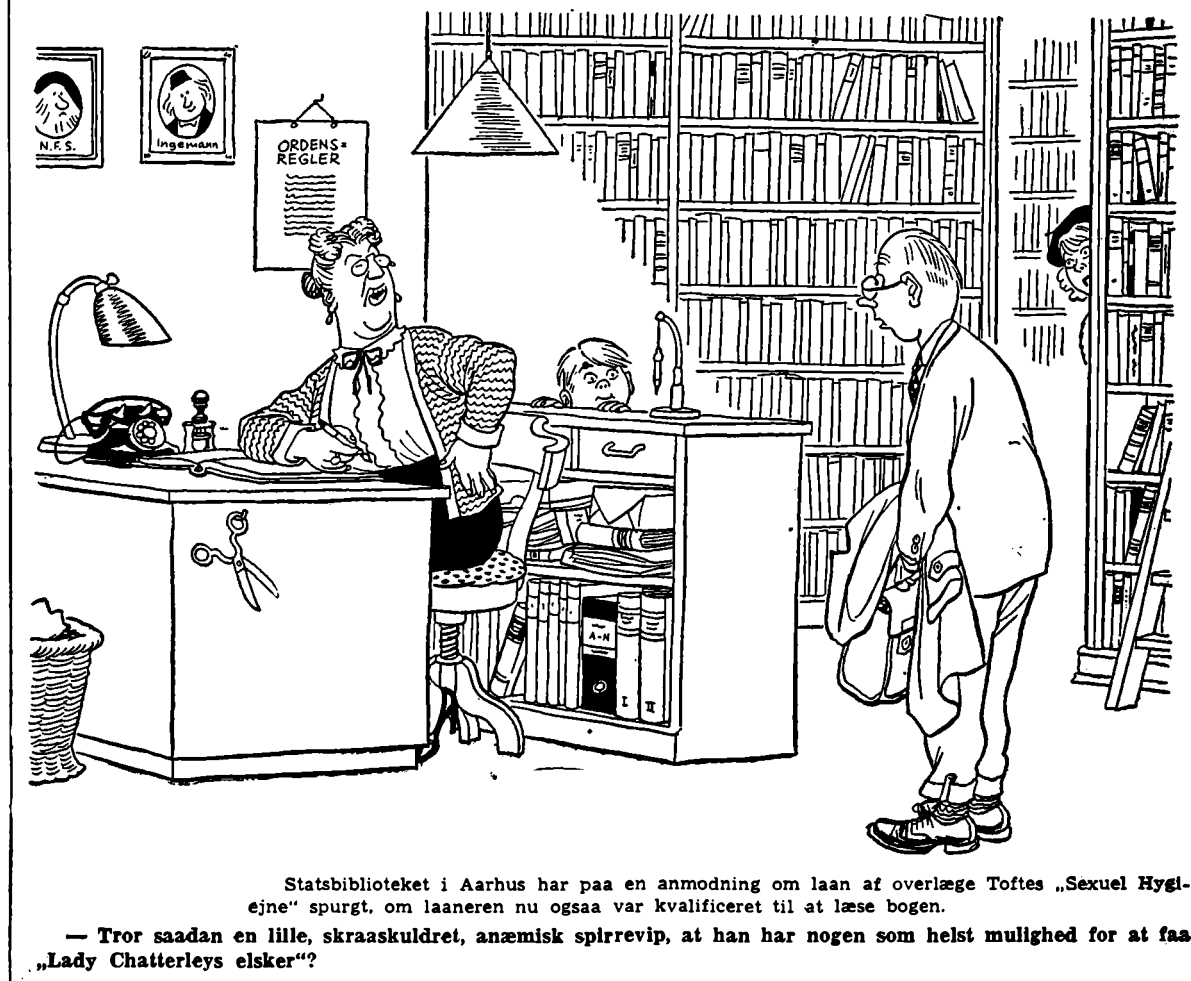
Og saa var der den unge pige, der havde faaet plads paa Statsbiblioteket i Aarhus, sagde redaktionskatten, og da hun saa kom, var der ikke plads til hende.

Aarhus Stiftstidende

29. juni 1958.

Ukvalificeret ansøger

Statsbiblioteket i Aarhus har paa en anmodning om laan af overlæge Toftes „Sexuel Hygiejne“ spurgt, om laaneren nu ogsaa var kvalificeret til at læse bogen.

— Tror saadan en lille, skraaskuldret, anæmisk spirrevip, at han har nogen som helst mulighed for at faa „Lady Chatterleys elsker“?

Tegning af Bo Bojesen i Politiken
22. oktober 1954.

Den »saga«, der hentydes til, udviklede sig ikke til nogen ny Van de Velde-affære (jf. side 44).

vendigt, fordi Statsbiblioteket er vokset så meget, at et fællesorgan for hele personalet nu er ønskeligt, for at de enkelte afdelinger derigenem kan have kontakt med hinanden og få føling med helheden og de fælles mål. I 1934, da Statsbiblioteket officielt blev universitetsbibliotek, var bibliotekets virksomhed ikke større, end at alle kunne være nogenlunde fortrolige med arbejdet i de forskellige afdelinger og umiddelbart følge udviklingen. Anderledes nu i 1950. Bibliotekets samlede budget var i 1934 på ca. 90.000 kr. (foruden lønninger), i 1950 er det på 420.000 kr. I 1934 indkøbtes bøger for i alt 28.567 kr. (incl. universitetsindkøbene). I finansåret 1949/50 er indkøbt for 173.445 kr., hvoraf for 63.555 kr. til universitetet og hospitalsbibliotekerne. I 1934 var Statsbibliotekets og Statens Avissamlings personale på i alt 30, i 1950 tæller det 58.

Ligesom man i gamle dage talte om generende »vokseværk« hos et stærkt voksende barn, skriver Sejr i 1950, har også Statsbiblioteket haft en del besvær af denne hurtige udvikling. Det har ikke kunnet undgås, at de store forskydninger i arbejdet undertiden har medført rystelser. Han nævner først og fremmest pladsproblemet. Bygningen, der var beregnet til ca. 300.000 bind, rummer nu ca. 420.000 bind. Tyskerbarakken, som toges i brug i 1948, betød en midlertidig lettelse, men nu presser det på igen. Arbejdspladserne for personalet rundt om i magasinerne er slette og deprimerende, fortsætter Sejr. Kun en ny bygning . . . Men der skulle gå endnu det meste af 13 år, før ønsket gik i opfyldelse. Sejr gennemgår de enkelte arbejdsområder, der alle viser kraftig stigning. Følgen har været, at afviklingen af den daglige, mest presserende, løbende ekspedition overalt har lagt så fuldstændigt beslag på det forhåndenværende personale, at meget grundlæggende arbejde som behandlingen af endnu ubearbejdede bogafdelinger praktisk taget er gået i stå. Under sådanne forhold, skriver Sejr, er det vigtigt, at arbejdet rationaliseres, og at kræfterne koordineres. Det er uheldigt, hvis man begynder at klassificere de forskellige arbejder som mere eller mindre betydningsfulde. Det sinker og besværliggør kun arbejdets gang. Det hele skal fra hånden, og i et bibliotek vil det manuelle og det fagligt mere krævende arbejde aldrig helt kunne adskilles. De går hånd i hånd, og såfremt enhver på sin plads sætter alle kræfter ind på den foreliggende opgave, skal hans eller hendes kvalifikationer og særlige evner også nok komme til naturlig udførelse. Det er ligeledes uheldigt, hvis enkelte afdelinger i biblioteket begynder at emancipere sig og søger at blive en stat i staten. Det er i et bibliotek som i eventyret om sanserne, der diskuterede indbyrdes, hvem af dem der var den mest betydningsfulde: Alle afdelinger i biblioteket er betydningsfulde, ikke hver for sig, men i relation til og i samarbejde med de andre. Alle afdelingers arbejde tjener til syvende og sidst det formål at gøre biblioteket så let tilgængeligt og brugbart som muligt for al fornuftig benyttelse. Dette mål nås kun ved kontakt og nært samarbejde mellem de forskellige afdelinger. Det er nødvendigt for alle at kende bogens gang gennem huset, og det er af stor betydning, at de enkelte personer og afdelinger i biblioteket ikke er sig selv nok, at de ikke alene ser deres opgave i at ordne og udbygge deres eget område, men også i at være andre behjælpelig, hvor det er påkrævet, at stille særlig viden til rådighed – derfor søges jo så mange fag som muligt repræsenteret ved biblioteket – og at være med i arbejdet, hvor det brænder på, selv om det ikke er i deres egen afdeling, kort sagt i alle forhold føle sig solidarisk med huset som institution. Forudsætningen for en sådan indstilling er bl.a. kendskab til, hvad der foregår rundt om i biblioteket og derigennem en fornemmelse af fællesskabets og helhedens betydning. Det var Sejrs håb, at »Biblioteksnyt fra Bispetofte« kunne bidrage noget hertil.

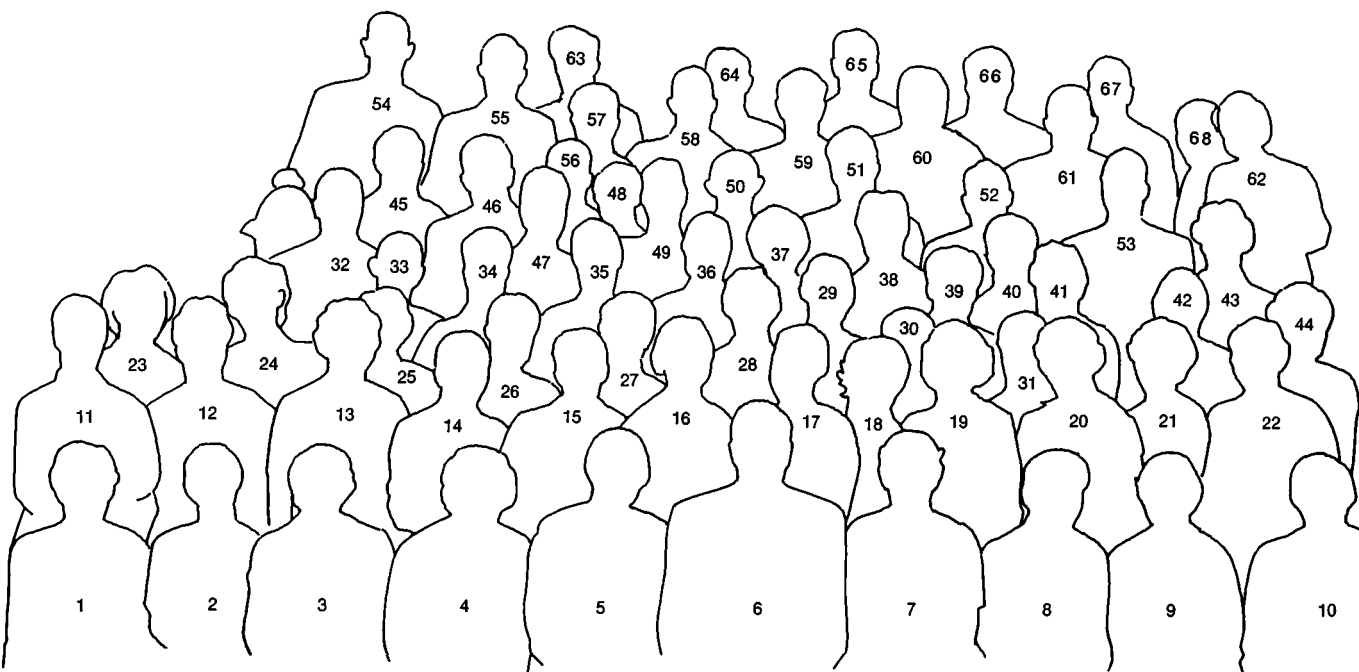
Der var god grund til at sætte sin lid til alle gode kræfter og offerviljen. Havde det været en fordel for både bibliotek og universitet, at

*Emanuel Sejr.
Statsbibliotekets chef 1936–57.
Privat foto fra omkring 1950.*

1 Ida Hammershaimb, 2 Inga Lund, 3 Lily Rossel, 4 Ingeborg Heilmann, 5 Ingrid Appel, 6 Emanuel Sejr, 7 Ellen Hvass, 8 Pauline Heilmann, 9 Bodil Nygård, 10 Valborg Knudsen, 11 Inger Ahlers, 12 Eina Würtz, 13 Ingrid Knudsen, 14 Lissy Madsen, 15 Eva Søndergaard Nielsen, 16 Leslie Clausen, 17 Lene Ulrich, 18 Margaret Engberg, 19 Lilian Freltoft, 20 Karen Grothjør, 21 Inger Rentoft, 22 Kirsten Smidt, 23 Minna Kaae, 24 Cathrine Jessen, 25 Laura Bech, 26 Kirsten Therkildsen, 27 Inge Henri-Petersen, 28 Kirsten Schmidt, 29 Karen Frifelt, 30 Bente Nissen, 31 Jytte Martinsen, 32 Erik Buus, 33 M. Christiansen, 34 Inge Sørensen, 35 Elka Brøgger, 36 Jytte Sørensen, 37 Nico Knudsen, 38 Helge Kjærgaard, 39 Aase Larsen, 40 O. F. H. Schmidt, 41 Anna Margrethe Jensen, 42 Gudrun Strøm, 43 Tonny Afzelius, 44 Anna Johansen, 45 Chr. Hovgaard Jacobsen, 46 Johs. Tougaard Larsen, 47 Mette Ingerslev, 48 Ingeborg Hvid Christensen, 49 Jytte Christiansen, 50 Aage S. Christoffersen, 51 Knud Hannestad, 52 Karl V. Thomsen, 53 Otto Larsen, 54 Niels Åge Nielsen, 55 Finn Mathiassen, 56 Willy Poulsen, 57 Morten Ruge, 58 Erland Andersen, 59 Poul Enemark, 60 Johannes Andersen, 61 Chr. Stub-Jørgensen, 62 Inger Ruben Andersen, 63 Jens Karl Jensen, 64 N. M. C. Cartens, 65 K. E. Christensen, 66 Erik Giese, 67 Aksel Scheldt, 68 P. H. Isbak.

biblioteket havde et forspring på 26 år, da universitetet startede i 1928, så var det en ulempe for begge parter, at universitetets kraftige vækst efter Verdenskrig II foregik, uden at der blev bevilget Statsbiblioteket arbejdsmuligheder i form af personale og midler til indkøb, så det kunne hamle op med udviklingen.

Sejr arbejdede energisk for den nye bygning, og vi har set, at det lyste ned mod slutningen af hans embedstid, men han opretholdt sin beslutning om at trække sig tilbage ud fra den erkendelse, at det burde være efterfølgeren, der foretog den endelige tilrettelæggelse af bygge- og flytteprojektet. Emanuel Sejr kunne trække sig tilbage i bevidstheden om, at Statsbibliotekets profil, politik og righoldige magasiner ikke mindst skyldtes hans utrættelige slid i de 21 år, han som kyndig og erfaren biblioteksmand og en forstående og afholdt chef ledede biblio-

Statsbibliotekets medarbejderstab fotograferet på trappen foran bygningen på Bispetofsen ved overbibliotekar Sejrs afgang 1957.

Foto: Thomas Pedersen.

teket. Han er også bibliotekets indsigtfulde og grundige historieskriver. Sejr sagde, at på Statsbiblioteket fandt han balancen i tilværelsen, men ved sin resultatrige gerning gjorde han det også muligt for biblioteket at holde balancen i vanskelige og omskiftelige tider under fysisk ringe kår.

Biblioteksdirektør Robert L. Hansen henviste i sin artikel i *Bogens Verden* ved Sejrs afgang i 1957 til interviewet i *Demokraten*¹, hvor Sejr sagde, at han nu ikke kunne finde flere udveje til at skaffe plads, og at dette var en af grundene til, at han trak sig tilbage. Det vil med andre ord sige, konkluderer Robert L. Hansen, at Sejrs kamp med de bevillende myndigheder for at opnå den bygning, som vi behøver til dette for hele landet og Aarhus Universitet så vigtige bibliotek, har slidt denne embedsmand op. Denne kendsgerning er værd at tage med i be-

tragtning, når der tales om embedsmænds privilegerede stilling, skriver Robert L. Hansen og han fortsætter: Alle danske biblioteksfolk har fulgt Sejrs kamp med den største beundring og medfølelse og takker ham nu ved hans afsked for hans uselviske og, man tør sige, patriotiske gerning, hvis man for en gangs skyld må anvende dette sjældne ord i dets bedste betydning.

Til Emanuel Sejrs 70 års dag i 1961 hyldede Århus byhistoriske Udvalg ham med festskriftet »Det ældste Århus«, skrevet af dr. phil. Helge Søgaard og under medvirken af Ib Magnussen, Morten Laursen Vig og Vagn Dybdahl. I 1962 blev Emanuel Sejr udnævnt til æresdoktor ved Aarhus Universitet. Ikke blot som administrativ leder fik Emanuel Sejr stor betydning for Statsbiblioteket. Hans vidtspændende orientering, hans historiske forfatterskab og musikalske interesser, både som udøvende og beskrivende, fik betydning for bibliotekets udbygning og formåen. Århus byråd besluttede i 1965 at opkalde gaden mellem Christiansgade og Åboulevarden bag Statsbibliotekets gamle bygning efter Emanuel Sejr.

Emanuel Sejrs lange og seje indsats for Statsbiblioteket er uomtvistelig. Men først den dag man har et afrundet billede af ham ved gennemgang af hans hele forfatterskab, hans indlæg i biblioteksdebatten, hans papirer, breve til og fra venner og kolleger, vil man ret kunne fatte hans betydning som initiativtager, inspirator og leder til gavn ikke blot for Statsbiblioteket, men for dansk biblioteksvæsen som helhed.

Ib Magnussen tager fat

I perioden 1. august til 30. september 1957, indtil Sejrs efterfølger blev udnævnt, var bibliotekar, senere førstebibliotekar, mag. art. Chr. Stub-Jørgensen konstitueret som overbibliotekar.

Valget faldt på den 33-årige bibliotekar af 1. grad, cand. mag. Ib Magnussen (1924–72), dermed vel Danmarks yngste overbibliotekar efter Griffenfeld. For første gang siden starten fik man på Statsbiblioteket en chef udefra. Hvordan ville mødet mellem en dynamisk mand fra Rigsbibliotekembedet og Det kgl. Bibliotek og en fysisk nedslidt institution spænde af? Det tænkte vi på den første dag i oktober, da Emanuel Sejr på læsesalen præsenterede os for Ib Magnussen. Nu måtte der ske noget. Det gjorde der også, men vejen frem til en ny bygning og bedre bevillinger var stadig lang og besværlig.

Ib Magnussen stødte straks på et forhold, som i høj grad vanskeliggjorde det daglige arbejde for ham. Allerede den 10. oktober 1957 skrev han til Undervisningsministeriet: Trods Statsbibliotekets efterhånden ret omfattende personale på over 70 er der på biblioteket ikke noget sekretariat. Der er ikke ansat nogen egentlig kontormedhjælp, hvorfor overbibliotekaren, der har en ret omfattende korrespondance at passe, er henvist til enten selv at maskinskrive sine breve eller til først at skrive en koncept og derefter i hvert enkelt tilfælde finde en medarbejder med nogen færdighed i maskinskrivning, der så må afbryde sit daglige arbejde for at skrive et brev. Dette er naturligvis ret tidrøvende

og uhensigtsmæssigt, både fordi der vil være tale om skiftende personer til maskinskrivning, og fordi der på biblioteket ikke er ansat nogen medhjælp uddannet i stenografi, således at der må laves koncept også til mindre skrivelser. Også på mange andre områder ville en sekretær kunne aflaste overbibliotekaren.

Ib Magnussen fik sin sekretær omgående, og sammen med de to successive sekretærer, Lis Andersen og Birthe Larsen, indarbejdede han et højt kontorteknisk niveau og en god arkiveringspraksis. Nu kunne Magnussen diktere og skrive, og der var mange ting at tage fat på. En af de første og vigtigste var en udtalelse til ministeriet med henblik på dets forhandlinger med Lønningskommissionen om klassificerings- og normerings spørgsmål. I en lang skrivelse gennemgik han ønsker og problemer for de forskellige stillingskategorier og fremsatte et strukturforslag, der byggede på Emanuel Sejrs forslag til normeringslov for finansåret 1957/58. Ønsket var tre førstebibliotekarstillinger (afdelingsledere), fordi det var umuligt for overbibliotekaren at overkomme alle mindre afgørelser i det daglige arbejde med universitetsopgaven (herunder den biblioteksmæssige administration af ca. 50 institut- og hospitalsbiblioteker), overcentralvirksomheden og den interne biblioteksadministration, foruden alle spørgsmål vedrørende personalet. Skrivelsen skitserede også den fagreferentordning, som senere blev indført.

Ved normeringsloven af 7. juni 1958 fik Statsbiblioteket to førstebibliotekarstillinger. Ib Magnussen anmodede 9. juli 1958 ministeriet om godkendelse af et foreløbigt regulativ for førstebibliotekarer, det samme som kom til at gælde for Rigsbibliotekarembedets institutioner. Efter dette regulativ har førstebibliotekaren under overbibliote-

*Ib Magnussen ved skrivebordet
i Vester Allé. Efteråret 1962.*

karens overtilsyn ansvaret for sin afdelings arbejde. Han tilrettelægger, leder og deltager i det daglige arbejde og træffer herunder alle afgørelser, der ikke er af principiel karakter eller berører andre afdelinger, andre institutioner og lignende eller bibliotekets almindelige forhold til publikum. Førstebibliotekaren overvåger, at alle afdelingens medarbejdere udfører deres arbejde tilfredsstillende, at de modtager den herfor nødvendige oplæring og vejledning, og at de gældende regler for ferie og arbejdstid overholdes. Endvidere påbyder regulativet førstebibliotekaren at udarbejde en beretning over afdelingens arbejde i det forløbne finansår, en arbejdsplan og eventuelt budget for det kommende. Førstebibliotekaren påser, at afdelingens arbejdsgang og organisationsform er på højde med udviklingen inden for biblioteksteknikken.

Magnussen omtaler derefter Statsbibliotekets strukturproblemer. I sin skrivelse i december 1957 havde han fulgt Sejrs forslag fra 1956 om en førstebibliotekar for universitetsopgaven og en for overcentralopgaven og dertil føjet et forslag om en tredje førstebibliotekarstilling for interne, biblioteksmæssige processer.

Fortsatte overvejelser og arbejdet på Statsbiblioteket bevirkede, at Magnussen nu mente at have opnået en mere afklaret opfattelse af bibliotekets strukturproblemer. Han skrev bl.a., at de senere års hastige udvikling i omfanget af Statsbibliotekets arbejde, der var gået parallelt med den stadig mere knugende pladsmangel, havde ført til, at naturligt sammenhørende opgaver i øjeblikket var stærkt opsplittede og uden samlet ledelse, fordi den del af personalet, der overhovedet havde en fast arbejdsplads, efterhånden havde måttet spredes rundt om i gangene mellem bogreolerne uden forud lagt plan. Der fandtes således ikke blot ingen samlet ledelse af publikumstjenesten, men end ikke nogen samlet ledelse af udlånet. Der var en leder af det såkaldte udenbys udlån, en leder af indenbys udlån, en leder af lån fra universitetsinstitutter og en leder af lån fra fremmede (københavnske og udenlandske) biblioteker. Som et andet eksempel nævnte han, at ikke mindre end tre adskilte grupper af personalet varetog boghentningen fra magasinerne, idet der var særskilt ekspedition for udenbys udlån, for indenbys udlån og for læsesalen. Det var indlysende, at denne stærke decentralisering, hvor overbibliotekaren var det eneste koordinerende og samlende led, ikke blot var yderst uheldig og tidsspildende, men også i betydelig grad vanskeliggjorde arbejdet med at forberede de biblioteksmæssige reformer, der skulle bringe Statsbiblioteket teknisk på højde med den biblioteksfaglige udvikling, og som først fuldt kunne gennemføres i den nye bygning. Hertil kom, at en stor del af personalet var beskæftiget med stærkt specialiserede opgaver af løbende art uden andet tilsyn eller anden vejledning end, hvad overbibliotekaren kunne nå mellem sine andre opgaver.

På denne baggrund understregede Ib Magnussen den overmåde store betydning af, at de to normerede førstebibliotekarers område blev fastlagt på en sådan måde, at strukturen ikke for ensidigt var bun-

Der var trange forhold i udlånslokalet i Vester Allé. I lånerkøen genkendes som nr. 2 fra højre Morten Laursen Vig, senere leder af Statsbibliotekets publikumsafdeling, nu overbibliotekar ved Roskilde Universitetsbibliotek. Foto: Børge Venge. Oktober 1958.

det til de daværende, ret abnorme forhold, men ville vise sig anvendelig også efter de vigtige reformer, som bygningen ville muliggøre.

Ib Magnussen beskrev derefter den struktur, som stort set svarer til den, der efterhånden er blevet opbygget, baseret på fem afdelingsledere, senere udvidet til syv. Hvis de to stillinger skulle indpasses i den endelige struktur, argumenterede han for, at det ville være naturligt at oprette en førstebibliotekarstilling for interne processer og én for publikumstjeneste. De to ligeberettigede områder af Statsbibliotekets arbejde – universitetsopgaven og overcentralvirksomheden – står hver for sig i et naturligt forhold til de to afdelinger. Samtidig skitseredes et kontaktorgan på et højere, ikke-teknisk plan mellem Aarhus Universitet og Statsbiblioteket til samlet drøftelse af generelle problemer.

Ib Magnussen understregede, at en isolering af universitetsopgaven og overcentralfunktionen, således at de to førstebibliotekarstillinger kun skulle omfatte, hvad der i snævraste forstand kunne siges at falde under disse to områder, ville medføre, at kun en mindre del af Statsbibliotekets personale i deres daglige arbejde underlagdes de to førstebibliotekarer, således at Statsbibliotekets strukturproblem i hovedsagen ville forblive uløst, hvorimod den foreslåede formulering indbar, at størstedelen af personalet knyttedes direkte til en af de to afdelinger.

Ministeriet fulgte Ib Magnussens forslag. Stillingerne blev opslået, og med virkning fra 1. april 1958 blev bibliotekar af 1. grad, cand. theol. Otto Larsen udnævnt til førstebibliotekar for Afdelingen for publikumstjeneste, herunder overcentralvirksomheden, og bibliotekar af 1. grad, mag. art. Chr. Stub-Jørgensen blev udnævnt til førstebibliotekar for Afdelingen for interne processer (accession, katalogisering, indbindingskontrol), herunder samarbejdet med universitetsinstitutter og hospitalsbiblioteker i Århus.

Hermed var da allerede i det gamle hus grunden lagt til Statsbibliotekets struktur. Det vil være rimeligt nu at omtale Statsbibliotekets afdelingsstruktur, der udviklede sig fra 1958 til 1965, da Bibliografi- og publikationsafdelingen som den seneste blev oprettet.

Statsbibliotekets struktur

Et forskningsbiblioteks organisation kan naturligvis betragtes isoleret »teknisk«, men formålet må være, at et biblioteks interne struktur skal sikre, at de mål og opgaver, som er pålagt biblioteket, løses bedst muligt. Organisation og intern struktur er derfor nødvendigvis knyttet sammen med målsætningen. Dette gælder det enkelte forskningsbibliotek, og det gælder forskningsbibliotekerne som helhed. Hvis forskningsbibliotekerne skal udvikle og koordinere klart formulerede »politikker« (fx accessionspolitik, udlånspolitik, indbindingspolitik m.v.), kræver det en vis ensartethed i bibliotekernes organisatoriske opbygning. Forskningsbibliotekernes individuelle vækst har ikke kunnet tilgodese dette, og Revisionsdepartementet mener da også i beretningen af 9. marts 1973 at have klargjort, at de undersøgte universitetsbibliotekers organisation er ret uensartet og i terminologisk henseende savner den ønskelige konsekvens og klarhed (stk. 181).

De tre hovedområder i en biblioteksorganisation kan optegnes sådan:

1. Administration (målsætning, planlægning, budget, regnskab og løsning af tværgående problemer).
2. Interne processer (indkøb, katalogisering, klassifikation m.m.).
3. Publikumstjeneste (herunder dokumentation).

I større institutioner kan de ovennævnte tre hovedområder spaltes op, men det er et spørgsmål, hvor godt tjent man er med en for voldsom opsplitning. Det må formodes, at edb-udviklingen i bibliotekerne vil fremme en endnu større integration. Ib Magnussen havde formentlig både målsætning og det »tekniske« i tankerne i 1958, selv om de faktiske forhold – alle planlægges anstødssten – tvang ham til at gå en lille omvej.

Det var en af Magnussens spøgefulde yndlingstester, at det én-mandsbetjente bibliotek var det ideelle. Men klart er det, at lige så snart et bibliotek må opgive denne ønskerolle, står det over for problemet om arbejdsledelse, struktur og organisationsplan. I det følgende er vist en oversigt over Statsbibliotekets inddeling i egentlige afdelinger (med tilhørende funktioner). De enkelte afdelinger og deres

udvikling vil blive nærmere beskrevet siden. Opbygningen er sket inden for det nuværende relativt autoritære pyramidesystem. Men også i dette stive system har man måttet imødekomme ønsker og krav om medbestemmelse, motivation osv. Medbestemmelsesbegrebet er naturligvis stærkt knyttet til arbejdsledelsesproblemet og strukturen, og begrebet kan være vanskeligt at indpasse i det autoritære system, selv om en del kan opnås gennem samarbejdsudvalg og lignende. Herom nærmere nedenfor.

Statsbibliotekets organisation er opbygget under de tidligere omtalte vilkår, og derfor er opdelingen i de syv afdelinger og de tilhørende sektioner og funktioner ikke i alle tilfælde lige logisk. Organisationen afspejler således også en af vanskelighederne i den hierarkiske opbygning, nemlig vanskeligheden ved at finde en hensigtsmæssig løsning af tværgående opgaver og placeringen af mindre, men delvis selvstændige samlinger, der funktionsmæssigt optræder som selvstændige afdelinger.

Statsbibliotekets 7 afdelinger er:

Administrationsafdelingen

Sekretariat
 Bogholderi
 Bygningsforvaltning
 Transport
 Fotografisk atelier
 Indbindingskontrol
 Bogbinderi
 Trykkeri
 Edb-sektion
 Statens Avissamling
 Planlægning og intern koordinering
 Samarbejdet med Aarhus Universitet m.v. (generelt).

Accessionsafdelingen (excl. tidsskrifter)

Udenlandsk accession til Statsbiblioteket
 Danske afdeling (pligtafleveringskontor)
 Universitetsaccession
 Udveksling
 Musiksamling

Afdelingen for alfabetisk katalogisering (excl. tidsskrifter)

Katalogisering
 Kartoteker
 Opstilling
 Magasinforvaltning
 Universitetskatalogisering

Overcentralkatalogens mangeårige redaktør, Otto Larsen, i en typisk attitude.

Foto: Lasse Andersen, 1971.

KARL V. THOMSEN

Afdelingen for systematisk katalogisering (excl. tidsskrifter)

Klassifikation

Kort- og billedsamling

Håndskriftsamling

Tidsskriftafdelingen

Udenlandske tidsskrifter til Statsbiblioteket og Aarhus Universitet

Danske tidsskrifter til Statsbiblioteket (dog excl. registrering)

Tidsskriftlæsekredse

Tidsskrift-Nyt

Intern tidsskriftcirkulation

Publikumsafdelingen

Udlånsekspedition

Fjernlån

Katalogsal

Læsesal

Kvindehistorisk Samling

Folkebibliotekernes udenlandske Vandrebogsamling

Avis-Kronik-Samlingen

Bibliografi- og publikationsafdelingen

Publikationer (trykte kataloger, bibliografier, beretninger m.v.)

Udstillinger

PR-virksomhed og kontaktarbejde i øvrigt

Aflytningsrum (med pladekoncerter og udstillinger)

Intern kommunikation («Interne meddelelser» og andet informationsmateriale)

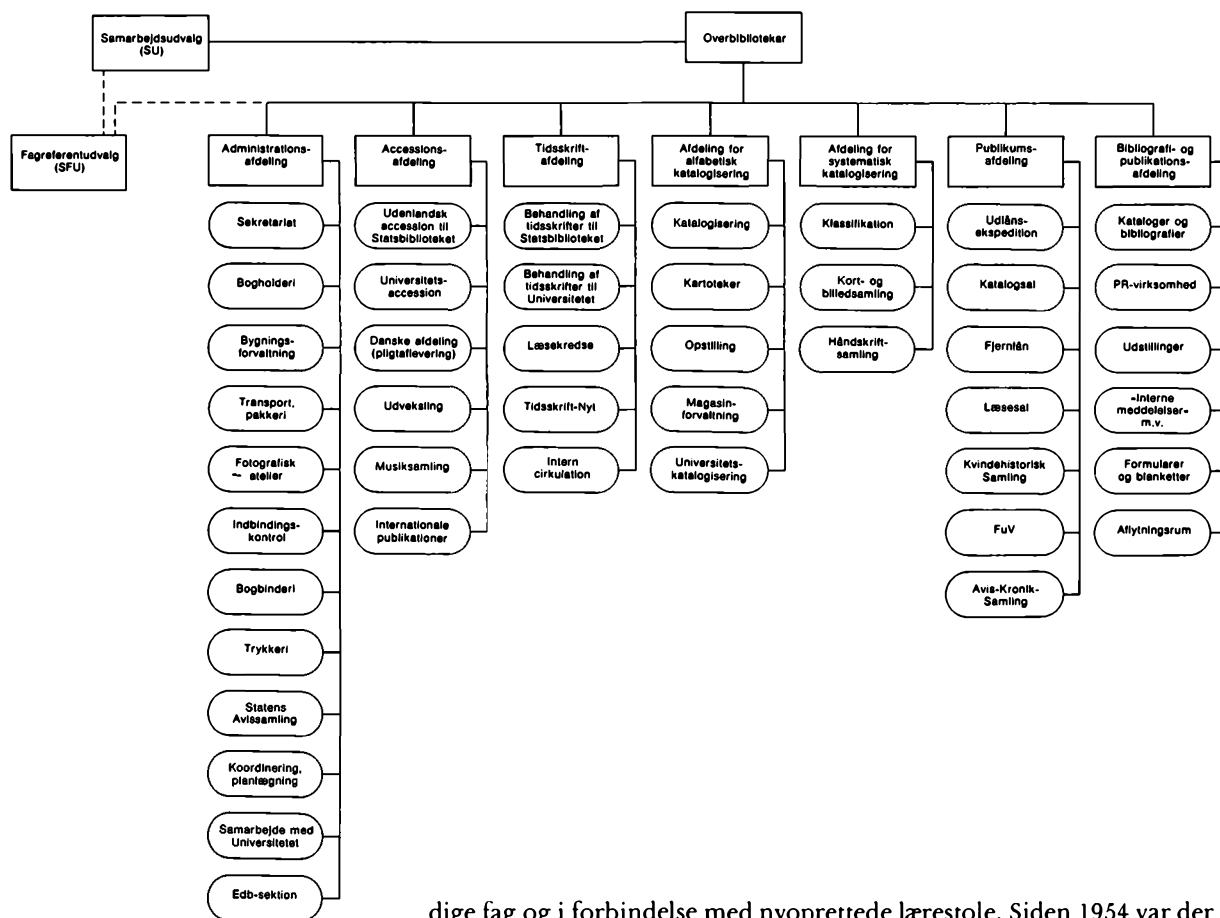
Blanketter og formularer

I organisationsplanen på næste side er ovennævnte afdelinger og funktioner søgt gengivet i et traditionelt blokdiagram.

Ud over struktur- og personalespørgsmålet var der to andre områder, som Ib Magnussen straks kastede sig over med ildhu: Bevillinger til bøger og indbinding samt byggesagen. Ib Magnussen fulgte i december 1957 Emanuel Sejrs bevillingsskrivelser op og anmodede om flere penge: Som tidligere understreget af Rigsbibliotekaren og Sejr var de bevillinger til bogkøb, der stod til rådighed for de store forskningsbiblioteker, ganske utilstrækkelige til at imødekomme forskningens behov. De reguleringer, der havde fundet sted efter krigen, især i forbindelse med Videnskabskommissionens betænkning i 1948, havde stort set kun kunnet dække prisstigningerne, og bevillingerne var ikke øget i forhold til den stigende produktion af videnskabelige arbejder i en større kreds af lande end tidligere og heller ikke i forhold til forskningens voksende differentiering. Aarhus Universitet stillede stærkt øgede krav til Statsbibliotekets boglige ressourcer både inden for hidti-

Statsbibliotekets funktioner

dige fag og i forbindelse med nyoprettede lærestole. Siden 1954 var der således nyoprettet professorater i matematik (foreløbig to professorater), astronomi og vestnordisk (oldnordisk), mens professoratet i romansk filologi var blevet dubleret og professoratet i fysik tredoblet. Med de nye fag kom nye institutbiblioteker og nye hospitalsbiblioteker, hvis biblioteksmæssige administration var underlagt Statsbiblioteket. Også Statsbibliotekets anden, med universitetsopgaven sideordnede hovedvirksomhed – overcentralopgaven – havde gennemløbet en hastig udvikling. Udlånet til folkebibliotekerne var fordoblet siden 1940 og udgjorde i 1956 51.736 bind. Prisstigningerne havde især været store for tidsskrifternes vedkommende, og det var nødvendigt, at bestanden af dette vigtige materiale kunne udvides. På grund af Statsbibliotekets unge alder og de ret beskedne bevillinger i de første mange år savnedes mange værker i samlingerne – ikke mindst til universitetsopgaven. For at give blot et kvantitativt begreb om den manglende ældre litteratur af brugsmæssig værdi for forskningen henviste Magnussen til et materiale, som Emanuel Sejr havde samlet, på ca. 15.000 titler, som Statsbiblioteket af økonomiske grunde havde måttet undlade at anskaffe.

Statsbibliotekets vanskelige økonomiske situation havde nødvendiggjort en betydelig resignation med hensyn til indbinding, især af tidsskrifter. Dette forsøgte Magnussen også at få rettet op, og det lykkedes efterhånden, som oversigten over budgettallene (s. 132) viser. I finansåret 1959/60 skete en principiel forhøjelse af bogkøbskontoen, og man fik desuden ekstraordinære bevillinger, heraf 900.000 kr. over 9 år til supplerende af ældre tidsskriftårgange. I 1960/61 blev indbindingskontoen kraftigt forhøjet.

Tidsskriftafdelingen flytter

Byggesagen har C. F. Møller (side 151) og Niels Åge Nielsen (side 164) skrevet detaljeret om, så jeg skal nøjes med at registrere de officielle kendsgerninger. Emanuel Sejr forblev i byggeudvalget, og de væsentlige træk fra hans tidligere projekt blev fulgt i hovedlinjerne med de justeringer, som udviklingen medførte. Da bogtårnet var nået op i fuld højde, kunne der 30. november 1960 holdes rejsegilde mellem den nye hovedlæsesals nøgne, kolde mure. Det var en dejlig dag. Forventningerne steg, for byggeriet blev naturligvis fulgt i spænding af personalet, ikke mindst Tidsskriftafdelingens folk, der som de første skulle op i det nye hus for at lindre pladsnøden i det gamle. Musiksamlingen og enkelte andre bogafdelinger var i 1959 flyttet til lejede lokaler i FDBs bygning i Vester Allé. Det vil sige, at Statsbiblioteket fra efteråret 1961 og frem til sommeren 1963 virkede fra fire steder i byen: 1) Den gamle bygning, 2) Musiksamlingen i Vester Allé, 3) nybygningen, hvor Tidsskriftafdelingens magasiner og kontorer blev indrettet, og 4) fra Statens Avissamling.

Tidsskriftafdelingen kunne flyttes særskilt, fordi tidsskrifterne var opstillet for sig, og administrationen helt var adskilt fra bogaccessionen. Flytningen stod på i tiden fra 26. september til 17. oktober 1961 og blev foretaget på 15 arbejdsdage à 8–9 timer. Der blev flyttet ca. 4 km tidsskrifter eller ca. 200.000 bind. Den teoretiske og praktiske tilrettelægnings skete i samarbejde med førstebibliotekar Niels Åge Nielsen, forskningsbibliotekar R. Meyer-Heiselberg og kustode P. H. Isbak. Sidstnævnte havde megen erfaring fra tidligere depotflytninger, og hans talent for at opfinde slidsker og lignende, der kunne mildne de mange krogveje, blev i høj grad udnyttet. Dagen før flytningen holdt jeg, der i 1960 var blevet førstebibliotekar for Tidsskriftafdelingen, et instruktionsmøde med personalet. Her gennemgik vi processen i alle detaljer. Det program og de retningslinjer, der var lagt, kunne følges næsten 100 %, da de skulle føres ud i virkeligheden.

Hovedparten af tidsskrifterne stod i træbarakken, fremstillet af tyske efterladenskaber og opstillet i Statsbibliotekets gård i 1948. I den oprindelige opstilling var de systematiske tidsskriftgrupper ordnet »logisk«, men pladsnøden havde i tidens løb fuldstændig sprængt den systematiske ramme. Det var vedtaget at opstille grupperne alfabetisk i det nye magasin, altså at begynde med Af-T (tidsskrifter om Afrika) og slutte med Øs-T (tidsskrifter om Østrig). Det betød en retardering af

nedpakningen, idet man skulle springe fra den ene ende af barakken til den anden for at følge alfabetet, og dertil kom, at »pladsnøddepoter« på gulve og andre ubekvemme steder skulle indplaceres, efterhånden som man nåede til dem i de 72 systematiske grupper. Trods disse vanskelige forhold – største reolhøjde i barakken var 2,80 m, den smalleste reolgang 45 cm ved naboens – arrestens – gamle skorsten, og den bredeste 88 cm – gik nedpakningen i et tempo over al forventning.

Flytningen blev foretaget i samarbejde med firmaet Adam, som i de 15 dage stillede med 8–12 mand, alt efter behovet. Afdelingens personale kontrollerede nedpakningen af tidsskrifterne i Adams kasser, der havde et indvendigt mål på 75 × 36,5 cm. Af »almindeligt format« (materialet er opstillet efter bestemte størrelser) kunne der som regel rummes to rækker tidsskrifter i hver kasse, af stort format ca. 1½ række. Kasserne blev forsynet med nummer, der samtidig markerede, hvor optagningen i den nye bygning skulle begynde. Desuden vedlagdes en meddelelse om, hvor en gruppe begyndte og sluttede. Kasserne blev kørt på en såkaldt »hund«, en træplade på fire hjul, eller på sækketvogn til et af barakkens vinduer. Herfra blev de via en slidske ført over i den lukkede flyttevogn, men forinden blev tidsskrifterne med en støvsuger pustet for støv, for at så lidt som muligt af den gamle bygnings »pulvis nobilis« skulle komme med op i den nye.

I Statsbibliotekets gamle hovedbygning var der tidsskrifter at hente både på loft og i kælder. På loftet stod bl.a. en stor afdeling inde i skunken, og denne flytning fra skunken med dens ujævne gulv og mange hanebjælker var ikke den mindst besværlige. Hertil havde kustode P. H. Isbak konstrueret en speciel vogn, mens man på det lidt mere tilgængelige indre loft brugte »tordenkærren«, en bogvogn fra biblio-

*Flytning fra Musiksamlingens
lejede lokaler Vester Allé 22.*

November 1962.

Foto: Lasse Andersen.

KARL V. THOMSEN

tekets start. Både i vægt og udseende minder den mest af alt om en middelalderlig kanonlavet. Fra loftet måtte kasserne transporteres til kælderens via den gamle bogelevator, som lykkeligvis uden besvær klarede de 505 tunge kasser, den blev belastet med. En elektriker holdtes hele tiden i alarmberedskab. Af hensyn til elevatorens beskedne mål måtte vi her bruge vore egne kasser, der er en smule mindre end Adams. Transporten fra kælderens til støvsugeren og flyttebussen i Biblioteksgade var lang og de sidste 30 m endda i fri luft, men vi var heldige med vejret, der ikke gjorde noget afbræk i flytningen. Fra selve den indre kælder, også kaldet den sorte, skulle bl.a. hentes den store og unikke gruppe missionstidsskrifter. Her var reolgangenes bredde 69 cm, og reolerne var 3,55 m høje.

Når flyttebussen var fyldt med 50 kasser, kørte den op til nybygningen, hvori tidsskriftmagasinet er placeret som et slags nærmagasin i mellembygningens stueetage under udlånet og katalogsalen og nær ved Tidsskriftafdelingens kontorer i nordfløjens stueetage mod universitetets hovedbygning. Samtidig kørte bus nr. 2 frem til pålæsning, således at pålæsning og aflæsning skete rytmisk. Kun i få tilfælde blev rytmen afbrudt, når depoter, der midlertidigt var anbragt i nybygningens bogtårn (i de nederste etager, bunkeren), skulle indplaceres i tidsskriftmagasinet. Et hold flyttemænd blev i nybygningen for at varetage aflæsning og opstilling sammen med to af afdelingens faste folk.

Det nye tidsskriftmagasin, forsynet med Reska-reoler specielt konstrueret til forholdene, var i forvejen inddelt efter de opmålinger af tidsskriftgrupperne, som blev foretaget i februar 1961. Selv om man

*Tidsskriftmagasinet i den endnu ikke færdige bygnings stueetage. Bemærk den interimistiske trædør i baggrunden.
Foto: Børge Venge. November 1961.*

lagde »fremtidsluft« til, kom man – på grund af den kraftige accession – ud for overraskelser i flere grupper. Men vi arbejdede ud fra den gamle sergentese, at er der uoverensstemmelse mellem kortet og terrænet, så er det altid kortet, der er forkert, og det lykkedes afdelingens folk at få tingene til at gå op. Når opstillingen gik så forholdsvis smertefrit – der skulle dog blod, sved og måske en enkelt tåre til – skyldtes det ikke mindst den akkurate nedpakning i kasserne.

Opstillingsholdet holdt fint trit med nedpakningen og nåede endda en grovsortering af et prøvelæs på 75 kasser, som blev hentet fra det store depot på Statens Avissamling, hvor tidsskrifterne førte en trist og temperatursvingende tilværelse, idet der hverken var lys eller varme i magasinerne. Opstillingsholdet, der bestod af R. Meyer-Heiselberg og bibliotekar Bodil Nygård, nåede også andre ting, fx opstilling af accessionen, som uforstyrret af flytningen blev forberedt, katalogiseret og signeret i den gamle bygning, og man nåede den daglige opstilling af bind, der havde været udlånt. Man gennemførte også en omplacering af adskillige tidsskrifter, der på grund af de uortodokse reolstørrelser og pladsforhold i de gamle magasiner var anbragt urigtigt efter deres formater. Musik til arbejdet forefandt i form af luft-hamre og anden liflig støj fra byggearbejdet. Af hensyn til fremtiden og af hensyn til lokalets struktur var reolerne ført helt op til loftet. Det vil sige, at de er 3,06 m høje, så opstillernes akrobatiske egenskaber blev også sat på prøve.

Størsteparten af Statsbibliotekets tidsskrifter – minus dem, der endnu var i depot – kunne således rummes i det nye tidsskriftmagasin, selv om pladsen ikke kunne udnyttes fuldt ud, fordi man måtte opsætte en stor bræddevæg i nordenden mod tårnet, for at der kunne blive fri adgang til tårnet for byggearbejderne. Senere blev tidsskrifter i stort format flyttet til tårnets tre nederste etager. En overgang havde »Arkivet« (småtryksamlingen) et par reolfag i tidsskriftmagasinet. Man havde stræbt efter kun at anbringe tidsskrifterne i rækkehøjde. Men ikke længe efter flytningen måtte man tage hul på reserverluften, og det viste sig snart at være en god disposition at have sat så mange reoler som muligt op i magasinet. Den tomme plads svandt hurtigt ind.

Der blev på de 15 arbejdsdage fra den gamle bygning flyttet 2302 kasser tidsskrifter plus 75 fra Avissamlingen, i alt 2377. Dertil kom 328 kasser ved omgruppering mellem bogtårn og magasin, i alt 2705 kasser. Desuden blev en del inventar flyttet. Medregnet i kassetallet er de 165 kasser, som skulle til for at flytte aflægningen, dvs. de tidsskrifter, der ligger i afdelingens kontor i hæfter, indtil de er klar til indbinding. Disse kasser måtte sammen med en del inventar, arkivmateriale m.m. bæres gennem den gamle læsesal i funktion. Også flytningen af tidsskriftadministrationen foregik i hurtigt tempo. Samme dag, som de 10 kardexskabe blev flyttet, nåede man at få hele dagens post af nye tidsskriftehæfter ført ind.

Så snart tidsskrifterne var opstillet i det nye magasin, var det muligt at foretage udlån i dem. Det vil sige, at udlånet kun var blokeret i det

korte tidsrum, tidsskrifterne befandt sig i kasserne. Ekspeditionen foregik stadig fra den gamle bygning. Herfra sendtes »ønskebrevene« (bestillingerne) op til Tidsskriftafdelingen, hvor en medarbejder var stationeret for at ekspedere lånerønskerne både i tidsskrifter og i de bogdepoter, der var i bogtårnet og på universitetets loft. En nyindkøbt bil med en biblioteksbetjent bag rattet sørgede for forbindelsen mellem den gamle og den nye bygning.

Når en sådan gnidningsfri flytning var mulig her og siden med bøgerne fra det gamle hus og aviserne fra Avissamlingen, skyldtes det udelukkende den ildhu, medarbejderne lagde for dagen, og det gode samarbejde med flyttefirmaet og dets prægtige folk. Under flytningerne var personalets indsats båret af mere end tjenestepligt og -ansvar. Der lå en levende positiv interesse bag kraftanstrengelsen. Måske kaldes det library spirit. I hvert fald er det en opmuntrende foreteelse, som mange gange har hjulpet Statsbiblioteket i kriser og spidsbelastninger.

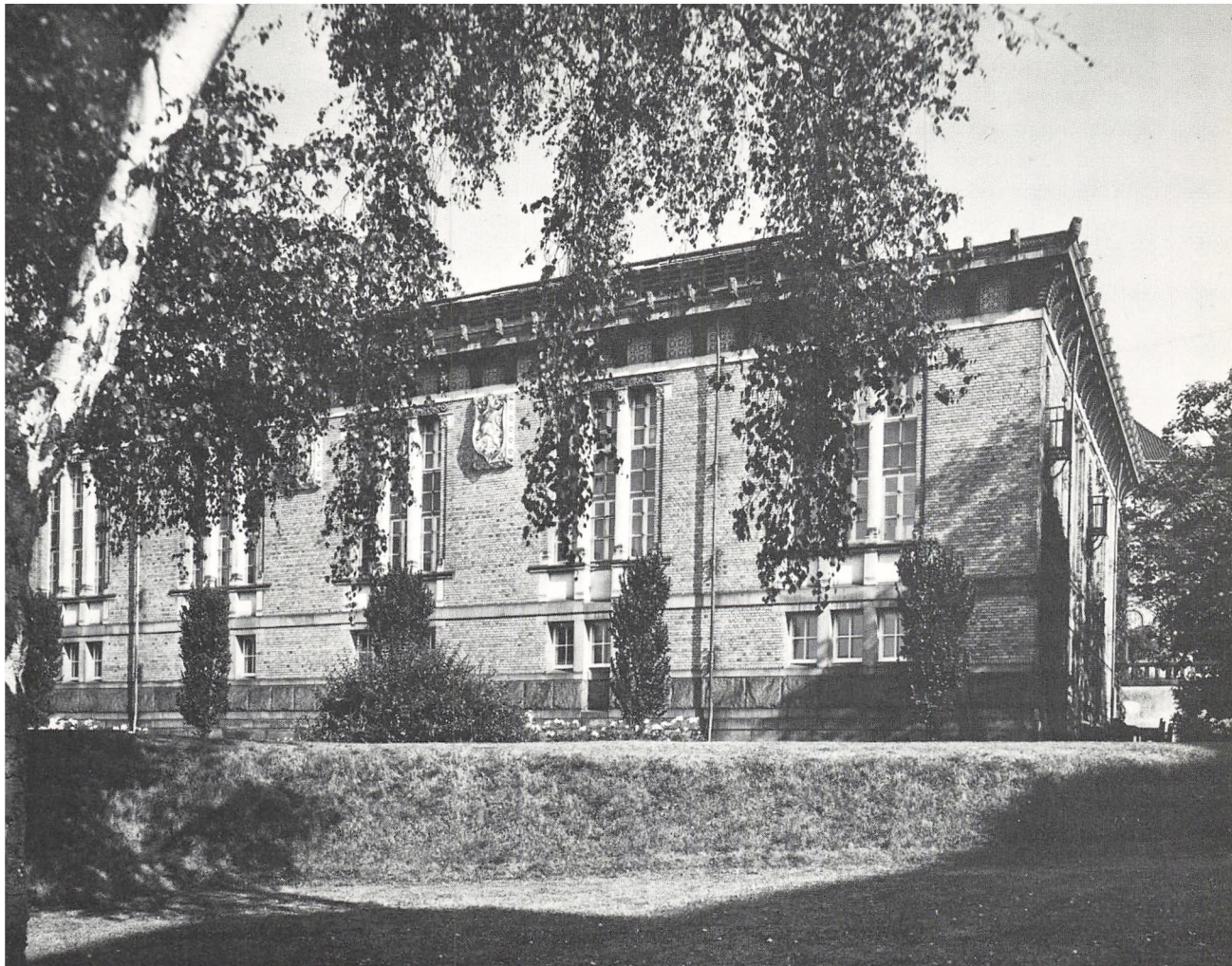
Lysen slukkes på Bispetofte

Under Ib Magnussens ledelse var der en livlig aktivitet i det firefoldigt splittede bibliotek. Enkeltheder vil blive berettet under beskrivelsen af afdelingerne. Et problem, som lå Magnusen meget på sinde, var personaleuddannelsen, både den interne og den på Danmarks Biblioteksskole. Denne skole lå lidt fjernt fra Statsbiblioteket, men Magnusen skaffede midler, så medarbejdere fra Statsbiblioteket kunne rejse til København og deltage i undervisningen på lige fod med deres københavnske kolleger. Samtidig gjorde de tjeneste på københavnske forskningsbiblioteker. I undervisningsåret 1959/60 havde Statsbiblioteket de første medarbejdere på Danmarks Biblioteksskoles sektion II. Fra slutningen af 50'erne gennemførtes samtidig en sammenhængende teoretisk oplæring på Statsbiblioteket. De forbedrede lokaleforhold i nybygningen bevirkede, at Danmarks Biblioteksskole kunne dublere sin undervisning på sektion II, således at der i efteråret 1963 og foråret 1964 gennemførtes såvel en bibliotekar- som en forskningsbibliotekarlinje på Statsbiblioteket. Denne éngangsforanstaltning var motiveret med det ekstraordinært store antal ansatte (29) ved biblioteket, der skulle gennemgå den anordnede uddannelse. Ved normeringslov for finansåret 1963/64 skete en forbedring af biblioteksassistenternes (bibliotekarernes) ansættelsesvilkår. Samtidig gennemførtes fra finansåret 1962/63 en elevuddannelse på fire år efter studentereksamen. Eleverne var et år på skole i København, og det var selvfølgelig generende for afdelingerne at måtte undvære dem. Senere i 70'erne, da efteruddannelse og videreuddannelse accelererede, havde Biblioteksskolen adskillige hold på Statsbiblioteket. Også her kunne fravær af medarbejdere under uddannelse mærkes kraftigt i afdelingernes arbejde, men nu er det værste ryk overstået, og alle er blevet klogere.

I 1960 blev en smidigere ansættelsesform mulig for den medarbejdergruppe, der siden fik betegnelsen forskningsbibliotekarer, og

*Hack Kampmanns monumentale bygning
fungerede for sidste gang som bibliotek
lørdag den 15. december 1962.
Hammerschmidt Foto, juli 1959.*

som hidtil kun havde kunnet ansættes som tjenestemænd. Statens overenskomster med de forskellige akademiske fagforeninger muliggjorde ansættelse efter disse overenskomster, ansættelsesmyndigheden blev uddelegeret til institutionerne, og denne ansættelsesform blev efterhånden den gængse for akademiske medarbejdere til og med lønramme 35. Fra 1. september 1960 ansattes følgende tre forskningsbibliotekarer som de første ifølge overenskomst: cand. mag. Hans Boy Carstens, der siden fik aflytningsrummene som arbejdsområde, mag. art. Hanne Møller Nielsen (1930–67) og cand. mag. Morten Laursen Vig, senere overbibliotekar ved Roskilde Universitetsbibliotek.

60 års dagen for bibliotekets åbning markeredes 18. juni 1962 (17. juni var en søndag) ved en sammenkomst i nybygningen. Der blev holdt korte taler af veteranen fra 1901 Erling Stensgård, Emanuel Sejr og Ib Magnussen.

Den 3. september 1962 begyndte flytningen af bøgerne fra det gamle hus. Den varede til februar 1963 og fulgte de samme principper som

udflytningen af tidsskriftsamlingen, det vil sige, at materialet kun var utilgængeligt i den tid, det var anbragt i flyttevognen. Huset i Vester Allé fungerede for sidste gang som bibliotek lørdag den 15. december 1962. Om aftenen hentede vi Erling Stensgård på Skanderborgvej, og i biblioteket mødte vi Emanuel Sejr og Ib Magnussen. Kl. 21 overværede vi, at læsesalsvagten for sidste gang slukkede lyset og låsede døren. Biblioteksvirksomheden på Bispetofteften var slut efter mere end 60 års travlhed.

Døren åbnes på Bjerget

Om eftermiddagen havde man fjernet kartotekerne i det gamle diminutive »udlån« og anbragt dem i skufferne på den nye katalogsal. Mandag den 17. december åbnedes den endnu ikke helt færdige bygning for publikum. Kartotekerne var på plads, det meste materiale var på hylderne, og det, der endnu stod i det gamle hus, kunne hurtigt fremskaffes. Lånerne mærkede således ikke noget til flytningen. Hovedlæsesalen og dens bestand skulle omordnes. Derfor var det nødvendigt i de første måneder at indrette en særlig »nødlæsesal«. Hovedlæsesalen kunne åbnes den 26. februar 1963.

Den 1. marts 1963 blev Statsbibliotekets bygning i Vester Allé overdraget Erhvervsarkivet. Selv om man under Erhvervsarkivet gode lokaleforhold, kan man dog nok beklage, at bygningen ikke fik lov til at blive fælles depotbibliotek for forskningsbibliotekerne og folkebibliotekerne. En sådan smuk skæbne havde det gamle hus fortjent.

Statsbibliotekets nybygning blev indviet den 17. juni 1963. Det jydsk Musikkonservatoriums studieorkester spillede under ledelse af Poul la Cour. Formanden for byggeudvalget, kontorchef Th. Gimsing åbnede højtideligheden. Derefter talte kulturminister Julius Bomholt.

Det er en udelt fornøjelse at befinde sig i dette særprægede boghus, sagde Bomholt. Vi havde jo ellers vænnet os til, at en biblioteksbyggekloks lå ned på den lange side. Nu er den med ét blevet rejst på højkant – til undren for vore traditionsindstillede øjne. Endog rejst så formastelig højt, at den kan ses over den ganske egn. Det er ikke alene blevet en markant biblioteksbygning, Århus nu har fået. Det var det gamle statsbibliotek jo også. Men det er tillige blevet et praktisk hus at have bøger i.

Julius Bomholt sagde, at Hack Kampmanns statsbibliotek fra 1902 havde sin styrke i det monumentale. Det kan ikke bebrejdes Kampmann, at han tegnede en bygning efter sit stilideal. Det ville snarere have kunnet bebrejdes ham, hvis han ikke havde gjort det. Det gamle statsbibliotek havde dekorative fortrin, men det havde mangler, når det skulle fungere som arbejdende bibliotek. Dette blev klarere og klarere, efterhånden som bogbestanden voksede. Beretningerne om opvarmningsproblemer, lydproblemer, kontorproblemer er mange. Der er grund til at nære respekt for de medarbejdere, der har båret disse vanskeligheder med tålmod, sagde ministeren. Han omtalte derefter bibliotekets dobbeltopgave, som allerede kom frem i betænkningen af

Bogtaarnet

*Pladsmangel i Aarhus Kommune
tringer byggeriet til at gaa i
højden. Statsbibliotekets bog-
taarn paa universitetets grund
vokser stadig og har endnu ikke
naaet sin fulde højde. Det lig-
ner en af krigstidens bunkers,
men naar det er færdigt, vil det
være beklædt med gule mursten,
saa det falder ind i stilen med
universitetets øvrige bygninger.
Tegningen viser taarnet set fra
Langelandsgade.*

*Asger Muchitsch i
Aarhus Stiftstidende
3. oktober 1960.*

1893, og som blev fastslået i 1938. Denne tvehed i bibliotekets formål: Universitetsbibliotek og overcentral for folkebibliotekerne har ikke betydet den svækkelse i bibliotekets arbejde, som nogle i sin tid frygtede. Snarere tværtimod. De to opgaver har støttet hinanden. Overhovedet tror jeg, sagde Julius Bomholt, at Statsbibliotekets dobbeltfunktion er et sundt og godt træk i dansk biblioteksvæsen. Der er ingen principiel forskel på de bøger, en student eller professor bruger i sit daglige arbejde, og dem, den selvlærte specialist ude i landet tyr til, hvis han når tilstrækkeligt dybt ind i sit speciale. Det er derfor naturligt og rigtigt, at samme bibliotek med sine samlinger bruges til at imødekomme begge parters behov. Og det er et betydningsfuldt led i hele vor uddannelses og folkeoplysnings demokratiske opbygning, at der på biblioteksområdet er lige adgang for alle til enhver bog, uanset om man har akademisk uddannelse, eller selv har skrabet sin viden sammen ad krogede veje.

I vor sommerglæde over at have bragt Statsbiblioteket bygningsmæssigt på fode må vi ikke glemme vort videnskabelige biblioteksvæsens store, påtrængende problem: Det kgl. Bibliotek, der forlængst skulle have haft et nyt hus. Vi må se i øjnene, at landets nationalbibliotek i dag lokalemæssigt vel er det dårligst stillede bibliotek, vi har. Siden 40'erne har der været arbejdet med udvidelsesplaner, men økonomiske kriser og anden modgang har med mellemrum tvunget biblioteket til at lægge planerne på hylden, og nu er det ikke nok at sige, at rammerne er ved at blive sprængt, de er sprængt. Opgaven er stor og svær – biblioteket har brug for nem forbindelse til universitetet, men byggegrunde i det indre København eksisterer ikke, og på den nuværende grund er der kun yderst begrænsede udvidelsesmuligheder. Men sagen skal løses, hvis bibliotekets virksomhed ikke skal gå i stå til ubodelig skade for dansk humanistisk forskning. Efter at Statsbiblioteket nu står færdigt, vil det være ministeriets første opgave inden for det videnskabelige biblioteksvæsens område at få løst Det kgl. Biblioteks pladsproblem så hurtigt som overhovedet muligt.

Julius Bomholt omtalte derefter det reformarbejde, der var i gang inden for folkebibliotekerne, det, der resulterede i 1964-loven, og udvalget, der arbejdede med ændringer af bibliotekaruddannelsen. Perspektivet i alt dette, de store linjer, som vi stadig må holde os for øje, er: »Adgangen til den lodige bog skal være let for alle, ingen må af økonomiske eller geografiske forhold, af svagelighed, ja næsten heller ikke af magelighed, hindres i at læse den bog, som for ham er den rigtige i det givne øjeblik«.

Chr. Stub-Jørgensen har i sin bog om Statsbiblioteket sagt noget rigtigt og smukt, syntes Bomholt. Han fortæller om de eksistenser, der for år tilbage var faste gæster i det gamle Statsbiblioteks læsesal, og slutter med at sige, at bøgernes verden er åben også for den, der er lukket ude andetsteds. Biblioteket er den skærm, samfundet bygger over bøgernes verden. Den bør være lige så åben og gæstfri, som bøgerne er det. Det er jeg overbevist om, at det nye Statsbibliotek vil blive.

Julius Bomholt takkede Th. Gimsing og C. F. Møller for det fortræffelige arbejde, de havde udført ved projektets gennemførelse, og overdrog bygningen til Statsbibliotekets leder, overbibliotekar Ib Magnussen. Og Bomholt ønskede Århus til lykke med det nye, ranke bogtårn.

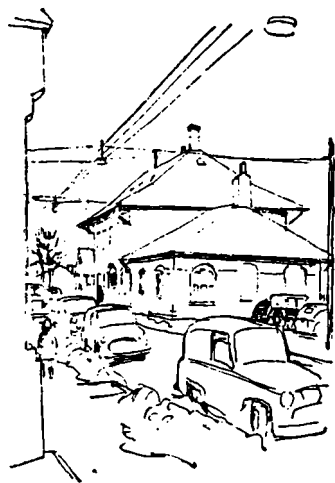
Ib Magnussen betegnede indvielsesdagen som en glædesdag, der dannede afslutningen på Statsbibliotekets kamp gennem årtier for at opnå tålelige rammer om det stadig voksende arbejde: »På 61 års dagen for åbningen af Statsbiblioteket kan vi indvie en smuk bygning, hvor der er plads. De tider er forbi, da det var en bibliotekars ondeste drøm, hvad man skulle stille op, hvis alle lånerne på én gang fandt på at aflevere hjemlånte bøger. Efter at biblioteket nu er flyttet fra Vester Allé til Universitetsparken, er det, når man ser tilbage, vanskeligt at forstå, at virksomheden overhovedet har kunnet holdes i gang under de forhold, vi forlod«.

Ib Magnussen omtalte derefter byggesagens lange historie fra dengang, det allerede i 1921 var galt med pladsen, til Emanuel Sejr som overbibliotekar fra 1936 snart konkluderede, at den eneste i det lange løb forsvarlige løsning måtte være at søge Statsbiblioteket flyttet op i nærheden af universitetet i stedet for at gennemføre en udvidelse af den gamle på mange måder smukke, men upraktiske bygning. »Med stor energi kæmpede Sejr for at realisere denne tanke og opnåede støtte fra mange sider, men anden verdenskrig forhindrede planernes gennemførelse. Efter krigen så det ud til at lysne, og i efteråret 1946 besøgte Folketingets Finansudvalg Statsbiblioteket med henblik på byggeplanerne, men et almindeligt byggestop fik igen sagen til at strand«.

Når man gennemgår byggesagens mange akter, sagde Ib Magnussen, er det en særlig glæde at læse et stort promemoria, som Sejr i 1938 udarbejdede. Med stor klarhed ridses Statsbibliotekets situation op, og der peges allerede da i hovedtrækkene på den løsning, som karakteriserer den nu færdige bygning. Dette promemoria præges af moderne bibliotekstanker, og selv om den hastige udvikling naturligvis har medført, at den endelige bygning måtte blive større, end det dengang kunne foreslås, er det forbavsende, i hvor høj grad disse planer stadig er på højde med den bedste internationale biblioteksplanlægning. Der er grund til at fremhæve, hvad Statsbibliotekets nu lykkeligt afsluttede byggeri skylder netop Emanuel Sejrs stadige arbejde gennem mere end 20 år med at ajourføre de planer, hvis grundtræk så tidligt stod ham klart. Det har været let for efterfølgeren at fortsætte arbejdet, fordi hele projektet var så rigtigt lagt an, og det har naturligvis været en meget væsentlig støtte, at Sejr fortsat har været medlem af byggeudvalget og stillet sine omfattende erfaringer til rådighed.

Ib Magnussen takkede de bevilgende myndigheder og byggeudvalget for velvilje og forståelse, og han fremhævede det usædvanligt hjertelige og nære samarbejde med arkitekten, kgl. bygningsinspektør C. F. Møller og hans medarbejdere. At bygge et stort videnskabeligt bibliotek er ikke nogen rutineopgave, og der er fra arkitektens side ikke

Der byttes gaarde

Der byttes gaarde i Aarhus. Statsbiblioteket er flyttet ind i sit fine bogtaarn ved Aarhus Universitet, og Erhvervsarkivet, der har været snart her, snart der, har endelig fundet blivende sted i den bygning, Statsbiblioteket har forladt, en af perlerne i aarhusiansk arkitektur, tegnet af Hack Kampmann og taget i brug 1902.

Erhvervsarkivet har sidst haft lokaler i den gamle Hammel-banegaard, der skulle være revet ned, da banen nedlagdes efter den anden verdenskrig. Godt at det ikke skete. Stationen i Aarhus, der ses her paa billedet, har været god at have i reserve. Naar Erhvervsarkivet har tømt bygningen, tages den i brug af Forhistorisk Museum, der stadig venter paa medbør for sine byggeplaner.

Asgar Muchitsch i
Aarhus Stiftstidende
9. marts 1963.

blevet sparet på anstrengelserne. Selv de mindste detaljer i bygningen er blevet tegnet gang på gang, rettet og forbedret efter stadige diskussioner. Bygningen bærer, som det er naturligt, i høj grad præg af C. F. Møllers værdifulde arkitektoniske tanker og er samtidig blevet en smidig ramme om det differentierede arbejde i et stort bibliotek. Magnussen fremhævede også ingeniørernes indsats. Der er blevet udført et stort arbejde for at finde frem til den teknisk set rigtige løsning på mange særprægede og for en del helt nye installationer: »Vi biblioteksfolk har lært meget ved dette samarbejde med dygtige teknikere og håndværkere. Vi har forstået, hvor vanskeligt og kompliceret en opgave et større byggeri er, og vi har set, at ikke blot moderne teknik, men også gode håndværkstraditioner er en forudsætning for det rigtige resultat«.

En hjertelig tak, sagde Ib Magnussen, må vi rette til kolleger ved videnskabelige biblioteker og ved folkebiblioteker, som i mange år både enkeltvis og gennem Danmarks Biblioteksforening har bidraget til at henlede offentlighedens opmærksomhed på Statsbibliotekets fortvivlede pladsforhold. Der kan ikke være tvivl om, at denne støtte har været af stor betydning.

De vanskelige år, da Statsbiblioteket måtte fungere under håbløse pladsforhold, samtidig med at der arbejdedes intenst på at realisere nybygningen, har været en meget hård belastning for personalet, både før, under og efter flytningen, sagde Ib Magnussen. Der er af mange medarbejdere blevet ydet en helt usædvanlig indsats, der har grebet hårdt ind i den enkeltes privatliv. Det var ikke vanskeligt at nævne mange navne, men der er én, som jeg finder det naturligt at fremhæve i særlig grad, nemlig førstebibliotekar Niels Åge Nielsen. Hvis ikke Niels Åge Nielsen gennem adskillige år, samtidig med at han måtte tage mange andre opgaver op, havde kunnet ofre en fuld arbejdsindsats på nybygningen, tror jeg ikke, det havde været muligt at nå frem til en så tilfredsstillende løsning.

Ib Magnussen understregede, at ikke alle problemer var løst med et nyt hus og bedre plads. Årtiers pladsmangel har nødvendigvis medført, at restancer har kunnet hobe sig op, som først gradvis kan overvindes gennem en energisk indsats.

Det kan heller ikke være nogen hemmelighed, at den omstændighed, at vi har gennemført den store flytning uden lukning af biblioteket en eneste dag – bortset fra indvielsen i dag – har skabt problemer. Der vil endnu gå nogen tid, førend alle de nye virksomhedsområder, vi nu kan tage op, kan være igangsat i fuldt omfang.

Med en hjertelig tak til kulturministeren for den nye bygning sagde Ib Magnussen, »at det er vor indsats i de kommende år, der skal give rammerne indhold. Der forestår et stort arbejde for på alle områder at bringe den daglige virksomhed på højde med de muligheder, som den nye bygning giver«.

Vi vil kunne yde Aarhus Universitet og andre lærestalter og videnskabelige institutioner i området en bedre og mere omfattende ser-

vice, sagde Ib Magnussen, men der var samtidig grund til at betone, at flytningen til Universitetsparken i lige så høj grad ville blive af positiv betydning for Statsbibliotekets anden hovedopgave: Overcentralvirksomheden over for folkebibliotekerne. På Statsbiblioteket ser vi ingen konflikt mellem de to opgaver. Tværtimod støtter de hinanden og gør Statsbiblioteket til et meget levende bibliotek.

Det vil næppe kunne undgås, at vi i de nærmeste år må stille visse yderligere krav til de bevilgende myndigheder, hvis vi virkelig skal udmønte den kapital, som nybygningen repræsenterer. Vi har allerede opnået en betydelig udvikling af bibliotekets bevillinger og ikke mindst mødt forståelse for den nødvendige udvidelse af personalet, men selv på denne glædens dag er det vanskeligt at undlade at nævne, at på et enkelt meget væsentligt punkt lider Statsbiblioteket som andre videnskabelige biblioteker i Danmark under en urimelig knaphed. Ib Magnussen sigtede til bogkøbsbevillingerne, som må være af en ganske særlig betydning for et bibliotek. Vor indsats vil af eftertiden ikke mindst blive bedømt ud fra de samlinger af videnskabeligt dokumentationsmateriale, vi har kunnet opbygge, men det synes ejendommeligt nok særlig vanskeligt at opnå de fornødne forøgelser netop af bogkøbsbevillingerne. Det kunne efter Ib Magnussens mening ikke understreges ofte nok, at bøger er noget af det billigste forskningsmateriale, der findes.

Statsbiblioteket er nu i en heldig udgangsposition, men ved denne lejlighed kan det ikke forties, sagde Ib Magnussen, at andre videnskabelige biblioteker og adskillige folkebiblioteker må arbejde under næsten håbløse pladsforhold. Også for Statsbibliotekets virke er det af stor betydning, at de andre led i det danske, nøje sammenhængende bibliotekssystem ligeledes får bygningsmæssige muligheder for en rig udvikling. Ministerens stærke fremhævelse af disse forhold og specielt af Det kongelige Biblioteks vanskeligheder må skabe forventninger om, at dette vitale problem nu står foran sin løsning.

Ib Magnussen udtrykte som ønske for Statsbibliotekets fremtid, at bibliotekets indre liv i de nye, mere hensigtsmæssige og teknisk avancerede rammer måtte være præget af den samme lykkelige evne til indbyrdes samarbejde og venlighed over for benytterne, for hvis skyld biblioteket er til, som var så karakteristiske træk i det gamle hus trods alle vanskeligheder i det daglige arbejde. Det er sandsynligt, at den tekniske udvikling vil medføre, at også biblioteksarbejdet mekaniseres mere og mere, men det er af afgørende betydning, at et bibliotek som Statsbiblioteket er en hyggelig og venlig arbejdsplads for personalet, og et sted, hvor benytterne med glæde færdes, fordi det ikke blot fungerer i teknisk forstand, men også skaber et levende og menneskeligt miljø for den del af kulturformidlingen, som er bibliotekets opgave.

Efter indvielseshøjtideligheden og besigtigelsen af nybygningen afleverede formanden for Statens Kunstfond, departementschef Agnete Vøhtz den kunstneriske udsmykning (Morten Niensens skulpturer og

*Det gamle træ, oh
lad det staa —*

Vejteknikerne har ord for at se skævt til træer. Men saa galt, som det paastaas, er det nu ikke altid. Det viser billedet her fra stoppestedet ved Mølleparken med Haack Kampmanns Statsbibliotek, nu Erhvervsarkivet, i baggrunden. Træerne har faaet lov at staa, selv om det saa var nødvendigt at lave et knæk paa fortovet. Bare vore vejbyggere noget oftere ville lade linealen ligge.

Hvad tegningen ikke viser, men som alligevel bør nævnes: Det var en straalende idé da Mølleparken for nogle aar siden blev befriet for sit skæmmende tradhegn. Parken vaandt ved det, gaden ogsaa. Det samlede billede er et fint, og man tør sige overbevisende eksempel paa, hvad der kan vindes, naar de æstetiske hensyn ikke skubbes til side. Traadhegnet om Erhvervsarkivet bør ogsaa falde.

*Asger Muchitsch i
Aarhus Stiftstidende
21. marts 1963.*

Ole Schwalbes maleri), som fonden havde bekostet, til biblioteket, og Ib Magnussen takkede.

Kulturministeriet gav frokost i kantinen, og her talte Julius Bomholt, rigsbibliotekar Harald L. Tveterås, Oslo, rektor, professor, dr. phil. H. Bach, biblioteksdirektør E. Allerslev Jensen, overbibliotekar J. Holck, Assens, stadsbibliotekar Åge Bredsted, Århus, Erling Stensgård, departementschef Henning Rohde og rigsbibliotekar Palle Birkelund, der meget naturligt var glad for ministerens løfte til Det kgl. Bibliotek. Birkelund sagde, at når han kom hjem, ville han samle Det kgl. Biblioteks personale og berette om ministerens tale, og derefter ville man synge en af tidens melodier: Ham kan vi li', han skal i glas og ramme.

Så stod bygningen der med alle sine positive muligheder og med det indbygget negative: For lille grund, indeklemmt placering, nødvendige udvidelser meget vanskelige. Efter indvielsen kom hverdagene med deres krav isprængt små landvindinger. Den 1. september 1963 kunne de nitten forskerrum i sydfløjens tagetage officielt tages i brug. De blev straks efterspurgt af forskere med et stort bogforbrug. Den 16. december 1963 begyndte den særlige studenterlæsesal at fungere. Her kunne studenterne sidde med deres pensumlæsning. Og mere materialistisk, men også nødvendigt for læsehelten: Den 9. marts 1964 blev kantinen åbnet, idet Ellen Nissen fra 1. marts 1964 var ansat som marketen-derske. Det var principielt en personalekantine, men også åben for bibliotekets faste benyttede. I praksis blev den på grund af sin orden og sit gode niveau også flittigt benyttet af sådanne lærere og studerende, som ikke var alt for faste benyttede.

Efter festen beslaglagde hverdagens ordningsarbejder og omlægninger fortsat megen arbejdskraft. Der var glæde over den rigeligere plads og de bedre arbejdsforhold. Der var stole og borde til alle. Men hvordan gik det med den gamle ånd efter flytningen?

Vi er her inde på de umålelige ting, men alt i alt må man vel sige, at den venlige og positive biblioteksånd fra det gamle hus flyttede med over i det nye, selv om der blev et kontinuitetsproblem. Mange af dem, der bar forbindelsen bagud, trådte snart tilbage, og nye mennesker gik ud og ind. Efter flytningen havde man forventet – ikke tid til at hvile på laurbærrerne – men en periode til stabilisering og reorganisering, efter at installationsvanskelighederne var overstået. Men den tid kom ikke. Det sørgede den nok så kendte eksplosion i uddannelse, forskning og information for. Og hvor denne eksplosion ikke »slog til«, sørgede stagnationen og siden nedgangen i bevillingerne for, at der ikke blev tid til stabilisering.

Det sidste store flyttemprojekt i forbindelse med nybygningen, den omfattende flytning af Statens Avissamling fra Høegh Guldbergsgade, blev sat i gang den 10. juni 1964 og var afsluttet den 10. oktober 1964. Dermed fik det værdifulde, men skrøbelige avismateriale for første gang i Avissamlingens 48-årige historie rimelige omgivelser. Avissam-

lingens hyggelige læsestue med den store kakkelovn var åben for sidste gang lørdag den 8. august 1964. Fra mandag den 10. august foregik avisbenyttelsen på hovedlæsesalen i Statsbibliotekets nybygning, hvor der er indrettet særlige avislæsepladser i det åbne tidsskriftmagasin på 2. sal.

I februar og marts 1966 kunne man indlede en ny aktivitet: Kursus i biblioteksorientering for studerende og for medarbejdere ved universitetets institutbiblioteker og hospitalernes håndbiblioteker. Biblioteksorienteringen for de studerende blev en tilbagevendende aktivitet ved semestrenes begyndelse, men denne orientering, der skulle være en hjælp til litteratursøgningen, har endnu ikke fundet sin endelige form. Kurserne for institutpersonalet er holdt med mellemrum som et praktisk led i samarbejdet mellem bibliotek og universitet. Den 19. marts 1968 åbnedes Statsbibliotekets aflytningsrum, hvis grammofonplader og bånd med musik og dokumentarisk stof der straks var interesse for. Det samme gælder de ugentlige koncerter, der ofte har tilknytning til lokale musikbegivenheder.

Mens de nye muligheder blev prøvet og de nye aktiviteter sat i gang, begyndte den udvikling i Ib Magnussens helbred, som førte til hans orlov og fratræden og dermed afslutningen af et rigt og dynamisk kapitel i Statsbibliotekets historie. De glade 60ere fik en dyster afslutning på Statsbiblioteket.

Statens Avissamling blev etableret i årene fra 1916/17. Her afleveres et læs aviser, og de to Express-bude poserer til ære for fotografen fra Demokraten, hvis tilhørende tekst er aftrykt til højre. Manden i den lyse hittel er avisforvalter Anders Jacobsen.

Den gamle Deposbygning paa Fodfolkskasseren, der er indrettet til Arkiv for Statens Sagsamling, nærmer sig nu sin Guldbendelse. Elevatorerne, som man maatte vente længe paa, er indstillede, og Sagsførererne S a l o b s e n, der har til Opgave at modtage og indrette det store Arkiv, er i travl Aktivet fra Morgen til Aften. Hver Dag ankommer der adskillige Bogindbringinger fra Statsbiblioteket. Fjorelsig har man kun modtaget de uindbundne Dubletter fra 1660 og helt op til Nutiden, og Læserne vil faa et meget Begreb om, hvor omfattende Samlingen bliver, naar man hører, at de fylder fyrrerotte store Bogne. Vor Fotograf har været saa heldig at snuppe en Plade deroppe fra, netop som man var i Færd med at afstjæle en Del af "Demokraten"s ældre Kargange. Senere kommer der en Del Jærnbaneoplysninger fra det store Lgl. Bibliotek i København, og ved Udgangen af April haaber Hr. Salosjen at have sit Arsenal af Uviser komplet ordnet efter Bogstav og Aarsstal.

Allerede nu sidder flittigt studerende og granske gamle Uviser i Samlingens lille Læsehal. Vi rober næppe nogen Hemmelighed, naar vi formoder, at adskillige Politikere i gamle Kargange af Landets betydeligste Blade samler Skyts til Anvendelse i den kommende Valgkamp. For Politikere, der vil holde gamle, drevene Medstandere fast ved Udtalelser i Fortiden, er Sagsamlingen en ren Guldbugse.

Den Valgkandidat, der har samlet en væsentlig Del af sit Materiale i Sagsamlingens gamle, gulsneede Blade, staar ikke daarligt rustet, naar det nu om faa Dage gaar løs paa Valgtribunerne Landet over.

Demokraten 24. marts 1918.

I efteråret 1965 fik Ib Magnussen tid og mulighed for et ophold på institutionen San Cataldo i Italien, hvor han havde planlagt at fordybe sig i homeriske studier. Under opholdet blev han ramt af sygdom og måtte tage hjem. I december 1965 gennemgik han en hjerneoperation på Århus Kommunehospital. Det forhindrede ham ikke i at styre biblioteket fra sygesengen, og han var hurtigt i arbejde igen. Men sygdommen prægede hans arbejdsstyrke. Jeg tror, man kan sige det sådan, at hvor han før kunne arbejde for tre, kunne han nu kun arbejde for halvanden, og det plagede ham.

Selv ridsede han situationen således op i personalebladet den 30. juni 1967 under overskriften Midlertidige ændringer i bibliotekets ledelsesforhold: »Som vel størstedelen af de ansatte ved Statsbiblioteket har måttet få indtryk af, har min ledelse af biblioteket i den senere tid været langtfra tilfredsstillende.

Efter et hospitalsophold i forbindelse med en hjerneoperation i november-december 1965 havde jeg ventet forholdsvis hurtigt at blive nogenlunde funktionsdygtig. Jeg vendte ganske vist tilbage til det daglige arbejde 1. februar 1966, men har trods betydelig fremgang endnu ikke genvundet fuld arbejdsevne. Selv om jeg har haft og har glimrende medarbejdere og fra mange sider har mødt megen forståelse for min særlige situation, der også har medført en beklagelig isolation i forhold til størstedelen af personalet, må jeg konstatere, at forsinkelser som følge af begrænset arbejdsevne og mindre effektiv funktion (bl.a. langsommere læsning) har bevirket en meget ubehagelig ophobning af sager. Samtidig har der været en tilbøjelighed til, at dagsaktuelle spørgsmål har haft for stærk prioritet i forhold til principielle sager, som kræver initiativ og mere langsigtet planlægning.

For inden for en begrænset tid at få ændret denne situation har jeg foreslået og Ministeriet for kulturelle anliggender efter forhandling med Økonomiministeriet og Finansministeriet tiltrådt en ganske ekstraordinær midlertidig ordning. Denne går ud på, at førstebibliotekar Karl V. Thomsen til 31. marts 1968 i videst muligt omfang skal frigøres fra sit normale arbejde for sammen med mig at hellige sig den egentlige ledelsesfunktion. Karl V. Thomsen skal i denne periode tage sig af ledelsen af bibliotekets daglige og interne arbejde og personaleledelsen, mens jeg vil hellige mig dels en afvikling af de mange forsinkede sager, dels nyordning af visse områder, som endnu ikke har fundet en fast form eller længe har trængt til reformer og langtidsplanlægning samt eksterne forhold. Samtidig skal bibliotekar Ejgil Søholm fra 1. august 1967 i videst muligt omfang aflaste Karl V. Thomsen for hans daglige arbejde.

Dette vil medføre, at henvendelser, der normalt ville rettes til mig, i den omhandlede periode må stiles til førstebibliotekar Karl V. Thomsen. Da jeg bevarer ansvaret for bibliotekets drift, vil jeg naturligvis også søge at holde mig orienteret og vil i vigtigere sager kunne inddrages direkte, men ordningen vil tilsigte, at langt flere sager end hidtil vil blive afgjort af Karl V. Thomsen. Der skulle herved ikke opstå

komplikationer eller forsinkelser, men grundlaget for en tilbagevenden til en mere normal tilstand skulle kunne lægges.

Jeg er klar over, at denne usædvanlige ordning, der i fuldt omfang træder i kraft 1. august 1967, kan skabe problemer, men håber, at alle vil medvirke til, at den kan fungere, således at situationen i foråret 1968 kan være normaliseret«.

Normaliseret blev forholdene ikke til foråret, men at gå på pension var ikke en udvej, der fristede Ib Magnussen. Trods sygdommen og dens handicap havde han dog en energi og virkelyst, som skulle tilfredsstilles. Der blev da truffet den ordning, at han fra 1. maj 1968 i en periode af indtil tre år skulle fungere i en stilling som fagleder ved Danmarks Biblioteksskole. I personalebladet for 19. april redegjorde han for sin beslutning. Han nævnte først den ovenfor omtalte ordning, som blev forlænget en måned og takkede alle, »som har medvirket til at få denne usædvanlige ordning til at fungere«. Dernæst konstaterede han, »at jeg, selv om min helbredstilstand langsomt udvikler sig til det bedre, endnu meget langt fra har genvundet min tidligere arbejdsevne og mit arbejdshumor. På denne baggrund er det nødvendigt for mig, i al fald for en periode, at komme væk fra »arbejdet i marken«. Ikke mindre væsentligt er det, at et sådant skridt, så vidt jeg kan se, også vil være bedst for bibliotekets normale drift.

Da jeg ikke er uarbejdsdygtig i en sådan grad, at afsked eller blot en længere sygeorlov vil være rimelig, vil der fra 1. maj 1968 blive truffet den ordning, at jeg i en periode af indtil 3 år er udlånt til Danmarks Biblioteksskole, og at førstebibliotekar Karl V. Thomsen og bibliotekar Ejgil Søholm i udlånsperioden konstitueres som henholdsvis overbibliotekar og førstebibliotekar. De endelige formaliteter i forbindelse med denne ordning er endnu ikke klaret, men jeg har fundet det rigtigst at meddele dette til alle medarbejdere ved Statsbiblioteket, så snart der forelå en principafgørelse.

Fra 1. maj 1968 til sommeren 1968 er jeg to dage om ugen i København, mens jeg de øvrige dage er i Århus, dels for hjemme at arbejde for biblioteksskolen, dels for at foretage den nødvendige afvikling på Statsbiblioteket (dog uden ansvar for bibliotekets ledelse) og tage mig af helt begrænsede opgaver som boghistorisk samling, tilrettelæggelse af Statsbibliotekets udstillingsvirksomhed og virksomheden som fagreferent (klassisk filologi m.m., bog- og biblioteksvæsen). Særlig de to første af disse tre opgaver har måttet udsættes i den seneste tid. Sommeren 1968 flytter jeg til København, men vil ved jævnlig besøg på Statsbiblioteket (normalt hveranden eller eventuelt hver lørdag) fortsætte arbejdet med de tre nævnte opgaver.

Det må understreges, at fra den dag, Karl V. Thomsen er konstitueret som overbibliotekar, fungerer jeg som ansat ved Danmarks Biblioteksskole og bør ikke inddrages i Statsbibliotekets ledelse. Naturligvis står jeg til rådighed med oplysninger, men det er den konstituerede overbibliotekar, der må træffe afgørelserne og have ansvaret.

Det er med stor beklagelse, jeg tager dette skridt, hvis baggrund ude-

lukkende er af helbredsmæssig karakter. Jeg nærer intet ønske om at forlade Århus eller Statsbiblioteket, men tror, at jeg i al fald for en tid kan gøre bedre gavn ved et mindre belastende, men særdeles interessant arbejdsområde, som det vil være at medvirke til udbygningen af Danmarks Biblioteksskole og specielt dens sektion for de videnskabelige og faglige biblioteker.

Det er mit håb, at jeg inden for denne udlånsperiode helbredsmæssigt kan komme så meget ovenpå, at jeg i fuldt omfang kan genoptage mit arbejde ved Statsbiblioteket. Derfor er dette ikke afskedsord. Jeg regner da også med, når jeg jævnlige kommer på Statsbiblioteket, at hilse på og tale med mange gamle kendinge, men altså fra 1. maj for en tid uden at have noget med bibliotekets ledelse at gøre.

I sin orlovsperiode kom Ib Magnussen som nævnt ofte på lørdage til Statsbiblioteket. Han rejste med en morgenmaskine fra Kastrup, stod af Tirstrupbussen ved Statsbiblioteket og fløj hjem igen sent på eftermiddagen. Han sad i mødeværelset på første sal og arbejdede med sin fagreferentvirksomhed, den klassiske filologi, og netop arbejdet som fagreferent hørte til det, han nødigt ville slippe. Også boghistorien havde hans store kærlighed, og det var hans mål at nå at få bestemt og omordnet alle bibliotekets palæotyper, et håb, som desværre ikke skulle gå i opfyldelse. Ordningsarbejdet blev først afsluttet af mag. art. Klaus Aastrup i 1976. På disse lørdage var Ib Magnussen som altid rede til at drøfte faglige og aktuelle spørgsmål. Trods sygdommen fuld af energi og øjensynlig glad for at være på Statsbiblioteket igen.

I 1971 stod det efter en lægeundersøgelse klart for Ib Magnussen, at hans helbred ikke tillod, at han vendte tilbage til overbibliotekarstillingen med dens store administrative byrder. Han søgte sin afsked pr. 31. maj 1971 og blev pr. 1. juni 1971 udnævnt til fagleder ved Danmarks Biblioteksskole. Jeg blev udnævnt til hans efterfølger fra 1. juni 1971.

Ib Magnussen var allerede i 1969 blevet knyttet til Københavns Universitet som ekstern lektor i klassisk filologi. Fra 1. februar 1972 blev han ansat som amanuensis ved Københavns Universitet, men havde fortsat forbindelse med Danmarks Biblioteksskole. Han glædede sig til at kunne hellige sig undervisning og forskning i de fag, som stod hans hjerte nær, og som han ikke havde svigtet selv i de travleste biblioteksår. Men i oktober 1972 måtte han igen lade sig underkaste en hjerneoperation. Denne gang lykkedes det ikke. Han døde på Frederiksberg hospital den 25. oktober 1972.

Før jeg forsøger at beskrive Ib Magnussen og hans betydning for Statsbiblioteket og dermed for dansk biblioteksvæsen, vil jeg tillade mig en lille personlig digression, der atter en gang viser, hvor lille verden er, selv om man er tilknyttet et biblioteksvæsen, der i princippet er uden grænser.

Min gode skolekammerat Aage Flandrup (1924-77) havde allerede i 4. klasse forladt Aalborg, da hans forældre bosatte sig i København. Jeg kom hos dem i ferierne, og i sommeren 1940 cyklede vi fra Amager til

Trykkerimærke i Matthæus Bossus:
»De instituendo sapientia animos,
trykt hos Franciscus dictus Plato de
Benedictis, Bologna 1495.
Inkunabel fra Ib Magnussens boggave
til Statsbiblioteket.

Vaalse Vesterskov, der på Nordfalster vokser ned til Smålandshavet. Vi skulle besøge Aages spejderkammerater fra St. Knuds trop, som lå i sommerlejr i Vaalse.

Uden at ane det kørte Aage og jeg gennem Vaalse sogn, hvor N. P. Arboe Rasmussen i sin tid blev underlagt Kirkeministeriet direkte, fordi biskop C. J. Wegener, en brodersøn til konferensråden, den brave, hvis bøger er en af grundstammerne i Statsbiblioteket, nægtede ham kollats. Vi nærmede os lejren, der lå i nærheden af et dige. På diget sad en mørkhåret spejder med lange skægstubbe og metalindfattede briller. Spejderen på diget vinkede til os. Det er profeten Magnussen, sagde Aage. Vi tilbragte nogle dejlige dage i lejren, men at vi bagefter også var på besøg i Nr. Alslev, som – atter uden vor viden – havde tilknytning til Statsbiblioteket gennem provst Jens Vahl, kommer ikke historien ved.

Det var første gang, jeg traf Ib Magnussen. Næste gang, jeg lige så tilfældigt løb på ham, var i studenterrådsarbejdet. Jeg husker en episode fra et fællesmøde i Århus mellem det københavnske og det århusianske råd. Vi jyder havde jo nok lidt mere jord under støvlerne, vi var fx ikke meget for det udenvælske, mens Ib Magnussen lagde stor energi og interesse for dagen i det internationale studentsamarbejde. Jeg husker, da vores sindige formand sagde, at de udenlandske aktiviteter skulle indskrænkes til det absolutte minimum, svarede Ib Magnussen straks, at det absolutte minimum var nul. Og det ønskede vi dog ikke.

Det var gennem Aage, jeg første gang traf Ib Magnussen, og jeg kunne dengang ingen anelse have om, at vore spor siden skulle krydses, at han 17 år senere skulle blive min chef, og at vi skulle arbejde sammen i nogle uforglemmelige år. Det var Aage, der udpegede Ib Magnussen i Vaalse Vesterskov. Det var også Aage, der ringede om morgenen den 26. oktober 1972 og fortalte, at Ib var død dagen før. Aage ville ikke have, at jeg skulle høre det af fremmede.

Meddelelsen om, at Ib Magnussen var død efter den store operation, som han ikke havde kræfter til at stå igennem, virkede som et chok på hans gamle medarbejdere på biblioteket. Selv om han nu arbejdede andetsteds, vidste vi, at han stadig følte sig stærkt knyttet til Statsbiblioteket og dets stab.

Jeg vil nu prøve at beskrive ham bl.a. ved hjælp af nekrologerne². Ib Magnussens lynende intelligens og store viden blev grundlagt og skærpet hos jesuitterne i Stenosgade. Han tog klassisksproglig studentereksamen fra Metropolitanskolen og studerede derefter klassisk filologi og dansk ved Københavns Universitet. Af lærere fra studieårene fremhævede han oftest Kaj Barr, Paul Diderichsen, Hartvig Frisch og Louis Hjelmslev, ligesom de år, han var assistent hos den beundrede Ada Adler ved arbejdet med »Etymologicum genuinum« (1943–46), blev en vigtig periode for hans filologiske uddannelse. Den lærer, han satte højest, og som fik mest betydning for ham, var nok Carsten Høeg, hvis åbenhed og tolerance over for andre Ib Magnussen beundrede.

Det var naturligt, at Ib Magnussen hurtigt gled ind i studenter-

**Statsbibliotekets
udstilling**

**DANSKE
BØGER II**
(1600–1800)

Gratis adgang
alle hverdage 9–21

NBI i anledning af Århus fest-
uge er udstillingen åben søn-
dage 6. og 13. september
14–17.

**Statsbiblioteket
i Århus
Universitetsparken**

Det var Ib Magnussen, der fik ideen til den store boghistoriske udstilling »Danske bøger« (1969). Annoncen her blev bragt i forbindelse med fortsættelsen (1970), der ligesom det oprindelige arrangement var tilrettelagt af Claus Magnussen.

organisatorisk arbejde. Han var formand for Studenterrådet ved Københavns Universitet 1945–47, formand for Danske Studerendes Fællesråd 1947–48, medstifter af DIS 1946, medlem af DIS' præsidium fra 1947, herunder en periode som næstformand og siden som sekretær. 1947–48 var han dansk medlem af eksekutivkomiteen for International Union of Students. I disse internationale omgivelser fik han udviklet sin sans og evne for forhandlinger og debat, ligesom alt organisationsarbejdet gav ham betydelige erfaringer. Ved Ib Magnussens afgang som formand for Studenterrådet i København skrev den senere professor Bent Christensen, at »Ib har været en enestående formand. For at være det må man være et godt stykke af en kontorbestyrer og et endnu større af en statsmand. (. . .) Hvis ikke formanden kan gøre det meste selv og holde andre til ilden med resten, løber alt i sur. Der er intet løbet sur i Ibs tid. Væsentligere er dog formandens arbejde som initiativtager. (. . .) Ib har nu i to år været en inspirerende leder i så godt som alle de store opgaver«. Som formand for rådet havde Ib Magnusen »skabt sin nuværende position som dansk studenterverdens formand. (. . .) Og han vil stadig være den, man kommer til, når man har brug for en mand, som ved noget om studenter, og som kan klare en speget situation«, sluttede Bent Christensen.

Han fik dog også tid til at studere ind imellem alt det organisatoriske. Efter hans eget udsagn kombinerede han studier og rådsarbejde ved, at han altid sørgede for at følge den undervisning, hvor der blev stillet opgaver, og ved altid at påtage sig en opgave. Han deltog aktivt i faglige organisationer. 1943–47 var han medlem af bestyrelsen for Filologisk-historisk Samfund, og han var initiativtager til oprettelsen af Tusculum, de latin- og græskstuderendes forening i København. I 1945 var han medstifter af Københavns Universitets Folkeoplysning, en side af universitetets virke, som han blev ved at interessere sig for. Han var medlem af Folkeuniversitetets programudvalg indtil 1961 og af programudvalget for Folkeuniversitetet i Århus 1964–1971. Unesco fik også del i hans arbejdskraft. Det var således en student, brændende optaget af tidens og samfundets problemer, der i 1951 blev cand. mag. i klassisk filologi og dansk. Han havde også nået at gifte sig i studieårene. Trods sine mange gøremål og rejser var han et udpræget familiemenneske. Sammen med vore børn har vi været til seksdagesløb og roet på Århus Å. Det kunne godt give muntre problemer, når jeg ville sejle til Leipzig, og han ville til Hellespont.

Efter embedseksamen var der pædagogikum at tage vare på, værnepligt at aftjene, og samtidig var han med i redaktionen af Internationale Perspektiver. I 1953 blev han ansat som bibliotekar af 2. grad (forskningsbibliotekar) ved Det kgl. Bibliotek med tjeneste i Danske afdeling. Han søgte vel ind bag det gamle biblioteks ærværdige, røde mure for at kunne fortsætte sine filologiske studier. Han havde skrevet speciale om Herodots sprogform og overlevering og tænkte på at arbejde videre med det. Men han viste sig også snart eminent til biblioteksarbejde. Han satte sig ind i det daglige arbejdes detaljer, men rø-

bede samtidig så udprægede evner for biblioteksadministration og -politik, at han hurtigt blev knyttet til Rigsbibliotekembedet og den centrale administration af Det kgl. Bibliotek. Der skete noget, når Ib Magnussen rykkede frem. Han kunne godt tage pusten fra mere sindige folk, men fyldest gjorde han, hvor han blev placeret. I 1957 blev han ved springadvancement bibliotekar af 1. grad. Han havde da demonstreret så fremragende evner som bibliotekar og administrator, at der ikke var tvivl om hans kvalifikationer, da overbibliotekarposten ved Statsbiblioteket skulle besættes i 1957.

33 år gammel, ladet med energi og megen viden, begyndte han som chef på Statsbiblioteket. I de kommende 11 år ydede han en indsats, som vel må siges at være uden sidestykke i dansk bibliotekshistorie. Han kom til en institution med – som tidligere fortalt – udprægede mangelsygdomme. Med en voldsom iver og et sjældent klarsyn kastede Ib Magnussen sig over opgaven. Ved udholdenhed, klog argumentation og en stringent fremstillingsevne lykkedes det ham at få bevillingerne sat i vejret og at fremskaffe penge til nybygningen. De gamle planer blev grundigt gennemarbejdet, og ud fra mulighederne blev der rejst en biblioteksbygning, der svarede til tidens krav. At udviklingen så har overrumplet selv den største forudseenhed, kan man ikke laste Ib Magnussen for. Erindres må det også, at byggeriet som følge af grundens form og beliggenhed var en bunden opgave. Emanuel Sejr sagde tit, at han var lykkelig over i Ib Magnussen at have fået en efterfølger med evne for rationel planlægning. Han tænkte klart og praktisk og lod aldrig de tusinde detaljer forstyrre eller tilsløre de store linjer, sagde Sejr.

Magnussen gik altid grundigt til værks. Han betragtede alt arbejde og alle problemer som en slags videnskabelig udfordring, der skulle mødes med logisk og kritisk sans. Og han ville kende tingene fra bunden. Han kom fra et humanistisk-samfundsvidenskabeligt bibliotek, så hans øjne faldt straks på Statsbibliotekets universelle samling af tidskrifter. Hver eneste dag i lang tid bar vi de nyregistrerede hæfter ned til ham, så han kunne orientere sig i de mange udenlandske fagtidsskrifter, som han ikke tidligere havde set. Ved forøgede bevillinger, nybygningen, interne forbedringer og nye metoder på mange områder var Ib Magnussen med til både at hæve og stabilisere Statsbibliotekets position som et effektivt, universelt forskningsbibliotek. Også Statsbibliotekets samarbejde med Aarhus Universitet og med folkebibliotekerne lå ham stærkt på sinde. På hans initiativ oprettedes samarbejdsudvalget med Aarhus Universitet, og som den første af Statsbibliotekets overbibliotekarer deltog han i Bibliotekstilsynets halvårslige møder med folkebibliotekernes ledere, hvad der i høj grad var med til at fremme kommunikation og forståelse.

Ib Magnussens virksomhed på Statsbiblioteket er det bedste bevis for hans fremragende administrative evner og hans sans for planlægning. Hertil kom, at han kunne inspirere og virke ansporende på sine medarbejdere, ikke mindst fordi han besad en sjælden pædagogisk og

*Ib Magnussen.
Statsbibliotekets chef 1957–71.
Foto: Dagens Nyheder, 1957.*

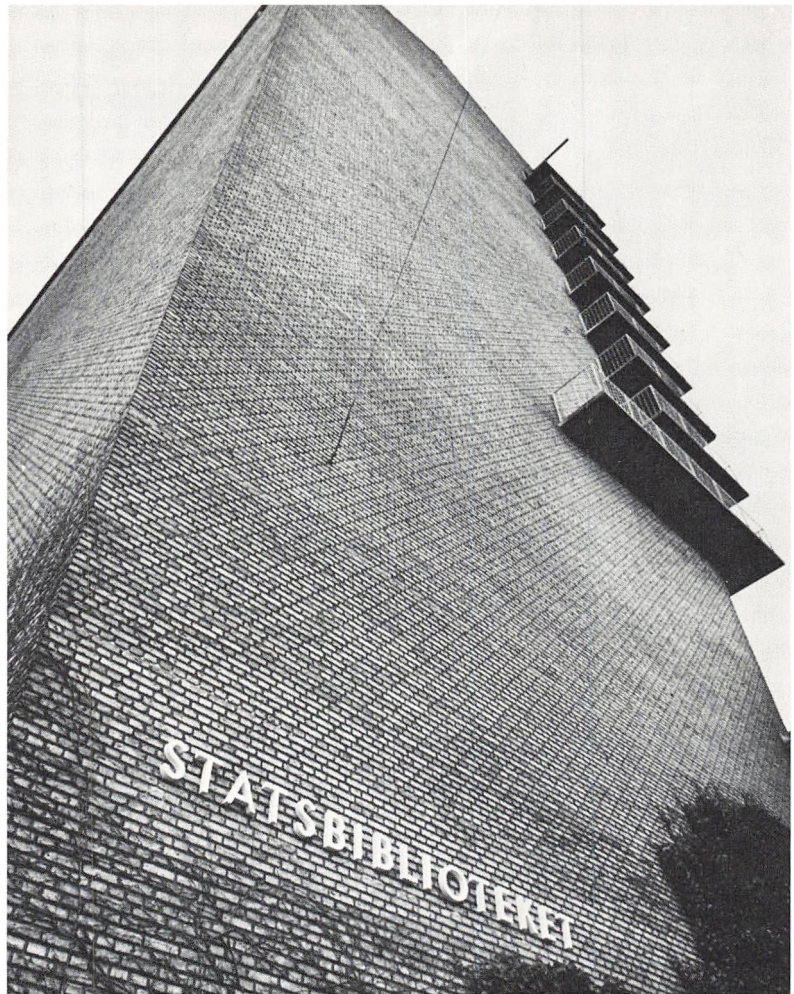
en – nærmest sokratisk – lyst til at kommunikere. Han var faktisk et omvandrende universitet. Intet emne var for lille til, at han kunne interessere sig for det, og alle faglige diskussioner blev præget af hans evne til analyse, stringent tænkning og præcision. Han var ikke blot dygtig og erfaren i en forhandling. Gamle medarbejdere og elever vil med glæde huske hans evne og utrættelige vilje til at forklare en sags forløb og dens historiske baggrund.

Hans energi og arbejdsevne var formidabel, og der blev trukket store veksler på hans arbejdskraft, både på Statsbiblioteket og i nationale, nordiske og internationale biblioteksorganisationer. Overalt, hvor der biblioteksmæssigt foregik noget af betydning, kunne man møde hans tætte, mørke, vitale skikkelse med de levende, interesserede og brændende øjne. Altid rede til en saglig og konstruktiv debat. Levemåde og – en næsten problemløsende – charme havde han også. Som Palle Birkelund skriver: »Magnussens hele færden var præget af hjælpsomhed og loyalitet over for alle, han kom i berøring med, og hans retfærdighedssans svigtede ham aldrig; han gik ikke på akkord med sin ungdoms radikalisme og følte sig altid nært knyttet til den unge generations problemer og blev også af den grund en fortræffelig lærer«. Hans fine humor er vanskelig at beskrive, men midt i den saglige alvor kunne han boble af livsglæde og virke som en opmuntrende humørspreder.

Palle Birkelund fremhæver Ib Magnussen som »en uforlignelig debattør med en sjælden abstraktionsevne, og selv om det ofte måtte irritere ham, at ikke alle kolleger og medarbejdere altid kunne fætte tingene så hurtigt som han selv, respekterede han andres synspunkter, og kun når han blev mødt med argumenter, der bundede i bekvemmelighedshensyn eller i en konservativ vedholden ved mindre gode traditioner, kunne han blive nådesløs og skarp«. Han yndede de rationelle synspunkter og de principfaste og veldefinerede afgørelser. Han stillede store krav til sine omgivelser. Det kunne han gøre, fordi han ikke på nogen måde skånede sig selv. De sidste år under sygdommens tryk kunne han af og til virke mindre tålmodig og hensynsfuld.

Man må vel kalde Ib Magnussen for ærkekøbenhavnerv, for nu at bruge en kliché, men han faldt godt til i Århus. Han fandt hurtigt ud af, at vejen fra København til Århus var længere end den omvendte vej. Han blev næsten helbefaren med københavnerbåden, men det er ikke altid lykken at rejse langt for et to timers møde. Statsbibliotekets overbibliotekar må regne med ca. 60 dages rejser om året til møder uden for Århus. Ib Magnussen sagde ofte, at disse rejser trættede ham, og han havde dog med sin fortid noget at komme til København efter ud over møderne.

Der er ingen tvivl om, at han følte en stærk tilknytning til Statsbiblioteket, hvor han havde haft usædvanligt tilfredsstillende og lærerige arbejdsår, og han var overbevist om, at Statsbiblioteket fortsat ville hævde sin plads blandt de værdifuldeste kulturinstitutioner i landet. Holder dette stik, skyldes det ikke mindst Ib Magnussens myreflittige

*Foto: Børge Venge.
Februar 1973.*

indsats for at cementere fundamentet og sikre væksten. Med sin part i Statsbibliotekets opbygning har han sat sig selv et varigt minde.

I årene på Det kgl. Bibliotek grundlagdes hans interesse for lærdomshistorie, herunder bog- og bibliotekshistorie, de områder, der også siden blev hans centrale fag på biblioteksskolen. Også på Statsbiblioteket arrangerede han kurser i bibliotekslatin og bibliotekshistorie. Som administrator producerede han mange, vægtige skrivelser. Hans trykte produktion er ikke stor. Af et par foredrag om dansk biblioteksvæsen – holdt for britiske bibliotekarer – er ét trykt³. Nævnes kan også hans vægtige afsnit i Nordisk håndbog i bibliotekskundskab om de humanistiske fags systematik og terminologi i deres historiske udvikling. I Fund og Forskning findes to bog- og lærdomshistoriske afhandlinger⁴. Han var redaktionssekretær ved Madvig-kongressens beretning i fem bind (1957–58)⁵, og han redigerede en bibliografi over Carsten Høegs arbejder. I 1960 udarbejdede han på Nordisk Kulturkommissions foranledning en redegørelse om »Problemer omkring et fælles nordisk bogmarked«⁶. Jeg var med i dette arbejde, vi fløj den skandinaviske luft tynd og traf vel alle de nordiske forlags- og

boghandlerfolk, der var værd at møde. Vi havde det hyggeligt og morsomt, men det stillede sine krav at være klinet op ad Ib Magnussen dag efter dag. Jeg husker en bagatel, som vel nok er karakteristisk. Vi udarbejdede redegørelsen mellem jul og nytår i 1960. Magnussens familie var på juleferie, og en aften jeg kom til ham på 3. salen på Jens Baggesensvej, skulle vi vist ud i køkkenet efter forfriskninger. Jeg vidste, han lige havde spist, men køkkenbordet var ryddet og rent. Hvad, for det ud af mig. Har du allerede vasket op? Det gør jeg med det samme, svarede Ib. Han var også lidt af en perfektionist. Det værste, han vidste, var at blive præsenteret for det, han kaldte »halvfabrikata«, og som af ophavsmanden var ment som færdigt produkt.

På Danmarks Biblioteksskole kom Ib Magnussen til at arbejde med den nye uddannelse af bibliotekarer og forskningsbibliotekarer. Som undervisningsleder for sektion II og som lærer fik han stor betydning. Også her var han hensynsløs over for sig selv og trofast til det sidste over for de forpligtelser, han havde påtaget sig. Vi andre havde lidt svært ved at betragte denne tid som en restitueringsperiode.

Om hans indsats som lektor og siden amanuensis på Københavns Universitet skriver Minna Skafté Jensen: »Han havde en sjælden evne til at se både detaljer og store linjer, og et samvær med ham ved et møde, i undervisningssituationer, i privat samtale var præget af en ejendommeligt intensitet. Det, som vel er vanskeligst at måle, er den betydning, han fik som inspirator for andre. Hans utrættelige hjælpsomhed og villighed til at lade andre gøre brug af hans ideer gjorde ham i mange tilfælde til igangsætter for dem, der kom i kontakt med ham«.

Ib Magnussen gjorde også en stor indsats for Nordisk Sommeruniversitet og for Planlægningsrådet for de højere uddannelser, hvortil ministeren havde udpeget ham som personligt medlem. Det var vel egentlig hans kronikker i Information⁷, hvis repræsentantskab han også var medlem af, som satte gang i debatten om universiteternes struktur og styreform.

De biblioteksfolk, der arbejdede sammen med Ib Magnussen på Det kgl. Bibliotek og på Statsbiblioteket, har lært umådeligt meget af ham og har meget at takke hans inspirerende væremåde for. Det var ikke engang tyve år, han fik lov at virke i dansk biblioteksvæsen, men han har sat sig udslettelige spor. Først og fremmest ved at føre Statsbiblioteket ind i nutiden. I dansk bibliotekshistorie vil Ib Magnussens navn uløseligt være knyttet til dette bibliotek, der i lige grad er for folket og for lærdommen.

Indhejsningen af gods til første fase (1973) af tretrinsprojektet kompakt-reoler i de øverste lårmagasiner startede dramatisk i stærk blæst.

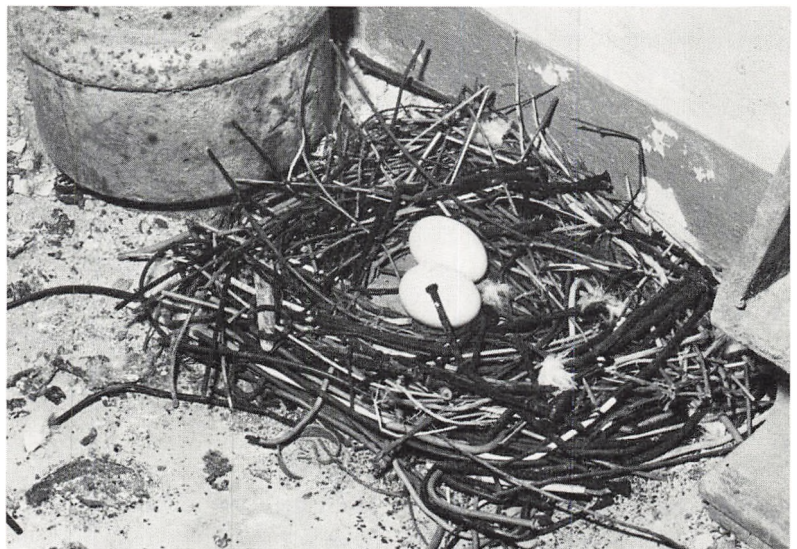
Foto: E. Borup Hansen.

Pladsproblemer og nærmagasin

Det, der optog biblioteket efter Ib Magnussens faktiske afgang i 1968, var – nok en gang – de vigende bevillinger og – ligeledes nok en gang – pladsproblemet. Det kom ikke bag på os, at der opstod pladsproblemer (se nærmere i afsnittet om bibliotekets fremtid s. 131 ff), men alligevel var det mærkeligt at stå i et stort, nyt hus og konstatere det vok-

En due benyttede i foråret 1973 en åben luge på 18. etage i Statsbibliotekets tårn, mens man hejsede reoldele ind. Reden af rustne som og ledningsstumper endte på Naturhistorisk Museum.

Foto: E. Borup Hansen.

sende besvær med at placere materialerne i magasinerne. Det er nødvendigt at se lidt på den historiske baggrund:

Da Statsbibliotekets bogtårn skulle bygges, var de første tre etager allerede anlagt som beskyttelses- og sikringsrum. Dette gav store kvaler for den videre projektering, idet der ved disse tre etager ikke var taget hensyn til rimelige reolmoduler, hvorved tårnets søjler blev meget generende for reolplaceringen. Den eneste lempelse, man kunne gennemføre i praksis, var at formindske søjlernes tykkelse opefter. Også loftsbjælkerne var problematiske for reolplaceringen. Magasinerne blev da indrettet med en større akseafstand end nødvendigt (157 cm, der giver en reolgang på 105 cm, idet akseafstanden måles fra midten af den ene reolgavl til midten af den anden). Tanken var, at der senere i et vist omfang skulle installeres kompaktreoler, hvilket der var taget hensyn til ved tårnets konstruktion. Ved installation af kompaktreoler ville de frigjorte reoler kunne indplaceres på andre etager, således at også den traditionelle reolkapacitet blev øget. Ved placeringen af disse ekstra reoler (med en akseafstand på 117 cm) ville reolgangene kun blive 65 cm, hvilket langt fra er ønskeligt og bekvemt, men kunne blive nødvendigt.

I årene 1972–75 blev der installeret kompaktreoler på 17., 16. og 15. etage (en etage om året fra oven), og disse etager, hvis kapacitet næsten fordobledes, blev anvendt til mindre benyttet materiale. Men længere turde vi ikke gå i denne omgang. Vi brugte heller ikke reoloverskuddet til at øge kapaciteten i de øvrige tårnetager ved at formindske akseafstanden. End ikke ved indsættelse af en »ensidet« reol turde vi slække på målene. Man mente, at bevægelsesmuligheden for arbejdende folk i tårnet ville blive for besværet. I stedet blev de tiloversblevne reoler anvendt, da magasinet under kollegiegården blev bygget.

Jeg stod en dag ved vinduet i mit kontor og drøftede pladsproblemet med C. F. Møller. Hvorfor bygger vi ikke et magasin under græsplænen, spurgte jeg og pegede ned mod kollegiegården. Der var ikke langt fra tanke til tegnebræt. Projektet blev gennemarbejdet. Vi fik bevillingen, så vi kunne begynde at bygge. Troede vi da. Men kollegiernes efemere beboere søgte af al magt at spænde ben for planen. Begrundelsen for deres aktion var at undgå byggestøjen og at værne miljøet. Vi nærede ikke noget ønske om at ødelægge miljøet, som vi selv er en del af. Der var polemik og konfrontation. Jeg måtte sige til studenterne, at et sådant byggeri var livets ufarlige risiko, når man boede nær et ekspanderende universitet og et dynamisk statsbibliotek, der vokser. De skulle være glade for, at den kollektive universitetsjord blev anvendt til et nyttigt formål, uden at park og miljø skades, og de skulle tilmed være glade for, at de kunne vise solidaritet med de mange landet over, der drager nytte af informationsstrømmen, selv om de ikke bor lige ved kilden.

Vi kom i gang med byggeriet, hvis tekniske og praktiske fremskridten blev fulgt med beundring. Hovedindgangen måtte holdes lukket i flere måneder. Den 17. marts 1976 kunne vi glade holde rejsegilde un-

Til Statsbibliotekets 70-års fødselsdagsfest i 1972 fremstod ad hoc den såkaldte AcFa-trio. Her ses under julereprisen samme år et medlem, der ellers traditionelt spiller førsteviolín . . . Foto: Henry Aarslev Christensen.

der jorden, og mens dette skrives i februar 1977, er rokeringen i kælder-magasinerne i gang. Aviserne flyttes ind i det nye magasin.

Det hører også med i beretningen om pladsproblemerne, at der i tidens løb er blevet opsat topstykker i tårnmagasinerne, således at der også kunne stilles bøger oven på de lukkede metalreoler, og der er anbragt reoler på alle nordvægge. Der gik kun et par år efter indflytningen, inden meget af tiden måtte anvendes til flytninger og rokeringer – et nødvendigt, men særdeles uproduktivt biblioteksarbejde. Det begyndte med »nærmagasinet«.

Et nærmagasin er efter teorien en logisk, nyttig og praktisk ting. Man placerer de nyeste bøger nær Udlånet, så de kan ekspederes umiddelbart uden katalogopslag. Statsbiblioteket besluttede i 1960 at oprette et nærmagasin, der skulle bygges på de sidste 5 års accession regnet efter trykkeåret. Man begyndte opstillingen i barakken, efter at tidsskrifterne var flyttet ud. Efterhånden som man i den nye bygning arbejdede med nærmagasinet, opdagede man, at ulemperne syntes større end de oplagte, teoretiske fordele. Det viste sig i praksis, at arbejdet med at opløse en årgang (det vil sige at stille den ældste årgang på plads i de systematiske grupper) var temmelig kompliceret og ressourcekrævende. Desuden var det besværligt at holde orden i nærmagasinet, det vanskeliggjorde oversigten over ting, som ellers holdes samlet, det sinkede kontrollen med pligtaflæringen og kunne give kvaler med udgaver og bind, der skulle på læsesalen. Da Udlånet af forskellige grunde alligevel blev nødsaget til at slå alle bestillinger op, og tårnet efterhånden var blevet bedre bemandet, måtte man konkludere, at nærmagasinet havde mistet sin betydning for hurtig ekspedition af nye bøger, og dets opløsning blev sat i gang i september 1969. Samtidig begyndte man at nedlægge kladdesedlerne i hovedkartoteket som midlertidigt signal, inden det endelige kort var trykt.

1969 blev også året, hvor man startede den nye bibliotekaruddannelse med to år på Danmarks Biblioteksskole og to år i praktik. Det var et problem at komme i gang, fordi skolen ikke havde kapacitet til at begynde den teoretiske uddannelse allerede i 1969. Jeg foreslog derfor, at man lod det første hold begynde med det første praktikår ude på bibliotekerne, og på den måde kom man i gang. Det første år var der 5 praktikanter på Statsbiblioteket, senere voksede tallet til maksimalt 15 om året, en belægning, der stiller store krav til afdelingerne. Det kan også her nævnes, at fra 1973 indledte Danmarks Biblioteksskole sine kurser for forskningsbibliotekernes kontorfunktionærer og for betjentgruppen. Der var på Statsbiblioteket stor interesse for dette videreuddannelsesprogram, og flere af kurserne er blevet afviklet i Århus.

Samarbejdsudvalget

Under omtalen af Statsbibliotekets struktur er det (side 63) nævnt, at en af ulemperne ved den pyramideformede organisationsstruktur er, at den er mindre smidig ved løsning af tværgående opgaver. Statsbiblio-

AcFa-trioens ry nåede viden om – i Storårhus – som det fremgår af dette uddrag af en koncertoversigt i Jyllands-Posten 24. juni 1972 . . .

En helt speciel oplevelse var det at høre den internationale AcFa-trio, der gav en af sine sjældne koncerter på Statsbiblioteket i Århus. Det er den på de store mestres vegne selvbevidst veltagende pianist, der fører trioens an, mens violinen er den musikalske gøgler og celloen en alvorlig, næsten vemodig kontrast hertil. Modspæningen går op i trioens spil, der er en enestående gåen på slap line, hvor dybsindigheden og komikken trækker fra hver sin side, men trioens balanceevne er perfekt. Det er ved en sådan lejlighed, man erindres om, at man i den klassiske musik som i selve livets forhold ikke må tage det alvorlige for tungt – og modsat.

John Christiansen.

B I B L I O T E K S N Y T F R A B I S P E T O F T E N .

Organ for Statsbibliotekets personale

Nr. 1.

Novbr. 1950.

Starten af en ny periodisk publikation kræver en programartikel. Om Biblioteksnyt fra Bispetoften kan siges følgende: Bladet fremkommer, fordi Statsbiblioteket er vokset så meget, at et fællesorgan for hele personalet nu er ønskeligt, for at de enkel-

teket har derfor suppleret den hierarkiske struktur ved at etablere – permanent og ad hoc – en række udvalg og arbejdsgrupper. Disse arbejdsgrupper er normalt tværororganisatorisk sammensat for herigenem at sikre en bred behandling af de problemer, grupperne skal løse. Det letter det tværgående samarbejde, men ændrer intet ved det forhold, at den stive afdelingsopdeling kan give nogle mindre hensigtsmæssige funktionsopdelinger. Den nuværende afdelingsopdeling, der bygger på traditionelt manuelle interne processer, vil næppe kunne opretholdes, hvis man fx gennem anvendelse af edb vil smidiggøre de interne processer i biblioteket. Men indtil en sådan mere radikal ændring af organisationen finder sted, fungerer de omtalte arbejdsgrupper som et udmærket supplement til den hierarkiske organisation⁸.

Organisatorisk refererer grupperne og udvalgene normalt til overbibliotekaren eller samarbejdsudvalget (SU). SU og Statsbibliotekets fagreferentudvalg (SFU) – godkendt af SU – er de mest betydningsfulde af Statsbibliotekets demokratiske organer. Nævnes må også magasinudvalget og edb-hovedudvalget, der ligeledes er sammensat på tværs af afdelingerne. Desuden findes tværgående samarbejde mellem forskellige sektioner i en afdeling og mellem sektioner i forskellige afdelinger.

Statsbibliotekets samarbejdsudvalg går tilbage til det kontaktudvalg mellem Statsbibliotekets ledelse og personale, som Ib Magnussen oprettede i december 1963, bestående af overbibliotekaren, de fem daværende førstebibliotekarer og fire personalerepræsentanter. Af veteranerne fra 63 er der i det nuværende SU kun tre tilbage: Førstebibliotekar J. Vikjær Andersen, bogbinder Henry Aarslev Christensen og mig selv. Ib Magnussen holdt også i de første år i den nye bygning møder for hele personalet, og han var en mester i at orientere en stor forsamling. Når disse personalemøder siden blev opgivet, var det ikke så meget, fordi revisionen brokkede sig over den beskedne udgift til en kop kaffe og et stykke wienerbrød, som blev serveret ved disse møder i kantinen, men simpelt hen fordi forsamlingen blev for stor, og møderne var vanskelige at indpasse i det daglige arbejde.

*Sådan startede de interne blade i 1950.
I folio.*

Statsbiblioteket

INTERNE MEDDELELSER

15. årgang

11. marts 1977

Nr. 4

Og sådan ser de ud i 1977.
I A4-format.

Den 16. februar 1972 udsendte Økonomi- og budgetministeriet et cirkulære om samarbejde og samarbejdsudvalg i statens virksomheder og institutioner. Jeg indkaldte tillidsmænd og førstebibliotekarer til et møde den 28. marts 1972 til drøftelse af et samarbejdsudvalg. Jeg havde lavet et oplæg, der præciserede, at det nye cirkulære skabte gode muligheder for øget information og medbestemmelse. På mødet tilsluttede tillidsmændene sig den model, der gav et paritetisk sammensat SU med 8 ledelsesrepræsentanter (overbibliotekaren plus de syv førstebibliotekarer) og 8 medarbejderrepræsentanter. Personaleorganisationernes 8 repræsentanter blev fordelt således: Akademikernes Centralorganisation (2), Bibliotekarforbundet (2), Dansk Bogbinder og Kartonnagearbejder Forbund (1), Foreningen af Tjenestemænd ved Statens Samlinger (1) og Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund (2).

SUs arbejdsform var fra begyndelsen tænkt som ugentlige informationsmøder med gensidig information. På disse informationsmøder fremlægges meddelelser og problemer, men der træffes ikke mere vidtrækkende beslutninger. Det sker på de egentlige SU-møder med dagsorden, som holdes ca. én gang om måneden. Efter et par års forløb blev det vedtaget at holde informationsmøder hver 14. dag. Hvert kvartal indeholder dagsordenen et fast punkt »Orientering fra afdelingerne«. Hensigten med SU var at imødekomme et ofte fremsat ønske fra medarbejderne om mere åbenhed. Samtidig blev hensynet til kommunikationen og den alsidige repræsentation imødekommet ved, at alle afdelingslederne deltager i SU-møderne. Der blev ikke udpeget suppleanter for ledelsesrepræsentanterne, idet Statsbibliotekets struktur på afdelingsplan er således, at det vil være vanskeligt at udpege disse suppleanter. I flere afdelinger er der ikke nogen souschef, og hovedparten af afdelingerne er desuden opdelt i flere underafdelinger og sektioner, således at ingen anden person end afdelingslederen kan stå som repræsentant for alle afdelingens arbejdsområder. Det ville desuden i flere afdelinger være umuligt at finde suppleanter, som éntydigt opfylder cirkulærets krav med hensyn til begrebet »ledende stil-

linger«. Dog er bibliotekets souschef, førstebibliotekaren for Administrationsafdelingen, formandens, overbibliotekarens stedfortræder i tilfælde af dennes forfald.

Næstformanden vælges af personalerepræsentanterne. Den første næstformand var Søren Carlsen (Bibliotekarforbundet), derefter valgtes Aase Monsrud (HK), Claus Magnussen (AC) og Annette Scheel-Thomsen (Bibliotekarforbundet).

Hensigten er, at SU skal have alle væsentlige problemer »på bordet« til reel drøftelse for at skabe det bedste grundlag for beslutningerne. SU-arbejdet kræver – som al demokratisk virksomhed – tid og tålmod, ja også mod og modenhed. Hvorvidt det er lykkedes at skabe et frugtbart forum, er jeg ikke den rette til at afgøre, men det er min overbevisning, at der fra begge sider som regel er vist den bedste vilje til samarbejde. Det, der er vanskeligst at forstå for SU-medlemmerne, er nok, at der skal besluttet og administreres, selv om meningene er stærkt delte, og at ikke alle kan få ret, endsige få deres vilje. Det er ikke blevet lettere af den halvtomme krybbe, vi sidder rundt om. Det gør navnlig ikke de »upopulære« beslutninger færre og nemmere. SU har blandt andet fastsat regler for afdelingsmøder i overensstemmelse med SU-cirkulærets idé om, at samarbejds- og medbestemmelsesintentionerne bør realiseres i alle led i institutionens interne organisation til fremme af trivsel og dermed også af serviceeffektivitet.

Altafgørende for struktur og trivsel er den interne kommunikation, *begge* veje. Der er mange måder – alt efter institutionens størrelse – at løse problemet med den generelle information på, eksempelvis Statsbibliotekets SU-informationsmøder og vore Interne meddelelser, hvis redaktionsteam (Ejgil Søholm og Gerda Hansen) lægger vægt på at give hurtig og dækkende orientering i en læselig og attraktiv form på et rimeligt teknisk niveau. Som et vist mål for informationsstrømmens udvikling (og dermed vel også aktiviteternes stigning) kan nævnes, at Biblioteksnyt fra Bispetofte og dens efterfølger indbundet for årene 1950–1968 måler 6 cm (endda overvejende kun trykt på den ene side af papiret), mens årene 1969–1976 måler 16 cm.

Jeg skal herefter omtale afdelingerne enkeltvis, således som de er anført side 63–64.

Administrationsafdelingen

Da jeg kom på Statsbiblioteket, skal Ib Magnussen have sagt, var der 70 medarbejdere og 70 afdelinger. Det kan også siges sådan, at Statsbiblioteket altid har været ubureaukratisk, og denne ubureaukratiske holdning er med større og mindre held søgt opretholdt ved struktureringen. Også administrationen har kvantitativt været kørt meget sparsomt gennem tiderne. I mange år var »administrationen« personificeret i Ingrid Appel. Siden blev så et bogholderi og et sekretariat bygget op, men tager vi fx perioden fra 1962 til 1972, hvor der var en betydelig forøgelse i bibliotekets øvrige medarbejderstab (i 1962 var der 111 ansatte, i 1971 216) og øgede administrative aktiviteter på grund af ny-

*De pligtafleverede aviser indbindes i
Avisamlingens bogbinderi.
Carla Larsen, der her klargør aviser, var
ansat ved Statens Avisamling i 55 år,
fra 1916 til 1971.
Ved pressen Harald Nørgård.
Foto: Lasse Andersen 1970.*

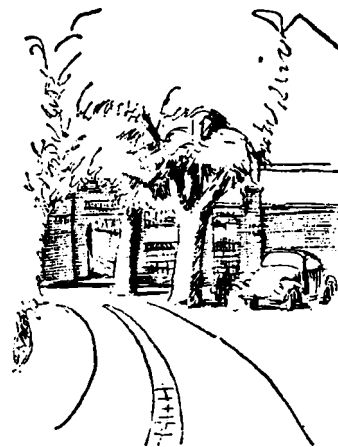
bygningen, steg antallet af medarbejdere i sekretariat og bogholderi ikke, men struktureringen var allerede begyndt med forskningsbibliotekar, cand. mag. Niels Åge Nielsens udnævnelse til førstebibliotekar for de områder, der senere fik den samlede betegnelse Administrationsafdelingen den 1. april 1961. Som man kan se på opstillingen side 65, er Administrationsafdelingen meget komplekst sammensat, og afdelingens aktiviteter har tilknytning til hele husets funktion. Da Niels Åge Nielsen blev udnævnt til professor i Odense, skiftede jeg 1. april 1966 fra Tidsskriftafdelingen til Administrationsafdelingen. To år efter blev jeg konstitueret som overbibliotekar, og forskningsbibliotekar, cand. mag. Ejgil Søholm blev konstitueret som førstebibliotekar for Administrationsafdelingen 1. maj 1968. Med væksten i biblioteket voksede også arbejdet for administrationen. Det nye hus og den stigende medarbejderstab er nævnt. Dermed fulgte administrative problemer ved personalets forskelligartede organisationsmæssige tilknytning og deraf følgende variationer i løn- og ansættelsesvilkår. Men også mængden af ministerielle bestemmelser i form af cirkulærer og bekendtgørelser tiltog hastigt. Dertil kom det øgede, tidkrævende arbejde med statistiske og andre oplysninger til besvarelse af de stadig hyppigere henvendelser fra officielle og koordinerende organer.

I 1971 søgte Statsbiblioteket derfor oprettet en stilling for en juridisk medarbejder. Ib Magnussen havde tidligere forsøgt at knytte en deltidsbeskæftiget jurist til Administrationsafdelingen. Dette forsøg havde været vellykket, men den pågældende forlod byen efter godt og vel et års tid. Den nye stillings arbejdsområder skulle især være budgetlægning og budgetkontrol, personaleoversigter og stillingskontrol og den tekniske personaleadministration. Det blev understreget, at det ikke mindst var af vigtighed for en provinsinstitution, hvor distancen til centraladministrationen arbejdsmæssigt spiller en rolle, at der lokalt er teknisk administrativ kompetence til stede. Vi fik denne stilling og dermed en helt nødvendig styrkelse af institutionens administrative sektor. Vi var så heldige, at en af biblioteksassistenterne, der havde arbejdet i bogholderiet fra Ingrid Appels tid og havde efterfulgt hende som bogholderileder, havde erhvervet sig en juridisk embedseksamen, og hun fik stillingen på grund af sin administrative indsigt og erfaring. Det var cand. jur. Karen Grotkjær, der den 1. oktober 1972 startede som juridisk medarbejder. En anden vigtig strukturnydannelse var, at vagtmester Egon Bønding den 1. august 1974 blev udnævnt til bygningsforvalter. Inden da var Ejgil Søholm blevet førstebibliotekar for Bibliografi- og publikationsafdelingen 1. januar 1972, da førstebibliotekar Otto Larsen tog sin afsked. Søholms efterfølger i Administrationsafdelingen blev forskningsbibliotekar, mag. art. Niels C. Nielsen, der efter eget ønske fratrådte pr. 28. februar 1973, men fortsatte som konstitueret, indtil stillingen pr. 1. juni 1973 kunne besættes med civilingeniør Niels Mark, HD, der kom fra Aalborg Tekniske Bibliotek.

Mangfoldigheden i Administrationsafdelingens virke kendetegnes ved, at den også omfatter Statens Avissamling, der blev oprettet ved lov af 17. maj 1916 for at rede trådene ud i de avisproblemer, som pligtafleveringsbiblioteker og landsarkiver havde (se også side 77 ff og side 186). Avissamlingens danske tilvækst kommer fra pligtafleveringen ifølge loven af 1. juli 1927. Da denne lovs bekendtgørelse af 15. juli 1927 blev ændret ved bekendtgørelse af 18. december 1939, blev Avissamlingen statens hovedsamling af aviser. Ændringen gik ud på, at Det kgl. Bibliotek kun skulle modtage hovedudgaven af aviserne, mens Statens Avissamling også skulle modtage aflæggerne, således at den for nutiden blev den mest komplette samling. Avissamlingen blev fra 1937 ledet af avisforvalter Viggo A. Edvardsen (1882–1970), der havde fået lov at fortsætte efter det fyldte 70. år, indtil samlingen i 1964 blev flyttet til Statsbibliotekets nybygning. Samlingen blev derefter integreret i Statsbiblioteket, først henlagt under Tidsskriftafdelingen, siden under Administrationsafdelingen. Samlingen har også et meget perfekt arbejdende bogbinderi. På samlingens 60 års fødselsdag den 17. maj 1976 kunne man – takket være velvilje fra Ministeriet for kulturelle anliggender og Finansministeriet – begynde et projekt med mikrofilmning af aviser. Projektet er et led i den mikrofilmning, som støttet af dagspressen startede i 1950erne på initiativ af Rigsbibliotekarembete-

Godt gemt – ikke glemt

Godt gemt, men ikke glemt ligger Statens Avissamling i sin bygning paa kasernens grund i Høegh Guldbergs Gade i Aarhus. I vidt forskellige ærinder søges denne institution under Statsbiblioteket af vidt forskellige mennesker.

Gamle avis-aargange i titusindvis finder man i denne enestaaende samling, der kan give oplysninger om de mindste detaljer, men som samtidig i sin helhed beretter om skiftende tider med alle tildragelser og emner, der karakteriserer dagens avis nu som før.

Her er indgangen til Statens Avissamling – indgangen til en viden af næsten ubegrænset omfang.

Asger Muchitsch i
Aarhus Stiftstidende
29. juli 1963.

det og Danmarks Biblioteksforening. Det er siden fulgt op af Forskningsbibliotekernes Fællesråd. Projektet udføres i samarbejde med Minerva Mikrofilm ApS. Den intensiverede filmning skulle betyde, at mikrofilmene når hurtigere ud til bibliotekerne, der på denne måde sparer plads, ligesom en ønsket retrospektiv filmning vil skåne det skrøbelige avismateriale.

Det vil også være rimeligt her under afdelingen for koordinering af tværgående spørgsmål at omtale edb-arbejdet på Statsbiblioteket.

De meget store datamængder, der behandles på forskningsbibliotekerne, har gjort det naturligt at overveje, hvilke muligheder der er for dels at etablere integrerede edb-systemer, der kan sikre en fælles løsning af visse bibliotekstekniske opgaver, dels af undersøge, hvilke forenklinger og serviceforbedringer, der kan opnås ved lokale edb-systemer.

Inden disse muligheder kan realiseres, kræves der et stort og personaleforbrugende udviklingsarbejde både lokalt og centralt i forskningsbibliotekernes regie. Statsbiblioteket har været aktivt med i dette arbejde, selv om de begrænsede personaleressourcer har medført, at den ydede indsats har været betydelig mindre end ønskelig.

Koordineringen i edb-arbejdet inden for forskningsbibliotekerne varetages af et edb-udvalg, nedsat af Forskningsbibliotekernes Fællesråds forretningsudvalg, og af et særligt edb-kontor, der administreres af Rigsbibliotekembedet. Edb-udvalget og dets støtteorganer har til hovedopgave at skabe en samlet planlægning af forskningsbibliotekernes edb-arbejde, udformet under hensyntagen til den øvrige bibliotekssektor og samfundets behov. Et vigtigt område herunder har været at få fastlagt det ambitionsniveau, man skal anlægge med hensyn til fremtidige fælles edb-løsninger for forskningsbibliotekerne.

Statsbiblioteket har som deltager i edb-arbejdet på landsplan været med ved udarbejdelsen af en detaljeret aktionsplan for forskningsbibliotekernes edb-arbejde. Man foreslår heri oprettelse af en fælles katalogiseringsfunktion, der også kan varetage behandlingen af de katalogiseringer, man abonnerer på fra udlandet, mens det overlades til bibliotekerne selv at fastlægge de mere biblioteksadministrative rutiner. Selv om der knytter sig forventninger til aktionsplanen i form af rationaliseringer og serviceforbedringer, har det hidtil ikke været muligt at fremskaffe de fornødne bevillinger til planens virkeliggørelse. Derimod har Edb-kontoret gennemført en række mere afgrænsede prøveprojekter, hvoraf hovedparten har været udført i samarbejde med et eller flere forskningsbiblioteker. Statsbiblioteket har således deltaget i et prøveprojekt, der omfattede en fotosat katalog over tilvæksten i Folkebibliotekernes udenlandske Vandrebogsamling. Formålet med sådanne prøveprojekter har bl.a. været at få nøjere kendskab til de problemer, der kan knytte sig til tilpasning af edb-arbejdet i biblioteksmiljøet, og få fastlagt specifikation af de særlige krav, som bibliotekerne må stille til edb-systemet for at få optimale arbejdsresultater.

Lokalt har Statsbiblioteket arbejdet med edb siden 1969, hvor man

ANNONCE

SØGES!!!

Ideer fra enhver medarbejder om anvendelse af edb i biblioteket.

Absolut reelle hensigter.

Diskretion eller
(hvis det ønskes)
det modsatte en selvfølge.

Edb-hovedudvalget

Denne »annonce« var indrykket i Statsbibliotekets »Interne meddelelser« 28. september 1973.

startede en edb-fremstilling af årsregisteret til Tidsskrift-Nyt, de månedlige fortegnelser over løbende udenlandske periodica, anskaffet i Århusområdet. Efter starten af dette projekt viste der sig snart behov for at se på andre interne opgaver, der egnede sig for omlægning til edb, og man vedtog derfor i januar 1971 at nedsætte et edb-hovedudvalg på 7 medlemmer, der skulle gennemgå og prioritere mulige edb-forsøgsprojekter, samtidig med at udvalget skulle følge den nationale og internationale udvikling inden for edb-området.

Selv om edb-hovedudvalget havde ideer nok, kneb det med at få igangsat nye projekter, da man savnede de fornødne ressourcer, især den edb-tekniske ekspertise. Det blev derfor besluttet at søge oprettet en programmørstilling, og fra sommeren 1973 blev personalet udvidet med en fast edb-medarbejder, der organisatorisk blev tilknyttet Administrationsafdelingen. Samtidig besluttede man at etablere en edb-organisation, der bedre kunne imødekomme ønsket om styring og koordinering af edb-arbejdet. Endvidere blev der nedsat en projekt-administrationsgruppe, som løbende skulle koordinere det igangværende edb-arbejde, der tænkte udført i projektgrupper. Edb-organisationen er senere ændret, men de tre niveauer er bibeholdt, derimod er hovedudvalget nu fastsat som Statsbibliotekets samarbejdsudvalg udvidet med repræsentanter for de nedsatte projektgrupper.

Siden etableringen af en egentlig edb-organisation på Statsbiblioteket er der igangsat flere projekter. Da kapaciteten med én program-mør er meget begrænset, er hovedparten af projekterne kun på skitse-stadiet. Bibliotekets brugere har dog allerede kunnet registrere en begyndende omlægning af nogle opgaver til edb.

Overcentralkatalogen, der indeholder ca. halvdelen af Statsbibliotekets årlige udenlandske boganskaffelser, er således fra og med 1976 blevet omlagt til edb-fremstilling. Dette gælder også de tomånedlige accessionslister. Også på tidsskriftområdet er man i gang med en omlægning til edb, idet man her, ligesom ved Overcentralkatalogen, vil benytte de månedlige tilvækstlister til en årlig kumulering. Endelig kan nævnes en edb-fremstilling af et emneordsregister til Statsbibliotekets systematiske katalog, der, når det er færdigt, vil udgøre et absolut værdifuldt hjælpeværktøj ved emnesøgninger i Statsbibliotekets samlinger.

Ligesom personalesiden er også edb-maskinelsiden af begrænset omfang. Da Statsbiblioteket har mulighed for at få foretaget edb-kørsler på Det regionale regnecenter ved Aarhus Universitet (RECAU), er det især terminaludstyr, der kan tilkobles RECAU, som har interesse. Fra 1976 har biblioteket haft en skrivemaskineterminal, der har været anvendt dels i edb-arbejdet, dels til forsøg med edb-baserede dokumentationstjenester. Det er imidlertid vort håb, at vi kan anskaffe mere avancerede edb-terminaler, der specielt kan give bedre muligheder for edb-udskrifter til kataloger, kartotekskort m.v.

Samarbejdet med Aarhus Universitet

Det generelle samarbejde med Aarhus Universitet sorterer også under Administrationsafdelingen og bør derfor omtales her. Universitetet gik stærkt i brechen for bygningen af det nye bibliotek og blev løbende orienteret om byggearbejdet og bibliotekets øvrige udvikling i det uformelle samarbejdsudvalg mellem Statsbiblioteket og Aarhus Universitet, som på Ib Magnussens foranledning blev oprettet i 1959. Ib Magnussen var endda så fremsynet at foreslå studenterrepræsentation, men hans forslag blev ikke gennemført. Udviklingen på universite-

over central katalog 1975

*Overcentralkatalog 1975
– den sidste manuelt fremstillede årgang.*

terne standsede for en tid mødevirksomheden, men det kom i gang igen på teknisk plan i 1972 og resulterede i en ny samarbejdsaftale, som afløste den gamle fra 1934.

Baggrunden for Statsbibliotekets ønske om at revidere samarbejdsaftalen var den udvikling, der især i de sidste 10–15 år var foregået på universitetet. Her havde en del institutter i kraft af de bevillingsmæssige gunstige forhold i denne periode dels lået opbygget betydelige bogsamlinger, dels tilknyttet personale, der kunne varetage en del af de bibliotekstekniske opgaver.

I den reviderede samarbejdsaftale fra 1975 har man som følge af denne udvikling givet universitetsinstitutterne valgfrihed mellem to aftaleformer, kaldet A og B. Under ordning A varetager Statsbiblioteket hele den biblioteksmæssige administration for institutbibliotekerne, under ordning B primært katalogiseringen.

Den nye aftale blev godkendt af Undervisningsministeriet 22. april 1975, af Forskningsbibliotekernes Fællesråd 14. maj 1975 og af Ministeriet for kulturelle anliggender 16. juni 1975. Kulturministeriet ønskede dog aftalen forsynet med følgende påtegning:

»Foranstående ordninger A og B godkendes af Ministeriet for kulturelle anliggender, idet der under hensyn til de endnu ikke fastsatte generelle retningslinjer for samarbejdet mellem hovedbibliotek og institutbibliotek ved læreanstalter tages forbehold om adgang til revision af nærværende samarbejdsaftale, således at denne kan bringes i overensstemmelse med fremtidigt vedtagne standardregler«.

Der er udarbejdet meget præcise, praktiske retningslinjer for ordningen, der trådte i kraft pr. 1. april 1976. Statsbiblioteket har truffet aftale med Aarhus Universitet om samarbejde med 38 institutter efter ordning A og 26 efter ordning B.

De institutter, der har samarbejdsordning A, meddeler ved finansårets start, hvor stor en sum der er til rådighed til bogkøb og indbinding. Instituttets regninger i forbindelse med litteraturindkøb og eventuelt indbinding betales derefter af Statsbiblioteket, der desuden fører regnskabet og løbende holder instituttet orienteret om forbruget. Ofte påtager Statsbiblioteket sig også de vanskelige forhandlinger med toldvæsenet og foretager indklareringerne.

Meddelelse om, hvilke bøger institutterne ønsker anskaffet, sendes til Statsbibliotekets Accessionsafdeling (monografier) eller Tidsskriftafdeling på formularer, som er udarbejdet af Statsbiblioteket. Samtlige formularer, der anvendes i det biblioteksmæssige samarbejde inden for de nævnte aftaler, leveres af Statsbiblioteket. Bl.a. gennem kontakt mellem Statsbibliotekets fagreferenter og de enkelte institutter foregår der en løbende koordinering af institutternes og Statsbibliotekets egne indkøb, for at den samlede dækning kan blive den mest hensigtsmæssige. I Accessionsafdelingens regie varetager Statsbiblioteket endvidere udvekslingen af visse videnskabelige publikationer mellem Aarhus Universitet og udenlandske biblioteker.

Uanset hvilken samarbejdsform, der er truffet aftale om, foregår

*Nogle dage i sensommeren 1975
camperede en gruppe kollegieboere i
Universitetsparken som demonstration
mod Statsbibliotekets underjordiske
magasinprojekt.*

*Der er nu groet mos over uoverens-
stemmelserne – og græs over magasinet.
Foto: Lasse Andersen. 22. august 1975.*

katalogiseringen og dermed trykningen af katalogkort på Statsbiblioteket. Herigennem sikres, at der kan opretholdes én central katalog over al videnskabelig litteratur i Århusområdet. Bl.a. af hensyn til denne katalog og i øvrigt til koordinering af Statsbibliotekets og institutternes indkøb indgår det i samarbejdsaftalerne, at litteratur, der ud rangeres fra institutterne, skal afgives til Statsbiblioteket. Statsbiblioteket gennemfører lejlighedsvis revision af institut- og afdelingsbibliotekerne.

Samarbejdet mellem Statsbiblioteket og Aarhus Universitet indebærer også, at Statsbiblioteket formidler interurbane lån fra institutbibliotekerne.

Som en særlig service over for lærere og studerende ved universitetet findes en ordning med langfristede lån af litteratur til brug for deltagere i øvelsesrækker, de såkaldte »semesterlån«. Desuden kan bøger og tidsskrifter, der må anses for særligt vigtige for et instituts daglige arbejde, opstilles på instituttet som permanent lån fra Statsbiblioteket.

I kraft af Statsbibliotekets udstrakte kørselsordning opnås der en særlig favorabel betjening af institutterne. Statsbibliotekets transport omfatter alt det til institutterne indkøbte og behandlede materiale.

Desuden kan instituttets medarbejdere få udbragt bøger, som er bestilt til hjemlån. Transportudgifter, herunder porto, i forbindelse med samarbejdet afholdes af Statsbiblioteket.

I finansåret 1975/76 varetog Statsbibliotekets sektion for universitetsaccession de tekniske procedurer for institutterne ved anskaffelsen af ca. 21.000 bind, og Tidsskriftafdelingen administrerede ca. 6.000 tidsskriftabonnementer.

Det er vanskeligt at gøre op, hvor store ressourcer det kræver af Statsbiblioteket at yde den i samarbejdsaftalerne fastlagte service, idet en række af de omtalte processer er integreret i bibliotekets øvrige funktioner. Når antallet af medarbejdere, som er heltidsbeskæftigede med den pågældende service, på grundlag af en intern opgørelse sættes til ca. 30, er det i underkanten. I de 30 personer er således ikke medregnet Publikumsafdelingens serviceydelser i form af udlåns-ekspeditioner, lånervejledning m.v.

Samarbejdet mellem Statsbiblioteket og Aarhus Universitet med hver sit ressortministerium er et typisk eksempel på, at én institution betjener en anden institution under et andet ministerium og bruger meget af sin bevilling til det, hvilket kun er rimeligt, men de bevillende myndigheder gør sig næppe dette klart, navnlig ikke når den serviceydelende institution vokser kraftigere og hurtigere end den serviceydelende.

Det fremgår af Undervisningsministeriets skrivelse af 6. september 1934, at institutbibliotekerne oprindeligt var tænkt som håndbiblioteker, der udelukkende burde »indeholde den litteratur, der er nødvendig for det daglige arbejde ved universitetet«. Undervisningsministeriet mente, at de til afdelingen indkøbte bøger og tidsskrifter principielt udgør »et præsensbibliotek («urørligt håndbibliotek»), kun til brug for afdelingen selv og de studerende i dennes lokaler«. I tidens løb er der på en del institutter blevet etableret bogsamlinger, der i omfang langt overskrider det, man har forestillet sig, da man nedfældede den citerede bestemmelse. Dette gælder især inden for det naturvidenskabelige fakultet. Når Statsbiblioteket ikke på alle fagområder har væ-

ret i stand til at opbygge en tilstrækkeligt dækkende samling, skyldes det først og fremmest utilstrækkelige bevillinger til personale og bogindkøb, herunder til påtrængende dublinger.

Det er naturligt, at opbygningen af disse større bogsamlinger også har skabt et behov for bibliotekarisk assistance direkte på de pågældende institutter med henblik på det daglige arbejde med ordening og vedligeholdelse af samlingen. Opstillingen i de mange institutbiblioteker og den fysiske spredning gør det nemlig umuligt for Statsbiblioteket med den nuværende kapacitet at yde en fuld biblioteksmæssig betjening på stedet. Statsbibliotekets indsats i samarbejdet ses tydeligst i de centralt udførte bibliotekstekniske funktioner (først og fremmest katalogiseringen), hvis hovedprodukt er: Den centrale bibliografiske kontrol over bøger og andet dokumentationsmateriale i Århusområdet.

Dette understreger imidlertid problematikken i forholdet mellem centrale og decentrale biblioteker. Det er klart, at ansættelsen af en bibliotekar til varetagelse af og ekspedition fra en større institutbogsamling ikke overflødiggør et samarbejde med Statsbiblioteket. Det vil stadig være mest hensigtsmæssigt at lade visse af de arbejdskrævende processer udføre centralt. Samtidig vil behovet for et samlet overblik over områdets dokumentationsmateriale kræve en nøje koordinering af det bibliotekstekniske arbejde. Den forventede automatisering og heraf følgende standardisering af de bibliotekstekniske processer vil dog helt sikkert kræve en betydelig koordinering af institutbibliotekernes og Statsbibliotekets arbejdsopgaver.

Som udpræget serviceinstitution har Statsbiblioteket gennem årene forsøgt at tilgodese helhedens interesse, men har i dette arbejde været stærkt hæmmet af svigtende bevillinger til personale og bogkøb. Det gælder ikke mindst de første 10–15 år efter den anden verdenskrig, hvor navnlig de naturvidenskabelige institutter ekspanderede. Netop i denne periode var Statsbiblioteket med hensyn til personale, plads og penge i en til det yderste anstrengt situation. Selv om Statsbibliotekets bevillingsmæssige forhold i sig selv bedredes noget i 1960'erne, var de langt fra gunstige i forhold til universitetet, som på samme tid prægedes af den voldsomme eksplosion inden for forskning og uddannelse, der stillede ekstra store krav til Statsbibliotekets formidling af den tilsvarende informationseksplosion.

Det er forståeligt, at væksten, udviklingen og den geografiske spredning har medført, at Statsbibliotekets centrale udførelse af de bibliotekstekniske funktioner (indkøb, regnskabsføring, katalogisering og revision, korttrykning, indbinding, udveksling) ikke på alle punkter helt tilfredsstillende ønsket om en dækkende biblioteksmæssig betjening på stedet. Man kan heller ikke påstå, at det med det nævnte samarbejdsorgan er lykkedes at etablere de ideelle kommunikationskanaler; derimod fungerer den faglige kontakt mellem forskningsbibliotekarer og universitetslærere mange steder udmærket.

Fra april 1945 har Statsbiblioteket også varetaget den biblioteks-

Denne transparenttekst på altanerne hørte til de morsommere indslag i kollegianernes demonstration mod bibliotekets magasinbyggeri.

Foto: Lasse Andersen. August 1975.

mæssige administration af afdelingsbibliotekerne på Århusområdets undervisningshospitaller. Lignende ordninger er siden indgået med andre højere læreanstalter i området, fx Tandlægehøjskolen, Arkitekt-skolen, Den sociale Højskole og Danmarks Sygeplejerskehøjskole. Disse ordninger er under revision, således at de bringes i principiel overensstemmelse med den nye samarbejdsaftale mellem Aarhus Universitet og Statsbiblioteket. Med de 64 bogsamlinger på universitetet, 26 på hospitalerne og fem læreanstaltbiblioteker har Statsbiblioteket således samarbejde med 95 biblioteker i området.

Fra gammel tid har man som tidligere nævnt været klar over, at studerende og forskere ville have stor gavn af en sagkyndig vejledning i biblioteksbenyttelse og litteratursøgning. Men fra 1816, da professor Ramus Nyerup holdt sine sidste forelæsninger over biblioteksbenyttelse, og til 1930 lå denne side af sagen helt hen ved Københavns Universitet. Det var Århus, der tog sagen op igen, idet overbibliotekar Vilh. Grundtvig, en af vore kyndigste bibliografer, lige fra Aarhus Universitets start ved et par årlige forelæsninger i Statsbibliotekets læsesal gav russerne den første orientering i brugen af biblioteket og dets værktøj.

I den nye bygning reorganiserede Ib Magnussen denné introduktion for studenterne. Der har dog været en del problemer med at finde den rigtige form for denne bibliografiske undervisning. Også dette spørgsmål om den fremtidige studentervejledning i bibliotekets benyttelse søges løst i forhandling med samarbejdsudvalget med Aarhus Universitet.

Accessionsafdelingen

Skønt Statsbibliotekets afdelingsstruktur på mange måder virker som en centralisering, så er den dog også på mange områder – ikke mindst i forhold til den før-magnussenske periode – en decentralisering. Det, vi i dag kalder Accessionsafdelingen, var tidligere kun en funktion. Stort set lå valget af bøger og tidsskrifter alene i hænderne på Em. Sejr og Stub-Jørgensen. Den tekniske behandling blev varetaget af bibliotekar Gudrun Strøm. I husets sprog hed det, der senere blev til sektionen for udenlandsk accession, simpelt hen »inde hos frøken Strøm«.

Den første større ændring vedrørte bogvalgsproceduren. I efteråret 1958 indkaldte Ib Magnussen til en række møder »for Statsbibliotekets (forsknings)bibliotekarer og enkelte andre« til drøftelse af Statsbibliotekets boganskaffelsespolitik og til etablering af et fagreferentsystem. Allerede fra november 1958 blev behandlingen af gennemsynsbøger (de bøger, der uforlangt eller efter aftale sendes fra boghandlerne til bibliotekets vurdering) decentraliseret, men i øvrigt medførte de nye tanker om et fagreferentsystem blot, at forskningsbibliotekarerne indgav forslag til boganskaffelser til overbibliotekaren, der da som før sammen med førstebibliotekar Chr. Stub-Jørgensen traf den egentlige afgørelse om anskaffelse. Et fagreferentsystem, som det nu kendes, med en betydelig suverænitet for fagreferenten og dertil en

særlig opdeling af en ikke ubetydelig del af bibliotekets bogkøbsbevilling på de enkelte fagreferenter, blev først indført i finansåret 1962/63, altså i det år vi forlod det gamle hus.⁹ År for år fordeltes bogkøbskontoen efter forslag udarbejdet af førstebibliotekaren for Accessionsafdelingen i samarbejde med de enkelte fagreferenter. Fordelingsforslaget forelagdes derpå overbibliotekaren og blev endelig konfirmeret på et fagreferentmøde. I 1972 oprettedes Statsbibliotekets fagreferentudvalg (SFU), der består af 4 medlemmer valgt af og blandt forskningsbibliotekarerne. Desuden har de to accessionschefer og repræsentanter for de accessionerende afdelingers medarbejdere sæde i udvalget. SFU varetager bl.a. fordelingen af det årlige bogindkøbsbudget, indstiller den til overbibliotekaren og efter behandling på fagreferentmøde går forslaget til Samarbejdsudvalget.

Arbejdet i Afdelingen for interne processer som blev ledet af Stub-Jørgensen, var i løbet af de få år steget så kraftigt, at Ib Magnussen i 1962 måtte foreslå en deling, således at accessionsarbejdet (både til Statsbiblioteket og universitetet m.v.) og pligtafleveringen blev udskilt. Pr. 1. april 1963 kunne forskningsbibliotekar, cand. theol. J. Vikjær Andersen udnævnes til førstebibliotekar for Accessionsafdelingen. Stub-Jørgensen fortsatte som leder af deskriptiv og systematisk katalogisering, indbindingskontrol, indre orden samt visse særsamlinger.

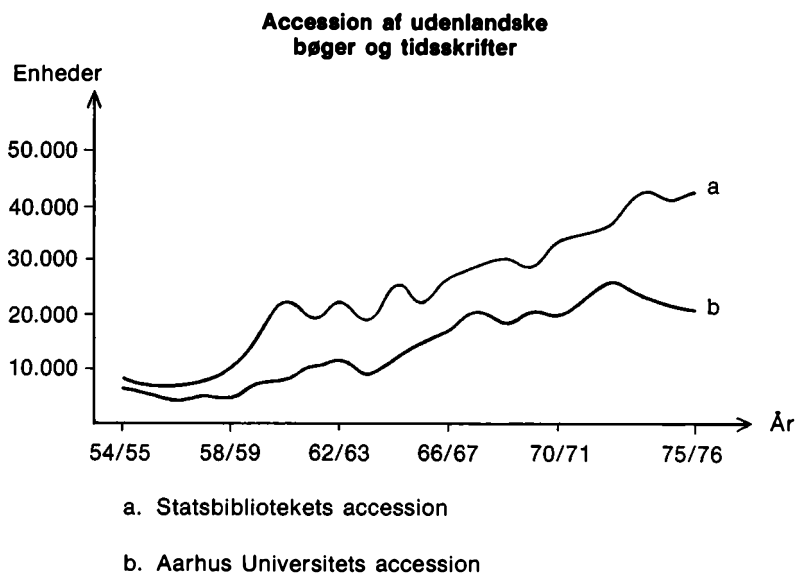
Gennem pligtafleveringen tilgår der Statsbiblioteket særdeles værdifuldt materiale (jf. side 143 f), som Statsbiblioteket i modsætning til det

Fagreferentmøde

på Ib Magnussens kontor torsdag den 1. november 1962.

Foruden IM ses fra venstre Niels Åge Nielsen, Otto Larsen, Hanne Møller Nielsen, Poul Enemark, Helge Kjærgaard, Johs. Andersen (i baggrunden), Eva Vikjær Andersen, Erik Giese, Chr. Stub-Jørgensen og Oskar Hansen.

gamle nationalbibliotek, Det kgl. Bibliotek, har pligt til at udlåne. Loven om pligtaflevering fra 1927 er desværre forældet og besværliggør på mange måder arbejdet med indsamlingen af nationallitteraturen. Særligt besvær volder det såkaldte »grå materiale«, de mange tryksager som takket være den moderne reproduktionsteknik udgives af både institutioner og private, men som alt for ofte ikke alleveres til de to pligtafleveringsbiblioteker. Tit er det materiale af denne art, der er meget efterspurgt. Modtagelsen af pligtafleveringen blev indtil 1960 ledet af bibliotekar Bodil Nygård, siden af forskningsbibliotekar, cand. jur. Johannes Tougaard Larsen. Småtryk fra pligtafleveringen opbevares efter proveniens i den såkaldte »arkivsektion«. Den blev indtil 1961 ledet af bibliotekar Pauline Heilmann. Fra dette år overtog overassistent Birger Pedersen ledelsen. Dette meget benyttede materiale er placeret i kompaktreoler.

Musiksamlingen, der lå under Stub-Jørgensens domæne, og som efter hans afgang i 1965 blev henlagt under den nydannede Afdeling for systematisk katalogisering, blev i 1969 overført til Accessionsafdelingen. Med sine ca. 60.000 numre danske og udenlandske musikaler er musiksamlingen, der rummes i nogle meget smukke og særprægede lokaler på nordfløjens 2. sal med udsigt til himlen og katalogsalens ovenlys, et af bibliotekets bedste og mest benyttede aktiver. Der er udgivet mange kataloger over de udenlandske musikaler, og 75 års jubilæets triumf er samlingens bestandskatalog over dansk musik. Fhv. overbibliotekar, dr. phil. Helge Topsøe-Jensen (1896–1976), der i sin tid på Statsbiblioteket var med til at opbygge musiksamlingen og altid fulgte den med interesse, skulle til denne bog have skrevet et afsnit om dette opbygningsarbejde, særlig om gaven i 1922 fra Wilh. Hansens Musikforlag, nemlig de Lose-Delbanco'ske og Hornemann-Erslev'ske

De sidste 25 års næsten jævne stigning i den årlige accession ved Statsbiblioteket og Aarhus Universitet er nu afløst af en stagnation og for institutbibliotekernes vedkommende af en direkte nedgang.

Exlibris anvendt i gaven til Statsbiblioteket fra Wilh. Hansens Musikforlag 1922.

lejobiblioteker¹⁰. Topsøe-Jensen glædede sig meget til at skrive dette afsnit, men ved hans død i december 1976 forelå kun excerpter.

De øgede bevillinger efter 1957 kom også musiksamlingen til gode, så bestanden kunne afrundes og udvides. Dens leder siden 1945, forskningsbibliotekar, mag. art. Erling Winkel (1911-1969), blev fra juli 1969 efterfulgt af forskningsbibliotekar, mag. art. Per Groth Clausen, der har redigeret bestandkatalogen Dansk Musik.

Musiksamlingens bestand af nodemanuskripter¹¹ blev forøget væsentligt, da Statsbiblioteket i 1973 modtog en betydelig del af det kildemateriale, som professor Knud Jeppesen (1892-1974) havde samlet under et langt livs studier af italiensk renæssancemusik. Det drejer sig om dels en enestående samling mikrofilm omfattende næsten 1.000 ruller manuskriptoptagelser, dels et noget mindre antal ruller med tidlige nodetryk. Knud Jeppesen var pioner med hensyn til brug af mikrofilmteknik i den musikvidenskabelige forskning (de ældste optagelser går tilbage til 1920'erne), og en del af originalmaterialet må anses for at være gået tabt under Verdenskrig II. Desuden har Statsbiblioteket modtaget manuskripter og forlæg til en række af de værker, der gjorde Knud Jeppesens navn kendt i hele den musikvidenskabelige verden.¹²

Musiksamlingen øges også ved pligtaflevering og der er indgået samarbejdsaftale med Det kgl. Biblioteks musikafdeling til lettelse for og effektivisering af begge institutioners kontrolled.

Sidste skud på Accessionsafdelingens stamme er Sektionen for internationale organisationers publikationer (SIP), der blev oprettet i september 1974 og ledes af bibliotekar Annette Scheel-Thomsen. En af grundene til oprettelsen var, at Statsbiblioteket blev depotbibliotek for de europæiske fællesskaber. SIP omfatter naturligvis også den meget fine og komplette samling af publikationer fra Folkeforbundet og FN. Blandt grundlæggerne og opbyggerne af denne vigtige samling er Erling Stensgård, mag. art. Karen Frifelt, mag. art. E. Reske-Nielsen og J. Tougaard Larsen.

Som kurven side 106 viser, er Statsbibliotekets tilvækst steget stærkt siden 1957 indtil stagnationen i de allerseneste år. De ret drastiske stigninger i bogkøbsbevillingerne, som indtraf i de første år af Ib Magnussens embedstid, gjorde det muligt at komplettere bibliotekets samlinger på mange områder. Da hovedmassen af den gamle bogbestand foruden dubletter fra Det kgl. Bibliotek hidrørte fra erhvervelse af større privatbiblioteker skabt til lærd brug og præget af personlige prædilektioner, manglede i den forhåndenværende bogmasse en del værker, der af mange grunde burde findes i et stort forskningsbibliotek med universal karakter. Til afhjælpning af dette forhold foretoges en række udmærkede enkeltkøb – oftest på Ib Magnussens personlige initiativ.

De mest remarkable af disse erhvervelser er anført i Statsbibliotekets årsberetninger. Af de mange værdifulde gaver, som i perioden fra 1952 er tilgået Statsbiblioteket, kunne følgende fremhæves:

I 1952 formidlede Statsbiblioteket en gave fra Morgenavisen Jyl-

lands-Posten til Aarhus Universitet. Ca. 1500 bind, væsentligst skønlitteratur på dansk, blev indlemmet i Nordisk Institut. Overlærer, cand. mag. H. Lund Hansen skænkede i 1952 216 bd. især vedrørende presseforskning og litteraturhistorie. Ved Lund Hansens død i 1965 fik biblioteket yderligere en værdifuld og meget fint indbunden boggave og et mindre legat til indkøb af litteratur om presseforskning. På denne måde var Lund Hansen med til at præge Statsbibliotekets position i forbindelse med massemedieforskningen.

Fra udenlandske regeringer og ambassader, ikke mindst fra den amerikanske, den polske, den belgiske, den svejtsiske og DDRs ambassade, har Statsbiblioteket i perioden modtaget store og kostbare gaver.

En samling tjekkisk og slovakisk litteratur skænkedes i 1959/60 af det tjekkoslovakiske udenrigsministerium og indpassedes udmærket i bibliotekets slaviske gruppe, der i forvejen med en vis præference havde uddybet disse grene af det vestslaviske gebet.

Ud over disse er især en række større teologiske boggaver at fremhæve. 1959/60 modtoges 246 bind kirkehistorisk litteratur fra professor J. Oskar Andersens bo.

1960/61 modtoges 685 bind især eksegetisk og homiletisk litteratur, der efter testamentarisk bestemmelse skulle tilfalde et universitetsbibliotek i Jylland, men indtil da havde haft til huse i Centralbiblioteket for Viborg Amt. Det drejer sig om A. S. Poulsens bøger. A. S. Poulsen (1854–1921), der endte sine dage som biskop i Viborg, var en lærd teolog med ret vidtstrakte interesser inden for næsten alle teologiske discipliner. Hans betydelige bibliotek rummede mange bøger, som havde tilhørt hans svigerfader, H. L. Martensens ven, den ejendommelige spekulative teolog, domprovst, dr. theol. Ludvig Gude (hvis disputats om den hellige nadver gøres til genstand for blasfemisk spot i Karl Gjellerups »Germanernes Lærling«), ligesom også mange stammede fra biskop Martensen selv. Samme år modtoges fra den katolske præstegård i Århus 421 bind katolsk teologi, samt især tysk personalhistorie. Denne samling var navnlig rig på devotionallitteratur, som de moderne strømninger i romersk-katolsk kirkeliv har gjort »forældet«, men som er af stor værdi som kilde til ældre katolsk fromhedsliv. Særlig interesse har denne samling ved at hidrøre fra et bibliotek, der har været anvendt af to kendte forfattere inden for denne genre. Den ene af disse P. Ign. Schmid, hvis på dansk skrevne »Jesu Hjerthe Andagten« (1909) kom i flere oplag, var katolsk sognepræst i Århus 1896–1902 og igen fra 1905 til 1920. Netop på andagtsbøger viet Jesu-Hjerter-kulten var samlingen righoldig. Den anden opbyggelsesforfatter var P. Joh. Bapt. Lohmann, der ligeledes i to perioder 1883–84 og 1890–93 var sognepræst for den katolske menighed i Århus. Hans først i 1884 udkomne, senere hyppigt genudgivne »Betrachtungen auf alle Tage des Jahres für Priester und Laien« var meget udbredt og nød megen anseelse.

Endelig indgik i løbet af 60erne den meget store samling eksegetisk

På Statsbibliotekets katalogsal er der til hverdag travlhed ved skufferne. Billedet her er taget før åbningen i 1962, mens man endnu kunne se møblerne for lånere. Hammerschmidt Foto.

og orientalistisk litteratur, der havde udgjort professor Christen Hermansens bibliotek, for langt den største dels vedkommende i Statsbiblioteket. Også denne samling var bestemt for et jysk universitetsbibliotek og henstod i mange år som en særlig afdeling af Viborg Stiftsbibliotek, hvorfra det i 1953/54 blev overført til teologiske institutter ved Aarhus Universitet, men herfra blev det altså siden videregivet til andre institutter og især til Statsbiblioteket. Professor Hermansen, der levede 1806–1882, var professor i semitisk-østerlandsk filologi ved Københavns Universitet 1845–1848 og dernæst professor i gammeltestamentelig eksegesi til 1882. Han var en uhyre lærd mand og en kyndig bogsamler, der som ikke få af denne type næsten intet producerede i skriftlig form.

Med taknemmelighed noteres også, at bl.a. Det kongelige Bibliotek og det københavnske universitetsbibliotek har betænkt Statsbiblioteket med adskillige bind i årenes løb. Fra Folkebibliotekernes Depotbibliotek er – i henhold til dettes reglement – modtaget mange tusinde bind til dublering af – ofte stærkt slidte – danske publikationer.

Afdelingen for alfabetisk katalogisering

Ved Stub-Jørgensens afgang som førstebibliotekar i 1964 blev hans arbejdsområder delt i to, en afdeling for alfabetisk (deskriptiv) katalogisering og en for systematisk katalogisering. Forskningsbibliotekar, mag. art. Oskar Hansen blev fra 1. januar 1965 udnævnt til førstebibliotekar for Afdelingen for alfabetisk katalogisering. Da han i 1968 blev ansat ved Aarhus Universitet, efterfulgtes han 1. februar 1968 som førstebibliotekar af forskningsbibliotekar, cand. mag. Vibeke Stenderup. Under Vibeke Stenderups 1 års orlov fra 1. april 1972, hvor hun arbejdede ved universitetsbiblioteket på Fijioerne, fungerede dels forskningsbibliotekar, drs. Rixt Bosma, dels forskningsbibliotekar, cand. mag. Judith Lund Clausen som konstitueret førstebibliotekar. Da Vibeke Stenderup i 1974 efter eget ønske overgik til en forskningsbibliotekarstilling, blev hun fra 1. marts efterfulgt som afdelingsleder af civilingeniør Olga Porotnikoff.

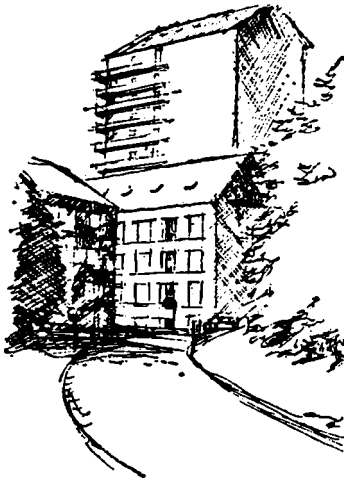
Nybygningen betød naturligvis også meget for Katalogiseringsafdelingen. Der blev rimelig plads til virksomheden, men den stigende accession krævede en større indsats på alle områder, ikke mindst i karto-tekstplejen, opstillingen og den øvrige magasinforvaltning. Universitetets vækst sporedes naturligvis i sektionen for universitetskatalogisering. Niels Åge Nielsen fortæller side 179 om en estimeret låner, der på den nye bygnings første dag som bibliotek udtrykte sin skuffelse over, at man lagde de gamle sedler ned i de nye skuffer. Denne skuffelse var nu grundløs, for de gamle sedler var grundstammen i den enhedskatalog, som stadig er bevaret.

I 1960 gik Statsbiblioteket over til fremstilling af trykte katalogkort. Indtil da var katalogen en »seddelkatalog«. Hver katalogisering fremkom ved maskinskrivning med gennemslag, så der blev to sedler, en til alfabetisk katalog, og en til systematisk. Herudover måtte der så fremstilles sedler til forskellige bibliografiske formål, fx til Accessionskatalogen og Overcentralkatalogen – og det betød et forøget afskrivningsarbejde. Ligeledes skulle der til de universitetsinstitutter og hospitalsafdelinger, som biblioteket katalogiserede for, fremstilles sedler ud over dem, der skulle i Statsbibliotekets egen katalog. Det var derfor en fordel at kunne trykke kort på eget trykkeri og dermed være i stand til at fremstille det nødvendige antal kort uden at skulle skrive teksten mere end én gang. Til formålet blev anskaffet en offset-maskine, og det viste sig snart, at trykkeriet kunne påtage sig mange andre opgaver, således at Katalogiseringsafdelingen ikke beslaglægger hele trykkeriets kapacitet.

Statsbibliotekets hovedkartotek måtte bevare sit seddelformat (8,2 × 17,5 cm), mens man til alle andre formål ville anvende standardkortformat (7,5 × 12,5 cm).

Dette blev klaret på den måde, at de trykmater, der blev fremstillet på grundlag af katalogiseringens kladdesedler, kun blev beskrevet inden for standardkortformatets rammer, hvorefter der kunne trykkes standardkort, men derudover tillige »lange« sedler til nedlægning i

I 17 etager

Billedet i universitets-parken skifter stadig. Sidst er Statsbiblioteket med det høje bogtaarn, 15 etager over og to under jorden, kommer til. Det ses her fra vejen, der er opkaldt efter primus motor ved universitetets tilblivelse, overlæge Victor Albeck. Universitetsparken er ved at være udbygget. Der kan ikke uden skade for helhedsbilledet bygges mere, før universitetet faar raadighed over de tilgrænsede arealer. Det sker antagelig i de nærmeste aar.

Asgar Muchitsch i
Aarhus Stiftstidende
24. juni 1964.

hovedkartotek og indsætning i leidenerbind, så længe disse brugtes.

På denne måde undgik man en afbrydelse af Statsbibliotekets hovedkartotek, som i princippet er en enhedskatalog, indeholdende alle de katalogiserede boglige enheder, der findes på biblioteket, samt de katalogiserede enheder fra institutter og hospitalsafdelinger, som ikke samtidig findes på Statsbiblioteket.

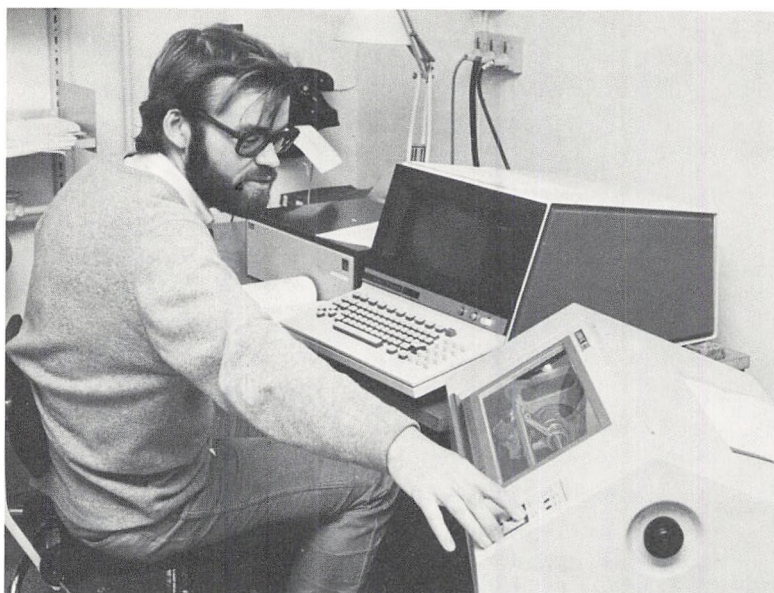
Fastholdelsen af enhedskatalogen har været et godt princip, der har betydet at Publikumsafdelingen har kunnet arbejde med rimelig effektivitet, fordi lånebestillinger kun skulle »slås op« ét sted, men det har selvfølgelig også betydet et krav om en høj grad af præcision i katalogisering og katalogordning, fordi dette kartotek efterhånden er blevet Danmarks største bibliotekskartotek med over en million indførsler.

Der er dog nogle undtagelser fra princippet om enhedskatalog. Visse kategorier af modtagen litteratur er ikke blevet katalogiseret, fx småtryk under 50 sider, skole- og sangbøger. Grønlandsk litteratur og »eksotiske« tekster kommer heller ikke i hovedkartoteket, fordi den sproglige struktur i disse litteraturer ikke egner sig til det »prøjsiske princip« for valg af ordningsord.

Med fremstilling af trykte kort måtte man også overveje, hvordan man nu skulle udnytte den mulighed, man her havde fået for at opbevare reservekort. Til at begynde med opbevarede man ti trykte kort, ordnet i kortnummerfølge, for alle katalogiseringer. Det var meget rart at have et lager at tage af, hvis der skulle bruges kort til bibliografier eller lignende, eller hvis enkelte, meget brugte kort skulle blive slidt. Men efter ca. 10 års forløb var kortlageret naturligvis svulmet op til at fylde en del – der var ca. 2.000.000 lagerkort. I en kort periode gik man over til at gemme selve trykmaten, men også det blev hurtigt opgivet, og i dag gemmer man blot ét eksemplar af hvert lagerkortnummer.

Den vigtigste anvendelse af lagerkortene er til fremstilling af katalogkort til institutter i de tilfælde, hvor et institut indkøber et værk, som allerede er anskaffet og katalogiseret af Statsbiblioteket. Der skal da blot fremstilles en fotografisk mat med den ændrede signatur – instituttets i stedet for Statsbibliotekets systematiske signatur – hvorefter det nødvendige antal kort til instituttet kan trykkes. Dette er en ikke uvæsentlig lettelse i katalogiseringsarbejdet, idet der årligt er blevet fremstillet kopikort af ca. 2000 lagerkort, det svarer til omkring $\frac{1}{10}$ af den katalogisering, vi foretager for universitetet.

Ved overgang til trykte kort blev det også besluttet at oprette et seriekartotek. Det vil sige et kartotek, hvor den enkelte bog kan findes ud fra viden om, at den er udgivet i en nummereret serie. Da et stigende antal publikationer (ca. 25 %) efterhånden udgives i serier, og mange af de forskningsinstitutioner, vi modtager publikationer fra, udgiver sådanne nummererede skrifterækker, er et seriekartotek, hvor man kan »slå op« på serien, en hjælp i arbejdet. Det må dog vist erkendes, at dette kartotek er til større hjælp for bibliotekets medarbejdere end for lånerne, der sjældent har lært at anvende det – skønt vi dog gør os

Statsbiblioteket har i 1970'erne deltaget i edb-forsøg på landsplan.

Her ses Per Mogens Pedersen, Forskningsbibliotekernes edb-kontor, ved terminalen på Statsbiblioteket.

Foto: E. Borup Hansen. Februar 1973.

umage for at oplyse om det. Seriekartoteket er ganske enkelt indrettet: Der er ikke påført kortene ekstra »toppe«, de er blot alfabetiserede efter serien, og inden for serien ligger kortene i nummerorden. Serier med flere navne – for eksempel parallelle serietitler på flere sprog – har henvisninger, så man kan finde dem i alle tilfælde.

Statsbiblioteket har altid både på dansk, nordisk og andet internationalt plan deltaget i bestræbelserne for at udvikle ensartet praksis og fælles standarder på biblioteksområdet. Sådanne standarder har indlysende fordele i lånesamarbejdet, såvel som ved fremstilling af fælles kataloger (der også indgår i lånesamarbejde og lånerservice). Det er god lånerservice, at brugerne i så vid udstrækning som muligt kan stå over for ensartet udformede kataloger og ensartede katalogkort på de forskellige biblioteker, de besøger.

Men over for standardiseringens indlysende fordele står altid de praktiske kendsgerninger: Det kan være meget dyrt og meget arbejdskrævende (for ikke at sige næsten umuligt) at fravige årelang praksis i kartoteksopbygningen, for man kan ikke uden videre flytte om på over en million kort endsige de tilsvarende bøger. Her som så mange andre steder må man gå kompromis'ernes ikke altid så tilfredsstillende vej.

Det præjsiske princip for valg af ordningsord var for sin tid logisk og rigtigt. I århundredets første tredjedel, hvor tysk og fransk var forskningens sprog, og hvor grammatik var en grundfæstet del af enhver students udrustning, var det præjsiske princip derfor en praktisk måde at ordne kataloger på. Men da den engelsksprogede litteratur begyndte at blive dominerende, var det præjsiske princip langt mindre heldigt, fordi det ikke passer godt til den engelske sprogopbygning. Samtidig synes dagens student at være mindre vidende om, hvad »første substantiv i nominativ, og som ikke står i apposition« i det hele

taget betyder. I dag er ca. halvdelen af den indkøbte litteratur på engelsk, og vi har måttet vælge, om det var en større fordel at bevare enhedskatalogen trods ulempen med det prøjsiske princip end at afbryde katalogen med de indlysende ulemper, dette ville have.

Kun forestillingen om, at vi nok alligevel i løbet af en kortere år-række skal afbryde hovedkatalogen, når vi går over til edb-registrering, har fået os til at fortsætte den ubrudte katalog med de nuværende regler, indtil en ændring – forhåbentlig snart – må ske. Til den tid vil en regelændring være absolut nødvendig, da vi kun derved kan opnå den fordel, der ligger i at kunne modtage bøgerne færdigkatalogiserede udefra.

Mens vi således venter nogen tid endnu med den helt store forandring, har vi kunnet indføre en mindre, idet vi dog har ændret selve beskrivelsen af de katalogiserede bøger (altså uden at ændre opslagsordene) til den bibliografiske beskrivelsesmåde, der nu er blevet international standard: ISBD(M) = International standard bibliographic description (monographs).

Afdelingen for systematisk katalogisering

Afdelingen for systematisk katalogisering fik efter udskillelsen i 1964 forskningsbibliotekar, cand. mag. Erik Buus som førstebibliotekar fra 1. januar 1965. Erik Buus havde ledet sektionen, siden hans læremester, grundlæggeren af Statsbibliotekets systematik, F. M. Bendtsen blev afskediget på grund af alder pr. 31. juli 1955. Erik Buus hældede i 1968 til den anskuelse, at man burde lukke Bendtsens system og begynde på et nyt, men vi måtte nøgternt konstatere, at tiden ikke var inde til dette. For også på systematiseringens område gør en praktisk konservatisme og tradition sig gældende. Navnlig med en stort dimensioneret bogsamling er man bundet af fortiden. Det koster penge og kræfter at bryde og begynde på noget nyt, for slet ikke at tale om omklassificering af de ældre samlinger. Erik Buus fortæller side 221 ff om den systematiske katalog, så her skal kun strejfs enkelte ting fra afdelingen.

Selv om det gamle eksempel med isbjerget er en kold og klam lignelse for et varmt og levende bibliotek, så er det dog også her kun en beskeden del af samlingernes indhold umiddelbart synlig. Selv med brug af husets klassifikation og andet tilgængeligt bibliografisk værktøj forbliver meget skjult. Ud fra ønsket om en rimelig standardisering har Forskningsbibliotekernes Fællesråds forretningsudvalg haft en frustrerende debat om klassifikation, hvoraf det nærmest fremgik, at standardisering af klassifikationen ikke havde nogen fremtid for sig. Udlandet var splittet mellem Dewey, UDC og systemet på Library of Congress, og UDC er ikke nået ind på MARC-båndene. Præklassifikation lader sig sjældent anvende, bl.a. fordi klassifikation er afhængig af den lokale samlings opbygning og af brugernes behov. Alternativet til klassifikation, den analytiske katalogisering, er en international opgave. Hvordan kan vi så hjælpe brugerne?

Emsig. Da Statsbibliotekets systematiske katalog i princippet er et éntydigt system, hvor en titel placeres ét og kun ét sted, foregår klassificeringen ved hjælp af et omfattende kommentarmateriale, der ikke står til rådighed for lånerne og medarbejdere uden for Systematisk afdeling. For at lette søgningen i katalogen opbyggede man til intern brug gennem årene et emneordsregister, hvorfra der henvistes til numre i de systematiske oversigter. Man registrerede fortrinsvis emner, som det erfaringsmæssigt voldte særlige vanskeligheder at søge i den systematiske katalog. Da der på grund af registrets ad hoc-karakter ikke var fastlagt principper eller redaktionsregler for udformningen af emneordene – og da også medarbejdere uden for Systematisk afdeling havde bidraget til registret – måtte formen blive tilfældig og dækningen uensartet.

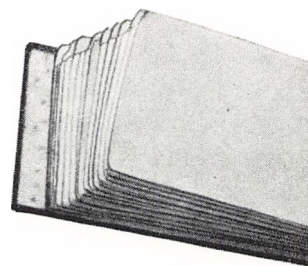
En revision af registret under medvirken af alle systematikere vanskeliggjordes imidlertid af, at det kun eksisterende i ét eksemplar uden for katalogsalen. Man besluttede derfor at forsøge at mangfoldiggøre det i alfabetiske, systematiske og systematisk/alfabetiske lister ved hjælp af edb, og seks medarbejdere gik i 1971 i gang med denne opgave, som man gav navnet EMSIG (rEvision af eMneregistret til Statsbibliotekets systematiske kataloG). På grund af store forsinkelser med programmeringen forelå de nødvendige lister imidlertid først i 1975.

Under forsøget på at fastlægge et sæt redaktionsregler stod det klart, at det ville være uhensigtsmæssigt at forsøge at udforme et emneordsregister uden at forudsætte en vis elementær viden om systemet. Registret måtte nødvendigvis stadig fungere som supplement til de systematiske oversigter. Man har derfor valgt at definere den viden, som registret skal supplere, som den, der må forudsættes hos en bruger med et elementært kendskab til de principper, systemet er bygget op efter, og denne viden har man forsøgt at beskrive i en sammentrængt »brugerorientering«.

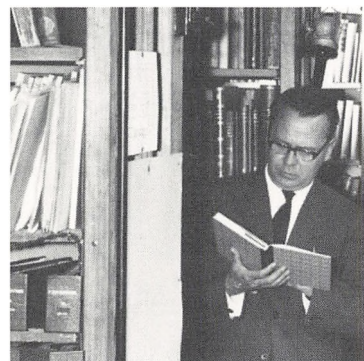
Den primære baggrund for konverteringen til edb-producerede lister var ønsket om lettere at kunne revidere og udbygge registret. Samtidig måtte man dog forudse, at en indførelse af et fælles klassifikationssystem for danske forskningsbiblioteker kunne resultere i, at tilvæksten til Statsbibliotekets systematiske katalog efter F. M. Bendtsens system blev standset.

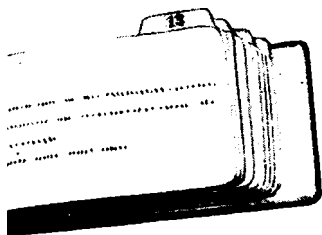
Det ville derfor være af betydning, at man ikke alene forbedrede og udvidede mulighederne for indgang til den »gamle« bogmasses systematik, især når der ikke længere var fortrolighed med Bendtsens regler, men at man også undersøgte mulighederne for en eventuel koordinering med et nyt fælles system. Her viser der sig imidlertid flere vanskeligheder. Ikke alene på grund af forskelle i de foreliggende klassifikationssystemers opbygning, men også fordi reglerne for udformning af emneord er forskellige.

Revisionsarbejdet, som er søgt gennemført på ovennævnte grundlag, nærmer sig sin afslutning, og de rettede lister kan inden for en overskuelig fremtid stilles til rådighed for lånerne og medarbejdere. Re-

Et af de såkaldte leidenerbind, som kunne være ret genstridige at arbejde med. Ved fotograferingen må usynlige kræfter have holdt opslaget fast.

gistrets opdateringsfrekvens er ikke besluttet endnu, men man anser en halvårlig eller årlig ajourføring for økonomisk gennemførlig.

Da systemet blev opbygget under F. M. Bendtsens ledelse, var afdelingens personale udelukkende beskæftiget med klassifikationsarbejde. Denne praksis fortsatte indtil 1974. Man besluttede sig da til at sigte mod en åbning af afdelingen, således at den faste »redaktionsstab« blev suppleret med forskningsbibliotekarer fra andre afdelinger, fortrinsvis sådanne, som også tjenstligt var tilknyttet Publikumsafdelingens dokumentationsservice («Katalogsalen»).

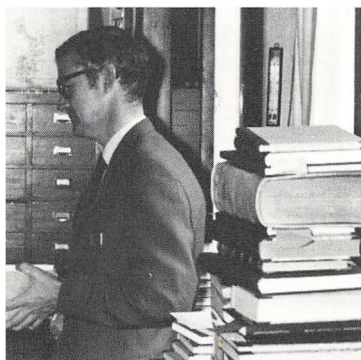
Tanken bag denne ændring var, at der ved formidlingen mellem lånerne og de dokumentariske ressourcer, som biblioteket kan stille til rådighed, kræves en bred beherskelse af de bibliografiske hjælpemidler, hvoriblandt bibliotekets realkatalog naturligt må indtage en central placering for bøgernes vedkommende. Ved den daglige konfrontation med publikum er en grundig og alsidig beherskelse af katalogapparatet ønskelig. En sådan opnås vanskeligt uden personligt kendskab til katalogens udarbejdelse. Denne organiserede tjenstlige kontakt og vekselvirkning mellem Publikumsafdelingens dokumentationstjeneste og realkatalogens »redaktion« har kun fungeret i et par år. Den har ikke desto mindre allerede resulteret i en iøjnefaldende intensivering af de systematiske katalogers udnyttelse.

Nævnes må, at de såkaldte leidenerbind, som Julius Hoffmeyer med begejstring indførte, og som gennem tiderne har irriteret mange lænere, fordi de var svære at styre, når man skulle skrive bestillinger ud, blev afskaffet i 1975 og kortene nedlagt i skuffer. Til glæde for dem, der ikke kender disse leidenerbind, skal anføres Erling Stensgårds beskrivelse i jubilæumsbogen fra 1927 (se også billedet herover): »Løse, til katalogsedlernes format svarende bind, hvis fløje foroven og forneden begge, et lille stykke fra den flade ryg, er forsynede med indsnit – til hvilket indsnit svarer lignende indsnit i katalogsedlerne, således at et bind og de deri indsatte sedler ved hjælp af en omviklet snor kan holdes sammen som en bog eller album, hvori der kan blades«.

Under Afdelingen for systematisk katalogisering hører også Kort- og billedsamlingen og Håndskriftsamlingen. Kort- og billedsamlingen har efter 1962 fået bedre fysiske forhold. En reorganisering og opbygning er sat i gang, men der har desværre ikke været mulighed for at sætte fornøden arbejdskraft ind. Der er foretaget en foreløbig registrering af kortsamlingen, og af større nyanskaffelser kan nævnes: Jylland i 1:20.000 (1867–87), de nye topografiske kortserier i 1:50.000 over Sverige og Norge samt International Map of the World i 1:1.000.000. Forskningsbibliotekar, cand. mag. Erik Giese leder samlingen mellem sine mange andre krævende gøremål.

Statsbibliotekets håndskriftsamling blev grundlagt med de håndskrifter der kom til biblioteket fra begyndelsen gennem C. F. Wegeners bibliotek, Regenburgs samling og Jens Vahls bibliotek. Samlingen voksede støt gennem årene, men først i den nye bygning har det været muligt at arbejde med de mange numre og deres registrering.

*Et systemiseringsproblem drøftes.
Erik Buus (til venstre) og Børge Olesen.
Hammerschmidt Foto 1962.*

Det er ikke tanken, at Håndskriftsamlingen skal konkurrere med andre etablerede institutioner, men det er naturligt, at der i Statsbiblioteket findes håndskriftmateriale i tilknytning til bibliotekets specialer såsom missionsvidenskab og massemedieforskning. Det har også været naturligt, at håndskrifter til den århusianske lærdomshistorie, breve og papirer fra professorer ved Aarhus Universitet, samles på Statsbiblioteket. Det kan således nævnes, at samlingen er forøget med manuskripter og breve fra Ernst Frandsen, Theodor Geiger, Johs. Munck, Grethe Hjort, Knud Hannestad, Jørgen Pedersen, Svend Ranulf og Jørgen S. Dich. Også overkirurg J. Fabricius-Møllers efterladte papirer opbevares på Statsbiblioteket.

I overbibliotekar Vilh. Grundtvigs samling af efterladte papirer og manuskripter findes bl.a. hans korrespondance med dr. Joris Vorstius om deres store bibliografiprojekt, som krigen satte en stopper for. Desuden findes der korrespondance med familiemedlemmer, specielt Elisabeth Grundtvig og Stener Grundtvig. I Elisabeth Grundtvigs arkiv findes bl.a. breve til Ellen Key og Elin Wägner.

I 1968 modtog Statsbiblioteket efter testamentarisk bestemmelse overbibliotekar Frits Johansens betydningsfulde Johs. V. Jensen-samling (manuskripter, førstetryk, udklip om forfatteren og oversættelser).

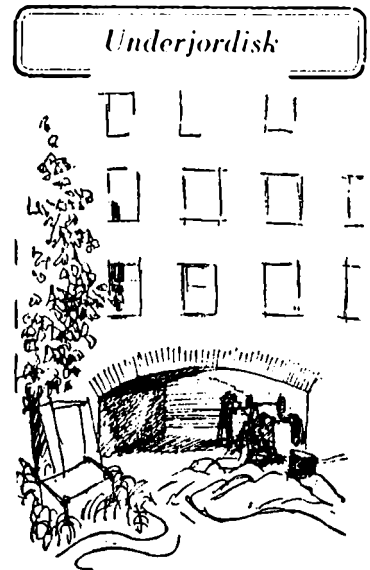
Af håndskriftmateriale med særlig tilknytning til massemedierne kan nævnes arkiver fra forfatteren, redaktør Jørgen Voeler (1891–1973) og redaktør Chr. Nyborg Madsen (1902–74).

Håndskriftsamlingen forvaltedes af dr. phil. Knud Hannestad, indtil han blev professor ved Aarhus Universitet. Siden 1964 har den været ledet af forskningsbibliotekar, dr. phil. Helge Søgaard.

Tidsskriftafdelingen

Hvis man anerkender tidsskrifterne som en biblioteksmæssig strukturel enhed, så starter en tidsskriftafdeling i det øjeblik, biblioteket begynder at abonnere på tidsskrifter. Tidsskrifternes placering og behandling på Statsbiblioteket har medført, at der tidligt var en strukturering i gang, ikke mindst takket være Grundtvigs geniale indfald i 1920 med de videnskabelige tidsskriftlæsekredse, hvormed han overførte en mere end 100 år gammel idé til praktisk biblioteksvirksomhed. Læsekredsene krævede administration, som naturligt foregik omkring tidsskriftmodtagelsen. Bibliotekar Ellen Hvass blev med sin 45-årige funktionsperiode (1928–1973) den personlige katalysator i struktureringen. Men som nævnt under omtalen af Tidsskriftafdelingens flytning gjorde også fysiske forhold (placeringen af de fleste tidsskrifter i barakken) sit til at gøre tidsskrifterne til et bibliotek i biblioteket. Em. Sejr. gav mig den opgave at se på tidsskriftanskaffelser. Det gjorde jeg så fra min spisestuestol med Ellen Hvass og Ida Hammershaimb som kyndige læremestre.

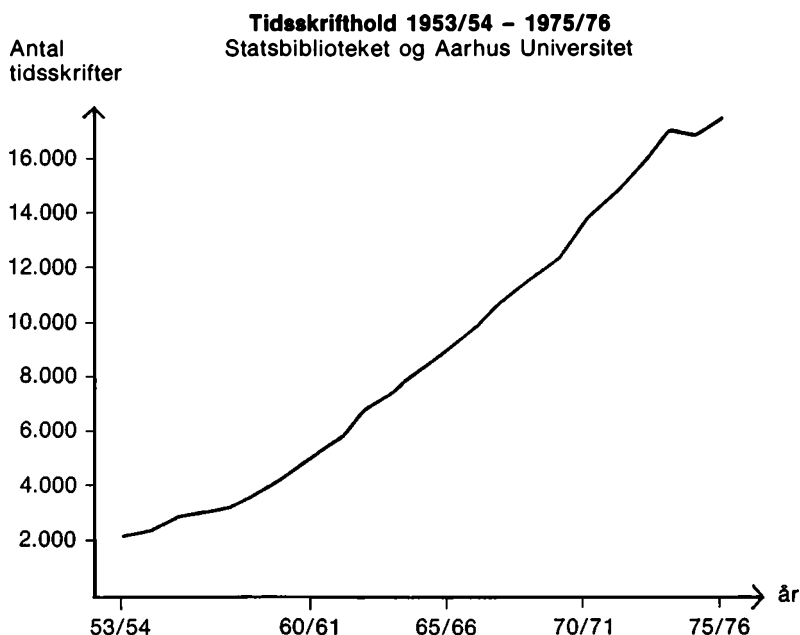
Indtil 1949 havde kun enkelte efterspurgte tidsskriftgrupper været katalogiseret og det efter de præcise instruktioner med det så be-

Efter boglaarnets sammenbygning med Aarhus Universitets hovedbygning er det fra visse steder i parken blevet til en større affære at komme til Ringgaden. Der er derfor etableret en fodgænger-tunnel under den længe, der forbinder boglaarnet med resten af hovedbygningen. Den er endnu ikke færdig. Tegningen viser denne passage set fra parksiden.

Asger Muchitsch i
Aarhus Stiftstidende
17. august 1961.

Den periodiske litteraturs stigende betydning fremgår af udviklingen i det samlede tidsskrifthold ved Statsbiblioteket og Aarhus Universitet.

rømte, men nu lidet estimerede første substantiv i nominativ som ordningsord. I 1949 begyndte Erling Stensgård at katalogisere tidsskrifterne efter regler, der lå meget tæt op ad de anglo-amerikanske, hvorved tidsskrifterne igen skilte sig ud fra bøgerne. Denne katalogisering af tidsskriftbestanden blev iværksat på grund af de nationale planer om udgivelse af en fælleskatalog over udenlandske tidsskrifter i danske forskningsbiblioteker. Da Statsbiblioteket ønskede at deltage i denne samkatalog, var det oplagt at lade den katalogisering, som var en nødvendig forudsætning herfor, også resultere i etablering af en fuldstændig alfabetisk og systematisk katalog på Statsbiblioteket og tillige samtidig at lade katalogiseringen omfatte de danske tidsskrifter, som ikke skulle medtages i fælleskatalogen. Tove Holm Rasmussen og især Ida Hammershaimb, der trak det store læs ved omkatalogiseringen, skrev derfor en ekstra seddel, som blev sendt til dr. phil. A. G. Drachmann, der skulle redigere fælleskatalogen. Derfor talte man i huset med ærbødighed i stemmen om »Dr. Drachmann-sedler«. Tidsskriftkatalogiseringen var tilendebragt i midten af 50'erne. Omkatalogiseringen af missionstidsskrifter og slesvigske tidsskrifter skete dog først senere. Statsbiblioteket havde fået sin tidsskriftkatalog. Fælleskatalogen hviler i Det kgl. Bibliotek. Da F. M. Bendtsen gik af i 1955, begyndte han at systematisere tidsskrifterne. Det betød atter et stort seddelarbejde, signering af bindene og omflytninger efter de nye alfabetiseringsregler. Ved denne flytning fik jeg et udmærket fysisk kendskab til tidsskrifterne. Når der var tid til det, blev jeg bistået af biblioteksbetjent Karl Ernst Christensen.

Statsbibliotekets tidsskriftkatalog, der holdes adskilt fra katalogen over bøger, rummer foruden bibliotekets egne danske og udenland-

ske tidsskrifter også tidsskriftholdet på universitetsinstitutter m.v. Siden 1959 har Statsbiblioteket orienteret om sine og institutternes nye tidsskrifter gennem den månedlige publikation »Tidsskrift-Nyt«, der fremstilles og kumuleres ved hjælp af edb-teknik.

Udviklingen inden for tidsskriftområdet på Statsbiblioteket kan bl.a. illustreres ved statistikken over løbende udenlandske abonnemeter. Der er tale om en markant stigning fra 2.192 løbende udenlandske abonnemeter i 1952 til 11.716 i 1976, mere end en femdobling på de 25 år, et vidnesbyrd om den informationsvægt man må tillægge tidsskrifterne. Jeg blev udnævnt til førstebibliotekar pr. 1. april 1960. Dermed var der officielt etableret den afdelingsstruktur, som vi har set tegne sig langt tidligere. Det er karakteristisk for Statsbibliotekets tidsskriftafdeling, at den gennemfører alle processerne for materialet fra forslag til systematisering og magasinerings. De danske tidsskrifter registreres naturligt i pligtafleveringskontrollen, men når en årgang er klar, overgår al videre behandling til Tidsskriftafdelingen.

Med den stadig stigende udgivelsestakt inden for den internationale tidsskriftpresse, det tiltagende antal løbende abonnemeter på Statsbiblioteket og den uddifferentiering af den faglige bedømmelse af tidsskrifterne forud for beslutning om tegning af abonnement, som blev muliggjort ved udbygningen af bibliotekets stab af fagreferenter, blev det nødvendigt med en formalisering af arbejdet med udvælgelsen af nye udenlandske tidsskrifter. Fra slutningen af 1950'erne føres der et såkaldt stamkort for hvert enkelt tidsskrift, som har været overvejet med henblik på anskaffelse. På dette stamkort kan såvel tekniske oplysninger som den faglige bedømmelse aflæses. Stamkortene giver et fortræffeligt overblik over, hvilke tidsskrifter, der har været overvejet og over, hvilke anskaffelsespolitiske synspunkter, som har været anlagt vedrørende periodica inden for den nyere periode i bibliotekets historie.

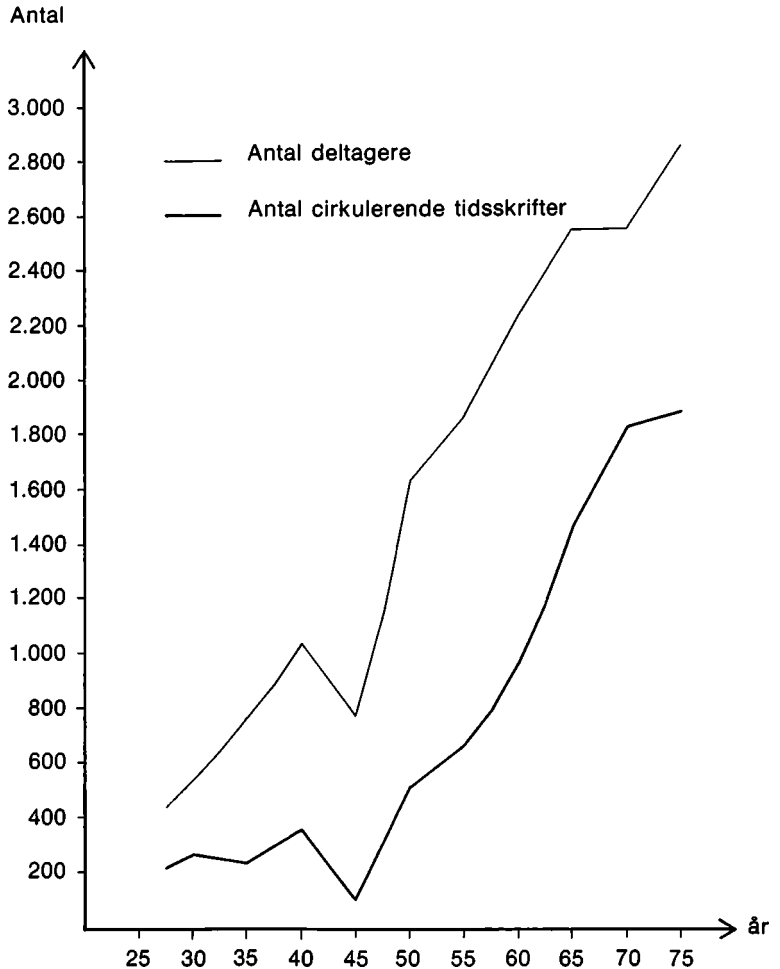
Anskaffelsesproceduren er den, at en eller flere fagreferenter bedømmer det tidsskrift, der er foreslået, som oftest på afdelingens initiativ, derefter overføres bemærkningerne fra udtalelsesformularen til stamkortet. Materialet vurderes så på de jævnlige møder mellem overbibliotekaren og førstebibliotekaren fra Tidsskriftafdelingen. I mødet deltager også den bibliotekar, der har forberedt materialet. Hvis der er uafklarede spørgsmål, drøftes sagen igen med fagreferenten, inden endelig stilling tages.

Fra 1. februar 1967 blev forskningsbibliotekar, mag. art. Eva Vikjær Andersen udnævnt til førstebibliotekar for Tidsskriftafdelingen, hvis lokaleforhold på grund af den stigende arbejdsmængde flere gange har måttet ændres, sidst ved i 1975 at inddrage gennemgangen til universitetets hovedbygning som arbejdslokaler.

Siden 1958 er der inden for alle fagområder foretaget store indkøb til supplerings af Statsbibliotekets tidsskriftbestand, således at samlingen har fået en afrundet universel karakter. Blandt indkøbene må især fremhæves de meget betydelige samlinger af offentlige publikationer

Tidsskriftlæsekredse 1927-75

De videnskabelige tidsskriftlæsekredses popularitet ses af den næsten uafbrudte vækst i antallet af såvel abonnenter som cirkulerende tidsskrifter.

fra USA, England og Canada. Disse erhvervelser – hvoraf alene United States Government Publications i mikrotryk omfatter henved 50 millioner sider – giver Statsbiblioteket en enestående stilling, idet et lignende fuldstændigt materiale ikke er tilgængeligt på noget andet europæisk bibliotek uden for England.

Den kraftige udvikling inden for tidsskriftområdet giver sig også udtryk inden for de tidligere omtalte videnskabelige tidsskriftlæsekredse, som Vilh. Grundtvig oprettede i 1920. I 1950 havde læsekredsene 1.647 deltagere og 511 cirkulerende tidsskrifter, dette tal var i 1977 steget til 2.930 deltagere og 2.581 cirkulerende tidsskrifter. Denne populære serviceform har den sidste snes år levet en farlig tilværelse. Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet skærpede reglerne for tryksagsforsendelser og umuliggjorde derved den hensigtsmæssige forsendelse, som læsekredsene havde indarbejdet. Efter mange forhandlinger og forsøg nåede man i 1968 frem til en forsendelsesform, som er

dyrere end den gamle, men ikke bedre. Læsekredsene giver biblioteket kontakt med en bred lånerskare. I 1971 foretog man en undersøgelse af de da 2.622 deltagere. Ca. halvdelen af deltagerne fandtes inden for sundhedssektoren (læger, tandlæger, dyrlæger, hospitaler, medicinalfabrikker osv.), men også lærere og studerende inden for alle undervisningsgrene samt præster, ingeniører og industri- og erhvervsvirksomheder var stærkt repræsenteret. Næsten en femtedel af deltagerne blev rubriceret under »andre«, så tidsskrifterne spredes ret vidt. Dubletter fra læsekredsene er gået til udveksling, ligesom Statsbiblioteket har været i stand til at forsyne fx nye danske universitetsbiblioteker med tonsvis af tidsskrifter. Læsekredsene er således et godt eksempel på »genbrug«, endda i flere led. I statistikken tælles kun den første udsendelse af et hæfte til cirkulation, ikke hæftets vandring mellem kredsens deltagere. Faktisk er cirkulationen et væsentligt led i udlånet. Tidsskriftafdelingen har regnet på de tal, der ud fra de hjemkomne bind fortæller om udlånsaktiviteten i april–september 1976. I samme periode er der foretaget 9.819 udsendelser i læsekredsene. Det er beregnet, at hvert tidsskrift i gennemsnit er sendt til 5,03 personer. Det giver i denne periode 49.390 tidsskriftlån til læsekredsdeltagere. Ud fra læsekredstankegangen bliver tallene for vort totale udlån så: 73.344 lån af bøger gennem Publikumsafdelingen, eller 48,02 %, 30.002 lån af tidsskrifter gennem Publikumsafdelingen eller 19,64 %, 49.390 lån af tidsskrifter gennem læsekredsene eller 32,34 %. Det vil sige, at tidsskriftudlånene udgør i alt 51,98 % af periodens samlede udlån på 152.736 bind. Perspektivet er i hvert fald interessant.

Læsekredsenes popularitet viste sig også ved en undersøgelse, som afdelingen foretog i 1976. På et spørgeskema skulle deltagerne svare på nogle spørgsmål, der kunne belyse, hvilke konsekvenser en evt. nedlæggelse af læsekredsene af besparelsesgrunde ville få. Besvarelsesprocenten var over 90. Tallene viste, at en nedlæggelse ville kunne få betydelige lånekonsekvenser på de forskellige biblioteker og ikke mindst på Statsbiblioteket. Adskillige har knyttet kommentarer til deres besvarelse. Mere end 99 % går ind for læsekredsens opretholdelse. Det er ikke alene deltagere, som bor langt fra (forsknings)biblioteker, men i lige så høj grad de mange københavnere, som benytter læsekredsene, der bakker ordningen op. To skriver »Gud bevare læsekredse«. Det er således en omfattende og værdsat funktion, læsekredssektionen varetager. Og når denne service i så høj grad er med til at tegne bibliotekets profil, kan man roligt sige, at det ikke blot skyldes sektionens flid og dygtighed, men også en meget rationel arbejdsgang, som medarbejderne selv har planlagt.

Publikumsafdelingen

De årlige opgørelser over hjemlån fra Statsbiblioteket viser, at den gamle, stærkt udadvendte udlånstradition fortsætter. Bibliotekets bøger vandrer vidt omkring, og det årlige hjemlånstal nærmer sig de 300.000, et tal, der kan få selv blaserede folk fra Boston Spa til at åbne

*Departementschef Ole Perch Nielsen,
Kulturministeriet, på besøg i
Statsbibliotekets udlånsekspedition
15. september 1975. Til højre ses
»kommandocentralen« for rørpost og
samtaleanlæg til magasinerne.
Foto: E. Borup Hansen.*

øjnene en millimeter. Nybygningen betød i alle måder en forbedring for både publikum og medarbejderne i publikumstjenesten.

Som Ib Magnussen havde skitseret det i arbejdsbeskrivelsen for stillingen som førstebibliotekar ved publikumstjenesten, blev indenbys og udenbys udlån forenet ved indflytningen i det nye hus. Denne rationelle struktur havde dog også sine negative sider. Det kan hævdes, at hvor man før havde to enheder af en passende størrelse, fik man nu en samlet enhed, som kunne have besvær med at fungere. Samtidig medførte de store afstande, at det var nødvendigt at indføre et slags samlebandsprincip i ekspeditionen. Hvor man tidligere havde haft en ekspederende person som det centrale, blev det nu funktionen, der var overordnet. Nogle personer arbejder med opslag, andre henter udelukkende bøger fra magasinerne, og atter andre verificerer osv. Systemet er mildnet noget nu, hvor de heldagsbeskæftigede har fået turnusordning, der giver en vis afveksling i arbejdet. Men den personlige tilfredsstillelse, som man kunne have i det gamle hus, når man tog alle bestillingerne fra en enkelt låner eller et bibliotek og gjorde dem færdige – den findes ikke mere.

Teknisk er der også sket den ændring, at det gamle »pladspap«, nærmest et stykke konditorpap, hvorpå man noterede bogens navn og satte pappet som pladsmarkering af udlånet, blev afløst af en fløj af bestillingsblanketten placeret i et »skib« af plastic med gennemsigtig forside. Den 3-fløjede bestillingsseddel er blevet udvidet med to fløje til hjemkaldelser. Desuden er indført navnekort (prægeplade) til lånerne. Udlånsnoteringerne blev i 1965 skåret ned til et kartotek på lånernavne. I 1958 blev kaution for lån til de studerende ved de århusianske læreanstalter afskaffet. Fra 1. oktober 1966 gennemførtes de nye lånervenlige åbningstider, som for læsesalens vedkommende måtte indskrænkes fra maj 1974 bl.a. på grund af de formindskede bevillinger. I

1975 blev kautionskravet for andre lånere afskaffet. En væsentlig forbedring af transportmulighederne ved ekspedition i tårnmagasinerne blev opnået, da man 1. september 1970 kunne tage en nyinstalleret tredje elevator (en hurtiggående Ward-Leonard med avanceret automatik) i brug mellem 4. og 17. etage.

1. april 1965 skiftede førstebibliotekar Otto Larsen fra publikums-tjenesten til Bibliografi- og publikationsafdelingen. Han blev efterfulgt som afdelingsleder af forskningsbibliotekar Morten Laursen Vig, der to år senere blev ansat ved Odense Universitetsbibliotek. Publikumsafdelingens tredje chef blev fra 1. april 1967 forskningsbibliotekar, mag. art. Anna Marie Terp, der således kom til at tage tønnen med stigningen i det sidste tiårs udlån.

Det udenbys udlån har været bemærkelsesværdigt stabilt i hele perioden. At de store folkebiblioteker i de senere år har købt meget udenlandsk litteratur, har ikke haft større indflydelse, men tilsyneladende blot affødt bestillinger på andre, mere avancerede titler. Der er stadig mange bestillinger på dansk litteratur, ofte småtryk, virksomhedsberetninger og lignende, som findes i Statsbiblioteket takket være pligtafleveringen. Opbygningen af bibliografiske samlinger i centralbibliotekerne har betydet meget for Statsbiblioteket, der nu modtager de fleste bestillinger påført pålidelig kilde. »Låners opgivelse«, der tidligere var meget almindelig som kilde, eksisterer stadig, men er nu mere sjælden.

I forbindelse med Interurbanudvalgets betænkning udarbejdede Publikumsafdelingen i januar 1968 en statistik over det udenbys udlån. I januar 1976 førtes en lignende statistik. Selv om de seneste års udlånsstigning ligger på det indenbys område, kunne der gøres interessante iagttagelser med hensyn til fordelingen på enkelte folkebiblioteker og forskningsbiblioteker. De to opgørelser viser, at lånene til forskningsbiblioteker fra januar 1968 til januar 1976 blev mere end tredoblet fra 509 bind til 1.658 bind. Dette forhold skyldes ikke mindst de nye universitetsbiblioteker og øget efterspørgsel fra udlandet. Til Centralbibliotekerne samt København og Frederiksberg blev i januar 1968 udlånt 2.950 bind, i januar 1976 3.109 bind. Men også centralbibliotekstallene afspejler oprettelsen af universiteter i Aalborg og Roskilde, idet lånene til disse byers lokale biblioteker har været stærkt stigende, ligesom det i 1968 var tilfældet med Odense. Lån til andre folkebiblioteker var steget fra 4.458 i 1968 til 4.620 i januar 1976. Antallet af individuelle lånere steg fra 37 til 154. Totaltallet steg fra 7.954 i januar 1968 til 9.541 i januar 1976. Blanketten, den såkaldte Bibl.Stand. 58 har fungeret efter hensigten, men har dog været efterfulgt af ønsker om forskellige ændringer. Telexbestillinger er indgået i den daglige rutine.

Ifølge Statsbibliotekets reglement fra 1938 er en række litteraturkategorier unddraget almindeligt udlån. Derfor har den universitetsstuderende, som havde et særligt studiemæssigt behov for skønlitteratur på dansk, hidtil skullet medbringe en erklæring fra sit fags professor.

Bogmærke. Bagsiden gengivet til højre. Tidligst 1913, jf. tidene for aftenudlån. Denne lidt barske lånerinstruktion er i dag afløst af en orienteringsfolder (se side 124).

LÆG MÆRKE TIL DETTE:

Paa Læsesalen kræves Ro og Stillehed. Enhver, som volder Forstyrrelse, kan bortvises.

Bøger og Blade skal behandles varsomt. Sæt ikke 'sorte Fingre' i Bøgerne! (Der er Vaskeskummer i Salen). Lav ingen 'Æselsører', Blyantsmærker eller lign.

Gør ikke Uorden i Boghylderne! Ved De ikke nøje, hvor en Bog skal staa, maa De ikke stille den op.

Tag Plads — staa ikke ved Reolene, saaledes at andre hindres i Adgang til Bøgerne.

Henvend Dem til Læsesalens Bibliotekar, hvis De vil vejledes. Læs Reglementet! Forlang den trykte Vejledning.

Af den Reol, hvori De selv kan opbevare Bøger, er det Dem strengt forbudt at udtage nogen Bog med en anden Læses Bogmærke i. Selv om De mener, at De har reserveret Bogen, har De ingen Ret til den, hvis Deres med Navn forsynede Bogmærke ikke ligger i den. (Reserverede Bøger stilles nemlig paa Plads eller udleveres til andre Laanere, dersom vedkommende i 3 Dage i Træk ikke bruger Bøgerne.)

At medtage Bøger eller Blade fra Læsesalen vil medføre rets- lig Tiltale. — Ønsker De at laane en Bog med hjem, maa De henvende Dem i Udlaans- værelset (t. v. i Forhallen) Kl. 1-3 eller Mandag og Tors- dag Aften Kl. 6-8. Skønlitte- ratur paa Dansk udlaanes ikke.

Men efterhånden som antallet af lærere og studerende ved Aarhus Uni- versitet mangedobledes, blev det mere og mere vanskeligt at admini- strere denne ordning. Statsbiblioteket har derfor fået Kulturministeri- ets godkendelse af, at bestemmelsen om »professorerklæring« med virkning fra 1. september 1971 »af praktiske grunde ændres således, at den omhandlede litteratur fra den nævnte dato kan udlånes til univer- sitetsstuderende på grundlag af forevist gyldigt årskort, der dokumen- terer et for de pågældende lån relevant studium«. Selv om der natur- ligvis stadig vil være store dele af den ældre litteratur, der fx på grund af sjældenheds- og kostbarhedskriterier må unddrages hjemlån, må nyordningen siges at være en væsentlig forbedring af bibliotekets ser- vice over for først og fremmest dansk- og litteraturstuderende.

Stigningen i det indenbys udlån er sket i takt med det stærkt øgede an- tal af lærere og studerende ved Aarhus Universitet og de øvrige lære- anstalter i området. Hvis Statsbibliotekets bevillinger havde fulgt med læreanstaltens vækst, ville udlånet være steget tilsvarende. Nu har man klaret sig på anden vis, bl.a. ved semesterlån enten på et institut eller på Statsbibliotekets læsesal. Mange studenter betyder store hold, der arbejder med samme emne og i vid udstrækning benytter de sam- me værker. Det har medført lange reservationskøer, som har været til skade for lånerne og unødigt kostbare for Statsbiblioteket. Det har ikke været muligt at foretage de ønskelige dubleringer.

Der er indledningsvis fortalt om publikumstjenestens problemer ved at kombinere indenbys og udenbys udlån. En egentlig konflikt mel- lem de to udlånsfunktioner opstod først, da det indenbys udlån i be- gyndelsen af 1970erne blev større end det udenbys. Det har i alle åre- ne været en balanceakt at tilgodese begge udlån ligeligt, men det har været et erklæret mål, at de indenbys lånerne skulle kunne få direkte eks- pedition, mens de ventede, og at de udenbys bestillinger, der indgik om morgenen, skulle ekspederes samme dag. Det er stort set lykkedes, selv om der har været perioder, hvor mængden af bestillinger fra beg- ge sektorer har forhindret en realisering af det ideale. Det er hårdt, både psykisk og fysisk at fungere i en travl publikumsafdeling. I tilfælde af sygdom og andet fravær rammes Udlånet i særlig grad, fordi lånerne tripper derude, og fordi den indgående post er uanfægtet af afdelin- gens sundhedstilstand.

Tidsskriftlæsekredsene og det store udenbys udlån (med 2.251 bind til udlandet i 1975/76) medfører en livlig aktivitet i postforsendelsen. Læsekredsene betyder udsendelse af ca. 25.000 hæfter årligt, men også selv om hverken disse forsendelser eller bibliotekets almindelige breve (hjemkaldelser, korrespondance etc.) indregnes, kan poststatistikken opvise betydelige tal. Således blev der i 1975/76 ekspederet 29.082 pak- keforsendelser, hovedsagelig bøger og tidsskrifter fra Udlånet og Fjernlånet. I 1956/57 var Statsbibliotekets portoudgifter på 29.273 kr., i 1975/76 var de på 358.303 kr.

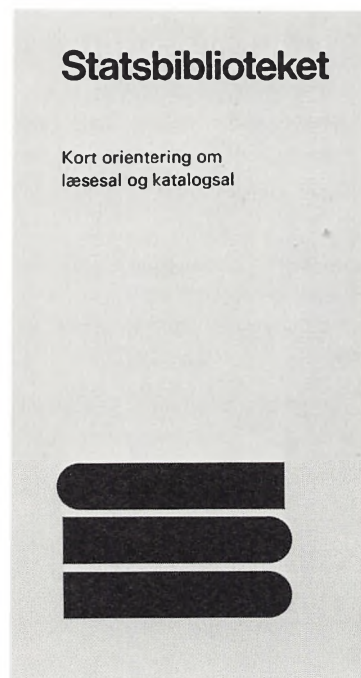
Fjernlån. Statsbiblioteket har et relativt stort indlån fra andre biblioteker. I 1975/76 14.593 bind, heraf 3.514 fra udlandet. Ud over manglende bevillinger til savnet materiale kan man ikke give anden forklaring på det store indlån end et højt serviceniveau. Vi har aldrig talt haves-ikke-sedler, for de bliver, i den udstrækning det ønskes, konverteret til indlån. Fjernlånet har i de senere år været stabilt, mens virksomheden i det, der i afdelingsjargonen kaldes »institutlån«, altså lån fra institutter ved Aarhus Universitet m.v., en overgang steg så voldsomt, at en begrænsning blev nødvendig. I april 1973 indgik man en forsøgsaftale med Bibliotekernes Oplysningskontor om at sende folkebibliotekernes bestillinger på værker, der stod på universitetsinstitutter m.v. til Oplysningskontoret med henblik på eventuelle andre lokaliseringmuligheder. I maj 1974 kunne man konstatere, at forsøgsperioden var forløbet tilfredsstillende, idet Oplysningskontoret for ca. 80 % af de omkring 2.500 bestillingers vedkommende havde kunnet finde andre lokaliseringer.

Kopier af bestillinger, der passerer Fjernlånet, sendes via Accessionsafdelingen til fagreferenterne, så de kan overveje eventuel anskaffelse.

Katalogsalen. Katalogsalen er for publikum en af de mest mærkbare landvindinger ved den nye bygning. Da alle bibliografierne blev fundet frem fra magasinerne, og de periodiske stadig voksede, viste det sig snart, at »Nordens største katalogsal« ikke var stor nok. Der er gennem årene ændret på reolarrangementet, så det kunne bære mere, og en del materiale er sat udenfor på de interne gange. I forbindelse med ny systematisk opstilling blev der foretaget en revision, så kun de væsentligste bibliografier og bibliotekskataloger nu står i selve salen. Princippet har været, at man også inden for de områder, hvor biblioteket ikke køber så tæt ind, i hvert fald har købt bibliografier for at give lånerne lejlighed til at finde relevant materiale, der kunne skaffes fra andre biblioteker. Lånerne udnyttede denne mulighed. Fjernlånet steg betydeligt, da bibliografierne kom frem fra magasinerne. Det har også været en fordel ved undervisning af studerende og andre lånere i litteratursøgning, at værktøjet har været direkte tilgængeligt. Ligesom det naturligtvis er en fordel for staben i Udlånet at have verifikationsinstrumenterne lige ved hånden.

Læsesalen. Mens katalogsalens håndbibliotek i 1976 er på ca. 14.000 bind, er læsesalens på ca. 41.000 bind, og der er fremlagt ca. 1.200 tidsskrifter. Den stigning, der kendetegner udlånet, genfindes i tallene for ekspedition fra magasinerne til læsesal. 1961/62, den sidste hele funktionsperiode for læsesalen i den gamle bygning, blev der fremtaget 7.049 bind til brug på læsesalen. Dette tal steg stærkt i den nye læsesal og nåede i 1975/76 op på 34.382 bind, heraf ca. 10.000 aviser eller avis-mikrofilm. Samlingen er blevet omsystematiseret, og ved inddragningen af studenterlæsesalen, der indtil sommeren 1971 blev benyttet af

*Orienteringsfolder
med bl.a. planer over opstilling af
håndbiblioteket på læsesal og katalogsal.
1. oplag februar 1975.*

pensumlæsende studenter med egne bøger, fremtræder det samlede læsesalsområde nu med en humanistisk, en samfundsfaglig og en medicinsk-naturvidenskabelig-teknisk sektion. Samtidig er abstractværkerne flyttet fra katalogsalen til gruppen under de enkelte fag på læsesalen. Det skaffede både plads på katalogsalen og lettede overblikket for den enkelte benytter på læsesalen. Det tidligere samtalerum ved læsesalen er nu indrettet med henblik på gruppearbejde i tilknytning til præsenssamlingerne. Bibliotekets nyindkøb af bøger og tidsskrifter opstilles 8 dage på læsesalen til orientering for brugere.

Størsteparten af læsesalsbenytterne har tilknytning til universitetet eller andre læresteder. De specielle mennesketyper, man kunne møde på det gamle biblioteks læsesal, følte sig ikke hjemme på Bjergvej.

Hvis de ændrede studieformer inden for humaniora og samfundsfag viser sig vedvarende, vil store læsesale næppe være sagen i fremtiden. Det bliver nødvendigt med mange separatrums både for enkeltbenyttede og for grupper.

Kontaktmøder med folkebibliotekerne. I 1968 kunne Statsbiblioteket tage noget nyt op i forbindelse med samarbejdet med folkebibliotekerne. Den 28. september indkaldtes til kontaktmøde. Der var 35 deltagere, heraf 29 fra centralbibliotekerne og seks fra organer med tilknytning til lånesamarbejdet, nemlig Bibliotekernes Oplysningskontor, Bibliotekstilsynet, Danmarks Biblioteksskole, Folkebibliotekernes Depotbibliotek, De Storkøbenhavnske Folkebibliotekers Samarbejdsudvalg og Udvalget vedrørende det interurbane lånesamkvem. Biblioteksinspektør Ole Koch talte om den interurbane lånevirkosomhed, og førstebibliotekar Anna Marie Terp gennemgik de praktiske problemer ved overcentraludlånene. Der var stor interesse for orienteringen om det bibliografiske materiale på katalogsalen ved forskningsbibliotekar, cand. mag. Bente Ahlers Møller.

Det andet kontaktmøde med folkebibliotekerne holdtes 19. april 1969. Til det første møde var indbudt de kolleger fra centralbibliotekerne, som arbejder med interurbane lån, til dette møde var de øvrige heltidsbiblioteker inviteret. Overbibliotekar Jørgen Bro Glistrup og førstebibliotekar Anna Marie Terp indledte en drøftelse af samarbejdsproblemer ved interurban lånevirkosomhed.

Disse kontaktmøder interesserede og gav udbytte. Hvorfor holdt de så op, skønt mange bad om, at de blev gentaget? Der var jo ingen, der fik mindre travlt med årene, men hertil kom hele den fornyede debat om bibliotekernes indbyrdes lån baseret på Interurbanudvalgets betænkning af 1970. Her skrev man om »den kritik, som nu rejser sig imod lånesamarbejdets overleverede former og mangel på effektivitet«. Med Helge Stenkildes ord ville man have ikke velvilje og hjælpssomhed, men klare og ufravigelige regler for den interurbane lånevirkosomhed. Betænkningen indeholdt tillige denne sætning: »Samtidig rykker også det tidspunkt nærmere, hvor folkebibliotekerne ikke længere behøver en særlig overcentral i et forskningsbibliotek«. Som ti-

den gik, fik man dog indtryk af, at dette mere var et teknokratisk trompetstød stemt i 60ernes glade tone end egentlig livsvisdom fra bibliotekernes dagligdag. Hilst med sådanne trompetstød ville Statsbiblioteket da ikke mase sig på, men roligt gøre sin indsats og deltage i diskussion på sagligt plan.

»Overcentrallitteratur«

»Overcentral« er nok et psykologisk uheldigt valgt ord, som da heller ikke kendes af Ordbog over det danske sprog. Oprindeligt talte man om, at Statsbiblioteket med tiden kunne blive »et Slags Central-Bibliotek« for andre byers offentlige biblioteker. Udtrykket overcentral for folkebibliotekerne findes i »Betænkning vedrørende statens biblioteksvæsen« (1927). Man kunne lige så godt have kaldt det undercentral, for der laves da af og til mirakler, selv om det tager længere tid end at gøre det umulige. Jørgen Jørgensen sagde det meget snedigt i reglementet af 1938: »Statsbiblioteket har til opgave [dels at være universitetsbibliotek], dels at tjene almen oplysning og videregående orientering ud over den, som de statsunderstøttede biblioteker i henhold til de for disse til enhver tid gældende bestemmelser er i stand til at varetage«. Men udtrykket er jo underordnet, det er den reelle funktion, som er afgørende. Det er flere steder i denne publikation slået fast, at overcentralvirksomheden er en udlånsfunktion, som Statsbiblioteket er velegnet til, fordi det er universalbibliotek, universitetsbibliotek og modtager al dansk litteratur ved pligtaflevering. Men det er ligesom, man i Interurbanudvalgets betænkning, når man taler om folkebibliotekernes oprustning, undervurderer opgavens omfang, bl.a. fordi man ikke har gjort sig klart, hvad der ligger i begrebet »overcentrallitteratur«, lige så lidt som man i øvrigt har beskæftiget sig med problemer i forbindelse med lånematerialets forskelligartede fysiske form (bøger, tidsskrifter, aviser, fotokopier, mikrofilm, grammofonplader osv.).¹¹

Udtrykket »overcentrallitteratur« bruges på flere måder: Dels – og rigtigst – om al den litteratur, der af folkebibliotekerne bestilles på Statsbiblioteket, dels om særlige, ikke skarpt afgrænsede grupper inden for denne litteratur.

Det er vigtigt at gøre sig forskellen klart: I det første tilfælde medregnes også litteratur til videnskabeligt arbejdende lånere ud over landet (fx hospitalslæger, gymnasielærere, museumsfolk, præster og mange andre), som bør kunne bestille materialet gennem et folkebibliotek, hvis de ønsker det, samt avanceret, ofte egentlig videnskabelig litteratur til seriøst arbejdende specialister uden akademisk uddannelse. Denne litteratur, som udgør en stor del af Statsbibliotekets udlån til folkebibliotekerne, lader sig ikke adskille fra den litteratur, som udlånes til universitetsstudieformål. I det andet tilfælde tænkes på speciallitteratur til amatører uden større teoretisk og faglig baggrund, specialiseret rekreativ læsning (»en roman på nygræsk«) og såkaldt hobbylitteratur (som i sig selv er et meget sammensat begreb).

Inden for den førstnævnte kategori vil det være begrænset, hvor stor en del af efterspørgslen centralbibliotekerne – selv i stærkt udbygget stand – vil kunne dække. Med hensyn til den anden kategori kan Statsbiblioteket kun tilskynde til den størst mulige udbygning af folkebibliotekerne.

Ovenstående bemærkninger gælder især den udenlandske litteratur. Når det drejer sig om den danske (og til en vis grad også den øvrige nordiske), er det en realistisk mulighed, at folkebibliotekerne i al fald med hensyn til den nyeste »regulære« bogmasse kan blive selvforsynende. Nu er også dette problem lagt i Bibliotekskommissionens store gryde. Statsbiblioteket er som altid på lånernes parti.

Edb-baserede dokumentationstjenester. Det vil være rimeligt her under behandlingen af publikumstjenesten at bringe nogle ord om Statsbibliotekets forsøg med anvendelse af edb-baserede dokumentationstjenester.

Information om al menneskelig viden spredes gennem et udviklet kommunikationssystem, i hvilket forskningsbibliotekerne indtager en central plads som en instans, der samler, bevarer, klassificerer og formidler information. Den stærke vækst i informationsmængden, den såkaldte informationsekspllosion, bevirker, at fx den publicerede litteratur inden for naturvidenskab fordobles hvert sjette til hvert tolvte år afhængig af emneområde. Dette betyder stadig øgede krav til forsk-

*Medicinsk litteratursøgning på
Statsbiblioteket. Ved terminalen ses læge
Flemming Rosleff, Institut for human
genetik, og stående Poul Møller.
Foto: Lasse Andersen 1976.*

ningsbibliotekerne, dels skal de håndtere de stigende mængder, dels skal de imødekomme forskernes krav om hurtig adgang til den publicerede litteratur. For at kunne opfylde disse krav må forskningsbibliotekerne nødvendigvis udnytte den udvikling, der er sket på kopierings-, databehandlings- og telekommunikationsområderne og opbygge nye arbejdsmetoder, rutiner og organisationsformer. Databehandlingsteknikken vil, efterhånden som udviklingen af systemerne skrider frem, betyde bedre muligheder både for at udnytte bibliotekets egne materialer og for at trække på den information, der findes oplagret i de store nationale og internationale databaser.

Opgaverne i forbindelse med formidlingen, dvs. information om og dokumentation af tidligere eller løbende produceret viden, betegnes normalt som informations- og dokumentationstjenester, forkortet IoD-tjenester. Selv om man ved disse tjenester ofte gør brug af edb-baserede datalagre og teletransmission, må de principielt betragtes som hjælpemidler på lige fod med de traditionelle hjælpemidler som fx kartoteker, bibliografier og indekxsværker og må brugsmæssigt integreres med disse. Den eneste måde, dette kan sikres på, er, at de edb-baserede tjenester benyttes direkte af de enkelte forskningsbiblioteker, fremfor at brugen centraliseres på enkelte nationale centre.

Med sin placering som hovedbibliotek for Aarhus Universitet og en række højere læreanstalter i Århusområdet er Statsbiblioteket centrum for biblioteks-, dokumentations- og informationsfunktionerne for alle forsknings- og undervisningsopgaver ved disse læreanstalter. Det har derfor været naturligt for Statsbiblioteket, der i forvejen yder dokumentationstjenester i forbindelse med behandling af emnebestillinger, lånvejledning m.v., at inddrage edb-baserede informationstjenester i dette arbejde.

Statsbiblioteket startede de indledende forsøg i efteråret 1975 med intern træning, og fra foråret 1976 blev bibliotekets brugere inddraget i forsøget. I første omgang valgte biblioteket at forsøge med det medicinske litteratursøgningssystem MEDLINE/MEDLARS (Medical Literature Analysis and Retrieval System), der er tilgængeligt via Medical Information Center i Stockholm. Når man valgte det medicinske fagområde, skyldes det, at biblioteket er velforsynet med og har et stort udlån af medicinsk litteratur, ikke mindst tidsskrifter, samt at den medicinske forskning i Århus har et stort litteraturforbrug.

Takket være støtte fra Det nordiske koordineringsorgan for videnskabelig og teknisk information og dokumentation (NORDDOK) og fra Statens Lægevidenskabelige Forskningsråd kunne Statsbiblioteket fra maj 1976 tilbyde områdets forskere gratis søgninger på MEDLINE-databasen. Den indeholder for tiden ca. 300.000 referencer fra ca. 1.100 tidsskrifter, men er ved at blive udvidet til at omfatte ca. 2 millioner referencer fra ca. 2.300 tidsskrifter.

Søgningerne foregår on-line via en edb-terminal på Statsbiblioteket og kan som øjeblikkeligt resultat give en terminaludskrift med litteraturreferencer inden for det emneområde, der har brugerens interesse.

Det kønneste sted

Det siges, at det kønneste sted at opholde sig i Aarhus er inde i Statsbibliotekets bogtaarn, fordi det er det eneste sted, hvorfra man ikke kan se taarnet. Sandt nok er det, at taarnet er vældigt og synligt fra mange sider og lange afstande, men selv de største finder en overmand, og her har tegneren ladet perspektivet besejre taarnet. Som kikket er her ned mod det nye universitetsbyggeri nord for Ringgaden og taarnet paa fløjen af universitetets hovedkompleks, rager baade træer og lysmast et godt stykke op over taget paa lærdommens søjle.

Asger Muchitsch i
Aarhus Stiftstidende
10. december 1963.

På denne måde kan der opnås en væsentlig tidsbesparelse og større effektivitet sammenlignet med traditionelle manuelle søgninger.

Interessen blandt områdets forskere for MEDLINE-systemet har vist sig at være stor, således at man allerede inden for de første 6 måneders forsøgsførsler nåede op på ca. 250 søgninger. Dette og de mange positive reaktioner fra brugerne af denne første edb-baserede IoD-tjeneste på Statsbiblioteket medførte, at man besluttede at inddrage edb-baserede IoD-tjenester i andre fagområder. I første omgang er der planlagt forsøgsførsler via databaser, der især dækker naturvidenskab og teknik, men også IoD-tjenester inden for samfundsvidenskaberne søges inddraget.

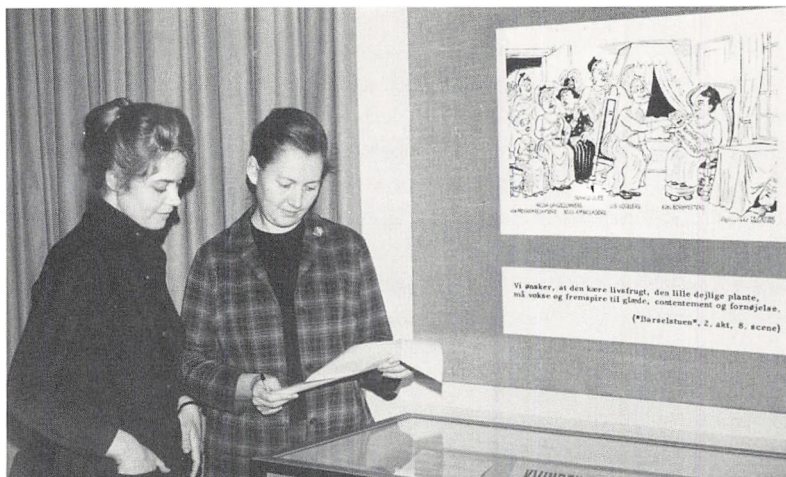
Hvem skal nu betale? Udnyttelsen af de edb-baserede IoD-tjenester må stadig betragtes som en relativt ny aktivitet, hvortil der fortsat knytter sig en lang række uafklarede problemer.

På nationalt plan er Statens udvalg for videnskabelig og teknisk information og dokumentation (DANDOK) planlæggere og rådgivere inden for området, og det bliver derfor dette organ, der skal støtte forskningsbibliotekerne ved indføringen af IoD-tjenesterne. Et af de spørgsmål, der især er af betydning for forskningsbibliotekerne, er det betalingsprincip, der eventuelt skal anvendes over for brugerne. De løbende omkostninger ved brug af edb-baserede IoD-tjenester består dels af timeafgifter for brugen af de forskellige databaser, dels af teletransmissionsomkostninger.

Gratisprincippet er traditionelt fastslået i biblioteksvæsenet. Da der ikke er nogen principiel forskel mellem edb-baserede og traditionelle informationssøgninger, er der egentlig ikke ved anvendelsen af de edb-baserede IoD-tjenester noget, der begrundet et brud med gratisprincippet. Der er dog næppe tvivl om, at man må forvente en udvikling, hvor det bliver pålagt brugerne at betale i hvert fald en vis del af de omkostninger, der er forbundet med en IoD-tjeneste. Efterhånden som nogle datatjenester overhovedet ikke findes i trykt form, vil det betyde en alvorlig informationsindsnævring, hvis man kun mod betaling kan få adgang til den således lagrede viden.

Statsbiblioteket har peget på de uheldige konsekvenser, som dette kan få for forskere og studerende, der ikke har mulighed for at skaffe økonomisk støtte til deres litteratursøgningsarbejde, og en hel afgørende forudsætning for Statsbibliotekets videre udbygning af IoD-tjenesterne er, at der findes en rimelig løsning på dette problem.

Kvindehistorisk Samling. Fra 1964 har Statsbiblioteket givet husly for en samling arkivalier og udklip, som fik betegnelsen Kvindehistorisk Samling; den skal belyse kvindesagens historie og kvindernes stilling i samfundet. I samlingen indgår et værdifuldt udklipsmateriale, opbygget af Emma Grandsgaard-Christensen, København. Dette materiale indeholder ca. 70.000 udklip ordnet efter emner. Desuden rummer Kvindehistorisk Samling hovedparten af Dansk Kvindesamfunds arkiv fra

De to, der på Statsbiblioteket har forestået Kvindehistorisk Samling, Anna Marie Terp (til højre) og Britta Skovgaard. Udstillingen »Kvinde og samfund«, 1971.

Foto: Lasse Andersen.

foreningens start i 1871. Samlingen har som en hjælp for lånerne udarbejdet en registratur på 150 A4-sider. Mange henvender sig om oplysninger fra Kvindehistorisk Samling, der gennem årene er blevet varetaget af førstebibliotekar Anna Marie Terp og forskningsbibliotekar, cand. mag. Britta Skovgaard. Statsbiblioteket søger i sin anskaffelsespolitik at erhverve bøger og tidsskrifter som supplement til det arkivalske materiale. Kvindehistorisk Samling er en kær og nyttig gæst under bibliotekets tag. Vi håber, at de bevilligende myndigheder snart vil vise samlingen så megen velvilje, at den ikke udelukkende skal leve på frivillighed og offervilje.

Folkebibliotekernes udenlandske Vandrebogsamling (FuV). Denne samling med det mobilpoetiske navn blev i 1966 overtaget af Statsbiblioteket, hvortil den allerede fysisk var blevet flyttet fra Silkeborg i 1963. Fra starten skete der en vis omstrukturering af deltagerklientellet, idet en lang række mindre biblioteker meldte sig som deltagere i ordningen, der nu var gratis. Samlingen blev revideret og en del indlemmet i Statsbiblioteket. I 1968 blev der udgivet en senere suppleret katalog »Ti tusind titler«. Sæt af samlingens skønlitteratur på mange sprog udstationeres på bibliotekerne, men der ekspederes også enkeltlån. For at kunne klare efterspørgslen har man i de senere år måttet indføre en vis rationering. Samlingen ledes nu af forskningsbibliotekar Judith Lund Clausen.

Avis-Kronik-Samlingen. Ligesom Kvindehistorisk Samling og Folkebibliotekernes udenlandske Vandrebogsamling hører Avis-Kronik-Samlingen under Publikumsafdelingen. Det var en af de »landflygtige« sektioner, der vendte hjem, da Statsbiblioteket flyttede ind i nybygningen. Tidligere havde Avis-Kronik-Samlingen til huse i kælderen under Århus kommunes hovedbibliotek i Mølleparken. De mange udklip fra Bibliotekscentralen forvaltes af Poul Hovald Jensen og sendes ud over

det ganske land. Litteratur-, film- og teateranmeldelser er foretrukne emner, men også i udklip om udenrigspolitik, skole- og undervisningsspørgsmål er der et betydeligt udlån. Avis-Kronik-Samlingen er et af de områder, som man kunne ønske forbedret ved anvendelse af mikroteknik, således at man undgik at udlåne originalerne.

Også *Studiekredscentralen* flyttede fra Mølleparkens kælder med op i nybygningen. Studiekredscentralen blev oprettet i 1938 som led i det folkelige oplysningsarbejde. Den blev administreret af Statsbiblioteket, men studiekredsarbejdet ændrede sig, og 1. april 1970 blev de brugelige dele af centralens samling overdraget til Folkebibliotekernes Depotbibliotek.¹⁰

Bibliografi- og Publikationsafdelingen

Statsbibliotekets syvende afdeling blev oprettet pr. 1. april 1965 under navnet Afdelingen for bibliografi og publikationsvirksomhed, senere kaldet Bibliografi- og publikationsafdelingen. Statsbiblioteket har en fin tradition for løbende udgivelse af publikationer og bibliografier, der skal lette benytternes adgang til bibliotekets samlinger. Afdelingens opgave er siden 1972 at koordinere denne virksomhed med alle

I 1974 vedtog Statsbiblioteket et designprogram for tryksager m.v. Det er udarbejdet af en gruppe studerende ved Den grafiske Højskole og baseret på skriften Helvetica. Her ses bomærke og logo.

Statsbiblioteket

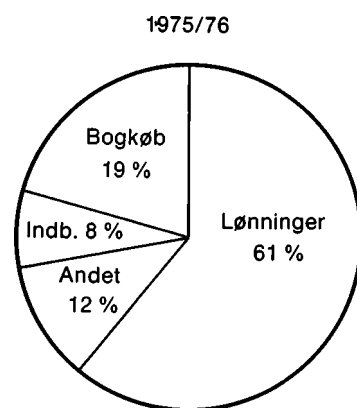
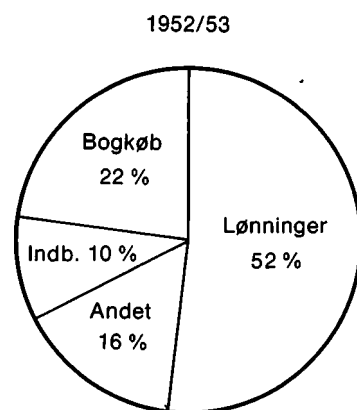
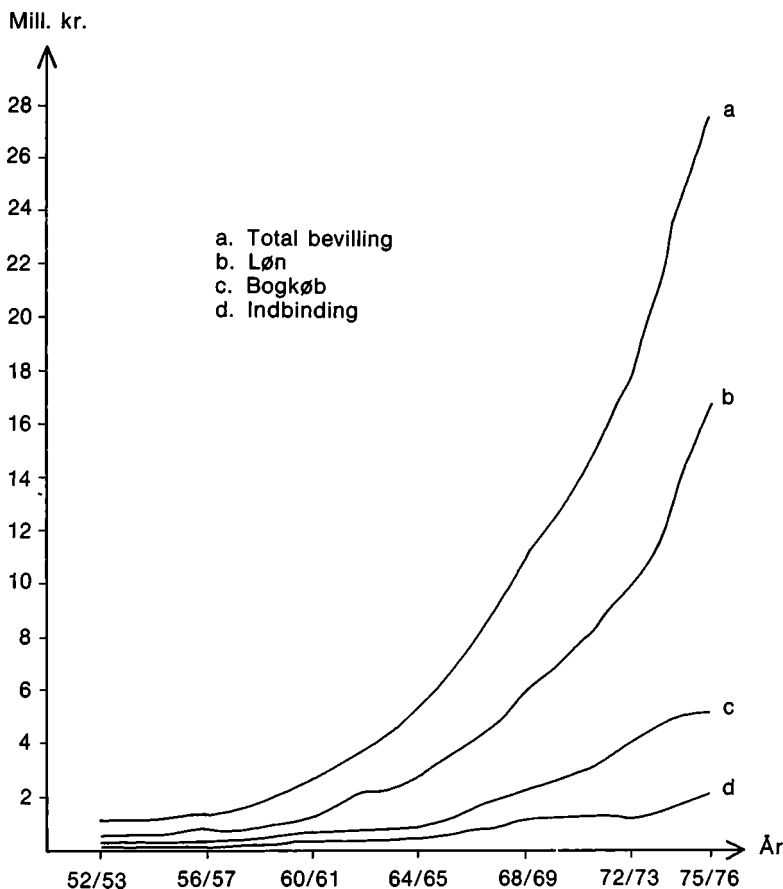
bibliotekets afdelinger og med de muligheder, der ligger i udviklingen af den moderne biblioteksteknik. Arbejdet udføres ved information udadtil direkte gennem publikationer og udstillinger og indirekte gennem samarbejde med presse og andre massemedier

Otto Larsen overtog ledelsen af den nye afdeling i 1965. Han fra-trådte med udgangen af 1971, og fra januar 1972 blev førstebibliotekarstillingen besat med Ejgil Søholm. Under afdelingen hører nu også en række interne arbejdsområder såsom personaleblad og andet orienteringsmateriale, udarbejdelse af blanketter og formularer m.v. Angående udstillingsvirksomheden henvises til side 205 ff.

Fremtiden?

Vi har nu generelt og på afdelingsbasis fulgt de sidste 25 års opbygning af Statsbiblioteket til den informationsinstitution, vi kender i dag. Grundtvig og Sejr lagde fundamentet. Ib Magnussen satte slutstenen på, og vi har alle i fællesskab arbejdet videre på den udvikling, hans indsats muliggjorde. Tør man sige noget om fremtiden? Det er uklogt at spå, og det er vanskeligt at planlægge inden for statsadministrationen, når den line, man danser på, hedder Finansloven og balancestangen er verdenskonjunkturerne. I jubilæumsåret 1977 har de lineære nedskæringer for tredje år i træk ramt Statsbiblioteket hårdt. Direkte nedskæringer og manglende kompensation for prisstigninger har med-

Bevillinger 1952/53 – 1975/76

ført, at indbindingskontoen og bogkøbskontoen reelt er reduceret med henholdsvis 55 og 33 % over en treårsperiode. Denne minusvækst mindsker informationsstrømmen for bibliotekets mange benyttere, og bogbestanden slides stærkt, fordi vedligeholdelse og konservering må nedprioriteres. Stillinger nedlægges, og der gøres indhug i medhjælpssummen. Det betyder, at mere arbejde skal gøres af færre mennesker, idet benytternes krav til biblioteket stadig stiger uanset de svinde ressourcer. Selv et fornuftigt samvirke af alle gode kræfter har ikke kunnet forhindre, at arbejdssituationen i adskillige afdelinger og sektioner er særdeles presset. Den uheldige mekanisme, der hedder restancernes selvforstærkende virkning, kan iagttages på flere områder. Hertil kommer, at en tilbundsående drøftelse af de detailproblemer, som den restriktive politik medfører, er tidkrævende. Faren for at komme til at gennemføre kortsigtede besparelsesløsninger med u hensigtsmæssige langtidsvirkninger ligger snublende nær i en sådan situation.

I dette forsøg på at skue ud i fremtiden må man nøgternt og traditionelt starte med pladsproblemet. I sin omtale af Statsbibliotekets ny-

Kun i årene op til begyndelsen af 70'erne har der været en reel vækst i bevillingerne. De har ikke i de senere år kunnet kompensere for pris- og lønstigninger. Der har således reelt været tale om en nedgang på 5 % årligt. Bogkøbs- og indbindingskontiene udgør nu en mindre andel af den samlede bevilling end for 20–25 år siden.

bygning i Bogens Verden¹² skriver Ib Magnussen, at den hastige udviklingskurve for nutidens større biblioteker af denne art gør det nødvendigt tidligt at tænke på fremtidige udvidelsesmuligheder. Der vil kunne bygges et ekstra, mindre bogtårn ved siden af det nuværende, og der vil kunne føjes en etage yderligere til sydfløjen. Magnussen nævner også muligheden af at sigte på en medicinsk-naturvidenskabelig filial af Statsbiblioteket opført i den sydlige del af Universitetsparken, hvor den vil ligge bekvemt for de to fakulteter. Denne filial vil kunne bygges på Statens Avissamlings grund (ved Høegh Guldsbergsgades kaserne) eller eventuelt på en anden grund, erhvervet ved mageskifte ved universitetet. Dette kan dog næppe blive aktuelt før om 10–12 år, (dvs. 1973–75) og Magnussen slutter: »Det kan måske forekomme ejendommeligt at afslutte en omtale af en nybygning med ønsket om en kommende bygning, men disse års eksplosive vækst, ikke mindst på universitetssområdet, gør det nødvendigt at søge at planlægge i tide«.

Hvorfor kom der så ikke en filial i begyndelsen af 70'erne? Hvorfor fægtede vi os frem med kompaktreoler og et underjordisk magasin? Først må det oplyses, at Statens Avissamlings bygning – bortset fra et enkelt lokale til depotbrug – i 1964 midlertidigt blev overladt militæret, som så kunne rømme et andet område og derved lette Aarhus Universitets udbygning. Senere er et stykke af grunden (850 m²) blevet overdraget til universitetet til brug ved opførelsen af de biologiske institutter.

Når Statsbiblioteket ikke inden for den skitserede periode kunne stille forslag om en filial, skyldtes det, at man måtte afvente en afklaring af universitetets udflytningsplaner, der blev diskuteret fra slutningen af 60'erne til 1976. Der var tale om, at større dele af Aarhus Universitet skulle flyttes til arealer ved Skejby eller Lisbjerg. Hvis fx de stærkt bogforbrugende fag som humaniora, teologi og samfundsvidenskaberne var flyttet ud, måtte man have bygget et nyt statsbibliotek på udflytningsstedet og anvendt den nuværende bygning som »filial« for de fagområder, der blev tilbage i parken. Så længe disse forhold var uafklarede, måtte Statsbiblioteket stort set nøjes med at skaffe plads til materialet og lade andre lige så nødvendige forbedringer vente. Alt tyder nu på, at Aarhus Universitets udbygning holdes inden for parkens (udvidede) rammer, og når dette er officielt konfirmeret, er tiden inde til en realistisk analyse af Statsbibliotekets pladsbehov i forhold til dets opgaver. Én ting er dog klar: Når størsteparten af primærbrugerne bliver i parkområdet, vil den heldigste løsning (men også den, der støder på de største praktiske vanskeligheder) være, at Statsbiblioteket forbliver i én bygning.

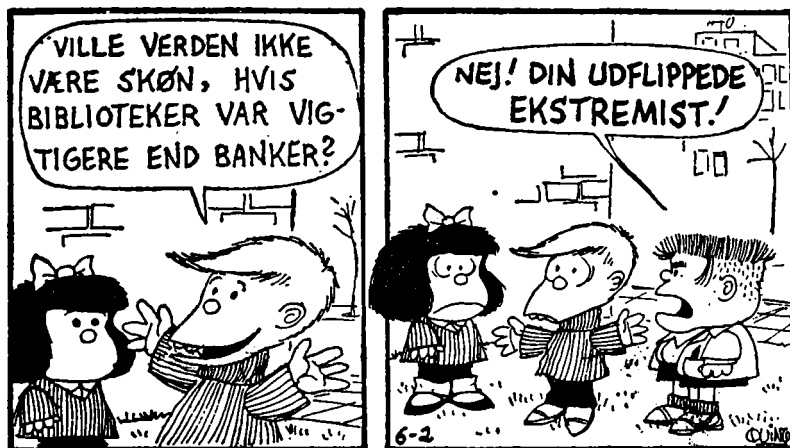
Ved de ovennævnte foranstaltninger er der skaffet plads til bibliotekets materiale endnu nogle år. Ved inddragelsen af gangarealer og vagtmesterbolig er der skabt bedre, men ikke tilfredsstillende forhold for afdelingernes medarbejdere. Fremtidigt byggeri må – ud over den nødvendige og hensigtsmæssige plads til personale og materiale – især

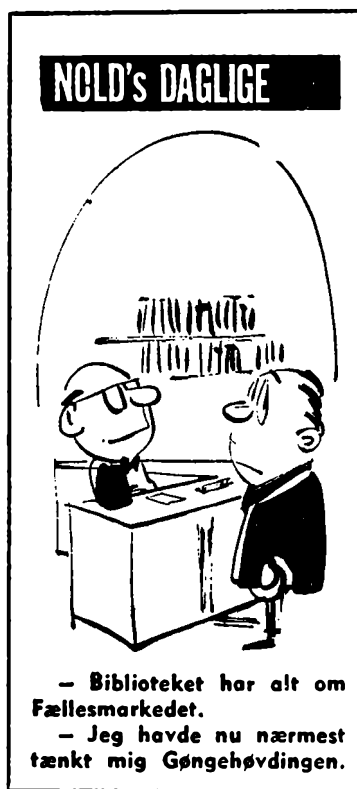
tage hensyn til publikumsbetjeningen. Jeg tænker her bl.a. på alle de tekniske faciliteter, som den moderne biblioteksteknik kan stille til rådighed: Terminaler, læseapparater, audiovisuelle instruktioner, reproduktionsmuligheder osv., men først og fremmest tænker jeg på brugernes direkte adgang til materialet. Statsbiblioteket arbejder med lukkede magasiner. Kun læsesalens og katalogsalens håndbiblioteker er direkte tilgængelige, alt andet materiale skal rekvireres på blanketter. Der er næppe tvivl om, at en del af materialet må frem på åbne hylde. Det vil være både arbejds- og pladskrævende at nå dette mål.

Mange barrierer, som hindrer lånerne i adgang til materialet, skal brydes ned, for at Statsbiblioteket kan realisere det ene fornødne: At være et tilbud om dokumentation og information frit for alle. Der bør derfor skaffes mulighed for »markedsføring« af informationsaktiviteterne over for såvel eksisterende som potentielle benyttere til sikring af den optimale udnyttelse af magasinernes righoldige ressourcer. Dette vil frugtbar gøre den samfundsmæssige investering mangefold, ikke mindst hvad angår et universalbibliotek som Statsbiblioteket, hvis alsidige dokumentationsmuligheder kun vanskeligt overskues umiddelbart og uspecificeret.

Blandt Statsbibliotekets trykte publikationer kan J. P. Erichsens Indeks til danske periodiske musikpublikationer 1795–1841 (1975) og bestandkatalogen Dansk Musik (1977) nævnes som værdifulde eksempler på traditionel publikationsvirksomhed, forsøget med NORDICOM som eksempel på en teknisk mere avancerede dokumentations- og informationsform. Denne linje i publikumstjenesten vil Statsbiblioteket gerne fortsætte og udvide. Forskningsbiblioteksvirksomhed har nok grund i en traditionsrig organisationsform, men det er vigtigt, at man på alle bibliotekets områder, hvor det lønner sig, anvender teknologiens seneste muligheder. Vi har inden for det traditionelle mønster på alle måder søgt at effektivisere og forenkle arbejdsgangene. Uden at være elektronikfanatikere kan vi dog godt se, at den uomgængelige orientering går i retning af et integreret edb-system til forbed-

»Mafalda« tegnet af Quinto (alias Joachim Alvedo) er lånt fra Berlingske Tidende.

Aarhus Stiftstidende
11. marts 1972.

ring af lånerservice og til afløsning af meget håndgjort rutinearbejde. Det kræver en fælles, national indsats, men det er tillige en kendsgerning, at også de enkelte biblioteker selv i god tid bør forberede sig – personelt og maskinelt – på de nødvendige edb-processer.

Statsbiblioteket skal i fremtidens uddannelsessamfund sammen med de andre biblioteker kommunikere og dokumentere information. Det vil sige, at vi ikke blot skal have teknikken i orden, men også have rimelige bevillinger til bøger, tidsskrifter og andet nødvendigt dokumentationsmateriale, så vi kan levere enhver borger den informationsmængde, han har brug for og ret til. Der vil ske store ændringer i samfundet og uddannelsen, som vil medføre et kraftigt informations-træk på alle biblioteker. Derfor må Statsbiblioteket rustes til at klare sin del af opgaven. Hvis man ser sig nødsaget til at spare på forskning og uddannelse, må man derfor ikke begå den fejl at spare på bogkøbsbevillingerne. Netop når man sparer de nævnte steder, er det vigtigt, at informationsstrømmen udefra ikke hæmmes. Hvis ikke forskning, erhvervsliv og almenheden i øvrigt har mulighed for at følge udviklingen i udlandet gennem bibliotekernes materiale, får det negative virkninger for hele samfundet.

Når en institution er i en presset situation med stagnerende eller faldende bevillinger, tager den normalt ikke initiativ til aktivitetsudvidelser, og Statsbiblioteket har da også i så henseende måttet være meget tilbageholdende i de seneste år. Men nye opgaver kan trænge sig på med så stor kraft og en sådan selvfølge, at de må tages op. Nye fagområder indføres ved læreanstalterne og kræver biblioteksmæssig dækning. Som eksempler på endda store opgaver typiske for udefra kommende krav til Statsbiblioteket, som man ikke kan undlade at tage op, men som giver pres på både medarbejdere og bygning, kan nævnes forpligtelserne over for massemedieforskningen, forsøget med NOR-DICOM, Kvindehistorisk Samling, og opgaver som depotbibliotek for WHO og EF. Til en levende institution som et forskningsbibliotek kommer aktivitetskravene udefra. Skal kravene opfyldes rimeligt og opgaverne løses i det rette betjeningstempo og med biblioteksfaglig præcision, må der bevillinger til.

Hermed er dette rids af Statsbiblioteket i perioden 1952-77 slut. Det vil være rimeligt ved vejs ende at takke alle medarbejdere, hvis fortjeneste det er, at der kan vises gode resultater af en indsats, som ofte er gjort på magre vilkår. Jeg vil også gerne takke alle dem, der direkte var behjælpelige med skrivningen af dette kapitel. Alle førstebibliotekarerne har bidraget med beretninger, tal og andre oplysninger fra deres afdelinger. Det skal dog kraftigt understreges, at jeg alene må tage mulige fejl, mangler og undladelser på min kappe. Denne annalistiske fremstilling giver nok kun et svagt billede af det travle daglige liv fra kælders dyb til tårns top. Måske er mit perspektiv for kort og snævert? Måske har jeg ikke kunnet se skoven for bare bøger? Det muligt skæve må da rettes op af friske øjne om 25 år.

KARL V. THOMSEN

¹ Demokraten 14. juli 1957. ² Litteratur om Ib Magnussen: Kraks blå bog 1972. Palle Birkelund i Det kgl. Biblioteks Interne Meddelelser 30. oktober 1972. Samme i Nordisk Tidsskrift för Bok- och Biblioteksväsen, årg. 60 (1973), side 41–43. Bent Christensen i Studenterbladet, 16. årg. nr. 6, november 1947, side 14. P. Daugaard i ÅKB-Nyt (Århus kommunes bibliotekers personaleblad), december 1972. Dagbladet Information 28.–29. oktober 1972. Christian Hermann Jensen i BIFF'en, 2. årg. 1972, side 2. Minna Skafte Jensen i »Faros«, udgivet af Fagrådet for klassisk filologi ved Københavns Universitet, nr. 3, november 1972. Samme i Københavns Universitets festskrift, 1973, side 119–123. Jyp [= Chr. Nyborg Madsen] i Politiken 27. oktober 1972. Emanuel Sejr i Aarhus Stiftstidende 27. oktober 1972. Ejgil Søholm og Karl V. Thomsen i: Interne Meddelelser (Statsbiblioteket), 10. årg. 1972, side 283–285. Samme i Bogens Verden, 1972, side 704–705. Karl V. Thomsen i Demokraten 27. oktober 1972. ³ Foredraget »The value of a national library policy«, som Ib Magnussen holdt i Galway 17. juni 1964 for Library Association of Ireland, er trykt i »An Leabharlann«, Vol. 22, No. 3, 1964. ⁴ »Omkring Pirckheimer og hans bibliotek«, Fund og Forskning V–VI, 1958–59, side 110–120, og »Casauboniana. Glimt fra den filologiske verden omkring 1600«, Fund og Forskning, VII, 1960, side 24–34. ⁵ Acta Congressus Madvigiani, Vol. I–V, 1957–58. ⁶ Problemer omkring et fællesnordisk bogmarked. Med bistand af K. Wieth-Knudsen og Karl V. Thomsen. (Stockholm 1962, forel. udg. Århus 1961.) ⁷ Information »Omkring planlægningsrådets generaldebat«. I: »Der må tales rent ud om universiteterne«, 30.–31. januar 1965, II: »Uortodokse synspunkter må ind i universitetsdebatten«, 1. februar 1965. ⁸ Karl V. Thomsen: Oplæg til debat om forskningsbibliotekernes interne struktur. (Til Forskningsbibliotekernes Fællesråds forretningsudvalg). 30. januar 1974. Aldrig behandlet. Statsbibliotekets arkiv. ⁹ Statsbibliotekets Accessionspolitik. 1969. [Foredrag af førstebibliotekar, cand. theol. J. Vikjær Andersen (Bogaccession og fagreferentsystem) og førstebibliotekar, mag. art. Eva Vikjær Andersen (Statsbibliotekets tidsskrift-procedure).] ¹⁰ Kay Schmidt-Phiseldeck: Musikalier, kort og billeder. I Statsbiblioteket i Aarhus 1902–1927 (1927) s. 88–92. ¹¹ Erling Winkel: Nodemanuskripterne på Statsbiblioteket i Århus. Dansk Musiktidsskrift, 20. årg. 1945, s. 164–167, s. 182–185. ¹² Peter Woetman Christoffersen: Knud Jeppesen's Collection in the State and University Library. I Dansk Årbog for Musikforskning VII. 1973–1976 s. 21–49. ¹³ Otto Larsen: Nogle træk af Studiekreds-Centralens historie 1938–1970. Bogens Verden, 1974, s. 318–321. ¹⁴ Karl V. Thomsen: Bibliotekernes indbyrdes lån. Interurbanudvalgets betænkning. Bogens Verden, 1970, s. 253–255. ¹⁵ Ib Magnussen: Statsbibliotekets nybygning. Bogens Verden, 1963, 377–382.

Tal om udlån

Undersøgelser af Statsbibliotekets udlånsvirksomhed

Af Niels C. Nielsen

I Niels C. Nielsens redegørelse, der er udarbejdet med bistand af Claus Magnussen, fremlægges et talmateriale, som siger noget om, hvem der låner, hvilken litteratur der er efterspurgt og i hvilket omfang Statsbiblioteket er i stand til at effektuere bestillingerne. De to medarbejdere gør opmærksom på, at den forsigtighed, som vel altid er tilrådelig ved tolkning af statistisk materiale, ikke mindst bør iagttages ved sammenfatninger af forskellige forsøgsresultater.

Ændringer i benyttelsen af et universalbiblioteks bogsamlinger afspejler naturligvis ændringer i det samfund, det har til opgave at betjene. Det er muligt at beskrive nogle af disse ændringer og tendenserne deri gennem nogle undersøgelser af Statsbibliotekets udlån, der er gennemført inden for den sidste snes år. Der har været tale om punktundersøgelser, som skulle bidrage med oplysninger om benyttelsen ud over dem, der var tilgængelige gennem de dagligt førte statistikker, der er grundlaget for opgivelserne i Biblioteksårbogen.

Det drejer sig om 3 undersøgelser foretaget i 1960, i 1969–70 og i 1976:

1. I oktober 1960 gennemførte Publikumsafdelingen under ledelse af daværende forskningsbibliotekar Morten Laursen Vig en omfattende undersøgelse af udlånet på grundlag af de bestillinger, der indkom dagligt. Undersøgelsen omfattede både det indenbys og det udenbys udlån, i alt 8.177 bestillinger. De vigtigste resultater vedrørende bestillingernes skæbne, fordeling på fag, sprog og trykkeår, er offentliggjort i en artikel i Bogens Verden 1962, nr. 4, s. 224–232: »Undersøgelse af Statsbibliotekets udlånsvirksomhed« af Morten Laursen Vig og Ib Magnussen. Tallene for 1960 i de følgende tabeller og grafiske afbildninger stammer fra denne undersøgelse.

2. I 1969–70 foretog forskningsbibliotekarerne Claus Magnussen og Niels C. Nielsen to undersøgelser af henholdsvis det indenbys og det udenbys udlån. Materialet for undersøgelsen af det indenbys udlån var den daglige »høst« af bestillinger på 26 dage i efteråret 1969 og vinteren 1970, i alt 9.598 bestillinger. For det udenbys udlåns vedkommende drejede det sig om et materiale fra 24 dage i oktober-november 1970, i alt 9.246 bestillinger.

For bl.a. at kunne sammenligne med 1960-undersøgelsen registrede man ved disse undersøgelser de samme oplysninger om bestillingernes skæbne, deres fordeling på fag, sprog og trykkeår. Herudover noteredes oplysninger om lånerne: ved det indenbys udlån til hvilken kategori (studerende, lærer etc.) lånerne hørte, ved det udenbys udlån hvilket bibliotek, der havde fremsendt bestillingen. I det følgende refererer tallene betegnet 1970 til disse undersøgelser.

3. Fra og med april 1976 har Statsbiblioteket iværksat en udlånsstatistik, der består i en indsamling af de kvitteringer, der har været brugt

ved pladsnoteringen i magasinerne. Indsamlingen af kvitteringerne (en fløj af bestillingsblanketten) foretages, når en bog er afleveret og genopstilles i magasinet. Da bøger og tidsskrifter i magasinerne er opstillet efter deres systematiske signatur, kan der på grundlag af disse kvitteringer udarbejdes en fagopdelt statistik over Statsbibliotekets samlede udlån.

Samtidig er det muligt med dette materiale at foretage dyberegående punktundersøgelser. En sådan er iværksat af to bibliotekarstuderende Kirsten Hansen og Lotte Mikkelsen på grundlag af kvitteringer for i alt 6.592 afleverede bind fra april 1976. Hensigten er at analysere det udenbys udlån. Arbejdet er endnu ikke afsluttet, men nogle resultater er venligst stillet til rådighed for Statsbiblioteket. Tallene for udenbys udlån 1976 hidrører fra denne undersøgelse.

1960- og 1970-undersøgelserne er foretaget efter samme metodik: en registrering af oplysninger om de dagligt indkomne bestillinger og en analyse deraf. De omfattede både bestillinger på litteratur, som haves og som ikke haves på Statsbiblioteket. I 1976-undersøgelsen har fremgangsmåden som nævnt været en anden, nemlig at basere analysen på et materiale, der var lettere tilgængeligt for en registrering: de indsamlede kvitteringer fra magasinerne. Den omfatter derfor kun den del af den efterspurgte litteratur, der findes på Statsbiblioteket.

Trods denne forskel i karakteren af det statistiske materiale har det dog været muligt – bl.a. fordi 1970-materialet i kraft af en edb-bearbejdning forelå i en mere findelt form – at foretage en sammenstilling af en række resultater fra de forskellige undersøgelser.

Fagfordelingen af materialet i de 3 undersøgelser er baseret på Statsbibliotekets systematik. Af hensyn til overskueligheden er Statsbibliotekets mere end 200 systematiske grupper sammentrængt til 12 grupper for bøger og tidsskrifter; disse er anvendt første gang ved publiceringen af resultaterne af 1960-undersøgelsen. Til forståelse af denne fagfordeling bør det bemærkes, at Statsbibliotekets klassifikation adskiller sig væsentligt fra decimalklassifikationen. Således rummer gruppen personalhistorie ikke biografier om enkelte kunstnere og komponister, der klassificeres under kunst og musik. Ligeledes klassificeres en del samfundsvidenskabelig litteratur om et enkelt land under dette lands topografi og historie, idet der i Statsbibliotekets klassifikationssystem skelnes mellem historie i almindelighed og de enkelte landes historie. Klassifikationen af titler, der ikke findes i Statsbiblioteket (i 1960- og 1970-undersøgelserne) er foretaget efter Statsbibliotekets systematik og kan naturligvis være behæftet med en vis usikkerhed.

Det samlede udlån

I perioden 1952–1975/76 er Statsbibliotekets samlede udlån vokset fra 82.459 bind til 290.255 bind, en vækst på 350 %. Udviklingen er illu-

Fig. 1

Det samlede udlån, 1952-1976

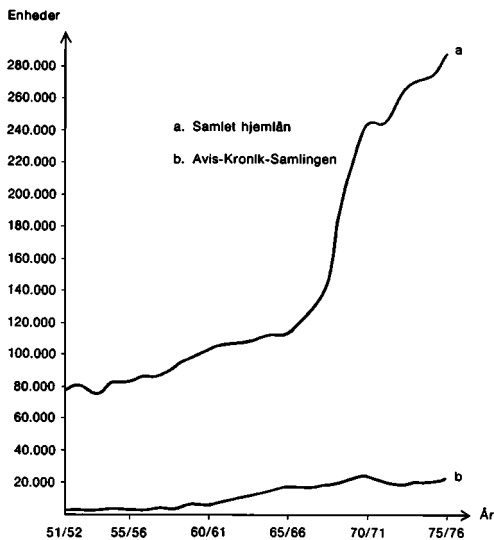
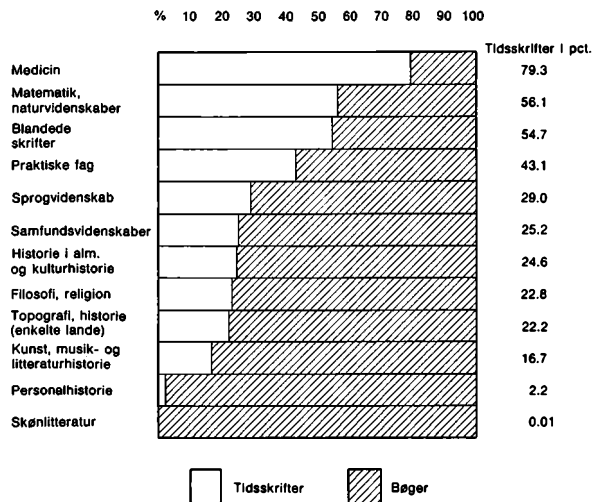

Fig. 2

Fordeling af tidsskrifter og bøger inden for de enkelte faggrupper 1976. (Samlet udlån)

streret i kurven fig. 1, der viser den kraftige stigning, der har været i de sidste 10 år. Den væsentligste årsag hertil er givet den store ekspansion inden for uddannelsessektoren, der har betydet et forøget litteraturbehov dels hos lærere og studerende ved uddannelsesinstitutioner i Århus, dels andre steder i landet: de nye universitetscentre i Odense, Roskilde og Aalborg og desuden ved mellemuddannelsesinstitutioner forskellige steder i landet, hvor lånene kanaliseres via folkebibliotekerne. Hertil kommer udvidelsen af fritidsundervisningen over hele landet. Denne udvikling har medført en række ændringer i arten af den litteratur, der efterspørges i Statsbiblioteket. I det følgende er påvist nogle tendenser i denne udvikling.

På grundlag af et materiale af kvitteringer for udlånte bøger, der er blevet afleveret i perioden april-september 1976 (i alt 103.080 bind), er udarbejdet nedenstående oversigt over den efterspurgte litteraturs *fordeling på fag*:

1. Blandede skrifter	7,5 %
2. Filosofi, religion, psykologi	9,6 %
3. Kunst, musik- og litteraturhistorie	9,6 %
4. Skønlitteratur	7,9 %
5. Sprogvidenskab	3,2 %
6. Samfundsvidenskaber	14,7 %
7. Historie i almindelighed, kulturhistorie	5,8 %
8. Topografi, historie (enkelte lande)	14,4 %
9. Personalhistorie	8,3 %
10. Matematik, naturvidenskaber	4,5 %
11. Medicin	7,8 %
12. Praktiske fag	6,7 %

(Udlånet af musikaler og ukatalogiserede småtryk er ikke opgjort).

Fordelt på bøger og tidsskrifter grupperer udlånet sig i 1976 på 71 % bøger og 29 % tidsskrifter. Til sammenligning kan det anføres, at bestillingerne i 1960 fordelte sig på 85 % bøger og 15 % tidsskrifter. Det tyder på, at tidsskrifternes andel af udlånet er vokset væsentligt i løbet af de sidste 16 år.

Inden for de enkelte fagområder er fordelingen mellem bøger og tidsskrifter ret varierende, som det fremgår af fig. 2.

Både 1960- og 1970-undersøgelsen var som nævnt anlagt som undersøgelser af de indkomne bestillinger. Det er derfor muligt at sige noget om Statsbibliotekets evne til at effektuere bestillingerne. I tabellen er vist *dækningsprocenten*, hvor forskydningerne kun har været små. I gennemsnit haves $\frac{4}{5}$ af den efterspurgte litteratur i Statsbiblioteket (titler, der er udlånt og må reserveres, er naturligvis medregnet).

	1960		1970	
	Indenbys	Udenbys	Indenbys	Udenbys
Haves i Statsbiblioteket	81,6 %	72,2 %	81,3 %	81,3 %
Haves på AaU	3,5 %	1,8 %	3,3 %	2,4 %
Haves ikke	14,9 %	20,0 %	15,4 %	16,3 %

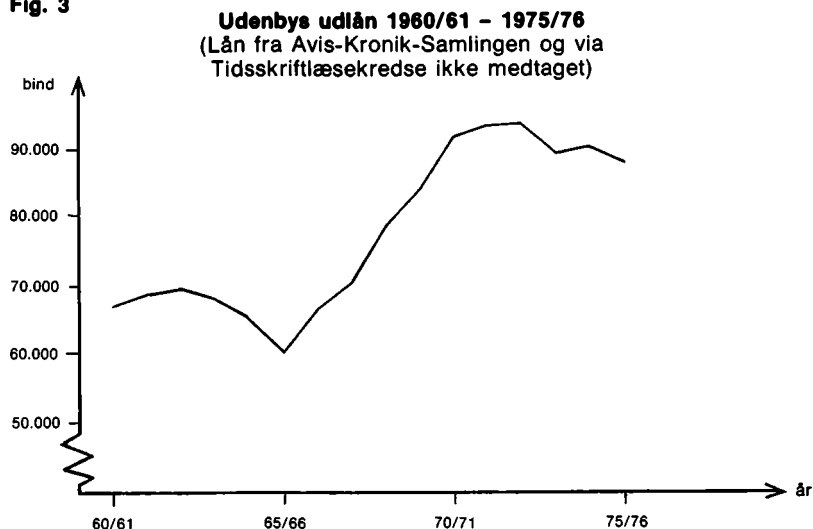
Statsbibliotekets udlån falder naturligt i to kategorier: indenbys og udenbys – svarende til dets to funktioner som bibliotek for forskning og den højere undervisning i det århusianske område og som overcentral. *Indenbys* omfatter lån til enkeltpersoner inden for Århusområdet. Desuden bestillinger fra universitetsinstitutter og hospitalsbiblioteker i Århus. *Udenbys* omfatter lån til folkebiblioteker (også Århus Kommunes biblioteker) og forskningsbiblioteker. I overensstemmelse hermed er den følgende karakteristik af Statsbibliotekets udlån opdelt i disse to kategorier.

Udenbys udlån

Igennem de fleste af Statsbibliotekets 75 leveår har det udenbys udlån, der i det væsentlige er gået til folkebibliotekerne, udgjort den største andel af dets samlede udlån. Udlånmæssigt var overcentralfunktionen i lang tid dominerende. Således udgjorde det udenbys udlån i 1955 63 %, i 1960 65 %, i 1965 58 %, i 1970 52 % og i 1975 41 % af det samlede udlån (læsesalslån altså ikke medregnet). I dag er det indenbys udlån i kraft af den voksende efterspørgsel fra lærere og studerende det største. Udviklingen i det udenbys udlån i de sidste 16 år er illustreret ved fig. 3. Det har ligget ret konstant i 70erne efter en stigning i 60ernes sidste halvdel. Til denne har lånet til andre forskningsbiblioteker, specielt de nye universitetsbiblioteker, sikkert bidraget. Ifølge 1970-undersøgelsen udgjorde det da ca. 10 % af det udenbys udlån.

Som vist ovenfor er det over $\frac{4}{5}$ af de udenbys bestillinger, Statsbiblioteket kan effektuere. Der er i perioden 1960–1970 sket en mindre forbedring af dækningsprocenten fra 78 % til 81 %. Ser man på

Fig. 3

dækningen inden for de enkelte fagområder, viser det sig, at det især er inden for samfundsvidenskaberne, medicin, personalhistorie og praktiske fag, at den forbedrede dækning gør sig gældende.

Derimod er der i samme periode sket en forøgelse af reservationsmængden. Af de bestillinger, hvor det ønskede fandtes i Statsbiblioteket, kunne i 1960 82 % umiddelbart ekspederes, mens 18 % var udlånt og måtte reserveres. I 1970 kunne kun 75 % umiddelbart effektueres, mens reservationernes andel er steget til 25 %. At den efterspurgte litteratur således ikke er umiddelbart disponibel, er et stadigt stigende problem.

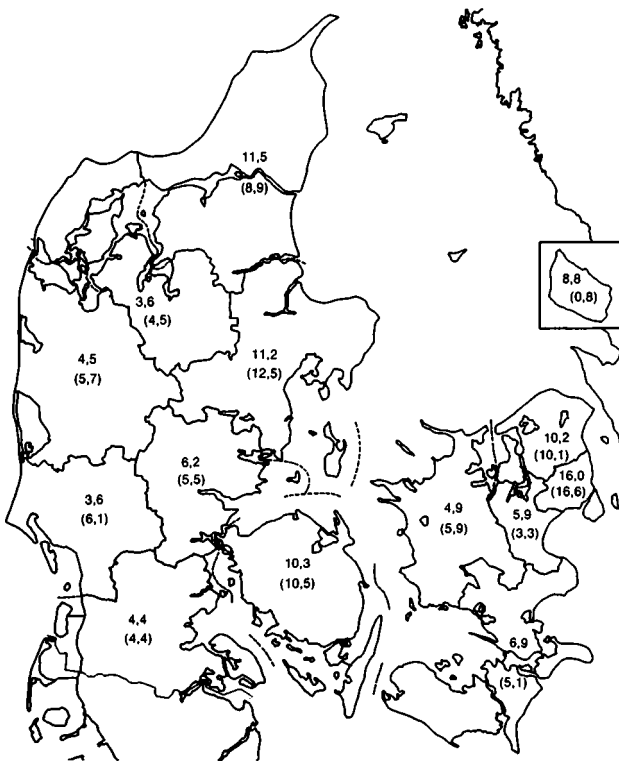
Amtsfordeling. I undersøgelserne 1970 og 1976 er materialet blevet sorteret efter amterne. På kortet (fig. 4) er angivet procenterne for det enkelte amts andel af udlånet i 1976, med procenttallene for 1970 i parentes. Igennem 70'erne har der været en bemærkelsesværdig konstans i fordelingen af Statsbibliotekets udenbys udlån mellem amterne, tilsyneladende uafhængig af hvordan udbygningen af biblioteksvæsnen i det enkelte amt er sket. – Tallene omfatter også lån til forskningsbiblioteker i de forskellige amter, det drejer sig især om lånene til Odense Universitetsbibliotek og Aalborg Universitetsbibliotek, samt forskningsbiblioteker i København. Oprettelsen af Aalborg Universitetsbibliotek er givet en medvirkende årsag til, at Nordjyllands amts andel af udlånet er steget.

Fordelt mellem landsdelene tager det udenbys udlån sig således ud (her er også medtaget tal for 1952 og 1960 byggende på opgivelserne i Biblioteksårbogen); som det ses, går en stigende del af udlånet (i 1976 omtrent 45 %) til Danmark øst for Storebælt:

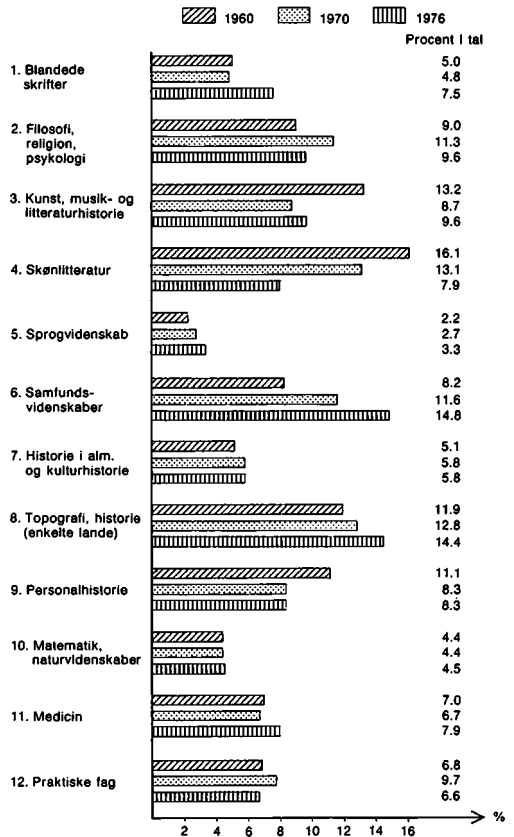
	1952	1960	1970	1976
1. Hovedstaden	6,8 %	11,7 %	16,6 %	16,0 %
3. Øvrige Danmark øst for Storebælt	28,4 %	31,6 %	25,2 %	28,7 %
3. Fyn	8,7 %	8,0 %	10,5 %	10,3 %
4. Jylland	56,1 %	48,6 %	47,6 %	45,0 %

Fagfordeling. I fig 5 er sammenstillet procenttal for fagfordelingen af den af Statsbiblioteket udlånte litteratur, dog bør det bemærkes at udlån af musikaler og ukatalogiserede småtryk ikke er medtaget. Den stigende interesse for samfundsvidenskaber (gruppe 6 og til dels 8 (jf. bemærkningerne om Statsbibliotekets systematik)) er markant. Kunst, musik- og litteraturhistorie (gruppe 3) og skønlitteratur (gruppe 4) har til gengæld en aftagende andel af det udenbys udlån. Formodentlig hænger dette sammen med, at netop inden for disse to fagområder gør folkebibliotekernes forøgede anskaffelser af udenlandske titler sig gældende. Dog tegner de humanistiske fag i bred forstand (grupperne 2, 3, 4, 5, 7 og 9) sig i 1976 for over 40 % af lånene.

Fig. 4
Fordeling på amter (%). Udenbys udlån 1976
(I parentes tallene for 1970)

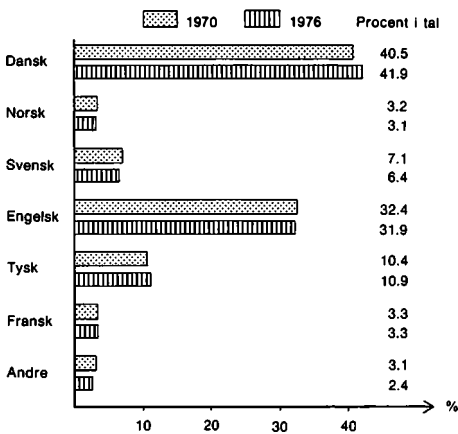

Fig. 5
Fagfordeling. Udenbys udlån 1960

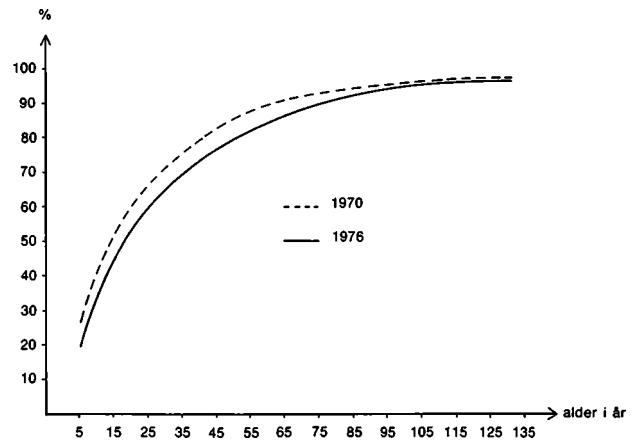

Fig. 6
Sprogfordeling. Udenbys udlån 1970 og 1976

Fig. 7
Trykkeårsfordeling. Udenbys udlån

Fordelingen mellem bøger og tidsskrifter tager sig således ud:

	1970	1976
Bøger	79,6 %	71,8 %
Tidsskrifter	20,4 %	28,2 %

Der kan altså konstateres en øget benyttelse af tidsskrifter. Næppe overraskende har 2 amter: Fyn med Odense Universitetsbibliotek og Nordjylland med Aalborg Universitetsbibliotek, en større tidsskriftsbenyttelse end de øvrige: over 40 % af deres lån.

Hvad angår fordelingen mellem bøger og tidsskrifter inden for de enkelte fagområder tegner tidsskrifterne sig i 1976 ikke uventet for den største andel inden for medicin: 63 %. I de praktiske fag er andelen 50 %, i matematik og naturvidenskaberne 49 %, mens den inden for samfundsvidenskaberne er 35 % og i gruppe 2, filosofi, religion og psykologi, og gruppe 3, kunst, musik- og litteraturhistorie henholdsvis 20 % og 18 %.

Sprogfordeling. På grundlag af undersøgelserne i 1970 og 1976 er procenttallene for de enkelte sprogs andel af udlånet sammenstillet i fig. 6. Dansk og engelsk er de dominerende sprog, tilsammen over 70 % af lånene. Dansk tegner sig for $\frac{2}{5}$ af udlånet, engelsk for knap $\frac{1}{3}$. Hvad angår dansk, betyder det på årsbasis, at der udlånes 30.000 bind dansk-sprogede publikationer. Der er således fortsat et stærkt slid på Statsbibliotekets pligtafleveringseksemplarer af den danske bogproduktion. Der har i perioden 1970-76 været en bemærkelsesværdig stabilitet i sprogfordelingen. Derimod kan man ved at sammenligne materialet fra 1960 med 1970 konstatere en markant stigning (7 %) med hensyn til engelsk, mens andelen for tysk og fransk aftager i denne periode.

Sprogfordelingen af udlånet til de enkelte landsdele viser visse forskelligheder, som det fremgår af efterfølgende oversigt, der stammer fra 1970-undersøgelsen.

	Dansk	Engelsk
1. Hovedstaden	23,0 %	41,3 %
2. Øvrige Danmark øst for Storebælt	33,3 %	33,4 %
3. Fyn	45,8 %	23,3 %
4. Jylland	37,2 %	31,4 %

Sprogfordelingen inden for de enkelte fagområder er naturligvis ret forskellig. Nogle iagttagelser fra 1970-undersøgelsen kan nævnes.

Over 50 % af udlånet af litteratur inden for teologi, retsvidenskab, landbrug og visse praktiske fag var dansksproget (her er selvfølgelig set bort fra bøger om Danmarks historie og topografi).

Inden for medicin, historie i almindelighed og visse naturvidenskaber var 45–50 % af de udlånte publikationer på engelsk.

Trykkeårsfordeling. I fig 7 er publikationernes fordeling efter trykkeår afbildet i to summationskurver på grundlag af procenttallene for 1970- og 1976-undersøgelserne. Det fremgår heraf, at 50 % af udlånet i 1970 bestod af publikationer, hvis alder var 14 år eller derunder, mens 50 % i 1976 omfatter publikationer, hvis alder er 17 år eller derunder. Tendensen i udviklingen, som den fremgår af forskellen mellem de to kurver, er interessant, idet der i 70'erne er sket en forskydning af efterspørgslen i det udenbys udlån, således at den ældre litteratur i dag udgør en større andel end i 1970.

Ser man på publikationer med en alder på 5 år eller derunder, så udgjorde de i 1960 over 30 % af det efterspurgte, i 1970 25 % og i 1976 19 %. Forskydningen i efterspørgslen er i det væsentlige sket mod de lidt ældre publikationer fra det 20. århundrede, men også for publikationer trykt før 1900 er der en forøgelse af andelen fra 7 % til 9 % i 1976. Denne tendens viser sig særlig tydelig ved de dansksprogede publikationer. Ifølge 1970-undersøgelsen stammede 42 % af de efterspurgte danske publikationer fra 1900–1949, og i alt var 55 % trykt før 1950. Dette må nok sættes i forbindelse med to forhold: folkebibliotekernes egen udbygning af deres samlinger med aktuel litteratur, både

	Bøger	Tidsskrifter	I alt
1965–1976	31,0 %	44,0 %	34,6 %
1960–1976	41,8 %	55,9 %	45,7 %
1955–1976	51,4 %	62,7 %	54,5 %
1950–1976	58,5 %	66,7 %	60,7 %
1900–1949	30,2 %	28,2 %	29,8 %
før 1900	10,5 %	5,2 %	9,0 %
(uden årstal)	(0,6 %)	(0,2 %)	(0,4 %)

dansk og fremmedsproglig, og deres udrangering af ældre ukurant litteratur. Det viser samtidig, at der i overcentralfunktionen – i kraft af Statsbibliotekets status som universalbibliotek med pligtalfleriving – indgår en depotlignende funktion over for folkebibliotekerne.

Ovenstående tal bygger på opgørelsen af det samlede udlån, hvoraf bøgernes andel er 2½ gange større end tidsskrifternes. Trykkeårsfordelingen for henholdsvis bøger og tidsskrifter viser en karakteristisk forskel, som det fremgår af nedenstående tabel, der stammer fra 1976-undersøgelsen; ikke uventet er de yngste publikationer mere dominerende inden for tidsskrifterne.

Indenbys lån

Udlånsmæssigt er Statsbibliotekets opgave som universitetsbibliotek vokset kraftigt gennem de sidste 15 år. Det indenbys hjemlån lå ret stabilt gennem 50erne på over 35.000 bind, men er siden 1960 firdoblet. Udviklingen i det indenbys udlån og læsesalslån 1960–1976 er illustreret i fig. 8.

Denne forøgede efterspørgsel hænger som nævnt sammen med væksten i antallet af lærere og studerende. Alene i 5-året 1965–1969 fordoblede antallet af lærere ved Aarhus Universitet, og studentertallet øgedes med godt 60 %. Det indenbys udlån steg i samme periode proportionalt hermed.

Der foreligger to undersøgelser fra henholdsvis 1960 og 1970, der kan bidrage til en karakteristik af det indenbys udlån. Desværre foreligger der ikke som for det udenbys udlån en senere. Undersøgelserne er udført efter samme metode, og en umiddelbar sammenligning af resultaterne er derfor mulig og kan anskueliggøre nogle træk af udviklingen i den periode, hvor ekspansionen satte ind.

Ved vurderingen af Statsbibliotekets funktion som universitetsbibliotek må man gøre sig dets placering i det århusianske bibliotekssystem klar. Der gør sig her adskillige faktorer gældende, hvis betydning det ikke er muligt at bestemme på grundlag af disse undersøgelser af det faktiske udlån. Statsbiblioteket har jo i den almindelige bogforsyning ingen monopolstilling i et stort og udviklet universitetsmiljø som Århus. Set fra lånernes side udgør Statsbiblioteket kun en af flere muligheder for at skaffe sig den litteratur, hun/han har brug for; foruden Statsbiblioteket er der institutbiblioteker, andre specialbiblioteker (Handelshøjskolens, Tandlægehøjskolens, Arkitektskolens etc.) og endelig (men ikke mindst vigtig for de studerende) Århus Kommunes biblioteker. Dette må man også have in mente ved betragtningen af den følgende analyse af lånerskarens sammensætning.

Hvem låner på Statsbiblioteket? Materialet fra 1970-undersøgelsen kan sige noget herom. Ved at registrere bestillingens oplysninger om lånerens stilling gjorde man det muligt nærmere at bestemme de forskellige lånergruppers del i benyttelsen af Statsbiblioteket. Man fandt denne procentfordeling:

NIELS C. NIELSEN

Universitetslærere	22,9 %
Stud. mag.	45,5 %
Stud. scient. pol.	4,3 %
Stud. oecon.	2,9 %
Stud. jur.	1,5 %
Stud. psyk.	0,8 %
Stud. med.	2,0 %
Stud. scient.	1,7 %
Stud. theol.	1,9 %
Stud. merc.	1,7 %
Andre stud.	2,0 %
Læger	4,2 %
Ingeniører	0,4 %
Tandlæger	1,8 %
Andre akademikere	2,4 %
Andre	3,9 %

(Gruppen læger omfatter både universitetsansatte og ikke-universitetsansatte, da det ikke har været muligt at skelne mellem dem.)

Langt den største del af Statsbibliotekets lånere, over 90 %, var knyttet til universitetet eller andre højere læreanstalter, enten som lærere eller studerende. Stud. mag.'erne og universitetslærerne udgjorde de største grupper. Det var så afgjort det humanistiske fakultet, der dominerede; over halvdelen af de registrerede bestillinger var indgivet af lærere og studerende ved dette fakultet. Der er næppe grund til at antage, at der skulle være sket væsentlige ændringer siden 1970. Dog er stud. mag.'ernes dominans blandt de universitetsstuderende formodentlig knap så bastant i dag som i 1970, da stud. mag.'erne lånte 3 gange så meget som studerende fra de 4 øvrige fakulteter tilsammen.

Denne lånerfordeling bør imidlertid ses på baggrund af det forhold, at Statsbiblioteket spiller en mindre rolle for lærere og studerende ved det naturvidenskabelige fakultet, idet dette fakultet i kraft af rigelige bogkøbsbevillinger har kunnet opbygge ret store institutbiblioteker, så man i vid udstrækning er selvforsynende med litteratur.

Som det fremgår af lånerfordelingen, er Statsbibliotekets rolle i det århusianske bibliotekssystem i udpræget grad den at varetage litteraturformidlingen til forskning og den højere undervisning. Det er bemærkelsesværdigt, i hvor ringe udstrækning den »almindelige« borger benytter biblioteket (i 1970 udgjorde gruppen »andre« knap 4 %). Statsbiblioteket er som bekendt beliggende i Universitetsparken, og det opfattes ofte af århusianerne som en del af universitetet, et bibliotek der ikke er »tilgængeligt for almindelige mennesker«. Udlånet til denne gruppe formidles derfor snarere gennem folkebibliotekerne.

Både i 1960- og 1970-undersøgelsen analyserede man *bestillingernes skæbne*. Dækningsprocenten for det indenbys udlån er angivet s. 140. Gennemsnitligt kunne Statsbiblioteket i 1970 effektuere 4 ud af 5 bestillinger. Tallet 81 % for »haves i Statsbiblioteket« kan dog ikke uden

Fig. 8

Indenbys lån 1960/61 – 1975/76
(Lån fra Avis-Kronik-Samlingen ikke medregnet)

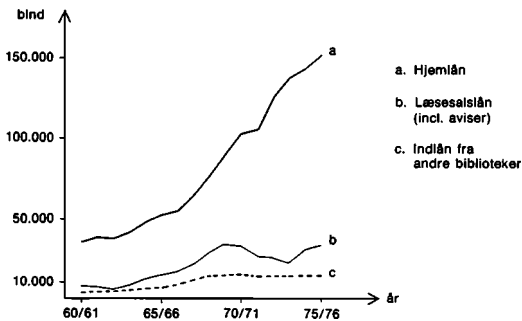
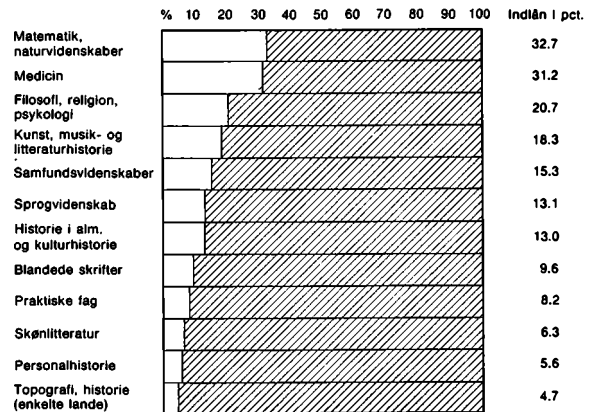

Fig. 9

Indlånets procentuelle andel inden for de enkelte faggrupper. 1970

videre tages som udtryk for, at Statsbiblioteket er i stand til at dække $\frac{4}{5}$ af behovet på de områder, der falder inden for dets virkefelt. Det er givet, at biblioteket aldrig får kendskab til en lang række låneønsker, bl.a. fordi låneren ved opslag i katalogerne har konstateret, at den ønskede titel ikke findes der. De her refererede undersøgelser, der bygger på analyse af de indleverede bestillinger, kan intet oplyse om dette skjulte behov.

Godt 15 % af bestillingerne kunne ifølge 1970-undersøgelsen ikke effektueres ved lån fra Statsbibliotekets egne samlinger eller et institutbibliotek. Statsbiblioteket har i mange år haft et anseligt indlån fra forskningsbiblioteker i ind- og udland. Udviklingen i dette indlån er vist i fig. 8. Det har dog i 70'erne ligget ret konstant på knap 15.000 bind – i en periode hvor det indenbys udlån i øvrigt er steget stærkt. Det kan antyde en forbedret dækning. Men som nævnt er dette forhold ikke undersøgt siden 1970.

Hvad angår bestillingernes skæbne var der store forskelle mellem lånergrupperne. Således viste 1970-undersøgelsen med hensyn til dækningsgraden, at $\frac{1}{4}$ af universitetslærernes bestillinger var titler, som ikke fandtes i Århus, derimod var det kun $\frac{1}{10}$ af stud. mag.'ernes bestillinger, der måtte skaffes ved lån fra et andet bibliotek.

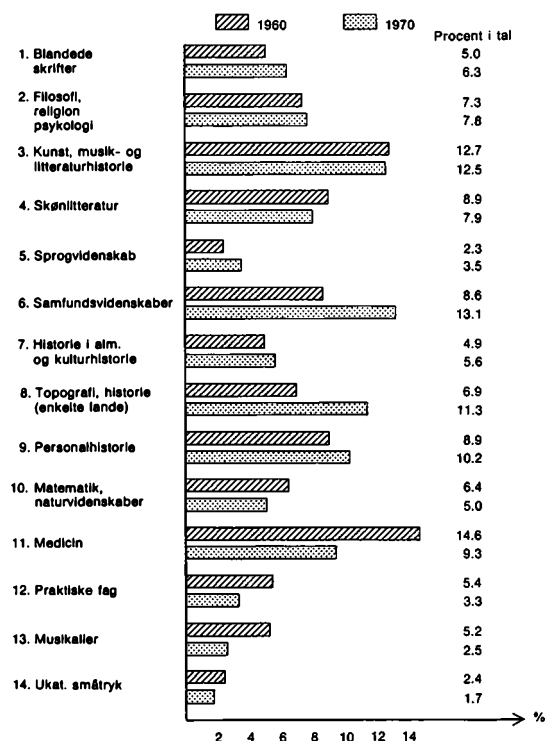
Inden for de enkelte fagområder varierede dækningsprocenten meget, fig. 9. Dårligst stod det til inden for naturvidenskab og medicin, hvor $\frac{1}{3}$ af den efterspurgte litteratur måtte indlånes. Alene medicin udgjorde ifølge 1970-undersøgelsen 20 % af det samlede indlån.

77,5 % af de bestillinger, hvor den ønskede litteratur fandtes i Statsbiblioteket, kunne i 1970 umiddelbart ekspederes til hjemlån eller brug på læsesal, 22,5 % var udlånt og måtte reserveres (de tilsvarende tal i 1960 var 84,3 % og 15,7 %). Som ved det udenbys udlån er der også her tale om en mærkbar stigning i *reservationsandelen*. Hårdest ramt var stud. mag.'erne: 27 % af deres bestillinger på titler, der fandtes i Stats-

biblioteket, var udlånt (tilsvarende var det 20 % for universitetslærerne). Sat på spidsen var problemet for stud. mag.'erne mindre, om en ønsket publikation fandtes i Statsbiblioteket, end om publikationen var disponibel. – Under registreringen af bestillingerne i 1970 gjorde man i øvrigt den iagttagelse, at flertallet af de udlånte titler, som indenbys lånerne ønskede reserveret, var udlånt til andre indenbys lånerne. Det udenbys udlån blokerede altså ikke i så stor udstrækning for lån til indenbys brugere, som dets andel af det totale udlån kunne lade formode.

Fagfordeling. At stud. mag.'ernes lån udgør den største andel, afspejler sig også i det forhold, at det er den humanistiske og samfundsvidenskabelige litteratur, der efterspørges mest. Det er inden for disse fag, at den relative vækst i efterspørgslen har været størst siden 1960, som det fremgår af fig. 10. Overraskende er derimod faldet i medicinens andel af udlånet. Dette går først og fremmest til læger ved institutter og hospitalsafdelinger, mens lånene til stud. med.'er er ubetydelige. Den generelle vækst i studentertallet og dermed i antallet af stud. mag.-lånerne kan være forklaringen på, at medicin havde en mindre procentuel andel af lånene i 1970. Man må i øvrigt ikke glemme, at det indenbys udlån i 1970 var 2 ½ gange større end i 1960.

Fig. 10
Fagfordeling. Indenbys lån 1960 og 1970

Fig. 11
Fordeling af bøger og tidsskrifter inden for de enkelte faggrupper. 1970. (Indenbys lån)

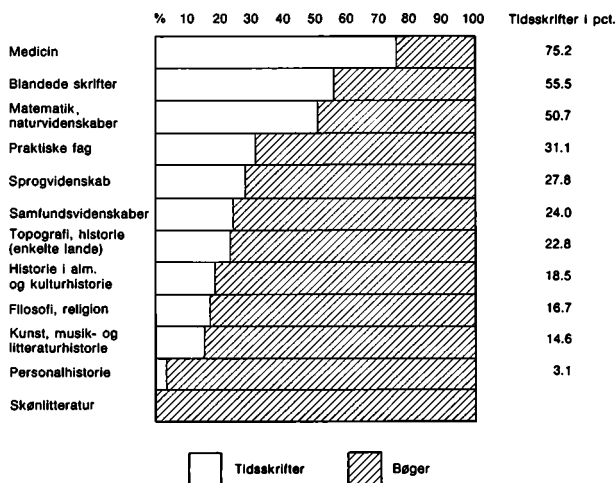

Fig. 12

Sprogfordeling. Indenbys lån 1960 og 1970

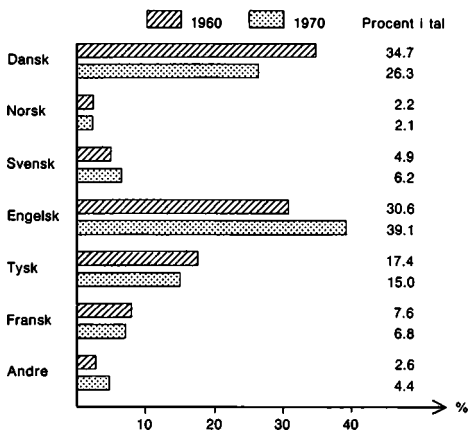
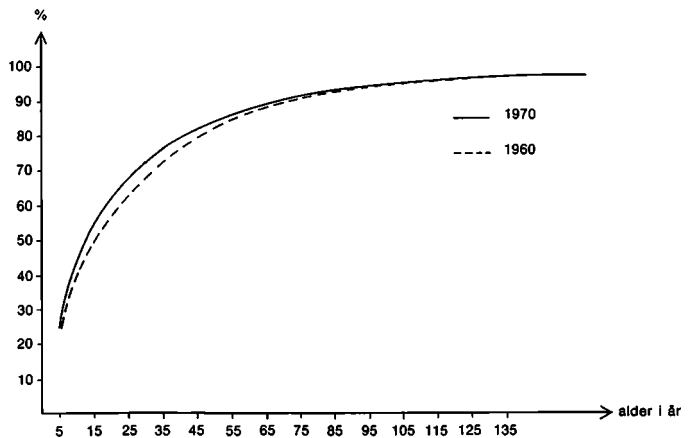

Fig. 13

Trykkeårsfordeling. Indenbys lån

Fordelingen mellem bøger og tidsskrifter viser ikke større forskelle mellem 1960 og 1970:

	1960	1970
Bøger	74,4 %	73,7 %
Tidsskrifter	25,6 %	26,3 %

Det skal dog bemærkes, at visse bestillinger på fotokopier af tidsskrifter unddrog sig registrering i 1970, så tidsskriftbenyttelsen har været lidt større end procenttallet angiver. Endvidere lader benyttelsen af tidsskrifter opstillet på læsesalen sig ikke opgøre.

De studerende har gennemgående en mindre tidsskriftbenyttelse end lærerne. Hos stud. mag.'erne udgjorde bøger 82,6 % og tidsskrifter 17,4 %. Derimod er der en klar dominans af tidsskrifter i lægernes bestillinger: 87 %. – Fordelingen mellem bøger og tidsskrifter inden for de enkelte fag er anskueliggjort i fig. 11.

Sprogfordeling. Engelsk er det mest fremherskende sprog blandt de publikationer, der efterspørges. I 1970 drejede det sig om $\frac{2}{3}$ af bestillingerne. Denne præference for engelsk er trådt tydelig frem i løbet af tiåret 1960–1970, som angivet i fig. 12 kan der konstateres en væsentlig forskydning i efterspørgslen. Engelsk er steget med 8 %, mens dansk er gået tilsvarende tilbage. Der har endvidere været et mindre fald i tysk- og fransksprogede titlers andel af bestillingerne, den svensksprogede litteratur tegner sig derimod for en mindre stigning.

Trykkeårsfordeling. I fig. 13 er bestillingernes fordeling på trykkeår afbildet i to summationskurver. Som det stejlere forløb af 1970-kurven angiver, er der sket en mindre forskydning mod den nyere litteratur.

I 1960 udgjorde fx publikationer med en alder på 15 år eller derunder 48,8 %, i 1970 er det øget til 54,2 %. Generelt gælder det således, at det er den nyeste litteratur, der efterspørges. Mest markant er

forholdet inden for medicin, men det gælder også selv inden for humaniora. Som eksempel kan nævnes, at i 1970 udgjorde publikationer trykt 1955–1969 80 % af bestillingerne af medicinske tidsskrifter, inden for monografier om historie og litteraturhistorie var det 66 %, i filosofi og psykologi 57 % og i samfundsvidenskab 75 %.

De undersøgelser, der er refereret i det ovenstående, har alle været facts-orienterede. Sådanne undersøgelser giver derimod ikke mulighed for at belyse de mere imponderabile faktorer i Statsbibliotekets funktion som universitetsbibliotek, dets kontaktflade til publikum, lånerens holdning til et stort og kompliceret biblioteksapparat som Statsbiblioteket. De omtalte undersøgelser har taget sigte på at konstatere det faktiske forbrug på et givet tidspunkt og de bestemte præferencer, der afslører sig i forbruget. I denne viden om benyttelsen af biblioteket ligger deres værdi og eventuelle nytte for biblioteksplanlægningen.

Lidt bygningshistorie

Af C.F.Møller

Kgl. bygningsinspektør C. F. Møller, blandt hvis hovedværker bygningerne i Universitetsparken må regnes, skildrer her arbejdet med Statsbiblioteket, der indgår som et naturligt led i det samlede universitetsbyggeri.

I året 1892 stillede Århus kommune 3 byggegrunde til rådighed for opførelse af Statsbibliotekets første bygning. Den ene grund var beliggende ved Galgebakken, hvor Universitetets kemiske institut nu ligger, den anden nord for Kommunehospitalet og den tredje ved Bispetofte.

Staten valgte Bispetofte som den mest centrale. Ingen kunne vide, at Biblioteket på et af de to førstnævnte arealer med fornøden udvidelsesmulighed ville have ligget rigtigt i forhold til den grund, som Kommunen 36 år senere skænkede til opførelse af Aarhus Universitet.

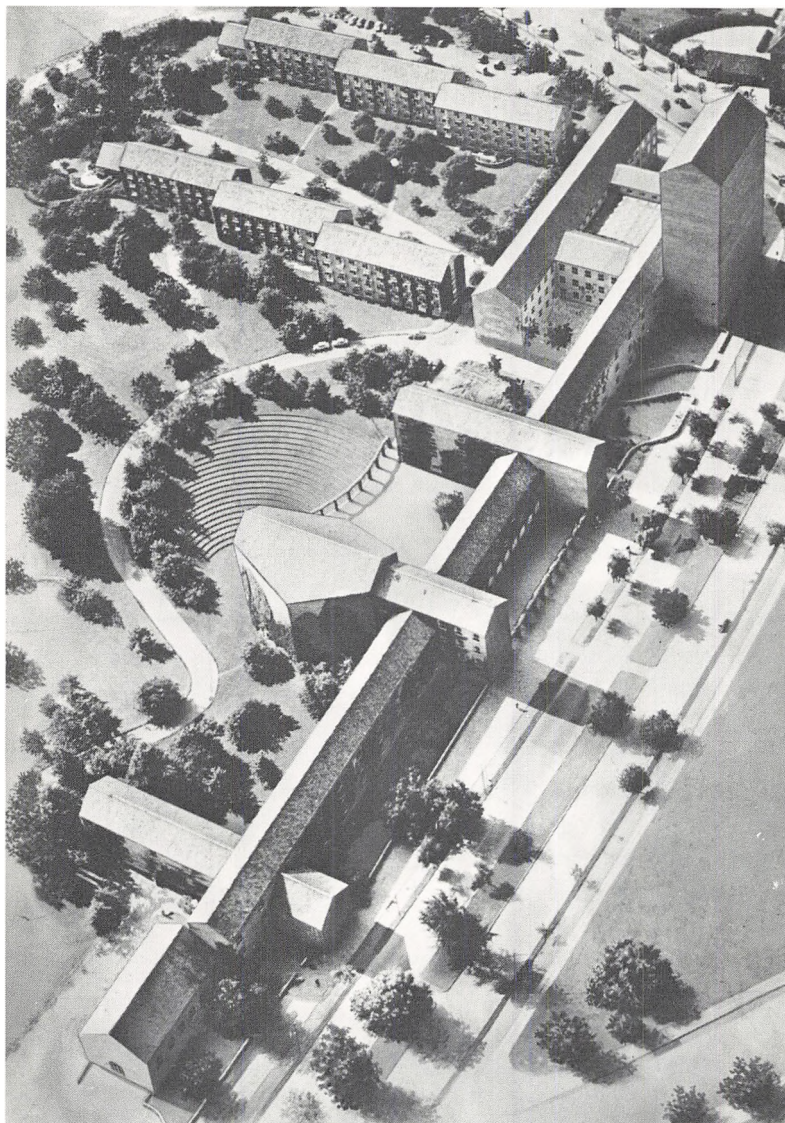
Efter lange og trange forhandlinger opførtes Statsbibliotekets første bygning således på Bispetofte i årene 1899–1902. Forhandlingerne om betimeligheden af at opføre et statsbibliotek i Århus er nøje beskrevet i Emanuel Sejrs bog: »Statsbiblioteket. Forhistorie og tilblivelse« (1963), der også rummer en redegørelse for den første bygnings opførelse og indretning.

Allerede i begyndelsen af tyverne udarbejdede Bibliotekets ledelse et skitseprojekt til denne bygnings udvidelse. Man tænkte sig delvis underjordiske kældre tilsluttet hovedbygningen ind under den store plæne mod nord.

En senere skitse fra omkring 1928–30 udarbejdet af kgl. bygningsinspektør E. Packness antyder et fritstående bogtårn på samme plæne, dog af moderat højde og sat i gangforbindelse med Biblioteket. Packness er sikkert ikke helhjertet gået ind for denne løsning, der indebar store arkitektoniske problemer, men den havde i flere år politisk opbakning, også efter at Universitetets hovedbygning i 1946 var en realitet.

Mange frygtede, at den almindelige låner og læser ikke ville føle sig hjemme i Biblioteket, såfremt den nye bygning blev placeret i nær tilknytning til Universitetet, men overbibliotekar Sejr og Universitetets ledelse var overbevist om, at en flytning til Universitetet var den rigtige løsning. I forbindelse med projekteringen af Universitetets hovedbygning omkring 1940 anbefalede fremsynede universitetsprofessorer da også under hånden arkitekterne at afsætte plads til en ny biblioteksbygning vest for den påtænkte hovedbygning. Vi dristede os således til på bygningsmodellerne over det samlede parkanlæg at angive et Statsbibliotek med et bogtårn og en administrationsfløj i direkte for-

Billedet viser Statsbiblioteket som den naturlige afslutning på universitetsbyggeriet langs Ringgaden. I den modsatte ende ses det nu nedrevne Store auditorium. Hammerschmidt Foto.

bindelse med hovedbygningen. Efter modstandernes mening var dette et noget utidigt initiativ; det gav anledning til kritik især fra byens folk, der fandt Universitetets indflydelse og vækst alt for stor. Bogtårnet var inspireret af Søbatteriets tårn i Korsør og havde oprindelig samme dimensioner som dette smukke middelalderbygværk.

Ingen turde under disse forhold blot antyde, at biblioteksgrundens skel mod Universitetshovedbygning burde ændres, således at biblioteksbygningen senere kunne forøges med den bygningsblok, som i 1954 blev tilbygget hovedbygningen, og som Biblioteket i dag i høj grad savner.

Statsbibliotekets bogtårn set fra Universitetets fortov. Hammerschmidt Foto.

*Statsbibliotekets hovedlæsesal.
Hammerschmidt Foto.*

Tilskyndet af Universitetets ledelse og af overbibliotekar Emanuel Sejr påbegyndtes i 1943 under hånden en løselig skitsering af det påtænkte nye Statsbibliotek.

Det ret begrænsede grundareal bevirkede, at der ingen tvivl kunne være om, hvilken biblioteksmagasintype man skulle vælge, den horizontale eller den vertikale. Projektet blev således et typisk vertikalt anlæg i form af et 18 etagers bogtårn med stedsegående elevatorer i tilknytning til ekspeditionslokaler og læsesale, der sammen med administrations-, forsknings- og udstillingslokaler var placeret i 2-etagers fløje, hvor man yderligere i al stilfærdighed projekterede nogle forskerum i tagetagen og i administrationsfløjens østlige del en musikafdeling med afskærmede aflytningsrum.

Bogtårnet dannede en passende arkitektonisk afslutning af hovedbygningens vestfløj og udgjorde sammen med de to allerede opførte kollegierækker et sluttet gårdanlæg. Samtidig blev Bogtårnet et bygningsmæssigt tyngdepunkt for den kommende samlede bebyggelse af hele Universitetsparken. En mere udførlig beskrivelse af den biblioteksmæssige indretning af nybygningen findes i Emanuel Sejrs bog: »Statsbiblioteket i Århus 1902–1952«, side 89–91.

I 1946 aflagde Finansudvalget besøg på Statsbiblioteket og beså planer og modeller for nybygningen. Men der blev ikke taget stilling til det løselige projekt.

Et par ansøgninger til Undervisningsministeriet om bevilling til detailprojektering gav heller ikke resultat, hvorefter man i 1951 foretog sig det ret usædvanlige at ansøge Tipstjenesten om kr. 25.000 til udarbejdelse af mere detaljerede tegninger, og i 1952 blev tipspen- genne bevilget, og projekteringen kunne fortsætte.

Der var dog stadig ingen udsigt til, at en regulær statsbevilling til selve byggeriet med tilhørende materialebevilling kunne opnås foreløbig.

Nu var det så heldigt, at Civillforsvarsstyrelsen i 1952 søgte bombe-sikre underjordiske lokaler til opbevaring af Jyllands uerstattelige kle-nodier i tilfælde af krig, og de energiske personer bag biblioteksproj- ketet fik etableret et samarbejde mellem Civillforsvarsstyrelsen (Inden- rigsministeriet) og Statsbiblioteket (Undervisningsministeriet), hvorved det lykkedes at få tildelt den vanskeligt opnåelige materialebevilling og dermed kapitalbevilling til Bogtårnets 3 underjordiske etager. Dis- se etager skulle alligevel på grund af den store belastning, der frem- over ville komme på de bærende led i kraft af Bogtårnets højde, dimen- sioneres således, at de i styrke svarede til de store krav, Civillforsvarssty- relsen stillede som betingelse for tilskud. Opførelsen skulle således bekostes dels af Indenrigsministeriet, dels af Undervisningsministeriet. Overslaget lød på kr. 332.000, og deraf bidrog Civillforsvarsstyrelsen med kr. 128.000. Detailprojekt til denne del af Bogtårnet blev udar- bejdet i 1953, licitation afholdt i 1954 og arbejdet overdraget Jord- og Betonarbejdernes Cooperative Forretning i 1955.

Samme år havde Århus kommune overdraget til Staten en ikke nærmere afgrænset del af det til universitetsformål udlagte areal til brug for Statsbibliotekets opførelse. Da samme areal i 1928 ved Kommunens gavebrev var overdraget Universitetet, blev Universitets-Samvirkets samtykke samtidig opnået.

Det var en stor dag for Statsbiblioteket og Universitetet, da udgravningen til denne del af Bogtårnet gik i gang, for dermed synes bygningens opførelse og bibliotekets flytning at være sikret.

Genvordighederne var dog ikke overstået endnu. Mens der ved opførelsen af de øvrige bygninger i Universitetsparken hidtil havde vist sig udmærkede jordbundsforhold, stødte man her i den ret store dybde, som Bibliotekets underjordiske kældre krævede, på et voldsomt kildevæld, der løb med retning mod den store morænekløft, som Universitetsparken udgør en del af. Vældet bevirkede, at der var fare for udskridning af jordmasserne og dermed dele af Ringgaden. Man skulle enten udføre kostbare spunsvægge eller hæve de 3 kælderetager, således at den øverste kom over terræn. Man valgte den sidste løsning, der kunne gennemføres uden nogen ekstra udgift.

Bunkeren, som bygværket kaldtes, var færdig i 1956; den henstod derefter til udtørring og blev taget i brug i 1957.

På grundlag af et af overbibliotekar Sejr i 1955 meget udførligt udarbejdet byggeprogram blev detailprojekteringen på en forventet efterbevilling fortsat i nøje samarbejde med overbibliotekaren og førstebibliotekar Niels Åge Nielsen samt med værdifulde bidrag fra rigsbibliotekar Palle Birkelund og de øvrige medlemmer af Byggeudvalget. (Se side 51).

I 1957 afgik Emanuel Sejr som overbibliotekar, men indvilgede i at fortsætte som medlem af Byggeudvalget. Han henstillede dog, at hans efterfølger, Ib Magnussen, der havde særlige evner som biblioteksadministrator, måtte få afgørende indflydelse på de overordentlig mange detaljer, der endnu var at udarbejde.

Under den fortsatte projektering vedtog man at lade de projekterede øverste 4 etager i Bogtårnet, der var tænkt som en fremtidig udvidelsesmulighed, udføre allerede nu. Merudgiften kunne udlignes ved, at man nøjedes med almindelige reoler i Bogtårnet i stedet for som påtænkt mekanisk sammenskydelige reoler.

Der kunne ikke herske nogen tvivl om, hvilke byggematerialer der skulle anvendes til nybygningen. Facaderne måtte udføres med de særlige gule sten, som var anvendt ved universitetsbygningerne, samt de tilsvarende gule tagsten og Hasleklinker i rigt mål. Alle detaljer måtte have samme knappe profilløse form med udpræget holdbarhed for øje. Kun Bogtårnet blev af konstruktive grunde projekteret udført med jernbeton-ydervægge, som isoleredes og beklædtes med gule mursten. Det havde vel været nok så ægte, hvis også denne høje bygnings ydervægge havde været udført af massivt murværk. Senere andetsteds opførte højhuse af særlige hårdtbrændte mursten viser, at dette havde kunnet lade sig gøre i rimelige dimensioner.

*Kollegiegården med den endnu ufærdige
biblioteksbygning i baggrunden.
Hammerschmidt Foto. 1960.*

Der var imidlertid stadig byggestop for igangsættelse af offentligt nybyggeri, og det var en ny stor begivenhed, da Boligministeriet meddelte materialebevilling for 1958–59 til arbejdets fortsættelse svarende til et beløb på i alt 700.000. Endskønt detailprojekteringen af den egentlige biblioteksbygning ikke var tilendebragt, enedes Byggeudvalget om – for at fremme byggearbejdet mest muligt – at udbyde jord- og drænearbejdet til sidefløjene i licitation som særskilt entreprise. Den blev i 1959 overdraget Jord- og Betonarbejdernes Cooperative Forretning for kr. 88.500. Man vandt derved tid til at detailprojektere råhuset, der for jernbetonens vedkommende var projekteret af ingeniørfirmaet Lock-Hansen. Dette arbejde blev overdraget entreprenørfirmaet Ove Schrøder for kr. 1.132.000, og da ovennævnte jordentreprise var afsluttet uden overskridelse, kunne den egentlige byggearbejde påbegyndes.

Nu fulgte licitationer over installationerne og elevatorerne m.v., der var projekteret af ingeniørfirmaet H. Wied. Desuden blev den resterende del af murerarbejdet udbudt sammen med de øvrige manglende arbejder. Resultatet holdtes inden for det af Boligministeriet godkendte overslag, og Byggeudvalget kunne således meddele Undervisningsministeriet, at den foreslåede nybygning ville koste kr. 12.244.000 excl. inventar. Finansudvalget tiltrådte den fornødne bevilling, deraf kr. 4.000.000 i finansåret 1959-60.

Byggearbejderne kunne nu sættes i fuld gang, samtidig med at detailprojekteringen fortsatte. Læsesalens indretning og møblering blev genstand for en særlig omhyggelig detailbehandling. Der blev udført modeller af rum og møbler, især hvad angik læsepladsernes udformning. Det blev énmandsborde med passende reolplads. Væggene blev udformet som egetræspaneler med indbyggede reoler og sammen med det øvrige finere snedkerarbejde igangsat 1961. Ib Magnussens særlige evner som administrator kom i denne forbindelse særlig tydeligt frem, men de mange nye anordninger, som derved fremkom, kunne ikke holdes inden for inventaroverslaget. Byggeudvalget ansøgte således om en tillægsbevilling til anskaffelse af specialudstyr, såsom personsøgeranlæg, transportbåndanlæg, brandalarmeringsanlæg m.v. på kr. 68.045, som godkendtes til udbetaling i finansårene 1961–62 og 1962–63.

Byggearbejderne skred planmæssigt frem hjulpet af tildeling af midler til vinterbyggeri, og tagværkerne var rejst i slutningen af 1960. Dette fejredes i overværelse af Byggeudvalget, bibliotekets personale, håndværkerne og teknikerne i en ufærdig kold læsesal.

Trods vanskelige materialeforhold var bygningerne efterhånden blevet helt færdige i foråret 1963, og indvielsen fandt sted 17. juni 1963. (Se side 72 ff.)

At projektore en statsbygning sideløbende med byggearbejdernes udførelse således som praktiseret ved Statsbibliotekets opførelse kan ikke tillades i dag. Staten ønsker nu alle bygningsdetaljer gennemarbejdet og samtlige licitationer afholdt forinden arbejdets påbegyndelse. Dette at kende den endelige byggesum er betryggende for bygherren og en lettelse i arkitekternes og ingeniørernes ansvar.

For Statsbibliotekets vedkommende var denne projektering »hen ad vejen« imidlertid ret fordelagtig. Et krav om fuld detailprojektering ville i forbindelse med efterkrigstidens arbejds- og materialevanskeligheder og den henholdende bevillingsform have forsinket bygningens færdiggørelse 3–4 år. Dette ville have betydet en tilsvarende forældelse af den biblioteksmæssige teknik i bygningen.

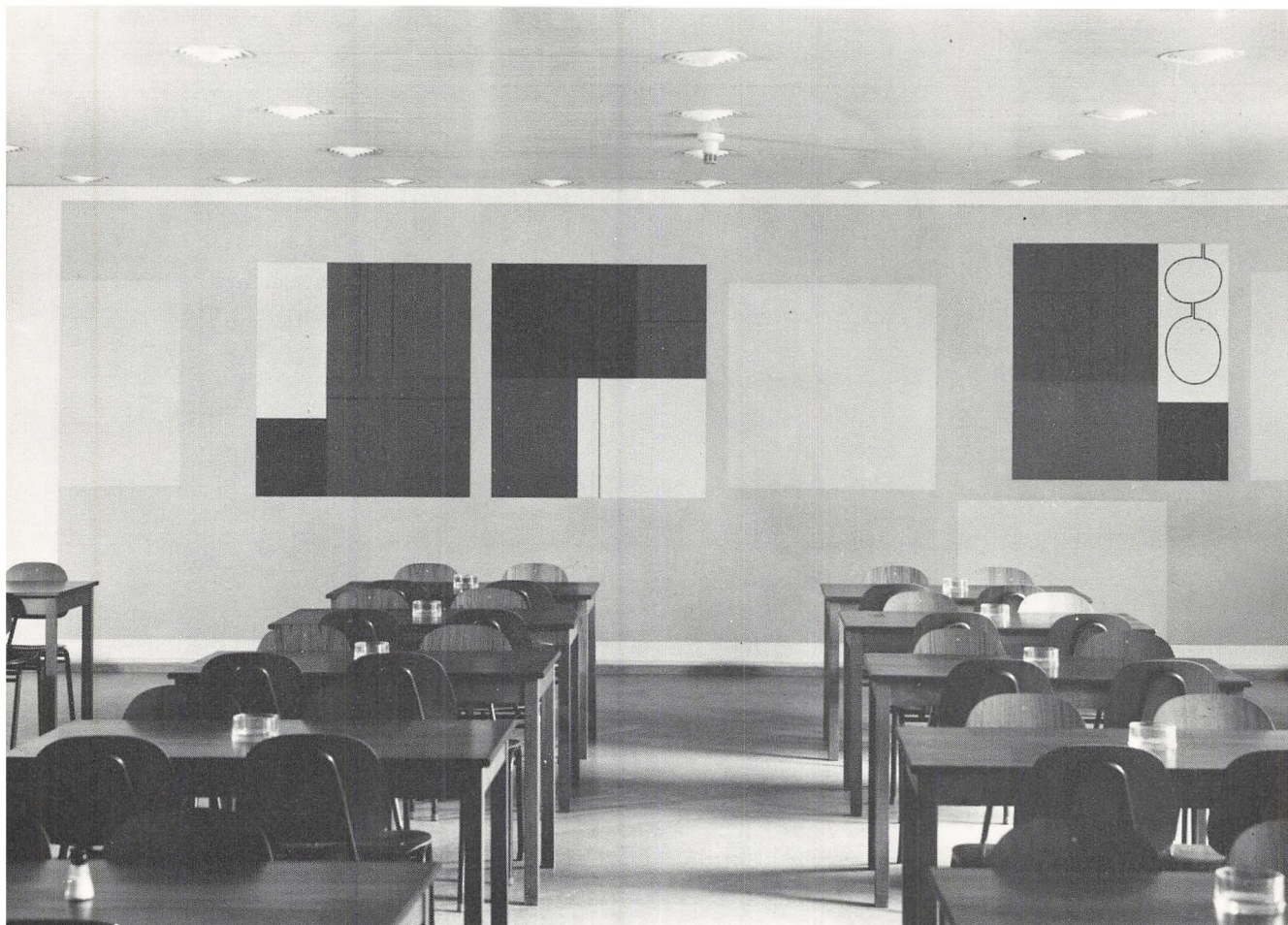
Med forskellige tillægsbevillinger til inventar m.v. var den samlede byggeudgift til de 3 nederste etager af Bogtårnet (Bunkerens) blevet kr. 682.360. Udgiften til den øvrige del af Statsbiblioteket incl. inventar og specialinventar blev kr. 13.041.916, således at de samlede udgifter blev kr. 13.724.276 -. Dette ville svare til en samlet anlægssum på ca. 55 mill. kr. efter byggepriserne 1977.

Byggeudvalget afholdt i alt 28 møder, og på byggepladsen blev der afholdt tekniker- og håndværkermøder hver uge i hele byggeperioden, i alt 172 møder.

Arkitekt David Birnbaum, der senere optoges i interessentskabet C. F. Møllers Tegnestue, ydede en stor indsats ved byggeriets udformning, og arkitekt Børge Pedersen var en dygtig tilsynsførende arkitekt ved arbejdets udførelse.

*Statsbiblioteket set fra
Universitetsparkens friluftsteater.
Hammerschmidt Foto.*

Statens Kunstfond skænkede 2 kunstværker til Statsbibliotekets udsmykning. I Bibliotekets indgangsrum findes figurer skåret i træ af billedhuggeren Morten Nielsen; i deres rustikke karakter virker de rigtigt sammen med de gule mures struktur. Træet er allfarvet med kalk.

På Kantinens endevæg har maleren Ole Schwalbe udført et vægmaleri på opsat lærred, der dækker hele vægfladen, udført i Schwalbes personlige konstruktionsagtige, geometriske form smukt afstemt i rødt, sort, gråt og hvidt.

Desuden har Ny Carlsbergfondet foræret Biblioteket 2 billeder og en vævning. Et godt billede af Ebba Carstensen, der i farve virker som malet til stedets egetræspaneler, hænger i overbibliotekarens kontor, og i det mindre læserum ved den store læsesal findes et af maleren Mogens Andersens storslåede malerier. Vævningen er udført af Franka Rasmussen og gør sig udmærket i Bibliotekets mødeværelse.

Kantinen med Ole Schwalbes vægmaleri på lærred.

Foto: Thomas og Poul Pedersen.

Morten Niensens to figurer skåret i træ er opsat på den gule stenmur i bibliotekets indgangsrum.

Foto: Thomas og Poul Pedersen.

C. F. MØLLER

I den ret lange periode, hvor Statsbibliotekets bygninger henstod halvfærdige, kunne arkitekterne ofte få betænkeligheder i forbindelse med rigtigheden af at placere denne mægtige bygningsblok på den meget begrænsede del af Universitetsparken. Særlig Bogtårnet stod grelt i forhold til universitetsbygningerne i den periode, hvor det var dækket med isolationsplader uden skalmuring med gule mursten. Der skulle fantasi og god vilje til at forestille sig, hvorledes det endelige resultat ville blive.

Mens Universitetets første bygning var meget upopulær, havde hovedbygningens rigere udformning og placering samt det interessante terrænforløb omkring bygningen efterhånden gjort det samlede anlæg mere publikumsvenligt. Men mange mennesker stillede sig tvivlende over for rigtigheden af Statsbibliotekets udformning. Der hengik da også en halv snes år, inden murenes patina og bevoksningen gav det samlede anlæg det udseende, som vi fra starten havde tænkt.

*Trappeunderføringen mellem Ringgaden og Universitetsparken.
Hammerschmidt Foto.*

Som tidligere nævnt er Statsbibliotekets udvidelsesmuligheder på den begrænsede grund ikke så store som ønskeligt. Ganske vist kan Bogtårnet ved fortsat udskiftning af normalreoler til mekanisk sammenskydelige reoler yde plads til endnu et anseeligt antal bind, og administrationsfløjen er projekteret til at bære en etage yderligere, men disse muligheder er udtømte inden for en begrænset årrække.

Allerede i 1975 måtte man således i gang med en udvidelse. Man opnåede Statens og Kommunens tilladelse til udførelse af et underjordisk beliggende magasin mellem de to kollegiebygninger nærmest biblioteket. Dette magasin, der måler 37 × 37 m, giver plads til Statens Avissamlings fortsatte vækst med i alt ca. 20 km avisreoler.

Af andre udvidelsesmuligheder kan nævnes, at Bogtårnet, hvad angår funktion, konstruktion og udseende, kan udvides mod øst med ca. 10 m. Ganske vist vil der fremkomme en uskön farveforskel i murværket, som dog efterhånden vil blive dækket af bevoksning.

En udvidelsesmulighed af et helt andet format, der ligger et stykke ude i fremtiden, fremkom, da Vejdirektoratet i 1960 stillede forslag om en underføring af Ringgaden i Nørrebrogade-krydset og senere, da arkitekterne i 1974 fremsatte den tanke, at Ringgaden også i krydset med Langelandsgade blev udført som en underføring og deraf følgende forsækning af hele Ringgaden på strækningen langs Universitetets hovedbygning. Foruden trafikmæssige forbedringer kunne dette projekt medføre mange bygningsmæssige fordele for Statsbiblioteket og Universitetet. Studenterhuset og Universitetsadministrationen kunne blive en integreret del af Universitetsparken og samtidig få gode udvidelsesmuligheder. Dette gælder også hovedbygningen, men i særdeleshed Statsbiblioteket, som kunne opnå en betydelig udvidelse af såvel administrations- og publikumslokaler som bogmagasiner.

Gennemførelse af dette projekt kræver enighed mellem mange parter: Trafikministeriet, Kulturministeriet, Århus kommune samt Universitetet og Statsbiblioteket og ikke mindst Finansministeriet.

Der skal således påvises et uafviseligt behov af trafik- og bygningsmæssig art og desuden gøres en vedholdende energisk indsats fra alle implicerede, for at denne tanke kan føres lykkeligt ud i virkeligheden.

Dengang vi byggede det nye Statsbibliotek og flyttede det gamle

Af Niels Åge Nielsen

Formodentlig er det kun meget få på Statsbiblioteket og ved Aarhus Universitet, der ved, af hvad grund man har opfordret mig til at skrive om dette emne i anledning af bibliotekets 75 års jubilæum. Min forklaring tager sit udgangspunkt i året 1953. Jeg var dengang universitetsadjunkt (nu ville det hedde stipendiat) på fjerde år uden udsigt til at få nogen stilling ved universitetet, det var før man fik amanuenser. Året i forvejen havde jeg haft en føler ude angående et vikariat på Statsbiblioteket, men jeg havde undladt at søge. Da så jeg en dag i avisen til min overraskelse og sorg, at bibliotekar Tagea Egede Christensen (1892–1953) var død. Kun få dage i forvejen havde hun på sin sædvanlige stilfærdige vis passet sit arbejde på læsesalen, hvor hun i mange år havde været fast inspektør. Jeg var straks klar over, at nu måtte jeg prøve min chance. Da stillingen blev slået op, søgte jeg den, og var lykkelig, da overbibliotekar Emanuel Sejr indstillede mig blandt mange ansøgere.

Ganske vist havde jeg læst til cand. mag. for at blive lærer, men netop til Statsbiblioteket havde jeg en gammel kærlighed. Det må vist have været i 1927, at jeg en mørk vinteraften sammen med en kammerat for første gang gik fra Brendstrupvej ad Langelandsgade ned til Vester Allé og stillede mig op i en lang kø af drenge, der stod uden for biblioteket og ventede på at blive lukket ind gennem forhal og garderobe til læsesalen, når klokken var 18. Vi var en 30–40 stykker, som var så heldige at få adgang. Og vi styrtede hen til nogle reoler midt i salen, til højre for døren ud til forhallen, hvor der stod i hundredvis af drengebøger. Her måtte man hurtigt snappe en eller anden bog, man ikke kendte i forvejen, og derefter skynde sig at læse den, for efter al sandsynlighed havde man den kun den ene aften. Det var især forlaget Hasselbalchs drengebøger, jeg læste. De var gerne på op mod 150 sider, og ofte sad jeg i en ulidelig spænding de sidste minutter, inden uret i toppen af montren midt i salen slog sit ene slag klokken halv otte. Det var signalet til, at nu skulle børnene forlade denne bygning, der fungerede som byens folkebibliotek. Der herskede altid dyb stilhed i læsesalen, hvor vi sad omkring de store borde, og derfor husker jeg tydeligt min forskrækkelse, da engang en dreng glemte, hvor han var og lo himmelhøjt over noget, han havde læst. Men hjemvejen op ad den brandmørke Langelandsgade var så uhyggelig, at jeg snart igen

Niels Åge Nielsen er professor i nordiske sprog ved Aarhus Universitet. I perioden 1953–66 var han ansat ved Statsbiblioteket, fra 1961 som førstebibliotekar ved Administrationsafdelingen. En af hans hovedopgaver var den biblioteksmæssige side af byggeprojektet.

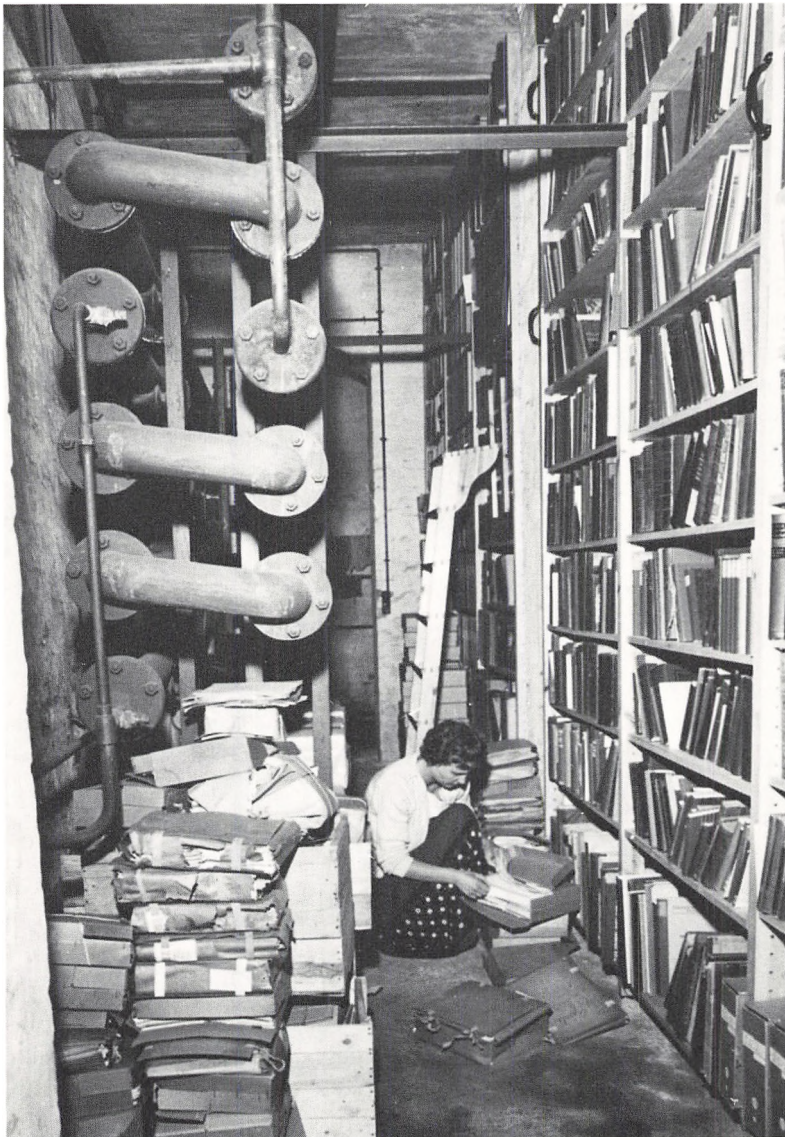
foretrak at nøjes med at låne bøger fra Christiansbjergs lille bibliotek på Skovvangsvej, der var åbent hver mandag aften. Men i min gymnasietid 1930–33 arbejdede jeg dagligt på Statsbibliotekets læsesal. Om vinteren blev det til, at jeg ofte sad der fra 15 til 18 og igen fra 19 til 22. Og i mine første studieår 1933–35 sad jeg igen daglig på biblioteket. Et bord i nærheden af indgangen var reserveret til universitetets humaniorastuderende, og omkring det stod også de bøger, de skulle benytte. Mine besøg begrænsedes noget, da jeg fik kollegieværelse på Kollegium I og siden III 1935–42, men i 1943–44, hvor jeg ikke turde bo i min lejlighed, men kun i skiftende natlogier, var biblioteket næsten mit hjem. Jeg brugte det også som adresse og benyttede det – i samarbejde med bl.a. Ellen Hvass og bibliotekar Gustav Hermansen – til fremstilling af illegale legitimationskort. Efter krigen kom jeg der igen daglig fra 1946, og jeg har naturligvis kendt alle de bibliotekarer og assistenter, der var ansat der i årene efter 1930.

Det var derfor en velkendt og flittig låner, som vidste meget om biblioteket, der (40 år gammel) tiltrådte som aspirant til en tjenestemandstilling den 1. september 1953. Som det var almindeligt, begyndte min oplæring med, at jeg skulle gå rundt med »ønskebreve«, dvs. et bundt folkebiblioteksbestillinger af varieret art (ankommet samme morgen) og prøve at finde bøgerne rundt omkring i huset. Men da min nære ven, bibliotekar Knud Hannestad (1915–72) samtidig blev nordisk docentsstipendiat i Göteborg, vovede Sejr at sætte mig som vikar for ham op i universitetets hovedbygning, hvor jeg var godt kendt fra tidligere ansættelse ved Nordisk Institut, og hvor jeg kom til at passe Statsbibliotekets kontor, som dengang lå på 1. sal med dør ud til aulatrappen. Jeg måtte dog af hensyn til min oplæring og andre gøremål kun være deroppe fra kl. 13 til 15 og fik hurtigt meget travlt. Jeg skulle hver dag fordele det meste af det, som biblioteksbetjenten kom med: nykatalogiserede bøger til alle institutter i bygningen (nogle steder skulle jeg endog systematisere bøgerne og nedlægge kartotekskortene), udlånsbøger osv. Endvidere skulle jeg tage mod bogbestillinger o.m.a. Jeg fik livlig kontakt med de fleste institutter i hovedbygningen. Da Hannestad kom tilbage, ønskede Sejr – meget mod Hannestads vilje – at jeg skulle blive deroppe. Og mit arbejde dér kom til at vare til januar 1960, da professor i kunsthistorie Else Kai Sass fik mit kontor til institut. Da havde jeg fået tingene organiseret således, at jeg kunne undværes. Jeg erstattede mig selv med forskellige blanketter og en hylde på universitetskontoret. Store opgaver ventede på mig nede i det gamle Statsbibliotek.

Jeg havde i mellemtiden egentlig ikke fået nogen regelret uddannelse. Således lærte jeg aldrig at katalogisere. Men jeg fandt også, at det var mere spændende at deltage i de stadige kampe for at redde bibliotekets funktioner under den overalt truende pladsmangel. Det begyndte med, at jeg tog fat ovre i barakken på gårdspladsen, hvortil alle husets tidsskrifter var blevet overført; de havde tidligere stået gruppevis fordelt efter de enkelte bogafdelinger, der på den måde hver havde

NIELS ÅGE NIELSEN

fået tiltrængt plads at vokse ind i. Men i barakken lå der også i gangene og på visse hyldepartier en mængde blandede bøger, der efter sigende var indkommet i forbindelse med indkøb af en afdød tysk teologs bibliotek, en hel jernbanevogn, sagde man. Det mindede meget om at gå på bogjagt i antikvarier, dengang en af mine hobbyer. Snart blev det også et tilbagevendende arbejde – sammen med bibliotekar Johs. Andersen – at udtage lidet benyttede bøger overalt i bogmagasinerne for at skaffe plads til de nye, der stadig strømmede ind. Det gjorde man ved at gennemse de systematiske kataloger (i leidnerbind), finde egnede emner blandt disse bøger, lægge sedler ind, kravle op ad

Dette billede fra juni 1958 viser de katastrofale pladsforhold i Statsbibliotekets gamle bygning. På det tidspunkt havde bøger og medarbejdere allerede i mange år haft helt urimelige vilkår.

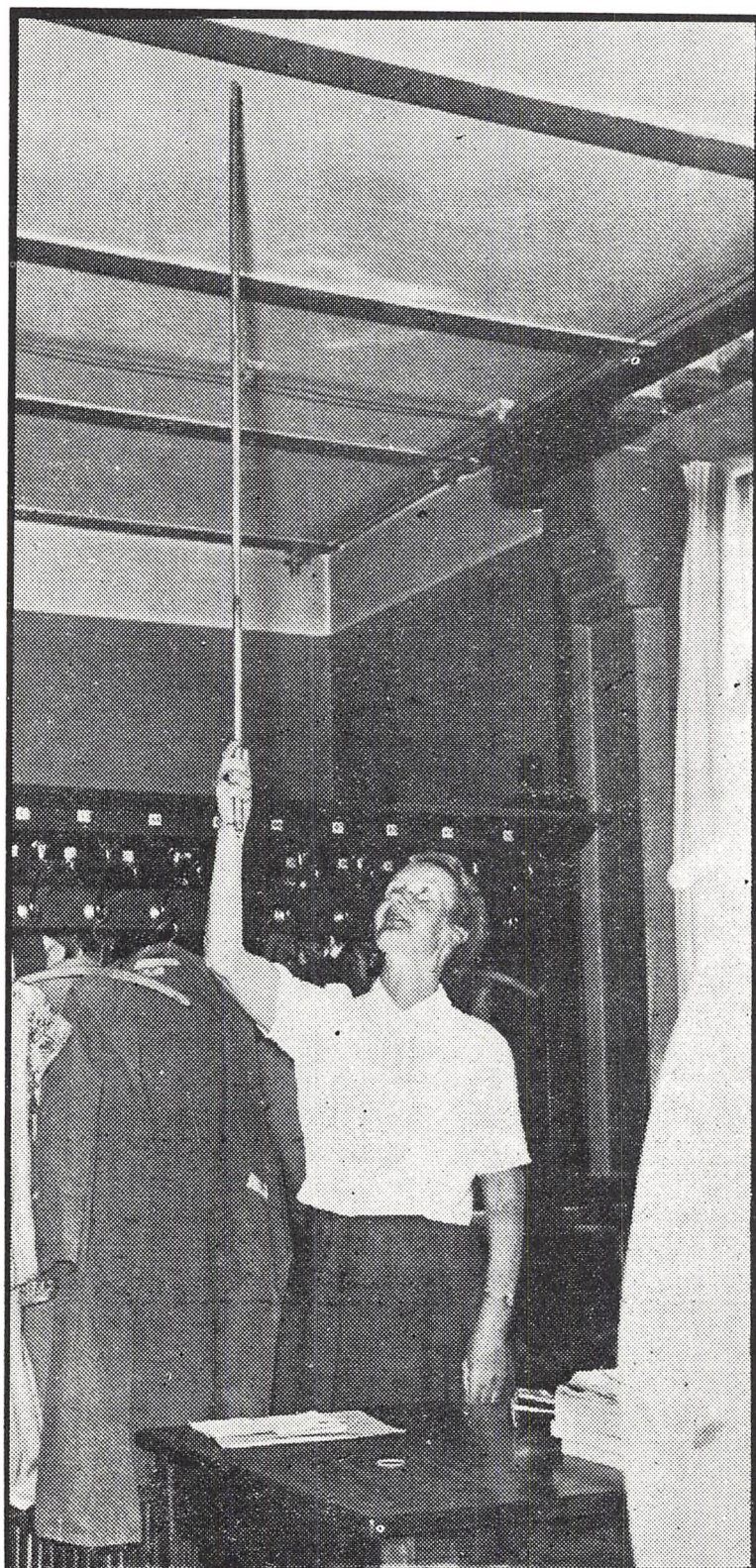
de høje stiger og se efter, om der var et godt lag støv på bogen, for så kunne den jo ikke være særligt efterspurgt. Selvfølgelig var vores virksomhed højst upopulær blandt udlånsbibliotekarerne. Læsesalsinspektør Helge Kjærgaard (1902–72) udtrykte sin mening herom således: »Jeg er revnende ligeglad med, hvilke bøger De udtager. Bøgerne skal bare være her, når jeg skal bruge dem!« Efter udtagningen blev bøgerne forsynet med et løbenummer og anbragt i nummerfølge i nogle reoler, vi havde fået lov til at anbringe på loftet i universitetets hovedbygning. Her kunne den kørende biblioteksbetjent let finde dem og bringe dem tilbage igen. Når der var udtaget bøger i et bestemt emne, skulle de tilbageblivende bøger rykkes for at fordele tomrummet ligeligt. Men da reolerne var meget høje, så man måtte benytte stiger, og da bøgerne dengang (modsat nu) var anbragt gående fra neden af og opåder og ofte tilmed skulle rykkes baglæns, var det et ret indviklet arbejde. Betjentene hjalp ofte med til denne proces, og det kunne bringe det lille nervemenneske Erland Andersen (1914–67) til fortvivelse.

Til trods for alle vore anstrengelser blev pladssituationen mere og mere kritisk. Og det trak stadig ud med at få bygget et nyt bibliotek oppe i Universitetsparken ved siden af hovedbygningen. De første planer til denne bygning havde været udarbejdet før krigen, men pengene var ikke blevet bevilget. Og den nyeste plan var stærkt ændret og udvidet. Det begyndte dog at lysne noget, da man i 1954–56 fik opført de tre nederste etager af det kommende bogtårn for en særlig bevilling, der var givet til beskyttelsesrum og kulturbunker, den var på 682.360 kr., og rummene skulle bl.a. bruges til anbringelse af Domkirkens altertavle i krigstilfælde. Alle tre etager skulle have været underjordiske, men man måtte opgive at gå så dybt, fordi der var vand og flydesand i grunden.

Den 31. juli 1957 tog Emanuel Sejr sin afsked som 65-årig, og den 1. oktober samme år blev han efterfulgt af den kun 33-årige Ib Magnusen fra Det kgl. Bibliotek. Magnusen arbejdede sig fantastisk hurtigt ind i alle sider af Statsbibliotekets talløse problematikker, han var en fremragende ledertype, der også snart erhvervede sig stor respekt i ministerierne. Hans arbejdskapacitet syntes uden grænser, og hans entusiasme for alle biblioteksanliggender kunne ikke undgå at virke inspirerende på hans medarbejdere.

I 1958 kom Folketingets finansudvalg til Århus for at danne sig et indtryk af misæren i den gamle bygning, og dets medlemmer fik lejlighed til at bese den lige fra »varmekældrene« til de lavloftede, reolpakkede arealer under det hullede skifertag, lummert om sommeren, iskoldt om vinteren. Vi var spændte på, om synet havde gjort indtryk, og lige efter at rundturen var slut, og de havde forladt huset, vakte følgende beretning opsigt i huset. Mens nogle af dem fik deres tøj tilbage i garderoben, var der kommet en telefonopringning, og vores højtelskede garderobeopsyn, Nico Knudsen, der også passede telefonen og den lille omstilling til vore 12 telefoner, tog den, hvorefter hun ilede

Det interne kommunikationssystem, som Niels Åge Nielsen omtaler.

Omstillingen - her Zenia Henriksen - kalder næste etage pr. kosteskafst. Holstebro Avis 2. juli 1958.

hen i en krog, greb en kost og stødte dens skaft tre gange mod loftet. Da en fra udvalget spurgte, hvorfor hun gjorde det, svarede hun, at der var telefon fra en professor, der skulle i forbindelse med en dame, som sad lige ovenover, og som ikke havde telefon, det drejede sig om en bog, der skulle lånes fra København. Og da Ebba Kragh et øjeblik efter kom ilende ned, kunne hun ikke komme ind i boksen, fordi en eller anden læsesalgæst stod derinde og brugte mønttelefonen, der var anbragt samme sted. Da manden fra udvalget, som havde overværet denne scene, gik ud, havde han sagt til en af de andre fremmede: »Det her kan ikke blive ved at gå!« Herefter blev vi alle meget optimistiske.

Og ganske rigtigt: den 6. oktober 1958 gav Finansudvalget sin tilslutning til, at der i finansåret 1958–59 stilledes 700.000 kr. til rådighed som 1. del af en samlet bevilling på 11.242.000 kr. til opførelse af en nybygning for Statsbiblioteket i Århus.

Nu begyndte der en livlig aktivitet for at forberede byggeriet. Jeg blev udpeget til at hjælpe Magnussen med denne opgave. Først nu så jeg tegningerne og det yderst kortfattede dokument, der dannede grundlaget for inventarbevillingen. Magnussen og jeg tilbragte kort efter en hel søndag sammen med Sejr, der var medlem af Byggeudvalget. Det foregik i Sejrs lejlighed i »Skansen«. Han gennemgik indgående baggrunden for de valgte løsninger, men var meget åben for vores ændringsforslag. Fx byttede bogbinderiet og Danske afdeling plads.

Noget efter blev det også klart, at vi måtte søge om, at der blev overført penge fra inventarbevillingen til byggebevillingen. De store beløb, der var afsat til rullende reoler, blev konverteret. Da vi fik at vide, at bogtårnet måtte rømmes, hvis vi skulle have bygget de fire ekstra etager ovenpå, som tårnet var projekteret til at bære, blev det klart, at vi måtte have dem straks. Mine beregninger af Avissamlingens omfang viste, at der måtte en udvidelse til af kælder 2. Men et forslag fra min side om, at vi også skulle prøve at få den etage, som sydflojen var projekteret til at bære, opført straks, eventuelt således, at forskerrummene i tagetagen i første omgang blev placeret her, nød ikke fremme. Først da det var for sent, blev C. F. Møller klar over, at en etage mere på sydflojen ville have givet en æstetisk bedre balance i forhold til det meget dominerende tårn. Det skal tilføjes, at Magnussen havde en – som det senere skulle vise sig – berettiget mistanke om, at de to personelevatorer ikke havde kapacitet nok, og derfor fik afsat plads til en ekstra skakt, der nu forlængst har fået elevator. Ja, han fik endog forberedt en tilbygning til bogtårnets østende.

Imens byggeriet langsomt skred fremad, fortsatte kampen mod pladsmanglen. Det strømmede ind med nye bøger, ikke mindst fordi Magnussen stadig sikrede biblioteket både højere bevillinger og uventede ekstrabevillinger. Det var virkelig til tider ved ganske at overvælde den flittige Gudrun Strøm i hendes diminutive indkøbskontor, hvor igennem også strømmen af bøger til universitetet skulle passere. Magnussen fik også gennemført, at fagreferenternes arbejde blev så systematisk ordnet, at der blev købt gode og dyre bøger hurtigt.

Telefon, blyant og et bord, der er alt for lille til både bygningsplan og kaffe. Niels Åge Nielsen i funktion under byggeriets sidste fase. Efteråret 1962.

Foto: Henry Aarslev Christensen.

I marts 1959 blev det nødvendigt at leje en desværre noget højtbeliggende etage i en gammel bygning på hjørnet af Vester Allé og Vestergade. Hertil blev der købt reoler ind, som senere skulle benyttes i bogtårnet. Og hertil førtes dansk skønlitteratur og hele musiksamlingen med personale og musikalien. Nu voksede problemerne med transport frem og tilbage fra det gamle bibliotek og kældrene i bogtårnet og den nye afdeling nede i Vester Allé. Børge Aaskov Jensen var stadig på farten med en stor taske på cyklen mellem disse steder.

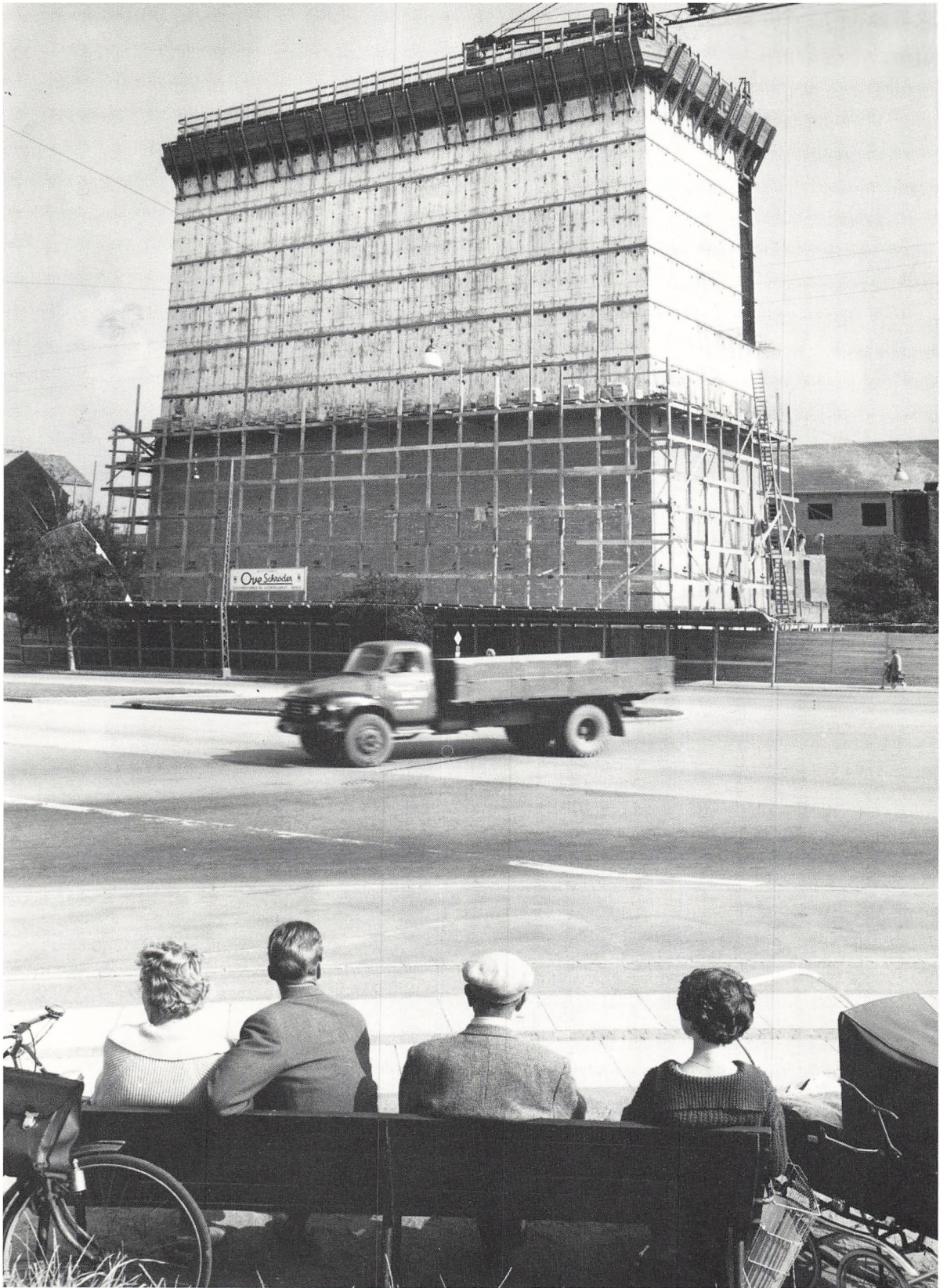
Fra august 1959 blev cand. mag. Torben Kisbye ansat som vikar for mig, for at jeg kunne »frigøres med henblik på forberedelsesarbejdet i forbindelse med Statsbibliotekets nybygning«. Han rejste igen efter to år, og jeg fik derefter hjælp i byggerisagerne af cand. mag. Elinor («Lotte») Krag (nu Stefani).

I august 1959 havde jeg været generalsekretær for det 9. nordiske biblioteksmøde i Århus, og da jeg derefter af Danmarks Biblioteksforening blev sendt til et møde i Finland, betalte Statsbiblioteket, for at jeg kunne studere nye biblioteks- og institutbygninger i Åbo og Helsinki. Og i februar 1960 rejste Magnussen, Palle Birkelund og jeg sammen med arkitekt Børge Pedersen og ingeniør Hecht-Pedersen til Tyskland og Schweiz, hvor vi studerede nyere biblioteker i Bonn, Giessen, München, Zürich og Bern.

Vi var nu inde i detailprojekteringen, og jeg fik et fantastisk godt samarbejde med Børge Pedersen, som jeg havde kontakt med adskillige gange daglig. Min opgave var især at udarbejde skitser og beskrivelser af arbejdsfunktioner i det ny hus. I alt har disse beskrivelser nok udgjort en bog på over 100 sider, men skrevet i småpartier og indleveret som indlæg til diskussion. Det første større arbejde angik Tidsskriftafdelingen, der var blevet placeret i stueetagen ind mod hovedbygningen. Af en række grunde var det praktisk at lade den rykke op først. Jeg havde nem adgang til at spørge ud om arbejdsprocesserne, for hele gruppen af damer sad nær ved mig i stueetagen i det gamle hus. De var mast ind mellem tre reoler omkring én telefon, der kunne køre på en slags slæde gennem reolen (sikkert en af kustode Isbaks mange sindrige konstruktioner). Man må sige, at forbindelsesvejene var ret korte, thi for det meste kunne damerne række tingene til hinanden, men tidsskrifterne foretog mange mystiske bevægelser ned til højre ben eller venstre ben og over i bunker rundt om på gulvet. Nu skulle alt dette filter ud fra hinanden og anbringes i et stort og tre mindre kontorer på tilsammen 140 m². Jeg fik den idé, at tidsskrifter kan betragtes som halvfabrikata, der efter at have gennemgået en række processer bliver til helfabrikata, nemlig indbundne bind, der rummer enkelthæfter. Hæfterne skulle da logisk efter ankomst med post af betjentene føres til den fjernere del af arealet, her skulle de kardexskabe altså anbringes, hvori både Statsbibliotekets egne og universitetets tidsskrifthæfter indføres, så snart de er kommet i hus. De, der skulle til institutterne kom ikke længere, men blev anbragt på hylder ved siden af døren og derfra hentet og kørt ud af biblioteksbetjente. Resten delte

*Tårnbyggeri med publikum.
En trafikidyl fra Ringgaden,
august 1960. Foto: Børge Venge.*

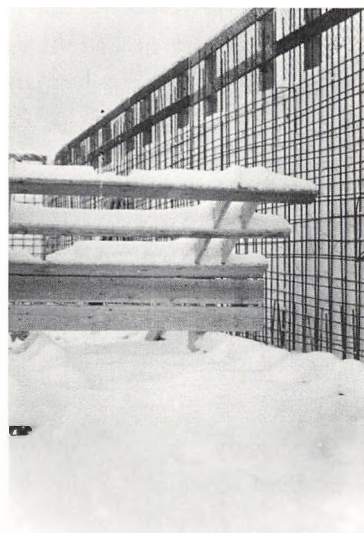
sig nu i to strømme, den ene (mindre) skulle ud at cirkulere i tidsskriftlæsekredsene, hvor en mindre stab blev indblandet, resten gik hen for at vente på nogle meget rummelige reoler, til årgangen var færdig, så ud i byen for at blive indbundet og tilbage igen for at blive signeret og gjort klar til at gå i magasinerne. Det sidste passedes af Ida Hammershaimb, regnskaberne og meget andet af Ellen Hvass.

Udlånssalen voldte os mange besværligheder. Hvor skulle grænsen mellem katalogsal og udlånsekspedition gå? Der var 2 × 3 piller i rummet. Jeg var klar over, at den låner, der kun kom for at tilbagelevere bøger, burde have en kort vej fra døren, og overvejede, om man burde trække ekspeditionen noget nærmere indgangen. Men det endte med, at skellet blev bestemt af de tre fjerneste piller. Jeg var sandelig ikke begejstret for, at pillerne kom ind i en mur på den strækning. Vi havde regnet med en slags skranke, og muren kom til næsten helt at lukke dagslyset ude fra ekspeditionen. Erfaringerne i Tyskland havde vist os, at man kunne vente en voldsom stigning i benyttelsen af de videnskabelige biblioteker, og at man burde indrette alt på at tåle en stor belastning. Dette førte til, at jeg dublerede alle siddepladser til personalet ud for de tre ruder: aflevering, bestilling, udlevering, de tre processer, som i det gamle hus foregik i én blanding over en lille skranke.

Skabene, der skulle rumme det alfabetiske hovedkartotek, måtte være beregnet til en stor udvidelse i det gamle brede format, selv om vi i 1960 begyndte at trykke kortene i standardformat. For det var Magnussens idé, at vi i perioden 1960–70 skulle trykke med standardmater på de gamle bredere sedler samtidigt med, at der blev opbygget et kartotek med sedler i det nye format, der efter 1970 skulle være det eneste voksende. Denne plan blev dog ikke fuldført, og man har endnu den store fordel, at det med ét opslag kan konstateres, om en bog findes i Århus. Der var blevet foretaget store indkøb af kataloger, og hyldemæssigt blev salen Nordens største.

Ekspeditionsrummet bag muren blev af kompetente biblioteksfolk i København betegnet som alt for stort. Men jeg havde jo fuldstændigt overblik over alle de personer, der arbejdede på spredte steder i den gamle bygning, og på den tegning, jeg fik godkendt, er der afsat siddeplads til 27 personer. Alle bordplaceringer var nøjagtigt fastlagt, inden dækket til 1. sal blev støbt, det var nødvendigt, for at hullerne til lys, telefon, rørpost m.m. kunne blive lavet på de rigtige steder.

En af de raffinerede ting i ekspeditionen er »kommandopulten« ud for bestillingsruden. Den er blevet til ved kombination af fleres ideer. Ingeniørerne gjorde os bekendt med fordelene ved rørpost, og vi valgte heldigvis den stabile form med patroner, skønt vi var blevet præsenteret for det seneste »skrig«: blanketter, der, efter at man havde givet dem en fold, blev suget gennem rørene, en velmenende sjæl tilhviskede os, at systemet svigtede for ofte. Samtalanlæg havde vi tidligt forkastet til brug i stedet for telefoner i kontorer m.v. – der skal jo helst være ro i et bibliotek – og vi havde fået ideen om radiosøgning af specielt efterspurgte personer så tidligt, at antenner kunne indlægges i mu-

*Forskalling på Tårnet.
Februar 1960.
Foto: Aa. Skytte.*

rene. Når man har et areal på over 17.000 m², er det håbløst at gå ud og lede efter ambulerende personer. Men i tårnmagasinerne kunne samtaleanlæg ikke forstyrre, og selv om der også er telefon i alle etager, er det nemmere at finde studentermedhjælperen »Peter«, der måske passer flere etager, over et samtaleanlæg.

I den oprindelige plan var der regnet med to ens vareelevatorer i tårnet, foruden to personelevatorer. Men det kunne forudses, at det ekspederende personale i de forskellige tårnetager kunne komme til at spille megen tid med at vente på at få fat i en elevator til at sende de bøger, de havde fundet frem, videre til ekspeditionen. I Bayrisches Patentamt i München havde vi set en fint fungerende paternosterelevator, og vi bestemte os for, at »so ein Ding müssen wir auch haben«. I den ene skakt blev da anbragt en til os specialkonstrueret paternosterelevator. Bøgerne lægges én for én ind på riste, der med korte mellemrum kører fordi åbningen, og på 1. sal glider risten ind over en afbrudt, skråtstillet rist, der blidt vipper bøgerne af over på et transportbånd, som fører dem ud i ekspeditionslokalet.

*Skalmuring på Tårnet
Maj 1960.
Foto: Aa. Skytte.*

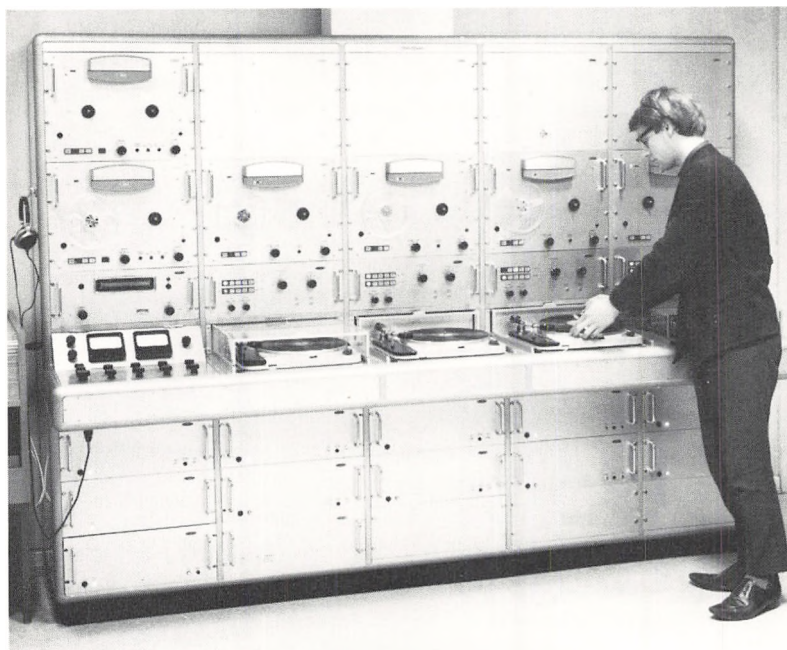
Det blev ved beskrivelsen af den fremtidige udformning af udlånsprocesserne klart, at bøger, der efter udlån skulle på plads i magasinerne, ville blive transporteret dertil på bogvogne (med ledsager) i de to personelevatorer. Derfor ville den almindelige vareelevator få til hovedopgave at transportere bøger, især tidsskriftbind, fra det store tidsskriftmagasin (med plads til 5 km) og de underste etager af tårnet op til 1. sal. Og den måtte derfor indrettes til automatisk altid at gå til 1. sal, når dens dør blev lukket. Her blev jeg imidlertid klar over, at der var en mangel ved kommunikationen. Da jeg ringede til Titan i København, som skulle levere den, spurgte jeg: »Hvordan kan man nu i ekspeditionslokalet vide, at der er noget i vareelevatoren, som skal tages ud?« – »Man må med mellemrum gå hen og se efter, om der er noget i den!« lød svaret. – »Det vil vi ikke drømme om at gøre!« sagde jeg. »Den må selv kunne rapportere, når den trænger til at blive tømt!« Og således blev det. Der blev i de to bunde indbygget små metalkugler, der bevirker, at selv den mindste bog udløser en rød lampe ud for elevatoråbningen på 1. sal og en tilsvarende i kommandopulsten.

I det nye universitetsbibliotek i Bonn havde vi set, hvordan bøger kom kørende op til ekspeditionen fra nedenunder liggende magasiner på skråtliggende transportbånd. Sådant ville det jo være praktisk at have i ekspeditionen, så bøger, der skulle ind til brug på læsesalen uden forsinkelser kunne køre derind. Desuden stemte dette med et af mig dyrket princip: pligt til frembringning af bøgerne til følgende instans. Konstruktionen af dette transportbånd voldte nogle besværligheder, for det måtte – skjult – køre oppe over dørhøjde og tilmed i en vinkel på 90° læsse bøgerne over på et andet bånd, der gik over et nedsænket loft, og til slut skulle bøgerne selv kunne køre ned inde bag læsesalssranken. Efter nogen eksperimenteren med en model, gik det op for mig, at det sidste nedadgående parti for at skåne bøgerne mest

muligt måtte udformes som »unnarennet« på et skihop. (Denne oplysning plejer at begejstre norske gæster.)

Udformningen af læsesalen voldte mange besværligheder. Især var vi utilfredse med dens ringe størrelse: 655 m², hvortil »studenterlæsesalen« på 196 m², der senere skulle kunne lægges til, og som nu også er blevet medicinsk-naturvidenskabelig læsesal. Tidligt havde vi dog fundet på, at vi ville undvære galleri over tidsskriftlæsesalen, hvorved der blev indvundet 800 hyldemeter. Men Ib Magnussen stod urokkeligt fast på et krav om, at der skulle kunne være 2 km bøger i læsesalen. Emanuel Sejr, der helt til byggeriets afslutning sad som medlem af byggeudvalget, mente, at det blev nødvendigt at have små højsiddende vinduer for at opnå så megen vægplads som muligt. Magnussen var parat til for den sags skyld helt at undvære vinduer, og C. F. Møller fandt sig – muligvis af taktiske grunde – i de små højsiddende så længe, at de den dag i dag kan ses på modellen af Universitetsparken! Dog var det C. F. Møller, der skitserede en idé om reoler, der gik ud fra vinduerne. Magnussen mente, at man så ville miste læsesalspladser. Jeg greb dog denne chance for en bedre æstetisk løsning og fik en uge til at udarbejde et modforslag. Jeg gennemgik alle den gamle læsesals bøger m.h.t. højde og bredde. Børge Pedersen tegnede og lod fremstille en lille model af denne kasseagtige reolform, der kunne give nøjagtig samme antal reolmeter som reoler langs vægge under højsiddende vinduer. Og samtidig havde jeg i en bog om folkebiblioteksbyggeri opdaget, at det var en vigtig norm, at glasarealet i en læsesals vinduer skulle udgøre 15 % af gulvarealet. De højsiddende små ville knap nok

*Afspilningsapparatet
i Statsbibliotekets aflytningsrum.
Foto: Lasse Andersen.*

*Fra Statsbibliotekets fotografiske atelier
1970. I forbindelse med bibliotekets
deltagelse i mikrofilmningen af de
danske aviser flyttede fotografene i
1976 til større lokaler.*

*Foto: Lasse Andersen, der ses siddende.
Ved det store kamera E. Borup Hansen.
Begge fotografere har leveret adskillige
billeder til denne jubilæumsbog.*

give 5 %. Det vendte stemningen, og i dag vil vistnok de fleste mene, at vi fandt frem til en lykkelig løsning.

En række af de tekniske afdelinger krævede indgående undersøgelser, for at man kunne få dem bragt op på et tidssvarende niveau. I min egenskab af dialektforsker var jeg i forvejen stærkt interesseret i båndoptagelser og indretning af lydstudier. Jeg deltog også i 1961 i en konference om lydarkiver i Strassbourg. Ib Magnussen og jeg rådførte os tillige med ledende radiofolk i København. Jeg havde i min skitse af aflytningsrummets indretning opereret med et stort antal pladespillere. Men da Magnussen i lang tid var af den opfattelse, at han kunne opnå tilladelse til at kopiere alle plader på bånd, blev en stor del af pladespillerne erstattet med båndspillere, hvad jeg vist godt kan kalde en mindre heldig løsning.

Avissamlingen skulle efter vore planer fjernes fra de helt uegnede, uopvarmede lokaler i bygningen på Guldbergsgades kasernes areal. Hovedparten af de store bind skulle anbringes liggende (i stedet for stående) i rullende eller faste reoler af en særlig konstruktion. Og da avisernes format har vekslet utroligt i tidernes løb, måtte jeg tre gange gennem de tre km aviser for at finde frem til en sådan konstruktion. Til forbillede havde jeg kun en enkelt reol, som jeg studerede i Göteborg.

Samtidig skulle det forberedes, at Statens Avissamlings bogbinderi skulle slås sammen med Statsbibliotekets bogbinderi, og begge skulle være i samme lokale i sydføjens stueetage. Det blev nødvendigt at søge en særbevilling på ca. 40.000 kr. til nye maskiner til avisindbindingen. Men Magnussen forlangte, at arbejdsgangen i denne del af bogbinderiet først skulle underkastes en rationaliseringsundersøgelse af Statens Forvaltningsnævn. Jeg fik da også en dag besøg af to sympa-

tiske herrer fra København, der af gode grunde aldrig havde set et avisbogbinderi før. Efter et par dages samvær, hvorunder jeg fx havde forklaret dem mine ret elementære tanker om, at tunge avisbind under arbejdsprocesserne kun burde transporteres korte veje, var de så fornuftige, at de bad mig om selv at lave denne rationaliseringsundersøgelse. Jeg udarbejdede den sammen med bogbinderne, og den kom kort efter tilbage med accept og blev godkendt af Magnussen. De nye maskiner blev købt, blandt dem en imponerende hydraulisk presse, og det lykkedes mig senere – med noget besvær – at opnå tilladelse til at sælge de forældede maskiner som gammelt jern.

Indretningen af fotografisk atelier var en opgave fra bunden af. Den løstes uden større problemer i et godt samarbejde med den nyansatte fotograf Lasse Andersen. Naturligt nok var jeg med min videnskabelige baggrund stærkt interesseret i mikrofilmning. Og jeg købte ikke læseapparater til mikrofilm uden at rådføre mig med eksperter på Danmarks tekniske Bibliotek.

I ovenstående beretning er historien om byggeriet i høj grad set fra den daværende bibliotekars synspunkt, eller rettere førstebibliotekars, for denne stilling som afdelingsleder for sekretariat, bogholderi og tekniske afdelinger og med henblik på byggeriet og flytningen osv., samt forholdet til samtlige universitetsinstitutter fik jeg i 1961. Men hvem mere byggede? Ja, det fremgår af de overleverede referater fra byggemøderne nr. 1–172, der skildrer situationen fra uge til uge mellem 8. august 1959 og 1. marts 1963, dvs. gennem 3 ½ år, at en lang række personer var medvirkende. På møderne, der gerne afholdtes kl. 8.00 om morgenen og fandt sted først i et skur og til sidst inde i bygningen, var biblioteket, bygherren, næsten altid repræsenteret, ofte af Ib Magnussen og mig sammen. Arkitekt Børge Pedersen, der skrev referaterne, var der naturligvis altid, C. F. Møller meget ofte (men han byggede i en vis periode 7–8 andre steder i parken samtidig!), ingeniørerne E. Hecht-Pedersen og Børge Werner var der ofte. Af de forskellige repræsentanter for de firmaer, der havde entrepriser, nævnes hyppigst formand Børge Jacobsen og ingeniør Aage Skytte fra A/S Ove Schrøder og installationsmester Bent Schou fra A/S Bruun og Sørensen. Dertil kommer så en stor anonym mængde af arbejdere, kaldet »Pladsens bemanning«. Fra start til slut opræder der murere og murerarbejdsmænd, der murede i højden endda med noget dengang nyt: vinterbyggeri (under barske vilkår), og der sluttedes af med lægning af klinker inde og ude. Videre omtales jord- og betonarbejdere, tømrere, rørleggere, vinduesmontører, isolatører, asfåltlæggere, og i slutfasen snedkere og malere. Nogle prøver på tal for bemanningen viser hvor stort byggeriet var: 15.8.1959 24 mand, 23.4.1960 48, 28.5.1960 55, 13.5.1961 36, 16.9.1961 33, 13.1.1962 32, 8.6.1962 37, 5.10.1962 29 og 1.3.1963 15 mand. Og så skrives der endda meget ofte om forsinkelser, fordi der er store vanskeligheder med at skaffe arbejdskraft. Det var andre tider end nu.

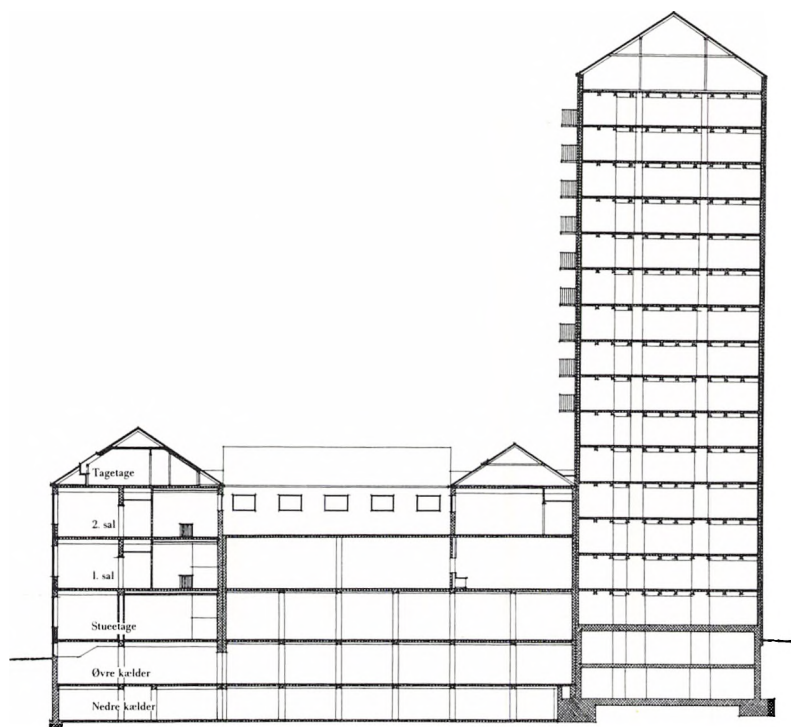
*Jernbetonarbejdet blev i 1959 overdraget
entreprenørfirmaet Ove Schrøder.
I baggrunden ses »bunkerene«.*

Til disse møder må naturligvis føjes utalte andre. Hundreder eller måske tusinder af møder på Statsbiblioteket. Meget hyppige møder mellem Børge Pedersen og mig, foruden vore daglige telefonkonferencer. Et uforglemmeligt godt samarbejde havde vi. Sådan oplevede han det vist også, for han sagde af og til: »Jeg får aldrig en så spændende opgave igen!«

Dengang jeg skulle begynde at planlægge den store flytning af Statsbibliotekets ca. 700.000 bind, fik jeg at vide, at jeg burde læse en artikel om, hvordan man i Göteborg havde flyttet et stort videnskabeligt bibliotek. Det viste sig, at man dér havde brugt megen tid på at stikke papstykker ind i det gamle biblioteks sammenpressede bogmasser med angivelse af, på hvilken reol og hylde i det ny bibliotek de efterfølgende centimeter bøger skulle stå. En sådan fremgangsmåde forekom mig dog både umulig og overflødig hos os.

Flytningen af tidsskrifterne (26.9–17.10.1961) fra barakken til det store tidsskriftmagasin i stueetagen og til de nedre tårnetager ordnedes af folk fra Tidsskriftafdelingen selv og allerede dengang efter det kystode (vagtmester) Isbak opfundne simple system. Man tager fx 12 røde, 12 blå og 12 gule papstykker, nummererer dem og lægger dem oven i flyttekasserne på bøgerne, der står pænt i én række. Hvis man kommer til nogle bøger, der skal anbringes et andet sted, skifter man farve. Flyttemændene kunne herved nemt følge vore anvisninger og dirigere bøgerne derhen, hvor de – i overensstemmelse med en flytteseddel – skulle stå. Da bøgerne ved den store flytning, som begyndte i september 1962, skulle anbringes på skiftende etager i tårnet, var det noget vanskeligt for flyttemændene at finde de rette pladser, og vi

*Tværsnit af Statsbibliotekets bygning.
Tegning 1:400.
C. F. Møller.*

havde – på skift – fra tidlig morgen til hen på eftermiddagen nogle af vore egne medarbejdere, bl.a. Søren Lund, til opsyn. For planlægningen af opstillingen – med rigelig luft i hver hylde – stod førstebibliotekar Chr. Stub-Jørgensen, der var stærkt indstillet på, at han ikke i sin tjenestetid igen ville opleve pladsmangel i bogmagasinerne.

Udflytningen fra den gamle bygning i Vester Allé var noget kompliceret. Flyttefolkene kunne – fra 7.30 til 9.00, når læsesalen åbnedes for publikum – operere ad den korte vej fra husets eneste bogelevator tværs over læsesalen og ud på pladsen foran hovedindgangen, men derefter måtte flyttevognene udgå fra Biblioteksgade (nu: Emanuel Sejrs-gade), og kasserne måtte transporteres en lang vej gennem kælderen og ad den forsænkede passage foran huset. Når dertil kom, at bøgerne måtte hentes fra forskellige steder inde i huset, vil man forstå, at det var ret uberegneligt, hvor langt arbejdet kunne skride frem hver dag. Det førte til lange telefonkonferencer om aftenen, især med Søren Lund, der holdt rede på, hvordan situationen var ved arbejdstidsophør, og hvordan planerne skulle være for næste morgen.

I begyndelsen af december kunne jeg en dag gå ind til Ib Magnussen og rapportere, at nu kunne han vælge, om han ville beordre biblioteket lukket for publikum den sidste uge før jul, eller om vi skulle holde læsesal og udlån åbne, lige til vi foretog flytningen af seddelkartotekerne i udlånet, så at sige bibliotekets hjerte. Han valgte den sidste løsning, som jeg også syntes var den flotteste. (Og i årene derefter brugte han ofte dette som argument i sine utrættelige kampe for

vore interesser: »Vi har flyttet dette bibliotek uden at holde det lukket en time!«).

Og så kom den vemodige stund lørdag den 15. december 1962 kl. 15, da vi havde lukket de sidste lånere ud af udlånet, og flyttemændene trængte ind og kastede sig over de mange kartoteksskuffer og leidebinder og begyndte at transportere dem bort. Vi var en lille flok af personalet, der rykkede ind på læsesalen (den skulle endnu være åben til kl. 21). Sammen med de få læsesalsbesøgende drak vi et glas sherry til afsked. (Flyttemændene fik også et glas, en af dem spurgte om han ikke kunne få en øl til at skylle smagen væk.)

Kort efter var vi en lille gruppe, bl.a. Chr. Stub-Jørgensen, Ingrid Knudsen, Esther Sparre-Petersen og Lotte Krag, der tog op i bil til nybygningen for at overføre kartotekssedlerne fra de gamle skuffer til de store nye kartoteksskabe i katalogsalen. Lotte havde forberedt alt med faner i de gamle skuffer og etiketter uden på de nye skuffer. Vi havde regnet med, at det ville tage et par timer. Vi arbejdede hurtigt og effektivt, især Stub var fænomenal. Men time gik efter time, og vi blev sultne og kastede os over en pose bananer, som Sparre til al held havde med sig. Telefonerne var endnu ikke sat til, så vi kunne ikke ringe ud efter mad. Dødrætte kom vi hjem ved 23-tiden i Lottes bil.

Mandag morgen mødte så hele det store personale (dog med undtagelse af bogbinderne) op i de nye lokaler. Den første gæst til læsesalen var den gamle oberst Lunn fra Holbæk. Han blev vist op i det kommende samtalerum ved galleriet, der i den første tid måtte fungere som »nødlæsesal«, og der måtte sendes bud ned i den gamle bygning efter de bøger, han skulle bruge. En af de første i katalogsalen var historikeren Tage Kaarsted, der skuffet sagde: »Har I puttet de gamle sedler ned i det nye kartotek!« – Flytningen og omstillingen af den gamle læsesal var først færdig i februar 1963. Den sag tog Morten Laursen Vig sig af, hjulpet af Lotte Krag.

Tilbage stod så at få Avissamlingen ind i huset. Da de nye reoler var installeret i kældrene 1 og 2 under midter- og sydløj, måtte man først skride til at gennemgå og få bragt orden i de kompakte avismasser i kasernebygningen. Vi lånte Det kgl. Biblioteks håndskrevne aviskatalog et par dage og fik den xeroxkopieret. Og efter at en dublet af Berlingske Tidende i stueetagen var fjernet, var der skabt et hul på 40 m, hvor kontrollen af opstillingen kunne begynde. Bl.a. måtte man kæmpe med besværligheder, der skyldtes, at der fandtes aviser, som inden for de sidste 150 år havde skiftet navn en halv snes gange. Da dørene måtte stå åbne under flytningen, var det heldigt, at det – egentlig helt tilfældigt – var sommer, da flytningen begyndte 10. juni 1964. Den var meget tidkrævende, da hylderne hele tiden måtte indstilles efter de enkelte avisbinds tykkelse. Først den 10. oktober, da det var begyndt at blive rigtig koldt, kunne dørene i den gamle bygning lukkes. Da var alle aviserne på plads i den nye bygning.

For alle, der kom fra de gamle bygninger, var der meget at glæde sig over i det nye hus. Ikke mindst kunne nu meget af det administrative

NIELS ÅGE NIELSEN

arbejde gøres hurtigere, takket være bl.a. de nye kontorer, de nye møbler, de 120 telefoner, tilkaldelsen over radio. For mit vedkommende var arbejdet med en meget spændende opgave slut. Fra mit kontor kunne jeg se over til vinduerne i mit gamle værelse i Kollegium III og forestille mig, at her skulle jeg altså ende. Men i den følgende tid dukkede navnet Odense med universitetsbibliotek og universitet hyppigt op i Magnussens rapporter på førstebibliotekarmøderne. I 1965 faldt jeg for fristelsen til at søge et professorat i nordiske sprog derovre. Den 6. januar 1966 mødte jeg under en aftentur med hunden i snevejrfældigt Karl V. Thomsen. Han strålede af lykke, hans lille dreng, Henrik, havde den dag klaret en hjerteoperation. Og jeg sagde til ham: »Så kan jeg fortælle dig, at jeg i dag har fået en opringning om, at jeg er blevet indstillet til et professorat i Odense. Nu kan du få min stilling, hvis du har lyst!« Det viste sig senere, at det havde han, og hvad der nu videre fulgte, er en anden historie.

Statsbiblioteket og medieforskningen

Refleksioner over bibliotekets forhold til brugerne

Af H.P.Clausen

H. P. Clausen er professor i statskundskab ved Aarhus Universitet. Han har været en af de drivende kræfter bag etableringen af et nordisk samarbejde på medieforskningens område.

Statsbibliotekets 75-årige udvikling afspejler i mange henseender den udvikling, der i den samme periode har fundet sted i de vilkår, hvorunder dansk forskning fungerer. Der er et spring fra de forudsætninger, der lå til grund for bibliotekets oprettelse i 1902, til de behov, det gerne skulle tilfredsstille i 1977 og i fremtiden. Men det er først i de sidste årtier, forudsætningerne for bibliotekets virksomhed for alvor har ændret sig. Da er til gengæld også takten i forandringerne sat dramatisk i vejret.

Endnu i slutningen af 1920'erne, da et udvalg drøftede de videnskabelige bibliotekers forhold til hinanden og til det øvrige biblioteksvæsen, spores tydeligt den gamle tingenes tilstand. Udvalgets flertal opfattede udelukkende spørgsmålet om en fagdeling mellem de videnskabelige biblioteker som et københavnsk anliggende. Statsbibliotekets repræsentanter kæmpede en ensom kamp for det synspunkt, at anskaffelser af udenlandsk litteratur til Statsbiblioteket ikke burde ligge under de københavnske bibliotekers niveau.

Flertallet fastholdt, at Statsbibliotekets hovedopgave lå i et mellemområde mellem de videnskabelige biblioteker i København og folkebibliotekerne; altså mellem den videnskabelige og den underholdende eller rent oplysende litteratur. Nok arbejdede der, vidste man, videnskabsmænd i provinsen, men de måtte henvises til de videnskabelige biblioteker i København. Det skulle ikke være Statsbibliotekets opgave at imødekomme deres behov for videnskabelig litteratur, et behov, der i øvrigt ikke skønnedes at være særlig stort.

Den endelige aftale om samarbejdet mellem de videnskabelige biblioteker om anskaffelsen af litteratur blev truffet i 1927, året før igangsættelsen af universitetsundervisningen i Århus. Den videre udvikling af denne undervisning gjorde det snart umuligt i praksis at opretholde aftalens principper, der jo i meget høj grad satte Statsbiblioteket udenfor, hvad angik erhvervelsen af den egentlige videnskabelige litteratur.

Biblioteket i det videnskabelige miljø

Det vil man kunne se dokumenteret andetsteds. Her skal blot fastholdes det synspunkt, at et videnskabeligt biblioteks udvikling hænger nøje sammen med udviklingen i de videnskabelige miljøer, biblioteket

skal betjene. Biblioteket er sammen med andre videnskabelige serviceorganisationer en aktiv del af disse miljøer, og det er vigtigt ikke at overse eller undlade at tage konsekvenserne af denne integrerede sammenhæng mellem forskningen og dens bibliografiske serviceapparat.

Sammenhængen er blevet lettere at iagttage gennem de sidste årtiers hurtige udvikling af nye forskningscentre uden for hovedstaden, af nye brugergrupper, af nye forskningsområder samt af forskning, der går på tværs af traditionelle fagskel. Alt dette har stillet helt nye krav både til de enkelte biblioteker og til den biblioteksorganisation, der skal sikre en maksimalt god udnyttelse af de ressourcer, der i vort land kan afsættes til biblioteksformål.

Dertil kommer presset på biblioteksvæsenet som følge af forskningsaktivitetens vækst i hele verden og den tættere og tættere forbindelse mellem den hjemlige forskning og forskningen ude omkring. Forskning er ikke mere et anliggende for enkelte lærde, der i stor udstrækning i tidligere tid selv varetog deres forbindelse med kolleger i udlandet. Forskningsmiljøerne er heller ikke mere så homogene, at man uden videre kan gå ud fra, at en forskningsbibliotekar, uddannet i en given disciplin, også uden videre kan dække det pågældende fags bibliografiske behov *in toto*. Og også fag, der tidligere overvejende var nationalt orienteret i deres emnevalg og litteraturbehov, er i vore dage i nær kontakt med forskning vidt omkring i verden og orienterer sig internationalt.

Det stiller krav til bibliotekernes ressourcer både kvantitativt og kvalitativt, og det er ophav til udviklingen af nye initiativer og delvis nye funktioner. Først og fremmest mærkes kravet om bredde og hurtighed i bibliotekernes tjenester. Fagmængdens og inden for fagene problemmængdens vækst forudsætter en bibliografisk indsats over en langt bredere front end tidligere. De områder, der skal overvåges og dækkes med information og dokumentation, er langt større end før og vokser med stor hast.

Den stigende grad af integration af dansk forskning i den internationale forskning omsætter sig også i et ønske om den størst mulige hastighed i fremskaffelsen af oplysninger om forskningsresultater. Det er ikke længere ligegyldigt, hvad der foregår på de enkelte forskningsområder ude omkring; det kan have afgørende betydning for det arbejde, danske forskere sidder med og planlægger. Risikoen for, at de resultater, man stræber imod, allerede er nået et andet sted, er absolut til stede, og dobbeltarbejde kan kun undgås ved en hurtig og præcis dokumentation. Med opkomsten af flere og flere forskningsinstitutioner og -miljøer og dermed ansættelsen af flere og flere forskere her i landet vokser tilsvarende problemer frem i den nationale sammenhæng.

Det har ført til, at der har udviklet sig nye mønstre i forholdet mellem de videnskabelige biblioteker og deres brugere. Relationen mellem bruger og serviceorgan er under ændring og rejser nye problemer, men det kan være vanskeligt at definere de nye problemtyper

præcist, bl.a. fordi der i biblioteksvæsenet – og for den sags skyld også på andre videnskabelige serviceområder – nærmest har været en tradition for at betragte forholdet mellem institution og bruger som noget forholdsvis problemløst med tendens til at gå ud fra, at institutionerne meget vel kendte brugernes behov. Denne holdning kan have sin forklaring i, at de videnskabelige miljøer tidligere var så homogene og rimeligt let overskuelige, samt at udviklingen på de enkelte fagområder ikke gik hurtigere, end at bibliotekerne kunne følge med, uden at kvalitative spring i organisationen var nødvendige.

*Den nordiske dokumentationscentral for massemedieforskning står overfor at afslutte en vellykket forsøgsfase. H. P. Clausen har været formand for interimstyret i hele denne periode.
Foto: Preben Hupfeld.*

Det er derfor utvivlsomt rigtigt, at man meget bevidst opretholder en konstant dialog mellem brugerne og bibliotekerne for hele tiden at kunne identificere og løse de problemer, der opstår i konsekvens af udviklingen dels på bibliotekssiden, dels på brugersiden. Den seneste udvikling i de løbende overvejelser om fagspecialisering etc. bibliotekerne imellem, som er omtalt i en tidligere fase ovenfor, tyder bestemt på, at en sådan dialog må til. Der mærkes stadig en tendens til at overse de biblioteksmæssige konsekvenser af den decentralisering og spredning af forskningen, der på flere planer har fundet sted i Danmark i de sidste 15–20 år. Der er først og fremmest sket en geografisk spredning, så en lang række fag nu har tyngdepunkter flere steder i landet, og for nogle fag gælder det, at det egentlige tyngdepunkt ikke ligger i København inden for de gamle hovedbibliotekers dækningsområde. Desuden er der sket en fagdifferentiering, som gør, at fagene ikke uden videre drives på samme måde og med samme interne vægtfordeling på forskellige steder. Fagspecialiseringen stiller store, men vidt forskellige krav til de videnskabelige biblioteker forskellige steder i landet. Det kan ikke mere med samme *relative* entydighed som tidligere afgøres,

hvilken udenlandsk litteratur der på et givet tidspunkt er netop *den* videnskabelige litteratur, der bør anskaffes, for at landet er korrekt forsynet på området.

Nu er det givet, at bibliotekerne i almindelighed i høj grad i den daglige praksis erkender denne situation og handler ud fra erkendelsen inden for de rammer, budgetterne lægger. Det er mere, når det nødvendige samarbejde bibliotekerne imellem skal planlægges for at sikre de forskellige hensyn optimalt tilgodeset, at det tilsyneladende kan knibe med den åbenhed, der skal til for at imødekomme de nye brugerbehov, der er vokset frem. Principper har det med at hinke bagefter realiteterne.

Bibliotek og brugere

Og realiteterne er, at der er brug for åbenhed og vilje til nytænkning hos såvel brugere som biblioteker. Det kan ikke nytte, at brugerne – som det kunne gå i en tidligere periode – går ud fra, at bibliotekerne er et automatisk virkende system, der uden videre stiller det materiale til rådighed, forskningen i en given situation har brug for. Det vil kun være tilfældet, hvis brugerne så klart og effektivt som muligt formulerer sig over for bibliotekerne og er villige til at bruge den tid, der skal til for at udvikle former for fagligt samarbejde med bibliotekerne og arbejde med i de samarbejdsorganer, der udvikles.

De fleste brugere af videnskabelige biblioteker har på et eller andet tidspunkt været i den situation, at de har opfattet biblioteksvæsenet

*»Fra Socialisten til Aktuelt«
hed en lille udstilling på Statsbiblioteket i
1972. De 100 års udvikling inden for et
af massemediernes markeredes af disse to
forsider.*

som en flaskehals i forskningen. Enten har de ikke kunnet få de relevante informationer, eller det har taget urimelig lang tid at få den ønskede litteratur fremskaffet. Eller de har været hensat i undren over de huller, der kan være i samlingerne.

Bibliotekerne vil uundgåeligt ofte være sådanne flaskehalse, men den aktive forskning er nødt til at klargøre sig sit medansvar for, at flaskehalsene bliver så få og så let passable som muligt. Det er som nævnt til dels et spørgsmål om fagligt samarbejde, men det er også i høj grad et spørgsmål om penge.

Egentlig er det overraskende sjældent, man er ude for, at videnskabsmænd som enkeltpersoner eller som korporation protesterer mod en vilkårlig beskæring af bevillingerne til de videnskabelige biblioteker, skønt det ville være en særdeles rimelig reaktion. Uden ordentlig bestykkede biblioteker ingen forskning, og havde man virkelig valget, burde det ikke uden videre være en given ting, at forskere først søgte at redde forskningsbevillingerne og derefter biblioteksbevillingerne. Afbrudt forskning kan i almindelighed senere sættes i gang igen, men lakuner i bibliotekernes samlinger er ofte umulige at fylde senere, og vi ved af smertelig erfaring, at sådanne huller hæmmer forskerne i generationer, efter at skaden er sket.

Når der tales om en overordnet styring af forskningsbevillingerne og om prioritering af de knappe ressourcer, refereres der i debatten oftest alene til prioritering mellem forskningsprojekter, mellem institutioner og mellem udgifter til henholdsvis forskning og undervisning. Det er i virkeligheden en for snæver betragtning. Prioritering af forskningsmidler må ses i en mere omfattende sammenhæng, hvori afvejningen af de ressourcer, man vil bruge på forskningen, også skal ses i relation til, hvad man vil yde til forskningens serviceapparat. En sådan helhedsvurdering forudsætter organisatoriske ændringer i det nuværende bevillingssystem, men det forudsætter også vilje til nytænkning hos mange forskere.

Bibliotekerne på deres side må også være rede til nytænkning. Først og fremmest må de fortsætte og videreudvikle de senere års tendens i retning af en mere effektiv forbrugerbetjening. Ordet »forbrugerservice« er vel ikke mere bandlyst i et forskningsbiblioteks vokabularium, men de sidste nedsættende bitoner i ordet må helt fjernes. Registrerings- og dokumentationssystemer må effektiviseres, og materiale typer, som ikke hidtil i fuldt omfang er indsamlet, må med ind under, hvad et videnskabeligt bibliotek rummer.

Men for de fleste af de nye opgaver, der trænger sig på, gælder formentlig, at deres løsning forudsætter et stadigt udbygget aktivt samarbejde med brugerne. Et grundtræk i den nuværende situation er netop, at en ældre tids isolation omkring de videnskabelige biblioteker er brudt af udviklingen, og der må etableres former for samarbejde dels mellem bibliotekerne indbyrdes, dels mellem bibliotekerne og benytterne, som kan effektivisere de videnskabelige samlinger som støtter for forskningen.

Statens Avissamling

Det her fremførte er naturligvis synspunkter, som det er let at formulere på et tilpas abstrakt niveau, hvor de ikke kommer i en ubehagelig konflikt med vilkårene for hverdagens arbejde. Men idealkravene må af og til stilles op, ikke mindst når de som i dette tilfælde lægger et ligeligt ansvar på to parter: brugerne og bibliotekerne.

I det følgende skal yderligere med eksempler fra et af Statsbibliotekets arbejdsområder, bibliotekets forhold til massekommunikationsforskningen, belyses, hvordan netop udviklingen på et forskningsfelt omsættes i ønsker om udvikling af biblioteksdækningen og dens former, og hvordan behovet for et ordnet samarbejde mellem bibliotek og forskning så trænger sig på. Betragtningerne på de foregående sider er i ikke ringe grad affødt af erfaringer fra deltagelse i dette arbejde og udvikling af en specialiseret dokumentationstjeneste på kommunikationsforskningens område, hvor Statsbiblioteket er involveret.

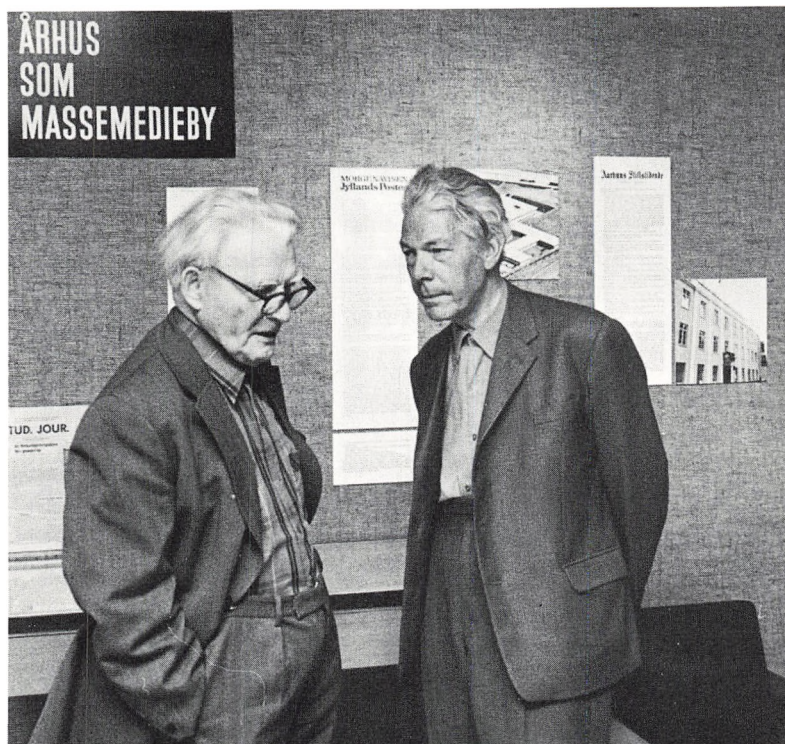
Statsbiblioteket i Århus har for så vidt længe haft et særligt forhold til studiet af massemedierne, idet jo Statens Avissamling siden 1916 har været knyttet til biblioteket. Fra indflytningen i de nuværende bygninger er avissamlingen bragt under samme tag som resten af biblioteket, og de fleste opfatter i praksis avissamlingen som en del af bibliotekets samlinger, hvis service søges hos og ydes af Statsbiblioteket.

Det betyder, at den ene af landets kronologiske samlinger af danske aviser (samt af visse udenlandske) er lokaliseret i Statsbiblioteket, hvor der er udført og stadig udføres et betydeligt arbejde med supplering, ordning og registrering af samlingen. I de seneste år er igangsat et stort projekt med mikrofilmning af aviserne, så de dels er lette at udlåne, dels sikres mod det forfald, der uundgåeligt følger med en hyppig gennembladning af aviser.

I virkeligheden er behovet for en mikrofilmning af aviserne for en stor del netop betinget af de senere års vækst i undervisning og forskning. Det har betydet en stigende benyttelse af avismaterialet med et tilsvarende øget slid på originalaviserne, og det har gjort det ønskværdigt at have aviserne placeret flere steder i landet og i en mere håndterlig form end de store bind med udfoldede aviser. Mikrofilmningen af de mest benyttede aviser begyndte i 1950'erne og udførtes af firmaet Minerva Mikrofilm ApS i Hellerup, der stadig filmer omkring en tredjedel af de nu eksisterende danske aviser. Men fra 1976 er Statsbiblioteket gået i gang med en løbende filmning af de resterende to tredjedele og med en retrospektiv filmning i det omfang, ressourcerne dækker. Resultatet er, at fra 1. april 1976 har alle løbende danske aviser kunnet tilbydes i mikrofilm.

Dermed er et stort og meget anvendt kildemateriale dels sikret, dels gjort lettere tilgængeligt også uden for de biblioteker, der modtager aviserne som pligtaflevering. Aviserne er naturligvis først og fremmest vigtige kilder til den politiske, økonomiske, kulturelle og bredt samfundsmæssige udvikling. Men de er også forudsætningen for studier, der mere snævert retter sig mod pressens egen situation.

*Redaktør Holger Eriksen og fhv. borgmester Bernhardt Jensen ved åbningen af Statsbibliotekets udstilling om Århus-prensens historie.
Foto: Lasse Andersen. September 1974.*

Medieforskning i Århus

Brugen af aviserne til dette forskningsformål er en forholdsvis ny foreteelse. Det hænger sammen med, at massemedieforskningen dels internationalt er en ung disciplin, dels er kommet sent i gang herhjemme, hvor den først er blomstret op inden for den sidste halve snes år. Omstændighederne medførte da, at en række institutionaliserede udtryk for væksten i denne forskningsgren fik deres hjemsted i Århus, og det blev naturligt at drage Statsbiblioteket ind i samarbejdet omkring medieforskningen, så meget mere som biblioteket i kraft af avis-samlingen allerede var sæde for den dokumentariske opsamling af et af hovedmedierne.

Når Århus fik en fremskudt plads i overvejelserne om, hvordan forskningen af massekommunikation skulle udvikles i dette land, hang det sammen med, at andre initiativer med relation til pressen havde udviklet sig i kontakt med Aarhus Universitet. I 1946 påbegyndtes undervisningen ved det journalistkursus ved Aarhus Universitet, der var resultatet af et samarbejde mellem universitetet og pressens organisationer. Dermed var begyndelsen gjort til den udvikling af journalistuddannelsen i Århus, der har ført fra et 3-måneders kursus til en statslig journalisthøjskole, der har ansvaret for en 4-årig teoretisk og praktisk journalistuddannelse.

Knyttet til journalistuddannelsen fik man de første tilløb til en presseforskning. Begyndelsen blev gjort med Institut for Samtidshistorie og

Avismikrofilm optaget på Statsbiblioteket.

Presseforskning, et privat fond med tilknytning til den daværende journalisthøjskole, der blev båret af pressens organisationer. Instituttet udgav bidrag til belysning af dagspressens historie, den illegale presse, aviser som historisk kilde etc. Da staten ved lov af 4.2.1970 overtog hele finansieringen af Journalisthøjskolen og gav regler for dens organisation og virksomhed, blev der samtidig i loven indsat bestemmelser om oprettelsen af et Institut for Presseforskning. Instituttet fik som opgave bl.a. »at foretage videnskabelige undersøgelser af pressens og andre massemediers struktur og virksomhed og af andre emner i naturlig sammenhæng hermed«. Opgavefeltet var således defineret ganske bredt ind i massekommunikationsforskningen.

I forvejen fandtes et presseforskningsinstitut ved Handelshøjskolen i København, og presseforskning foregik også andre steder. Men med loven om Danmarks Journalisthøjskole og Institut for Presseforskning var der skabt de første ved lov givne institutionelle rammer for massemedieforskning, og det fik betydning også for andre initiativer og for Statsbibliotekets forhold til medieforskningen.

Statsbiblioteket som »hovedfagbibliotek«

Tiden omkring 1970 er i det hele taget karakteriseret ved en stærkt voksende interesse for massemediernes samfundsmæssige funktion og indflydelse, og det affødte en betydelig vækst i forskningen på en lang række felter. Kommunikation blev på godt og ondt et nøgleord i videnskaber, der strakte sig fra sprog- og litteraturforskningen over psykologi, politisk videnskab og økonomi langt ind i de tekniske videnskaber. Også i undervisningen kom kommunikationsbegrebet til at spille en fremtrædende rolle i mange sammenhænge.

Massekommunikation . . .

To initiativer placerer Århus centralt inden for et relativt nyt, men meget dynamisk forsknings-område

*Overskrift fra interview med H. P. Clausen i »Information og Debat«
2. marts 1973.*

Resultatet blev en næsten eksplosiv udvikling i arbejdet med massekommunikationens problemer også i mange discipliner, som ikke tidligere havde beskæftiget sig specifikt med dette emneområde. Det gav koordinations- og samarbejdsproblemer, og det stillede nye og stærkt differentierede krav til bibliotekernes anskaffelser og litteraturovervågning. De biblioteksmæssige problemer kompliceredes af massekommunikationsforskningens heterogene og tværfaglige karakter, der gør litteratursøgning og klassificering af forskningsresultater meget vanskelig. Der kræves en særlig biblioteksmæssig indsats, når

medieforskningen skal udvikles. Statsbiblioteket havde i takt med udviklingen af massekommunikationsforskningen i Århus-området sat ind på at anskaffe litteratur, tidsskrifter m.v. til dette forskningsfelt. Det lå i umiddelbar forlængelse af bibliotekets funktion som centrum for dokumentation omkring den trykte presse. Den forstærkede forskningsindsats på medieområdet fik nu Statsbiblioteket til at fremsætte ønske om at blive »hovedfagbibliotek« for litteratur og andet dokumentationsmateriale om massemedier.

Hele problemet omkring fagdelingen mellem de danske forskningsbiblioteker har i flere år været til debat (jf. side 181), og denne debat har endnu ikke resulteret i en afklaring af principperne omkring fagdelingen mellem hovedbibliotekerne. Med forbehold over for de ændringer, strukturelt og terminologisk, der kunne følge af nye principper, godkendte Forskningsbibliotekernes Fællesråd i december 1971 i princippet Statsbiblioteket som »hovedfagbibliotek« for massekommunikationsforskning. Det blev fastslået, at det måtte forventes, at Statsbiblioteket under enhver fremtidig ordning af fagdelingen mellem forskningsbibliotekerne ville være det forskningsbibliotek i Danmark, som i videste udstrækning foretager anskaffelser på massemedieforskningens område.

Dermed understregedes Statsbibliotekets stilling som det biblioteksmæssige centrum for de institutioner i Århus, som driver forskning og undervisning med massemedierne som emne, og der var føjet endnu en sten til fundamentet for en institutionaliseret massekommunikationsforskning her i landet. Det bør bemærkes, at biblioteket her i en tidlig fase af udviklingen af et nyt forskningsområde i nær kontakt med brugerne søgte at etablere biblioteksmæssig kontakt til forskningen.

Forskningsrådenes initiativ

Initiativet faldt i tråd med den almindelige opfattelse af, at medieforskningen burde fremmes, fordi den rørte ved et samfundsmæssigt særdeles centralt problemfelt. Også forskningsrådene var opmærksom på dette, og i 1972/73 tog Statens humanistiske og Statens samfundsvidenskabelige Forskningsråd et initiativ på feltet. De nedsatte et rådgivende udvalg for massekommunikationsforskning, og til udvalget henlagdes et sekretariat, bemandet med to heltidsforskere, der dels selv skulle forske, dels skulle fremme og koordinere dansk massekommunikationsforskning.

Sekretariatet, *Media-Forsk*, blev placeret i Århus, hvor det i august begyndte virksomheden i lokaler på Danmarks Journalisthøjskole, der også huser Institut for Presseforskning. Konstruktionen med et udvalg og et sekretariat var et eksperiment, og forskningsrådene havde kun mulighed for at financiere ordningen i tre år. Efter denne periodes udløb, august 1976, fortsattes dog visse af sekretariatets funktioner i yderligere et år på en bevilling fra forskningsrådene, men nu placeret ved Institut for Presseforskning.

Vurderingen af Media-Forsk's virksomhed har været temmelig forskellig, som det næsten uundgåeligt må være tilfældet, når det gælder en foranstaltning, der skal ophjælpe et nyt forskningsområde uden klar, selvstændig identitet. Det var en vanskelig opgave at koordinere forskere med vidt forskellige videnskabssyn, som gensidigt forholdt sig stærkt kritisk til hinanden. Flere af Media-Forsk's initiativer vandt imidlertid almindelig anerkendelse. Det gjaldt især det nyhedsbrev, *Media-Forsk Orienterer* (MFO), som sekretariatet begyndte at udsende kort efter starten, og som snart udvidedes til hvert kvartal at være et nordisk nyhedsbrev for massekommunikationsforskning, der på engelsk bringer oplysning om nordisk forskning ud i verden.

Dette nyhedsbrev blev også kontakttled mellem Statsbiblioteket og det forskningsområde, som biblioteket i sin egenskab af »hovedfagbibliotek« har en særlig forpligtelse overfor. Gennem nyhedsbrevet blev det muligt at følge med i, hvad der publiceredes af afhandlinger, rapporter etc., idet Media-Forsk lagde vægt på at registrere dette materiale så fuldstændigt som muligt. Specielt anstrengte man sig for at registrere det »fugitive materiale« – eller det grå materiale, som det også kaldes – dvs. stencilerede rapporter, kongresindlæg, uortodokst publicerede afhandlinger etc.

Den slags forskningsbidrag kan ofte være værdifulde, og under alle omstændigheder er det vigtigt for andre forskere at kende deres eksistens. Men det er tit svært for de store biblioteker at finde frem til dette materiale, der jo ligger uden for pligtafleveringens glidende strøm. Her har Media-Forsk's lister over forskere, projekter og rapporter vist sig at være et godt hjælpemiddel til at sætte Statsbiblioteket på sporet af det omfattende »grå materiale« med relation til massekommunikationsforskningen.

NORDICOM

Med spørgsmålet om registreringen og indsamlingen af det »grå materiale« er vi inde på et andet område, hvor Statsbiblioteket arbejder med opbygningen af nye bibliografiske hjælpemidler for massekommunikationsforskningen: Udviklingen af den nordiske dokumentationscentral for massekommunikationsforskning. Institutionen med dette komplicerede navn går for det meste under den kortere og mere handy betegnelse *NORDICOM*, og den har fået sit danske hjemsted på Statsbiblioteket.

Initiativet til denne dokumentationstjeneste er i egentligste forstand udgået fra brugerne af massekommunikationsforskning. Tanken førtes i slutningen af 60erne frem i Sverige af de svenske avisudgiveres organisation, Svenska Tidningsutgivareföreningen, og Sveriges Radio. Forslaget støttedes af de nordiske radiofönlions samarbejdskomité. Med støtte af svenske fondsmidler udarbejdedes i 1969 en betænkning om, hvorledes en nordisk dokumentationscentral for massemedieforskning kunne etableres og drives.

Både forskere og repræsentanter for medierne i hele Norden gav tanken en særdeles positiv modtagelse. En første ansøgning om økonomisk støtte fra Nordisk Kulturfond blev imidlertid afvist, begrundet med fondens finansielle situation, men de fem nordiske radiofonier og avisudgiverorganisationerne i Norge, Danmark og Sverige støttede igangsættelsen af dokumentationsarbejdet.

En selvbestaltet bestyrelse, bestående af forskere fra de nordiske lande og repræsentanter for radiofonierne og avisudgiverne, påtog sig at lede arbejdet, og en bevilling fra Sekretariatet for Nordisk Kulturelt Samarbejde gjorde det muligt at gå i gang med arbejdet i en 3-årig forsøgsperiode, begyndende i 1973. I denne periode har man gennemført en række eksperimenter for at finde frem til den rette organisation af dokumentationsarbejdet og den rigtige form for bibliografien. Dette arbejde kunne afsluttes i 1976 med publiceringen af den første ordinære NORDICOM-katalog, der registrerer nordiske bidrag til massekommunikationsforskningen med hovedvægten på bidrag fra 1975.

Bibliografien består af to dele: 1) Den egentlige bibliografi med titler, forfatternavne og korte resuméer af indholdet i de enkelte titler; 2) en indeksdel. I indekset findes et nøgleordsregister og et forfatterregister. Fra og med 1977 vil der desuden være et såkaldt »source-register«, der registrerer de institutioner, der står bag publikationerne.

Nøgleordene, maksimalt 8 pr. dokument, bruges til at beskrive dokumentets indhold, og samtidig er de basis for søgning i dokumentmassen, enten søgningen sker manuelt eller maskinelt. Nøgleordene er på engelsk for at lette udenlandske brugere, og for at bibliografien med tiden kan bruges sammen med materialet fra de tilsvarende dokumentationscentraler, der er under udvikling andre steder i verden.

Bibliografien er opbygget på et dataprogram (AGRIS-systemet), der er udviklet af I/S Datacentralen i København for FAO. Med enkelte tilpasninger har det vist sig at være et særdeles egnet program til dokumentation af massekommunikationsforskning, og formentlig vil det kunne bruges også til andre samfundsvidenskabelige dokumentationstjenester. Systemet muliggør maskinel søgning på en kombination af op til fire nøgleord (fx effekten (1) af børne- (2) tv-kigning (3) i Finland (4)). Endnu er datamængden så beskeden, at manuel søgning ved hjælp af nøgleordsregisteret er det mest økonomiske. Men systemet er indrettet til søgning med datamaskine, og i en ikke alt for fjern fremtid vil dette utvivlsomt blive af betydning. En forudsætning er dog naturligvis, at bibliotekerne får den tekniske indretning til denne søgning.

NORDICOM i international sammenhæng

Tanken om en nordisk dokumentationstjeneste for massemedieforskningen voksede frem parallelt med og delvis inspireret af UNESCOs bestræbelser på at opbygge et internationalt net af sådanne dokumentationscentraler. UNESCO ønskede fra slutningen af 60'erne at

Også annoncer er stof for massemedieforskningen. Disse er hentet fra Aarhus-Posten, 1903. De blev anvendt på plakaten for Statsbibliotekets presseudstilling i 1974.

Enlevende Ko

med 6 Ben og 2 Haler

forevises daglig i Forsamlingsbygningens Gaard, Østergade.

For de danske initiativtagere var det tydeligt, at dokumentationsopgaven ville blive løst mest effektivt, hvis den betragtedes som en biblioteksopgave. I NORDICOMs ledelse arbejdede man for denne opfattelse, og den fik straks støtte fra Statsbibliotekets ledelse. Resultatet blev, at den danske afdeling af NORDICOM fik sin plads på Statsbiblioteket, og der etableredes et praktisk fællesskab om de medarbejdere, der tog sig af dokumentationen.

Flere af bibliotekets medarbejdere ydede under opbygningen værdifuld bistand til NORDICOM, og det var utvivlsomt en følge af dette nære samarbejde med Statsbiblioteket, at den danske afdeling fik en fremskudt plads i arbejdet med at udvikle NORDICOM. Det gjaldt specielt i arbejdet med at opbygge rutiner for dokumentationsarbejdet, lægge indkodning af materialet til rette osv. Tilrettelæggelsen og redaktionen af katalogen blev henlagt til Århus.

Ved forsøgsperiodens udløb vedtoges det at fortsætte den nordiske finansiering i endnu en periode frem til udgangen af 1977 for at få tid til at forberede en permanent ordning af centralens drift. Det nordiske kultursekretariat bad i 1976 en svensk forsker, Stig Hadenius, om at foretage en vurdering af NORDICOMs virke og komme med forslag til centralens fortsættelse og eventuelt et videregående samarbejde i nordisk massekommunikationsforskning.

Udredningen blev positiv i sin vurdering af behovet for dokumentation på massemedieforskningens område og af den måde, NORDICOM løser sin opgave på. Desuden foreslås en udvidelse af det nordiske samarbejde omkring centralen, så der bl.a. også tages informationsopgaver op. Tanken er, at NORDICOM fra 1978 skal fortsætte som en permanent institution, således at dokumentationsarbejdet betales i de enkelte lande, mens katalogproduktionen bekostes af fællesnordiske midler. Statsbiblioteket skal efter denne plan svare for dokumentationen af den danske massemedieforskning samt for samordning og redaktion af katalogen.

Statsbiblioteket og NORDICOM

Det er ikke meningen her at skrive NORDICOMs historie. Når så mange enkeltheder alligevel tages med, sker det for at illustrere, hvordan forsknings- og andre brugerinteresser kan bringes i frugtbart samarbejde med et videnskabeligt bibliotek til løsning af opgaver på et nyt område. Statsbibliotekets servicefunktioner er ved deltagelsen i det nordiske samarbejde om dokumentationen sat ind til effektiv støtte for forskningen, samtidig med at man må vente en positiv virkning på løsningen af bibliotekets egne opgaver.

En hovedbegrundelse for at sætte NORDICOM i gang var, at massekommunikationsforskning er så heterogen og tværvideenskabelig i sin natur, at de gængse registreringssystemer i bibliotekerne ikke tillader en entydig klassifikation af denne forsknings materiale. Derfor spredes det og er vanskeligt at finde, og der er brug for en specialbibliografi, som vil være til betydelig nytte for bibliotekernes lånere.

NORDICOM

BIBLIOGRAPHY OF NORDIC MASS COMMUNICATION LITERATURE
BIBLIOGRAFI OVER NORDISK MASSEKOMMUNIKATIONSLITTERATUR

INDEX

1975:1

NORDIC DOCUMENTATION CENTER FOR MASS COMMUNICATION RESEARCH
NORDISK DOKUMENTATIONSCENTRAL FOR MASSEKOMMUNIKATIONSFORSKNING

NORDICOMs bibliografi over nordisk massekommunikationslitteratur.

Et andet formål var at fremme registreringen og arkiveringen af det tidligere nævnte »grå materiale«. Her har det vist sig, at centralens ønske mødes med bibliotekets, og at der kan udvikles rutiner til at identificere og fremskaffe dette materiale gennem en udbygget kontakt med forskerne. Hertil har samarbejdet med Media-Forsk medvirket, idet man navnlig gennem MFO har kunnet fremskaffe mange vigtige bibliografiske oplysninger. I samme retning peger, at den svenske afdeling af NORDICOM er begyndt at udsende et eget nyhedsbrev og har oprettet en kontaktkreds, der skal opsamle oplysninger om forskningsprojekter, rapporter etc.

Det kan bl.a. på denne baggrund forudses, at der i fremtiden til NORDICOMs dokumentationstjeneste vil blive knyttet en informationstjeneste, der blandt sine formål også skal have hurtigt og systematisk at indsamle bibliografiske oplysninger. Om denne tjeneste skal henlægges til biblioteket eller placeres udenfor må afhænge af de praktiske muligheder, der måtte foreligge. Men under alle omstændigheder må den fungere i et tæt samarbejde med biblioteket, der derved kan udbygge sin virksomhed med hensyn til at finde og registrere indenlandske forskningsbidrag uden for pligtafleveringen. Forudsætningen er igen et samarbejde med forskerne til løsning af denne opgave, der er i begge parter interesse.

Radioens og fjernsynets materiale

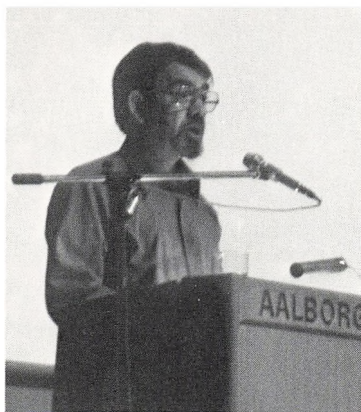
Med dette strejfer vi de tendenser, der ligger i den fremtidige udvikling af de videnskabelige bibliotekers servicefunktioner. På en række områder kan man se opgaver nærme sig for det bibliotek, der har en særlig forpligtelse over for medieområdet.

Tydligst gælder dette for en række problemer, der følger af de elektroniske mediers udvikling. Fx er det utroligt, at man først nu er ved at skabe muligheder for at arkivere radioens og fjernsynets udsendelser for eftertiden og til videnskabelige formål. Pressens materiale gemmes med omhu, men opbevaringen af de to andre mediers stof er hidtil ikke set som en offentlig opgave. Med afleveringspligten pålægger man – med fuld rimelighed – private personer og virksomheder at stille deres produkter gratis til rådighed. Men den offentlige institution, Danmarks Radio, har endnu ikke denne forpligtelse!

Derved unddrages man et enestående vigtigt kildemateriale til belysning af det danske samfund. Der er næppe det sociale, økonomiske, politiske eller kulturelle fænomen i samfundet, der ikke på den ene eller den anden måde afspejles i radioens og fjernsynets udsendelser. Men på det højeste vil eftertiden være henvist til at orientere sig herom gennem eventuelle reflekser i de trykte medier, som jo med omhu indsamles, sikres og bevares i de offentlige samlinger.

Ofte behandles dette spørgsmål, som om det alene gjaldt om at sikre materialet for medieforskningen. Men det er næsten det mindste af det. Heller ikke er det udelukkende et spørgsmål om at samle og bevare politisk stof. Det er derimod spørgsmålet om, hvorvidt man roligt skal

Efter Karl V. Thomsens foredrag »Jeg – en mediatekar« vedtog Det XII nordiske biblioteksmøde i Aalborg (1976) en resolution om opbevaring af de ikke-trykte massemedieformers materiale.

Foto: Jørn Tønnesen.

fortsætte med frivilligt at give afkald på en bred og løbende dokumentation af så at sige alle træk i det danske samfunds struktur og udvikling. Radio- og tv-materialet indeholder stof af betydning for alle de humane videnskaber og formentlig for en række discipliner ud over dem.

Dette er træffende udtrykt af Julius Bomholt i en tale til radioens programudvalg i 1939: »Jeg er enig i, at dette udvalg måske er det betydningsfuldste i vor kulturelle administration. Det danske åndslivs resultater på alle felter, i videnskab og digtning, i ord og toner, passerer vor kritiske kontrol. Vi stilles overfor ideer og bevægelser, i samfundet som helhed såvel som i de enkelte grupper . . .« Men hele denne aktivitet har altså fået lov til at udfolde sig i mere end 50 år, uden at man har gjort brug af de let tilgængelige tekniske muligheder for at dokumentere den, mens selv den beskedneste bog ganske naturligt gemmes for eftertiden og for forskningen.

Det er navnlig ophavsretlige og til dels også økonomiske overvejelser, der har stillet sig i vejen for en løsning af problemet. Fra Sverige foreligger en betænkning, der viser vej til en løsning, og herhjemme har et udvalg under Statsministeriet med professor, dr. jur. Mogens Koktvedgaard som formand behandlet hele spørgsmålet¹. Man tør nu håbe, at der er anvist en farbar vej til at rydde hindringerne for en fornuftig arkivering af vejen, så de elektroniske mediers udsendelser kan udnyttes af forskningen.

Økonomiske betænkeligheder kan i denne sammenhæng ikke veje tungt. Naturligvis vil det koste nogle penge, men udgiften må ses dels i forhold til sagens vigtighed, dels i forhold til, hvad der ofres på opbevaring og registrering af alle de andre udtryk for politisk, kulturel og administrativ virksomhed i landet. Når man kan sikre alle bøger, alle aviser og tidsskrifter og snart sagt alle papirer fra den lokale og centrale forvaltning, fra firmaer, institutioner og organisationer og anbringe dette enorme materiale på kilometervis af dyre hylder i store bygninger, så kan det ikke være en beskeden udgiftsforøgelse, der hindrer opbevaring af stoffet fra vor tids mest centrale medier.

En samlet institution?

Men alle problemer er ikke ude af verden, med at radio- og tv-udsendelser nu sikres for forskningen. For det første gælder det om at fastholde, at det gælder opbevaring af *alt* stoffet. Man må ikke glide videre i den opfattelse, at det politiske materiale er det vigtigste, eller at det først og fremmest gælder om at dokumentere udvælgelsesprocedurer og redaktionsprincipper i radio og tv. Det er som nævnt et langt videre perspektiv i materialets relation til aktiviteterne i samfundet, og det er mange andre discipliner end medieforskningen, der har brug for radio- og tv-udsendelserne.

For det andet må der træffes beslutning om, hvor og hvordan materialet skal opbevares. Det spørgsmål står tilsyneladende stadig åbent, og før det er besvaret, er de praktiske problemer omkring udnyttelsen

af materialet ikke løst. Retfærdigvis må man selvfølgelig sige, at det vigtigste er at få effektueret en principbeslutning om, at materialet skal arkiveres. Det må ikke sinkes af, at man endnu ikke har fundet ud af, hvor arkiveringen skal ske.

Men dette sted skal jo findes, og det ville ikke være til nogen skade, om man gennemtænkte dette spørgsmål så rationelt og med så stor hensyntagen til forskningens tarv som muligt. Man kan sikkert strides længe og godt om, hvorvidt radioens og fjernsynets stof efter art og proveniens hører til i arkivvæsenet eller i biblioteksvæsenet. Skal man være konsekvent, kan det sikkert med en fin logisk begrundelse fordeles på de to institutionstyper.

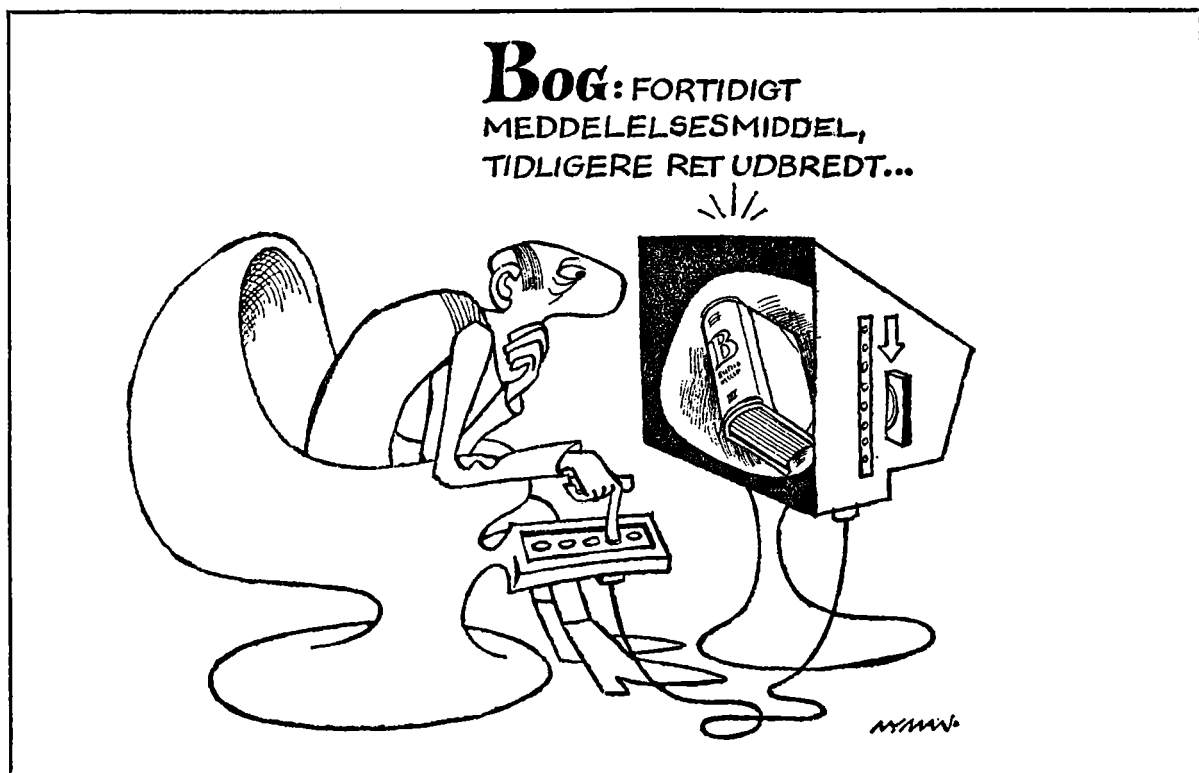
Det er imidlertid uden interesse for forskningen. For den gælder det, at materialet skal placeres, så det er let tilgængeligt, at det forvaltes af sagkyndige på feltet, og at det er muligt at udnytte det maksimalt på stedet. Man må derfor rejse det spørgsmål, om det fornuftigste ikke vil være at samle mediestoffet på ét sted, dvs. sørge for, at aviser og radio/tv-stof indgår i samme institution. En sådan institution burde have et tæt geografisk og teknisk naboskab med Danmarks Radio, både fordi brugen af samlingerne vil forudsætte apparatur og teknisk indsigt, og fordi samlingerne også vil kunne være et arkiv for genudsendelser, udnyttelse af ældre optagelser i radioens og fjernsynets løbende produktion osv.

Andre hensyn trækker i samme retning. En effektiv udnyttelse af materialet fra medierne kræver, at det forvaltes af folk med indsigt i dette materiales særlige natur og de tekniske problemer omkring dets tilblivelse og udnyttelse. Det er en forudsætning for, at materialet registreres på den rigtige måde, og det er en forudsætning for, at institutionen kan yde den nødvendige service over for brugerne. Det er en speciel sagkundskab, der er brug for, og det vil utvivlsomt være mest effektivt og økonomisk at samle den i en institution med ansvar for stoffet fra hele medieområdet.

Meget kan derfor tale for, at man ved overvejelser om placeringen af radioens og fjernsynets materiale tager udgangspunkt i Avissamlingen og prøver at bringe stoffet fra de trykte og fra de elektroniske medier sammen i rimelig nær kontakt med dels medieforskningen dels Danmarks Radio. For Statsbiblioteket vil der være en nærliggende opgave i at medvirke ved en sådan løsning med udgangspunkt i de institutionelle muligheder i og omkring biblioteket, som allerede er udviklet på medieområdet.

Andre fremtidsproblemer

Den lange tid, det har taget, før man er nået frem til blot at overveje, hvordan radio/tv-materialet sikres for forskningen, gør det nødvendigt at prøve at undgå en lignende situation i fremtiden. Den kan let opstå med den udvikling, der de seneste år er foregået på medieområdet, og som tegner sig i fremtiden. Over hele verden har man i flere år diskuteret de forandringer i mediesituationen, som nye medier og me-

Tegning af Peder Nyman,
Politiken 17. marts 1971.

dieformer, specielt på det elektroniske område, vil føre med sig. I takt med disse forandringer vil også kravene til biblioteks- og dokumentationsservice udvides eller ændres.

Mest omtalt har *lokal-tv's* fremvækst været, og i kølvandet på udbygningen af kabelnet i en række danske byer er fulgt eksperimenter med lokal-tv. I et land som Finland foregår allerede regulære udsendelser over lokalt. Men mulighederne på dette felt rækker langt videre.

Med bredbåndskabler kan der etableres en omfattende service – evt. i form af tovejskommunikation – til de enkelte husstande, også omfattende nyheder, information og underholdning af typer, som nu bringes af de traditionelle medier. Der eksperimenteres med informations- og nyhedstjenester i form af tekst, der transmitteres til billedskærm. Man arbejder med at sende avissider i facsimile direkte hjem til abonnenterne. I virkeligheden er der vel allerede opstået lidt af et dokumentationsproblem med fremvæksten af den elektroniske teknik i avisproduktionen, hvor informationen bl.a. arkiveres i databanker og tages frem efter behov på redaktionerne. Derved antydes i hvert fald nogle af de problemtyper, der vil vise sig i fremtiden.

Desuden er der *videogrammerne*, dvs. billedkassetter og billedplader, som der har været arbejdet energisk med i den elektroniske industri. Videogrammerne skulle kunne bringe billedudsendelser frem til seerne på samme lette måde, som musik og tale nu kan distribueres på

kassettebånd. Den optimisme, der rådede på dette område blot for nogle år siden, er imidlertid svalet af, og udviklingen er ikke gået så hurtigt som ventet. Dog spiller visse videogramformer allerede nogen rolle til undervisningsbrug.

Formentlig gælder det generelt, at de fremtidsvisioner, man kan hengive sig til på det elektroniske medieområde, realiseres i et mere moderat tempo end forudset. Det gælder også udbygningen af kabel-tv med mange valgmuligheder, som næppe har bredt sig i det ventede omfang. Men med de planer, der er lagt for telekommunikationens udvikling, kan det ikke undgås, at der i fremtiden stilles tekniske muligheder til rådighed, som kan udnyttes til nye kommunikationsformer.

Her ligger det afgørende i vor sammenhæng. Eksperimenterne og udviklingsarbejdet på det tekniske område fortsætter og kan meget let åbne nye kanaler eller ændre de beståendes muligheder, så vilkårene for massekommunikation ændres. Det ligner meget situationen omkring radioens opfindelse, hvor ingen kunne forestille sig de ændringer i medieforholdene, det ville medføre på mindre end et kvart århundrede.

At de tekniske muligheder vil forandres og nyt vil komme til, er givet. Derfor gælder det om stadig at følge denne udvikling og prøve at forudse konsekvenserne for medierne og for de institutioner, der skal opsamle, registrere og bevare mediernes indhold. Radio/tv er ikke det sidste, vi får, og der er ingen grund til igen engang at komme hinkende bagefter med arkiveringsproblemerne.

Også her ligger et argument for en samlet institution for mediedokumentation. Biblioteker og arkiver kan på dette område ikke nøjes med at registrere, når udviklingen er godt i gang, men må være med dér, hvor man følger udviklingsmulighederne og prøver at vurdere deres fremtidige konsekvenser. Det kræver samarbejde mellem dokumentalister og forskere, og det er vigtigt, at dette samarbejde bygges op og stadig justeres i takt med, hvad der sker på området.

Her stilles biblioteker og andre lignende institutioner over for en oplagt udfordring fra medieområdet. For den, der har fulgt Statsbiblioteket i det hidtidige, endnu beskedne pionerarbejde ved udviklingen af et serviceapparat til støtte for brugen af massekommunikation i forskningen, kan der ikke være tvivl om, at dette bibliotek vil have særlige opgaver at løse i denne sammenhæng.

¹Betænkning om bevarelse m.v. af radio- og TV-udsendelser. Afgivet af det af statsministeriet nedsatte udvalg vedr. bevarelse m.v. af radio- og TV-udsendelser. Betænkning nr. 785. København 1976.

Billeder fra et godt studiemiljø

Af Vagn Jørgensen

Mag.art. Vagn Jørgensen skriver ud fra erfaringer som benytter om Statsbiblioteket som et arbejdsmiljø med mange gode – og nogle kuriøse – traditioner.

I modsætning til andre bidragydere til dette jubilæumsskrift har jeg på ingen måde været med til hverken at planlægge, tegne, bygge eller på anden vis indrette Statsbiblioteket. Og jeg har heller ikke på noget tidspunkt været ansat i en afdeling af institutionen. Min adkomst til at skrive de følgende sider er i stedet den, at jeg i godt og vel ti semestre har været regelmæssig låner og læsesalsbruger. I denne periode – stort set første halvdel af 1970erne – har jeg, fra tid til anden, alluret biblioteket, dets ansatte og dets lånere. Og jeg benytter her den venlige opfordring fra udgiverne til at viderebringe en række af disse helt subjektive indtryk af huset og af menneskene, der færdes i det hver dag.

Statsbiblioteket er, sin unge alder til trods, et meget ærværdigt foretagende. Det har, som alle andre større institutioner, sine traditioner, sine originaler og ikke mindst sine hævdvundne (og for de fleste lånere uransagelige) undtagelser fra regulativerne.

Det kræver derfor opbydelse af megen tålmodighed at sætte sig ind i bibliotekets funktioner og forskellige procedurer. Det gælder for eksempel spørgsmål som den alfabetiske katalogisering, hvor man som nybegynder må starte forfra mange gange, før man efterhånden bliver i stand til at klare de fleste opslag på egen hånd.

Til gengæld er der så en særlig raffineret fornøjelse ved, midt i en lang formiddags opslagsarbejde på katalogsalen, at komme til at se over skulderen på en fortvivlet nybegynder. Og det smil, man da i den situation får som tak for et par diskret hjælpende ord, opvejer alle ens egne trængsler de næste par timer.

Artiklens forfatter.

Billedet er taget på udstillingen »Tre Århus-bogbindere«, 1973. Til højre et af Jens E. Hansens akvagrafiske blade.

Foto: E. Norman.

Mere spændende bliver sagen, hvor der ikke er tale om at opsøge en bestemt given bogtitel, men om at finde litteratur til belysning af et, mere eller mindre, veldefineret emne. Den såkaldte systematiske inddeling af bogbestanden forbliver således en gåde for mange, selv efter flere års fast brug af bibliotekets samlinger.

Her er det vist på sin plads at genopfriske den højst sandfærdige fortælling om den lokale professor fra det humanistiske fakultet, som et par dage efter sin lykkelige indtræden i pensioniststanden, vel sagtens af gammel vane, opholdt sig på Statsbibliotekets katalogsal. Midt i en meget lærd samtale med en lige så lærd forskningsbibliotekar hvisker den gråhårede emeritus pludselig: »Sig mig nu en gang, hvad er der egentlig i alle de underlige små røde bøger derovre?» Han mente naturligvis de leidenerbind, der, indtil en behjertet sjæl fandt på at sætte også den systematiske katalog i forbrugervenlige skuffer, gjorde det omtrent umuligt at slå op på denne måde. Kun den, der selv har forsøgt at blade i et godt fyldt leidenerbind med den ene hånd og samtidig skrive bestillingssedler (»Blanketten bedes udfyldt tydeligt med blokbogstaver . . .«) med den anden, véd, hvilke jonglørferdigheder, der er brug for i den situation.

Men som regel lykkes det dog. Med hjælp fra personalet kan der i langt de fleste tilfælde findes ud af, hvilke kringelkroge i det oprindelige system, der gemmer svaret på netop ens helt aktuelle problem. Og de mange tværvideenskabelige discipliner, som de senere år er vokset frem, vil nok også en gang i den næste generation af bibliotekarer finde vej til systemet. Eller kommer det nye, moderne system, som så mange taler om, måske allerede inden år 2000?

Et helt særegent skuespil skal sættes i scene, hvis man har brug for en bog, som ikke findes i Statsbibliotekets ellers så velforsynede samlinger. Så går kommandovejen uvægerlig gennem fjernlånet. Og det er en afdeling med en ganske særlig aura omkring sig.

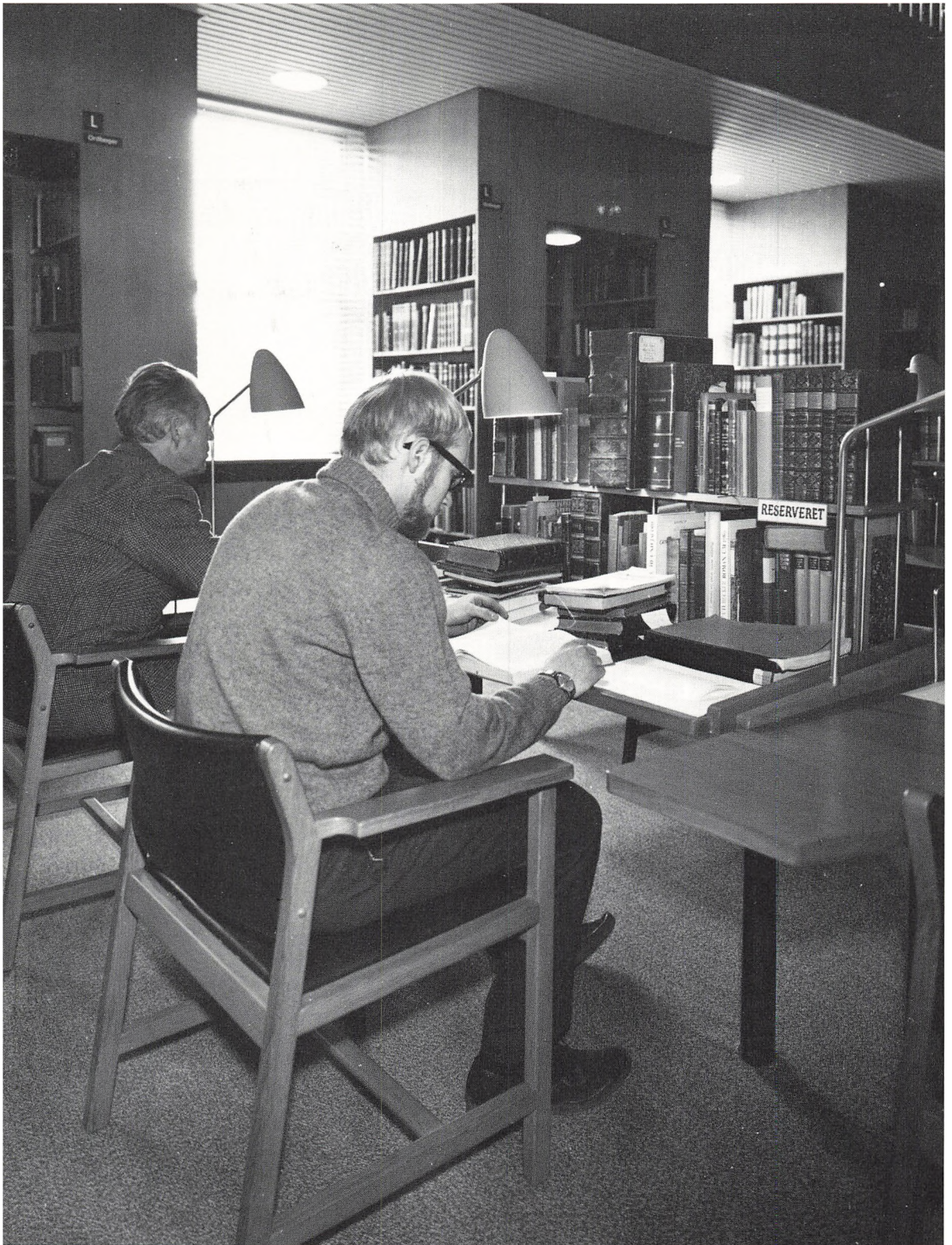
Af låneren fordres dér – ud over helt præcise data for det ønskede værk – en del tålmodighed. Men til gengæld belønnes ens langmodighed som regel efter nogle måneders forløb. Så får man faktisk den helt rigtige bog ind på læsesalen og kan da udnytte, hvad for eksempel en håbefuldt tysk doktorand for tre generationer siden med møje og besvær nedfældede (på dårligt gennemslagspapir) i sin dissertation.

Ikke alt lader det sig gøre at låne udefra. Men personalet gør sit yderste for at opfylde selv de særeste ønsker, hvis der blot er en rimelig faglig argumentation for at sætte det kostbare apparat i sving. Og hvis man dertil gør sig den ringe ulejlighed selv at lokalisere det søgte eksemplar i diverse accessionskataloger, ja, så varer det måske kun en uges tid at fremskaffe den for ens arbejde helt afgørende bog fra København eller Göteborg.

Selve det at låne en bog på Statsbiblioteket er således ikke nogen helt enkel proces. Jeg står i taknemlighedsgæld til min historielærer på studenterkursus, som uden skånelse tvang alle sine elever til gennem

*Fra Statsbibliotekets læsesal.
Læsesalsbenytteren i baggrunden er
bibliotekets arkitekt, kgl. bygnings-
inspektør C. F. Møller.
Hammerschmidt Foto.*

praktiske øvelser selv at lære proceduren. Hans argument var det helt korrekte, at når vi først i givet fald var kommet på universitetet, måtte det ikke blive en hindring for studierne ikke at kunne udnytte biblioteksfaciliteterne ved stedet.

Indtil man bliver fortrolig med huset, virker hele det store bibliotek ganske afskrækkende og lidet publikumsvenligt. Og hører man desuden, ved et tilfælde, netop på det indledende stadium en højtplaceret tjenestemand i udlånet belære en vistnok nyansat funktionær om, at forbilledet for afdelingens daglige ledelse er – et posthus (sic!) – ja, da overvejer man oprigtigt, med sine erfaringer fra netop den etat in mente, om det nu også kan svare sig at indlede et mere intimt forhold til Statsbiblioteket.

Men udlånet vinder ved nærmere bekendtskab. Hjælpsomhed, åbenhed og humor findes i rigt mål, og som daglig kunde opnår man efterhånden en ganske udsøgt behandling. Dertil kommer, at den låner, der udviser en blot rimelig interesse for bibliotekspersonalets praktiske problemer, kan gavne både de ansatte i arbejdet og dermed sine egne bestillingers skæbne i meget høj grad. Udvist respekt for andres arbejde belønnes her i stor udstrækning, og den kan blive indledningen til værdifulde bekendtskaber af både faglig og mere personlig karakter.

For mange studerende bliver Statsbibliotekets læsesal en fast arbejdsplads i lange perioder. Men også det kræver en tilvænning. Mange kan ikke affinde sig med den specielle hviske-stemning, der hviler over stedet. For år tilbage var ydre omstændigheder også med til at afskrække spæde nybegyndere fra nogen sinde igen at vise sig i disse lokaliteter. Ikke alle overvandt den skræk, der ret bevidst blev sat i de forvorne russer, som frejdigt og uden videre travede ind i lokalet med stor frakke på og medbringende en taske fuld af bøger. Alene den gængse anholdelsesformular »Undskyld, men har De tegnet Dem i protokollen?«, kunne (ikke mindst, når den fremsørttes med effektivt teaterhvisken, så ingen i lokalet gik glip af fadæsen) gøre det af med de fleste.

Til gengæld byder læsesalen for den, der kan tilpasse sig stedet, på virkelig arbejdsro og dertil alle muligheder for at følge med i den aktuelle faglitteratur. Nyanskaffede bøger og tidsskrifter fremlægges i et meget bredt udvalg, og man kan som regel sidde helt uforstyrret. En undtagelse danner naturligvis omvisninger af nye studerende og især kurserne i håndbogskundskab (der lærer man vist ikke meget om at være stille på læsesalen), men selv disse årligt tilbagevendende plager lærer man med tiden at ignorere.

Og har en person da opført sig efter reglementet i tilstrækkelig lang tid, kan vedkommende efter ansøgning få tildelt en fast plads på læsesalen, for eksempel til specialeskrivning. Aldrig får man vist bedre arbejdsbetingelser. Man kan gå fra og til, lade bøger og notater ligge fremme fra en dag til en anden, og bestilte bøger bliver hurtigt og diskret bragt frem, lige ved hånden. Desværre er presset af brugere på læ-

Russel Myers' tegneserie
»Brunhilde« er lånt fra Jyllands-Posten.

sesalen de senere år blevet så stærkt, at faste pladser kun tildeles i helt specielle tilfælde.

I stedet kan da de særlige forskerpladser eller -rum komme på tale. Der er også mange indlysende fordele ved den ordning, men en del af den særlige charme ved at arbejde på læsesalen går tabt, når man på det nærmeste bliver isoleret i »kælderen« eller under taget. På en eller anden måde påvirkes man på selve læsesalen til selv at arbejde ved at sidde på en plads mellem så mange andre, der læser og skriver om så mange forskellige emner med så stor energi.

Generelt linder næsten enhver type forskning, dog især i humanioras fag, sted på læsesalen. Der foregår for eksempel ordbogsredaktion, korrekturlæsning af artikler og disputater, opgaveskrivning og -bedømmelse, serier af håndbogsopslag og meget andet. Hvilken lørbavsende inspiration findes der således ikke i at sidde bag en bekendt professor og filolog, som ved hjælp af et digert filatelistisk katalog er helt opslugt af, hvad der ser ud til at være etymologiske studier i nedersaksiske stednavne før og nu?

Statsbiblioteket er en i høj grad selvstændig del af livet ved Aarhus Universitet. Men på i hvert fald et enkelt punkt er ligheden – eller rettere: traditionens fælles præg – umiskendeligt til stede, dog især hos de ældre medarbejdere. En del af dem nærer stadig en indgroet respekt for professorstanden, mens studenter indrangeres tilsvarende ret lavt i deres omverdensopfattelse. Endnu kan man træffe denne holdning, når en bibliotekar tøver med at hjemkalde en bog, skønt låneren for længst har overskredet den officielle frist på en måned, – for: »Det er jo professor N. N., der arbejder meget med den lige nu . . .«. Underforstået, at så kan en gemen student vel nok vente, til den lærde mand er færdig med bogen. Dette fænomen er dog kun rester af en svunden tid.

Til gengæld medfører denne og lignende episoder ofte det meget positive, at de »menige« på begge sider af skranken – for eksempel læsesalsbetjente og studenterlånere – får en fælles interesse i at afskaffe sådanne forældede privilegiesynspunkter i huset. Og det har ganske afgjort hjulpet i en del situationer.

Det er forhåbentlig fremgået af det ovenstående, at jeg holder af Statsbiblioteket, og at jeg er meget glad for den hjælp og venlighed, jeg har mødt dér gennem årene. Men som det gamle ord siger, bør man altid tugte den, man elsker. Og lad mig da, ud over de allerede anførte drillerier nævne at det altid har undret mig såre, at der ikke findes noget supplement til kantinen, hvis åbningstid af gode grunde er noget begrænset. Hvorfor i alverden er der ikke forlængst opstillet en varm-driksautomat eller noget lignende i forhallen, når der alligevel findes udmærkede stole til at holde en læsepause? Når selv universitetet flere steder har kunnet arrangere noget sådant, skulle det vel også kunne lade sig gøre på biblioteket? Nå, det kan jo da altid være et ønske til jubilæet i år 2002.

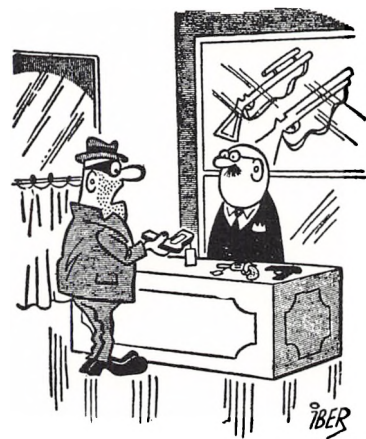

Forholdet mellem universitet og bibliotek på det formelle plan behandles andetsteds i denne bog. Her skal blot nævnes det påfaldende træk, at i årene fra 1968 til 1974 nåede det bekendte studenteroprør kun til kantinen (hvor det til gengæld i høj grad prægede debatten). Men det er vist karakteristisk for Statsbibliotekets lidt fornemme indelukkethed, at der først i vinteren 1974–75 forekom det hidtil ganske uhørte: løbesedler omdelt på bordene på læsesalen! De blev da også fjernet omgående.

Der er i det hele taget noget specielt og fascinerende ved den læsesal. En vintereftermiddag for et par år siden sad jeg og ventede på at få ekspederet et par vanskelige bestillinger, og mit øvrige arbejde måtte vente så længe. Der var helt stille i det store rum, men man fornemmede travlheden; eksamenslæsningen var i fuld gang. Jeg sad og bladede lidt planløst rundt i en bog af den amerikanske forfatter Washington Irving. (Han er nok bedst kendt her i landet som ophavsmand til mange engelskbøgers eventyr om Rip van Winkle.) I hans »Scetch Book« fra 1819 findes essayet om »The art of book-making«, der rummer det følgende citat¹. Jeg sætter det her som en afrunding, som et forsøg på at gengive læsesalens særlige stemning, og ikke mindst som et: tak for husly.

»Jeg befandt mig i en rummelig sal, hvis vægge var beklædt med store reoler med ærværdige bøger. [. . .] Rundt om i rummet stod lange borde med læsepulte på, og ved disse sad eller stod en mængde blege, gustne mennesker. De var fordybede i bøger eller granskede gamle manuskripter og skrev lange citater af deres indhold. I denne sal herskede den dybeste stilhed, som kun blev brudt af lyden af travle penne over papiret eller stundom af et dybt suk fra en af disse vise mænd, når han skiftede stilling for at vende bladet i en gammel foliant, og uden tvivl stammede dette suk fra den tomhed og særlige duft, som står i forbindelse med lærde undersøgelser.

Nu og da skrev en af disse personager noget på en lap papir og ringede med en lille klokke, hvorpå en kollega viste sig, tog papiret i dyb tavshed, sneg sig ud af rummet, for snart efter at vende tilbage, belæsset med mægtige tomer, som den anden da straks kastede sig over med voldsom grådighed. Jeg var ikke længere i tvivl om, at jeg var stødt på en forsamling af magikere, der var beskæftigede med studiet af okkulte videnskaber.«

— Har De en lyddæmper til denne her? — Den skal bruges paa en læsesal.

Aarhus Stiftstidende
21. marts 1965.

¹Gengivet efter Tage la Cours oversættelse i »kunsten at fabrikere bøger«, Carit Andersens Forlag (1973).

Udstillingsstykker

Et historisk rids og to eksempler

Af Ejgil Søholm

Statsbiblioteket har lige siden pionertiden benyttet udstillinger som led i sin informationsvirksomhed. Ja, med hensyn til publikumstilstrømning og effekt står vel et af de allerførste udstillingsarrangementer endnu som den uovertrufne succes: Stationsbyens bibliotek med bøger og læsesal, som overbibliotekar Grundtvig indrettede i forsamlingsbygningen på Landsudstillingen i Århus 1909. Den 12. juni skulle dette bibliotek tillige med forskellige andre af den store udstillings seværdigheder forevises for journalisterne, men – som Erling Stensgård konstaterede – »D'Hrr. foretrak at slaa sig ned i Varieteen fremfor at undersøge, hvad det 'arbejdende Bibliotek', som er indrettet i Forsamlingshusets Sideløj, har at byde paa«¹.

Stensgård beklager, at denne lejlighed til at informere offentligheden og dermed skabe øget forståelse for biblioteksarbejdet således i nogen grad blev forsømt. Alligevel blev arrangementet en succes, og der er ikke tvivl om, at Landsudstillingens »mønsterbibliotek« som praktisk demonstration har haft stor betydning for bibliotekssagen i Danmark, den sag, som Statsbiblioteket også i sit almindeligere daglige virke havde afgørende indflydelse på i disse år.

I 1913 arrangerede Statsbiblioteket en såkaldt mindeudstilling, der meget bredt dækkede Danmark i perioden 1863–1913. Udstillingen, der vistest på Rådhuset åbnedes i national ånd. »Et Leve for Danmark besvaredes med kraftige Hurraraab«². Primus motor for arrangementet var dr. Fog, som i disse år ofte henvendte sig til offentligheden; således havde han i 1910 startet en »Forening for Læsning af fremmed Skønlitteratur« – et biblioteksmæssigt nyttigt initiativ, idet bøgerne – indkøbt for private midler – efter læsekredscirkulering indgik i Statsbiblioteket som et højst nødvendigt supplement til dets samlinger på dette område.

Efter at man i 1917 med hjælp fra Det kgl. Bibliotek havde markeret 400-året for Luthers teser og i 1919 med eget materiale havde belyst Sønderjyllands problemer, viste biblioteket i tyverne og trediverne fra tid til anden udstillinger i forbindelse med diverse runde år i åndshistorien. Således var anledningerne i 1921 600-året for Dantes død og 50-året for Brandes' indledningsforelæsninger.

I hundredåret for Beethovens død benyttede Grundtvig lejligheden til at orientere pressen om de betydelige musikaliegaver, som ikke blot

var en del af baggrunden for den aktuelle udstilling, men også en hovedhjørneste for den musiksamling, som biblioteket var i færd med at opbygge. Som endnu en nyhed på musikfronten kunne det meddeles til pressen, at Schmidt-Phiselseck netop var vendt hjem fra forhandlinger i Wien, hvor man havde stillet en nodeudvekslingsordning mellem Nationalbiblioteket dér og Statsbiblioteket i udsigt.

I 1928 afholdtes der en Blicher-alten med bl.a. kammermusik og oplæsning af »E Bindstouw« ved F. M. Bendtsen. Arrangementet – der også omfattede en udstilling – faldt sammen med afsløringen af Sondrups statue af digteren, hvis liv og værker biblioteket jo i kraft af den philipsenske Blicher-samling havde ganske særlige forudsætninger for at belyse. Efter en H. C. Andersen-udstilling i 1930 nåede man i rækken af danske forfattere til Kingo, der fik sin alten i 1934; stiltsprovst Skat Hoffmeyer og forfatteren Richardt Gandrup talte om salmedigteren, og bibliotekets folk havde arrangeret 300-års udstillingen.

På dette tidspunkt havde det længe været vanskeligt at gennemføre pladskrævende arrangementer i det overfyldte bibliotek. Bortset fra den permanente fremlægning af visse klenodier i læsesalsmontrerne indstilledes udstillingsvirksomheden, efterhånden som bogmasserne lukkede sig om bibliotekarerne og truede med at sætte alt i stå. Da Statsbiblioteket i sommeren 1945, kun en måned efter Befrielsen, præsenterede et omfattende illegalt materiale, måtte det ske i andre lokalteter, nemlig Århus Hallens annekssal.

Derefter skete der ikke større bevægelser på udstillingsfronten, før man var blevet installeret i de nye omgivelser, der bl.a. indeholdt en stor udstillingssal. I de første år foregik denne side af biblioteksvirksomheden ikke i nogen fast afdelingsregie, og man udnyttede i høj grad muligheden for at få færdigpakkede eller udefra arrangerede udstillinger, således at biblioteket stillede sine lokalefaciliteter til rådighed for arrangementer med tilknytning til boglig kultur under en eller anden form. Denne praksis fulgtes frem til 1967/68, og i årene indtil da dannede bibliotekets udstillingslokale ramme om bl.a. polsk grafik, belgisk litteratur, rumænsk bogkunst, slaviske bøger, britisk medicinlitteratur, reprints og italienske kunstbøger. Det ligger næsten i programmet, at disse emner blev taget op i samarbejde med ambassader, forlag og kulturelle foreninger af forskellig art. Allerede i 1964 havde biblioteket dog selv arrangeret en udstilling til belysning af dansk musikkultur før og nu; det skete i forbindelse med et internationalt musikkbibliotekarmøde i Århus.

Samarbejdet med eksterne organisationer og institutioner er fortsat, men fra 1968 har grundstammen i udstillingsprogrammet været af bibliotekets egen tilvirkning, således »Aarhus Teater gennem 50 år« (1968) og »Danske bøger« (1969), der blev til efter Ib Magnussens idé og senere vist i en varieret form. I forbindelse med de store udstillinger om Martin Andersen Nexø (1969) og »Besættelsestidens tryk« (1970) har biblioteket kunnet trække på Borge Houmanns ekspertise og materiale. I 1971 var det største arrangement »Kvinde og sam-

Nexø-karikatur af det sovjetiske tegnertriumvirat Kukryniksy. Statsbibliotekets Nexø-udstilling 1969.

Et stykke overtrækspapir (»påfuglemarmor«) af Jens E. Hansen. Anvendt som omslag til udstillingsintroduktionen »Tre Århus-bogbindere«, 1973.

fund« i anledning af Dansk Kvindesamfunds hundredår; Kvindehistorisk Samling, der findes som særsektion i Statsbiblioteket, var her en naturlig og nødvendig forudsætning. Også besøgmæssigt var kvindeudstillingen en succes målt med den alen, vi bruger på Bjerget lidt borte fra det centrale Århus. Da de islandske håndskrifter – eller i hvert fald nogle af dem – i 1965 blev vist på Statsbiblioteket, undrede pressen sig over, at besøgstallet var betydeligt lavere, end det havde været i andre udstillingsbyer. Nu er alt jo relativt, og med den geografiske beliggenhed, Statsbiblioteket har, må det i udstillingsvirksomheden først og fremmest satse på sine universitetsbenyttere. Vi er ovenud godt tilfredse, når et arrangement på en måned eller to kan tiltrække et par tusinde besøgende.

Pr. 1. januar 1972 blev udstillingsaktiviteten i forbindelse med en omstrukturering af Bibliografi- og publikationsafdelingen henlagt under denne afdeling, der indtil da havde været koncentreret om redaktion og udgivelse af trykte kataloger. I den senere tid har den meget tidkrævende udstillingsvirksomhed haft ret trange kår. Det er vanskeligt for bibliotekets fagspecialister og øvrige medarbejdere at få tid til den slags »luksus«. Men det er dog blevet en fast tradition, at biblioteket deltager i den årlige Århus festuge med et større udstillingsarrangement – i 1972 »Holberg-facetter«, i 1973 »Haver i bøger«, i 1974 »Spalte op og spalte ned. Blade af Århus-pressens historie«, i 1975 »De nordlige egne« og i 1976 »Aktivitetshuse«. Bidraget må i 1977 naturligvis stå i 75-års jubilæets tegn.

På grund af bibliotekets alvorlige pladsmangel blev udstillingssalen i januar 1974 ombygget, dvs. indskrænket for at afgive plads til tre kontorer, hvoraf Bib/pub-afdelingen disponerer over de to og således nu er placeret i (udstillings)begivenhedernes centrum. Indskrænkningen har ikke i sig selv haft nogen negativ indflydelse på de løbende aktiviteter. Nød lærer jo som bekendt nogen kvinde – og det blev naturligt at lade større udstillinger brede sig til forhalsarealet, således at ingen besøgende til biblioteket kan undgå at blive konfronteret med i al fald en del af materialet.

Allerede inden ombygningen – nemlig fra september 1971 – var man begyndt at supplere de større arrangementer med miniudstillinger i Forhallen. Her sætter man med udgangspunkt i denne eller hin aktuelle anledning spotlight på et emne, en sag eller en begivenhed ved at vise udvalgt materiale i nogle få montrere og/eller på et par spanske vægge. Her henledes opmærksomheden fx på bibliotekets egne udgivelser, postkort, kataloger og andre publikationer. Anledningen kan også være de traditionelle runde år; bl.a. Brandes, »At Tænke Sig«, Stauning, Struensee, Johs. V. Jensen, Kopernikus og Den kgl. Porcelainsfabrik er blevet tilgodeset på den vis. 1976-programmet for disse småudstillinger kan illustrere alsidigheden: Statens Avissamling (60 år), Bayreuth (100 år), Århus Politiforening (75 år), Maos død og Saul Bellows nobelpris.

Uden at drive en egentlig vandreudstillingsvirksomhed har Stats-

EJGIL SØHOLM

biblioteket af og til haft den glæde at kunne stille udstillinger helt eller delvis til rådighed for andre institutioner, fx folkebiblioteker, og på den måde opnå en højere udnyttelse af de materialer og den betragtelige arbejdsindsats, der altid er investeret, inden en udstilling kan åbnes. Fra Flensborg til Julianehåb, fra Billund til Göteborg – dele af SB-udstillinger er nået viden om.

Bib/pub-afdelingen forsøger gennem sine aktiviteter at give en bred dækning af bibliotekets funktioner og samlinger. Ved mange lejligheder kan materiale fra Avis-samlingen, Håndskriftsamlingen, Musiksamlingen, Kort- og billedsamlingen og andre særsamlinger udnyttes i udstillingssammenhænge. I de senere år er lydsiden blevet inddraget i denne virksomhed, idet bibliotekets aflytningsrum dels har leveret relevant »baggrundsmusik« til flere udstillinger, dels har suppleret og fulgt op med pladekoncerter og appetitvækkende småudstillinger i Forhallen. Dette samarbejde kan formentlig udbygges yderligere, efter at aflytningssektionen med sin plade- og båndsamling pr. 1. januar 1977 er henlagt under Bib/pub-afdelingen.

I udstillingsvirksomheden har afdelingen haft et godt og med henblik på de færdige resultater uundværligt samarbejde med bogbinderi,

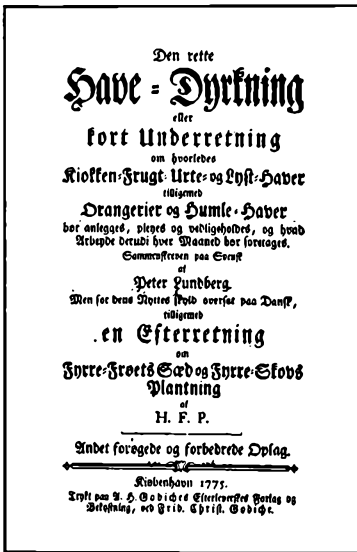

*»Lykkeligst at hvile på . . .«
Ikke mindst for de tekniske sektioner, der har arbejdet med alle de tidkrævende detaljer, kan det være et anstrengende job at lave udstillinger.*

Foto: Lasse Andersen 1972.

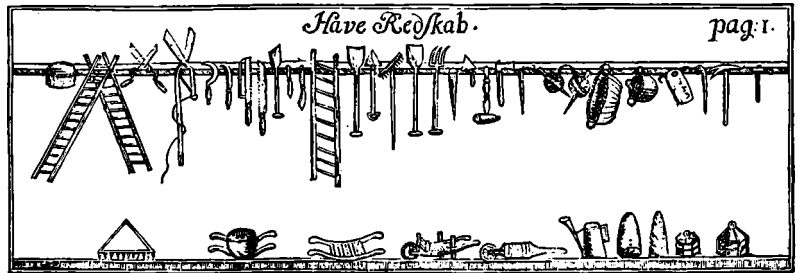
trykkeri, atelier og den øvrige tekniske fagkundskab på biblioteket. Når nogle af vores udstillinger kan siges at have hævet sig over den blotte fremlægning af bøger, skyldes det ikke mindst den lokale bogbinderopfindsomhed – »Det fikser Aarslev«, plejer vi at sige, når et opsætnings- eller monteringsproblem forekommer umiddelbart uløseligt! Der er efterhånden tradition for, at der til i al fald de større udstillinger fremstilles internt offset-trykte introduktioner; de har med tiden fundet en praktisk og indbydende form (klammehæftede i A5-format med farvet omslag).

Siden 1963 er der gennemført ca. 50 udstillingsarrangementer i det dertil indrettede lokale og ca. 60 småudstillinger i Forhallen. Men det kan ikke nægtes, at det under den tiltagende ressourceknaphed ofte har været med blandede følelser, at afdelingen har bidraget til at trække nye kunder til biblioteket ved at pege på materialetyper og lånemuligheder, som måske ikke på forhånd var så kendte i den store offent-

Frisen med haveredskaber øverst til højre er fra ovenstående bog.

Udstillingen »Haver i bøger«, 1973.

lighed. Det kan forekomme betænkeligt at buldre for meget med reklametrodden, når vi i forvejen har problemer med at efterkomme lånerefterspørgslen i det daglige.

Løsningen er naturligvis ikke at indstille enhver form for udstillings- og anden PR-virksomhed, men at få rimelige bevillinger igenem til personaleudvidelser, så hele biblioteket kan bidrage til en stigende udnyttelse af den rigdom af materiale, som findes i samlingerne for at blive brugt.

Det er ikke muligt i en kort oversigt som denne at beskrive de senere års udstillingsprogram blot nogenlunde detaljeret – og der er tale om aktiviteter, hvor det netop i høj grad er summen af detaljer, der tæller. I stedet bringes som smagsprøver to kronikker, som er blevet bragt i Aarhus Stiftstidende i forbindelse med udstillinger på Statsbiblioteket. Den første kronik behandler en kuriøs detalje fra den store udstilling »Spalte op og spalte ned«, som i 1974 vendte nogle blade af Århus-pressens historie; arrangementet fik i øvrigt en særlig – men trist – aktualitet, idet dagbladet Demokraten gik ind, mens udstillingsforberedelserne stod på. Til gengæld er emnet for den anden kronik særdeles muntert, idet den beskriver en del af den radiofonihumor, som blev vist i forbindelse med Danmarks Radios 50-års jubilæum 1. april 1975 – »Fra starten til Stærkassen« hed denne udstilling om Kammersangerens epoke. Tilsammen kan de to kronikker – og de to udstillinger – illustrere den særlige interesse, Statsbiblioteket har i stof vedrørende massemedierne, ikke mindst efter at det i 1971 fik status som dansk »hovedfagbibliotek« for forskningen på dette felt.

I Randers Avis No. 35 læses følgende Uvertisement:

„I et af sine hyppige Anfald af Moderbesvær — onde Tunger kalde det Arrighed — er Bodil gaaen fra mig, uden at jeg veed, hvor hun er. Men da hun gierne læser Randersavis, indrømter jeg dette Uvertisement i samme, for at bede hende, at sende mig Køglen til Vocumet, hvilken hun har taget med sig. Den er mig saa meget uundværligere, som den ogsaa lukter op til Skjenten. Bodils Mand.“

En af de mange kuriøse notiser fra presseudstillingen 1974.

Gengivet i Aarhus Stiftstidende efter Randers Avis for 10. marts 1838.

Gennemlæser man Aarhus Stiftstidendes numre fra sommeren 1872 – og bl.a. det har jeg i embeds medfør gjort med henblik på den presse-udstilling, der i de kommende uger vises på Statsbiblioteket – distraheres man ikke af billeder; et dampskib, et svin, en hund, en gallél og nogle få andre faste annonceklicheer dukker op igen og igen sammen med den obligate OBS-hånd. Men så læser man desto grundigere teksten, spalte op og spalte ned med uden- og indenlandske nyheder samt annoncer og bekendtgørelser. Ikke mindst disse sidste giver et fascinerende indtryk af tiden og livet på Århus-egnen for hundrede år siden.

En af dem, der har læst mest og grundigst i de gamle Århus-aviser, er overbibliotekar, dr. phil. Emanuel Sejr, som i adskillige bøger og artikler – deriblandt talrige kronikker her i bladet – har udmøntet de gamle spalters stof i spændende by- og pressehistorie. Det er da også en af Sejrs optegnelser, der har ledt mig på sporet af den kuriøse historie, som her skal berettes; men lad os først skyde os ind på emnet. Ind imellem annoncerne for holstenske oste og rødt fluepapir, Portland Cement og Peruviansk Guano samt ægte St. Croix Sukker og mange andre produkter fra det fjerne Vestindien falder et nutidigt øje måske først og fremmest over de utallige sundhedsmidler, der anbefaler sig som hver for sig det eneste saliggørende.

Således det Hollske Maltextract-Sundhedsøl, som den kejserlige østerigske Felthospital-Direction anvender »ved Svækkelse i Underlivsorganerne, ved croniske Catarrher, ved store Tab af Salter og ved Afmagring«. En sognepræst udtaler i annoncen, at han ønsker at drikke endnu 12 flasker! Et konkurrerende produkt med tilsyneladende næsten lige så omfattende virkningsområde er »Sundheds-Taffelbitteren, den eneste ægte Brama-Livs-Elixir«. Hvis man ikke er så meget for det flydende, synes man at kunne opnå lignende resultater i visse organer med Dr. Raspails Kamfer-Cigarer – men allermest imponerende er måske »Gehrigs electromotoriske Tandhalsbaand for Smaabørn«; ikke blot tandbesvær, men også kighoste skulle der elektromotorisk kunne lægges bånd på . . . På en sådan baggrund må det vel regnes blandt de mindre kunster, at læge Kvist i Grumstrup tilbyder at fjerne sommer-

T. 10.

Myvf eab, zb vøzy øæqbø cxx eab. In
jzævøxxæ gz rzf ear zcjoævmy. ruvøm
ariaøxøazr joybmæ gmb, jzæ xø tæarbm
ear yxrbm vfæaimyvm, zb fqvvm lab. Imæ
mæ arbm r jxæm.

Udstillingsintroduktion 1974.

*Den første af de omtalte kodemedde-
lelser fra Aarhus Stiftstidendes
annoncespalter i sommeren 1872.*

fregner – personligt eller pr. post. Nå, inden vi har grinet af, bør vi nok lige erindre os, at naturmedicinen netop nu – i 1974 – oplever lidt af en renæssance.

Der er et hyggeligt personligt præg over mange af de indrykkede bekendtgørelser i de gamle aviser. I hin sommer for 102 år siden udtrykte to af egnens gode borgere således under overskriften »Paa-skjønnelse« deres taknemlighed over for (og anbefaling af) en læge og en dyrlæge for vellykket behandling af henholdsvis en kone og en hoppe – sidstnævnte havde fået flere harvetænder i siden og skulle egentlig have været slået ned. Også konen havde det været alvorligt med!

Så var det, at jeg midt i al den fornøjelige kulturhistoriske underholdning stødte på følgende kryptiske bekendtgørelse under overskriften *T. 10.* i Stilistidende for lørdag den 13. juli 1872:

»Myvl' eab, zb vøzy øæqbø cxx eab.
 In jzævøxxæ gz rzl ear zcjoævmy.
 ruvøm ariaøxøazr joybmæ gmb,
 jzæ xø tæarbm ear yxrbm vfæaimyvm,
 zb fqvvm lab.
 lmæ mæ arbmr jxæm«.

Og minsandt om ikke der i løbet af den følgende måned var yderligere fire meddelelser med samme overskrift og tilsyneladende i samme kode. Nysgerrigheden var vakt, og barndommens spejderinstinkter vågnede. Med min søns eksemplar af »Anders And's Fritidsbog« i hånd – dette alsidige værk har også et letforståeligt afsnit om »hemmelig skrift« – gik jeg i gang med dechifreringsen. Og en spændende historie af – tør det siges – højst personlig karakter udfoldede sig af det, som ved første øjekast kunne ligne en række indkaldelser til logemøder. I de følgende oversættelser har jeg bibeholdt såvel ortografi som tegnsætning og kun rettet nogle oplagte skrivefejl:

»Elsk mig, og stol trygt paa mig.
 Du forstaar jo nok min opførsel.
 Næste invitation følger jeg,
 for at bringe min lange skrivelse,
 og kysse dig. Der er ingen fare«.

Se, den var jo tydelig nok. Der må være tale om et kærlighedsforhold med visse kommunikationsvanskeligheder. *Han* – for jeg tror at ordet »skrivelse« er et han-ord – behøver et påskud for at kunne allevere sine budskaber til *hende*. Det er åbenbart kikset én gang. At der *ingen fare* er, synes at være en beroligende underdrivelse; hvorfor ellers som i krig benytte kode i kærlighed? I øvrigt må vel både overskriften *T. 10* og kodenøglen have været aftalt på forhånd, for at det hele skal have nogen mening. Det er begrænset, hvor meget vi kan tolke ind i dette

første kapitel af den romantiske brevføljeton fra Århus-sommeren 1872. Hvor har de mødt hinanden, og hvorfor dette »offentlige« hemmelighedskræmmeri? Fantasien stimuleres af det fragmentariske. I samme nummer af avisen er refereret en stormfuld »overordentlig Generalforsamling« i den lokale læseforening; det kontroversielle dagsordenspunkt var kvinders adgang til møderne.

Noget tyder på, at tiden var moden – i al fald må en enkelt århusianerinde tilsyneladende have kunnet mere end sin ABC.

II

I den næste kodemeddelelse – 26. juli, altså knap 14 dage efter den første – får vi ikke så lidt at vide:

»Det var det yndigste kjærligste af alle dine breve. Svaret ligger færdigt. Gid jeg kunde komme til dig disse dage, men det er uklogt. Jeg kom øjeblikkelig, o kom kom. Min kone kommer onsdag aften. Jeg er bestandig med dig, og lever af de sidste kys. Den stumme jordbærhilsen [modtaget,] havde haabet en bog, men Mariane kun talt med Alvilda. Naar ventes Marius [fejlskrivning for Marius?], er et møde inden Onsdag umuligt?«

Aha, *han* er gift og *hun* sandsynligvis også. Begge ægtefæller er på rejse, men i den lille by, hvor alle kender alle, gælder det alligevel om at være forsigtig. Det fremgår også, at udvekslingen af breve – og kys – har stået på længe. Men måske er der pludselig kommet ugle i mosen, så han ikke har kunnet komme direkte igennem med sine breve, mens *hun* åbenbart kan skrive uhindret til *ham* – måske på en kontoradresse i byen? Den særlig kryptiske passage om »den stumme jordbærhilsen« via sendebudet Mariane siger mere end som så. De to familier må have kendt hinanden – ellers ville en kurv jordbær have virket alt for påfaldende. Alvilda er vel *hans* kone, hvilket vil sige, at jordbærrene må være kommet, inden hun er rejst. Alligevel synes jordbærsæsonen at være faldet lidt sent i 1872 – og dog, de tidlige sorter er vist en nyere opfindelse? Personlig har jeg den dristige teori, at det var skovjordbær, idet jeg nemlig forestiller mig *hendes* familie liggende i sommerkvarter på landet, fx i Riis Skov, mens *hans* befinder sig inde i byen. Det ligesom giver jordbærkurven en rimelig baggrund, ikke? Men lad os nu se, hvordan romancen udvikler sig:

III

»Jeg frøs tilsidst; næsten hellere ikke sees end saadan; ogsaa du blev kold, og gav mig en kold Haand. Det lille Brev hjalp umaadeligt, tak min elskede lille første Kone. Jeg skrev lidt som du var kjørt, men følte mig triste og tom. Godt jeg havde Søndag at varme mig paa, den glemmer jeg aldrig. Jeg maa have Luft ved at sende dig disse Ord. Du var saa smuk og smagfuld.«

Statsbiblioteket i Århus
Universitetsparken · Udstilling
3.-29. september · alle hverdage 9-21

Udstillingsplakat 1973.

Det stod i avisen 7. august – altså igen et interval på ca. 14 dage mellem brevene – og det afspejler mindst to stævnemøder siden sidst; tilsyneladende et mindre og et mere vellykket. Det første og udendørs har åbenbart været en klam fidus, måske på stranden – hvem véd – måske ved et af de talrige arrangementer i forbindelse med St. Olufsmarkedet. Denne årlige begivenhed, der samlede handelsboder og alskens gøgl i byen i tre dage, faldt i 1872 fra 30. juli til 1. august. Og som det unge menneske i Oehlenschlägers Sanct Hansaftenspil siger: »Jeg har altid Længsel / efter saadan en Trængsel./ Saa kommer man de kiere Piger saa nær, / de smukke især!«

Men der var mange muligheder i sommerens Århus. Både Venne-lyst og Pavillonon i Riis Skov bød næsten dagligt på musikalsk og anden underholdning. Mon ikke de to har benyttet trængslen og lejligheden, inden Alvildas hjemkomst onsdag den 31.? Synd, at det var så koldt; men *han* virker nu også som lidt af en tusedreng – hvad skulle det betyde, at hånden var kold, hvis hjertet var varmt! Kanske hun også har været fremme med den kolde skulder? Den søndag, da *han* fik varmen, og *hun* var så »smuk og smagfuld«, er de måske truffet sammen på et af de talrige baller, som byens og egnens restauratører i sommertiden averterede »med Øvrighedens Tilladelse«, eller har det været i den selskabelige forening *Polyhymnia*? Der forlyder ikke noget om, hvorvidt Marius er kommet hjem, men måske har begge par været sammen. I så fald har vor brevsriver vel måttet nøjes med at varme sig ved det smagfulde syn og stjålne blikke fra *hende* (»første Kone« skal næppe betyde, at de to tidligere har været gift, men nok blot læses som »foretrukne elskerinde« eller noget lignende).

IV

Næste kode finder vi allerede 5 dage senere, nemlig mandag den 12. august. Den er kort, men ret oplysende i flere henseender:

»Er Veiret godt, og jeg finder Anledning kommer jeg ridende Onsdag senest Torsdag medens Alvilda sover. Jeg maa varme mig lidt hos min Ida«.

Brevskriveren karakteriserer sig selv yderligere her. At han vil komme *ridende*, kunne jo pege i retning af militæret – der var en del krigere, også dragoner, i byen i årene efter 1864 – men han er ikke ligefrem typen, der skyr ild og vand (»er Veiret godt«!), og bortset fra det, at han overhovedet bruger kode, virker han ikke meget martialsk. Nu kunne »ride« på disse tider også betyde »cykle«, men først omkring 1870 kom cyklen (det var velocipede-modellen) så småt til Århus, og det er svært at forestille sig vor kodeskriver som en af cykelsportens lokale pionerer. Og i øvrigt var det ganske almindeligt at benytte sig af ridehest dengang – i en samtidig annonce ønskes en sådan til leje 1 time hver morgen.

Måske var vor forfrosne ridder af egen behagelighed en mand, der syslede med skriverier? Måske har det ikke blot været et brev, men no-

Udstillingsplakat 1975.

DE NORDLIGE EGNE

Billeder og beskrivelser

fra ældre rejselitteratur/

Statsbiblioteket
Universitetsparken Århus C

UDSTILLING 10. SEPTEMBER - 25. OKTOBER
Gratis adgang · Hverdage 9-19 · Lørdag 9-14

Aarhus Stiftstidendes første titelvignet (1794). Bemærk »årehuset«, en fejlfortolkning af bynavnet. Presseudstillingen 1974.

get litterært, han refererede til i kode III, da han følte sig uinspireret, »triste og tom«? En digter i svøb, men med borgerligt erhverv og kontor (jf. hendes tilsyneladende lettere adgang til at nå *ham* med breve), en amatør-litterat, der søger inspiration uden for den uforstående Alvildas rækkevidde? Vi véd, at musen i givet fald héd Ida – medmindre navnene er dæknævne. Det synes dog ikke at være tillæddet; tiden er inde til at lade bomben springe:

V

Man skal ride samme dag, som man sadler. Vor helt nåede ikke til hest, hverken onsdag eller torsdag, for tirsdag den 13. august – altså omgående – kunne han formentlig med betydelig forbløffelse læse følgende kodevers i Stiftstidende (nederst på en højreside som de 4 tidligere meddelelser):

»Thi raader jeg hver unger Svend
som ride vil i Skove:
han ride ikke til Elverhøj
og lægge sig der at sove!
Alvilda.«

Det var en værre en! Der er naturligvis flere mulige forklaringer på det forløb, affæren her tager. Men vi vælger den, der rummer den optimale familiedramatik: Alvilda har på et tidligere tidspunkt fået mistanke og har tydet koden for så at slå til hurtigt og effektivt, når tiden var inde. Og man må indrømme hende, at hun forpurrer den planlagte ridetur med et virkelig elegant stød. Den version af folkevisestrofen, hun benytter, er med et par småafvigelser identisk med Heibergs i 1. scene af »Elverhøj«. Der står *Svend* også for sig selv med foranstillet adjektiv – så man kan desværre ikke slutte, at der ligger en navnehentydning i Alvildas raffinerede indlæg.

I så fald ville adressat – og afsender – have været at oplætte helt entydigt. Nu er der i sandhedens interesse et par andre muligheder. Koden kan være blevet løst af en kvik spøgelugt, som så har blandet sig i korrespondancen. Man erindrer sig i denne forbindelse, at H. F. Elmqvist – Aarhus Stiftstidendes daværende udgiver – i al fald i sine unge dage havde en veludviklet sans for curiosa (det er formentlig ham, der skjuler sig bag pseudonymet J. Dyhr, som i 1846 udsendte nytårsgaven »Nøtheniana«; jf. Emanuel Sejr i AaSt 8. november 1924). Men dels var Elmqvist junior i 1872 en herre på 54, som vel havde løbet en del af spøgefuldheden af sig, dels ville det formentlig – for den maksimale effekts skyld – være blevet afsløret og uddybet i bladet, hvis hele rækken af kodemeddelelser havde været en redaktionel spøg.

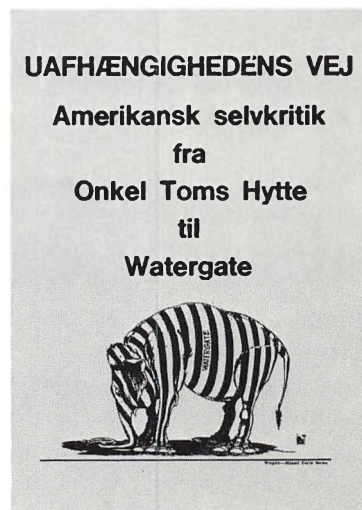
Endelig er der den mulighed, at det er Ida, der under falsk navn har kastet de sidste runer i spalterne. Hun beherskede jo koden, og der skal ikke så forfærdelig megen fantasi til at forestille sig, at hun kan være blevet træt af at fungere som varmedunk for den forsigtige elsker med de mange forbehold over for vejr og vind! Alvilda eller Ida – under alle omstændigheder en suveræn sejr til kvindekønnet.

Hvad der videre hændte med vore kærlighedens kombattanter af det dannede borgerskab (for dér placerer historien sig i kraft af ordvalg og lydefri ortografi), vides ikke. Kilderne tier totalt efter Alvildas lynangreb. Men det, vi her har kunnet læse, om ikke mellem linjerne så dog mellem annoncerne, i en sommers aviser fra for 102 år siden, er da heller ikke så helt lidt. Ingen stednavne og ingen efternavne, så skandalen blev i familien – *hans* familie, for jeg har på fornemmelsen, at det hele er gået hen over hovedet på Marius . . .

Hvis vor uheldige elsker var *digter*, sublimerede han sikkert nederlagets smerte i mindre kryptiske tekster, og var han *dragon*, har han vel erkendt, at slaget var tabt – men at det var tid at vinde et nyt!

Tre udstillingsintroduktioner.

Den herunder fra 1975, de to øvrige fra 1976. De er alle nedfotograferet fra A5.

I oktober 1922 fik radiobevægelsen for alvor vind i sejlene. Dansk Radioklub blev startet, de første offentlige transmissioner arrangeredes i København, og kort tid efter var private udsendelser i gang over Lyngby Radio. Det er altså ikke radiofonien, men kun *Statsradiofonien*, der jubilerer i år.

I starten var nationen benøvet over det nye vidunder, men efterhånden begyndte det berømmelige danske vid så småt at formulere sig i ord og streg. Blader man de første 2–3 årgange af diverse lytterblade igennem, går man imidlertid ikke bagover af grin – man finder nogle ubehjælpssomme skolebladstegninger af eksempelvis far og søn, der vikler spoler på vridemaskinen; en baby med sut, rangle og hovedtelefoner (»Radioen som Barnepige«); et par, der danser moderne isdans med krystalapparat og antenne. Etc. etc.

Et fællestræk for mange af disse tekster og billeder er, at deres fantasi ikke slår til i forhold til de reelle muligheder, der lå i det nye medium. Men det er selvfølgelig let at være bagklog.

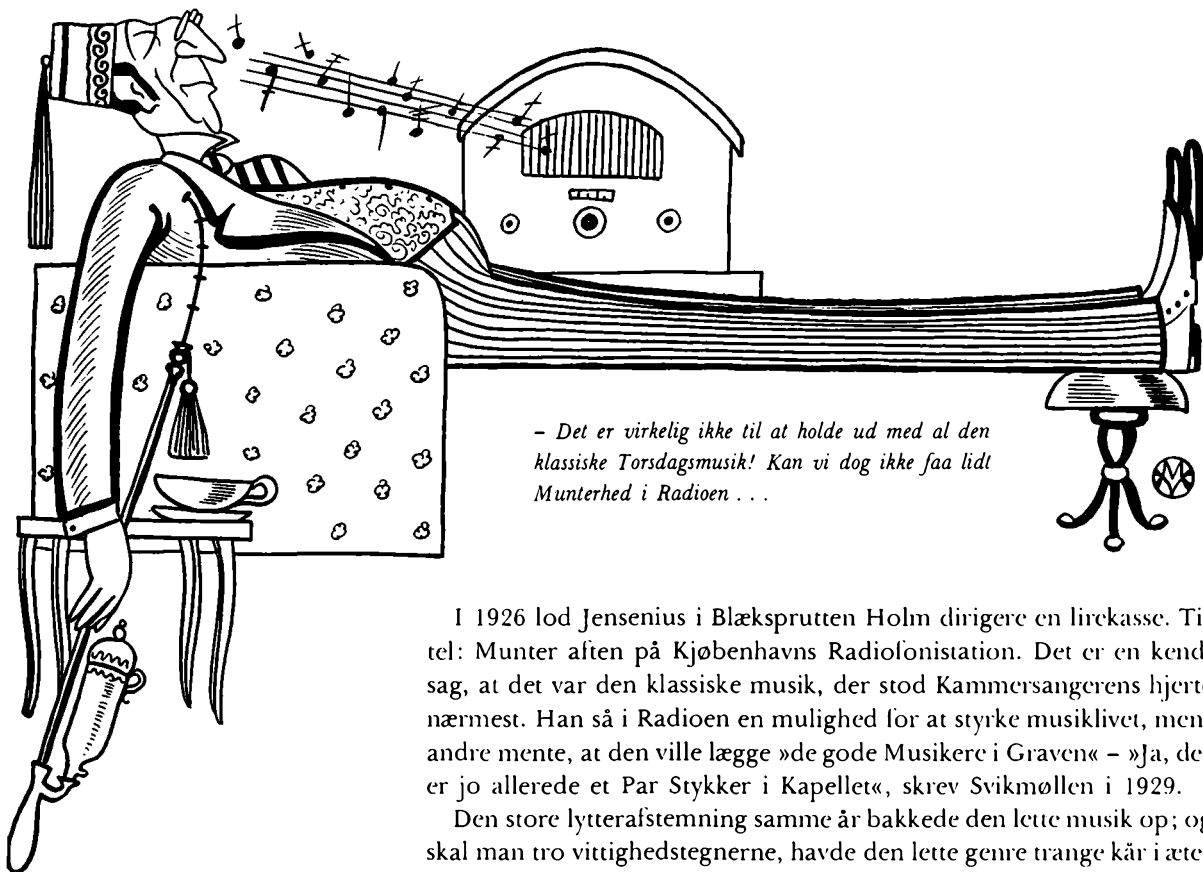
Et af de vittigste bidrag til pionertidens satire stod i Aarhus Amtstidende allerede 21. november 1922, nogle vers af Matabele (alias Chr. Stub-Jørgensen) om radioepidemien. Sidste strofe fortjener at citeres:

Alting traadløst – saadan bli'r det;
 med Forvisning alt jeg si'r det.
 Stolte Perspektiver gi'r det,
 og vi finder nok paa Raad.
 Traadløs Pigtraad – Død og Pine –
 samt en traadløs Symaskine!
 Snart kan Borgbjerg holde sine
 Taler uden Spor af Traad!

Allerede inden den foreløbige statsovertagelse i 1925 havde radiofonifænomenet opnået en offentlig bevågenhed, som den der i dag bliver tv-idoler til del. Vittighedstegnerne havde fået et lytterpublikum. Da Ove Rode som den første politiker holdt valgtale i Radioen i 1924, lod Svikmøllen Lars Pæ'sen diskutere ivrigt med ham hjemme i stuen.

Men først og sidst var det *Kammersangeren*, der måtte stå model for karikaturtegnerne. En selvbevidst type som Emil Holm i en så central position øvede naturligvis en magisk tiltrækning på satirikernes penne, så meget mere som hans effektfulde optræden ofte resulterede i »affærer«. Alle tegnede ham, men få gjorde det så godt og så tit som Politikens Valdemar Møller.

Da Radorådet (der fra starten i 1925 havde kammerherre C. Lerche som formand) gik ind for »mere Mandolin-, Balalajka-, Harmonika-, Jazz- og anden Negermusik«, tegnede Møller en kostelig radiotrio med Holm som indiansk udseende dirigent og Lerche, Breidahl og I. A. Hansen på de enkelte instrumenter.

- Det er virkelig ikke til at holde ud med al den klassiske Torsdagsmusik! Kan vi dog ikke faa lidt Munterhed i Radioen . . .

»Naar Kammersangeren bliver Emeritus«.

Tegning af Valdemar Møller i At Tænke Sig, 1936.

I 1926 lod Jensenius i Blæksprutten Holm dirigere en lirekasse. Titel: Munter aften på Københavns Radiofonistation. Det er en kendt sag, at det var den klassiske musik, der stod Kammersangerens hjerte nærmest. Han så i Radioen en mulighed for at styrke musiklivet, mens andre mente, at den ville lægge »de gode Musikere i Graven« – »Ja, der er jo allerede et Par Stykker i Kapellet«, skrev Svikmøllen i 1929.

Den store lytterafstemning samme år bakkede den lette musik op; og skal man tro vittighedstegnerne, havde den lette genre trange kår i æteren. En af dem lader den muntre entertainer være Bramsnæs, der som finansminister opfordrer folk til at spare, og Storm P anbragte senere en indædt lytter som monument over oplønderen af »de saa kendte muntre Udsendelser i Radioen«.

Da Radiofonien var begyndt at bringe fodboldlandskampene ind i stuerne til folk, mente Svikmøllen (1928), at det efterhånden var berettiget »at tale om Radioens kulturelle Maal!« Kaptajn Jespersens morgengymnastik, der startede 1. september 1927 (3 dage efter at ideen var blevet lanceret i Berlingske Tidende), aflødte talløse humoristiske kommentarer. En af de morsommere var en Ingvar-tegning i Pindsvinet (forløberen for At Tænke Sig): »Morgengymnastik i Chicago«, hvor den stakkels motionist er i dobbeltild mellem højtalerens »Hands down!« og gangsterens »Hands up!«

»Det er nok Kalundborg, sa' Lytteren, da Pigen tabte en Bakke med Tallerkner og Glas paa Gulvet«. Sådan stod der at læse i Blæksprutten i 1927, da den nye »Storstation« var blevet taget i brug. Der var sket et par småuheld på åbningsdagen, men i øvrigt fungerede den nye rørsender fortrinligt. Holm havde sammen med bl.a. komponisterne Schierbeck og Carl Nielsen været i Sydtykland for at lytte sig frem til den bedste type, og man havde på det grundlag forkastet den maskinsender, som teknikerne i første omgang var gået ind for.

Også ved indkøb af instrumenter til det hastigt voksende orkester stoledes Kammersangeren på sit radiofoniske øre. Således havde han valgt et Steinway-flygel. Det gav anledning til en allære, da holpianistinde frk. Johanne Stockmarr i 1929 insisterede på at spille på et Horning & Møller. Resultat: Nul koncert! Blæksprutten kommenterede med en neuruppiner:

E. Holm la'er sig ej rokke eins, zwei,
Af Flygler kender han kun Steinsway.

Senere måtte han tilsyneladende bøje sig:

Radioen faar nu danske Flygler,
Saa lyder det bedre naar Tenna hyler.

»Hylere« – radioer, som forstyrrede andres modtagerforhold – var i øvrigt ligesom begrebet »plankeværkslytter« (lanceret af speaker Svend Carstensen) genstand for utallige mere eller mindre morsomme hentydninger i den satiriske litteratur. Ud over de egentlige radiopersonligheder måtte fx borgmester Kaper stå for skud. Da han i 1930 fra Rådhuspladsen havde talt til alverden på H. C. Andersens fødselsdag, bragte Pindsvinet en tegning af modtagelsen i en afrikansk landsby, der ivrigt diskuterer, om sproget er tysk eller fransk. Og året efter, da en programchefstilling til 50.000 kr. var på tale, mente Kaper – der åbenbart havde endnu flere ben end oplag af den tyske grammatik – ikke, at man skulle kunne komme uden om ham. Pindsvinet er også mester for et lyrisk opus frit efter Aarestrup i anledning af udnævnelsen af den første kvindelige speaker, Grethe Otto (1. oktober 1931):

Der er en Trolddom paa din Læbe,
en Sølvklang i din Retorik,
der er i Lyden af din Stemme
en Drøms æteriske Musik.

Der er et Pust i min Antenne,
som vækker Drømme i min Hu . . .
– der er en Andagt i min Lytten,
som gør min Kone helt jaloux.

Der er i hver en Lytters Indre
en sværmerisk kaotisk Vaar,
en Længsel efter, at herhjemme
vi snarest muligt Fjernsyn faar.

Med Stærekassens indvielse som radiofonibygning i efteråret 1931 får satiren et reelt mål, idet byggeriet notorisk var uhensigtsmæssigt på en række punkter: isolering, akustik, tilhørerpladser og trapper fx. Blæksprutten lader Borgbjerg rejse sig under »Kong Kristian« – fordi han var nødt til at strække benene. På en helsidestegning er andre gæster så forudseende at aflevere benene i garderoben!

Også Pindsvinet er på pletten: »For at faa konstateret paa afgørende Vis, om Lydisoleringen i »Stærekassen« er effektiv, vil man gaa meget grundigt til Værks ved den næste Støjprøve. Der vil udelukkende blive spillet Melodier af Henry Carlsen«.

Eksempler på Blækspruttens neuruppiner fra Kammersangerens epoke.

I begyndelsen af trediverne var der tale om en vis samdrift mellem Radiofonien og Det kongelige Teater, der kørte økonomisk dårligt. For at hjælpe teatret skulle skuespillerne aflevere en del af deres radiohonorar til teaterkassen. Da kongen i 1933 havde talt i Radioen til danske i USA, foreslog et vittigt hoved naturligvis, at han – som kongelig skuespiller – måtte give *sin* skærv.

Også private teaterdirektører forlangte penge for at afgive skuespillere til Radioen. I en »Scene fra den ny Stegekælder« er det direktør Ivar Schmidt (Det nye Teater), der står bag disken i den viktualieforretning, hvor Holm stikker hovedet ind og spørger: »Hvad er Prisen paa Frikadeller i Dag?«. Og de er begge hovedpersoner på den berømte helsidestegning af Jensenius i Blæksprutten 1931, der viser »Kalifen af Radiostan« på markedet for at se slaverne – en lang række af tidens mest kendte skuespillere.

I 1936 opstod der nok en Holm-affære, idet Kammersangeren fik Radiorådet til at afskedige Emil Reesen. I Svikmøllen kommenteredes sagen i digtet »De to Emiler«, hvis sidste strofe lyder:

To Stridskameler,
to Ildgemytter,
oh, arme Lerche,
oh stakkels Lytter!

I det konkurrerende humoristorgan valgte man neuruppinerformen:

Gud ved om Kammersangeren overværede,
At Publikum Hr. Reesen laurbærede.

Mange, mange andre sider af Radioen er der blevet sagt og skrevet morsomme ting om. Men lad os slutte denne lille dosis ætergas med Kammersangerens afgang i 1937, der markerer afslutningen på en æra i dansk radiofonis historie. Institutionen havde vokset sig stor, og én mand kunne ikke alene erstatte den gamle driftsleder; en hel række afdelinger fik hver sin chef.

Afløserne præsenteredes i en tegning i Politiken som et geled af Holm-kopier stillet op, så Kammersangeren kunne skridte fronten af og konstatere, at han kunne gå af med ære. Ideen havde allerede været brugt i 1933, da Valdemar Møller havde tegnet den nye kommitterede, F. E. Jensen, som en »lille Holm«. Jensen blev som bekendt direktør, da Kammersangeren gik, og en ny tid begyndte. Blæksprutten spurgte:

Mon det vil hjælpe paa vor Radio,
At Jensen kom, da Holm sa'e Adio?

»Der er opfundet et dansk Radioapparat, der selv vælger Program«, skrev samme organ for det højeste vid året efter – »Kunde man ikke ansætte det som Programchef ved Radiofonien? Ethvert Fremskridt maa jo hilses med Glæde«. Det selvvelgende apparat optrådte som illustration naturligvis i F. E. Jensens skikkelse.

I jubilæumsåret 1975 er man nået så vidt, at alsidigheden i det totale programudbud efter min mening er opnået. Men på den anden side er problemet *at vælge program* mere aktuelt end nogensinde – jeg tænker på *vores* valg, lytternes og seernes.

Med hensyn til tv eksisterer den altædende holdning, som pionertidens radiolyttere havde, i bedste velgående. Dengang hed de radioter, i dag fjernsynsnarkomaner. Nationen snakker, spiser og sover, strikker og drikker foran skærmen. I tv-sendetiden taler radiofolkene for døve ører, og de véd det. Programomlægningen til 3 forskelligartede kanaler er angiveligt et forsøg på at tage konkurrencen op.

Men det synes på forhånd dømt til at mislykkes. I stedet for at lære os at vælge, at studere radio- og fjernsynsprogrammerne, inden vi lukker op for en udsendelse, stimulerer man nu den kritikløse lytten ved på forhånd at sortere stoffet i kanaler med hver sit præg.

Hvis kvalitet var kriteriet, ville radioen og dens fantasi for længst have slået fjernsynet og dets farver ud. Men så længe pressen understøtter folks fordom om det nye som det fine ved at diskriminere mellem de to medier, er der ikke tale om en lige kamp; næsten alle aviser fremhæver fjernsynets bedrifter på bekostning af lødige og spændende ting i radioen – det gælder såvel forhåndstale og kommentarer som opsætning og placering af de daglige programmer.

Og kampen vindes næppe ved, at man indfører en kanal med musik fra morgen til kvæld – som om kassettebåndspilleren ikke efterhånden var hvert barns øje i dette land. Eller ved en jubilæumskonkurrence, der med Dirch Passer som legeonkel forsøger at holde lytterne fast på P3 i dagevis i åndeløs venten på, at han skal sige NU, så man kan kaste sig over telefonen. Det blokerer ikke blot telefonnettet, men også en masse gode lyttemuligheder.

Gamle Emil Holm mente, at Radiofonien skulle være en kulturfaktor, ikke en kæmpevarieteté. Han havde ret. Det er en urimelig fortolkning af alsidighedskravet, at Danmarks Radio *også* skal være forpligtet til at fremme den almindelige bevidstløshed. Bland programmerne, lav pauser med hyletoner, provokér os, *tvung os til at vælge* – ikke kanal, men udsendelse!

Denne kronik har givet nogle historiske eksempler på vid og vitser, humor på den gamle radios bekostning. Dens aktuelle slutning har antydnet, at der også er nyere sager at spidde. Og der er næppe tvivl om, at viddet vil markere sig omkring jubilæet. Til lykke med det i øvrigt!

Tiden råber stadig på satire.

¹AaSt 28:VI:1906. ²AaSt 22:XII:1913. ³Trykt som Kronik i AaSt 1:IX:1974 under overskriften: »Hvad der gemte sig i Stiftstidendes annoncespalter året 1872 –«. ⁴Trykt som Kronik i AaSt 4:IV:1975. Såvel denne som den foregående artikel optrykkes her i den oprindelige form, dog med rettelser af enkelte trykfejl, stavemåder m.v.

Statsbibliotekets systematiske katalog

En orientering

Af Erik Buus

Bogbestanden i Statsbiblioteket registreres i to kataloger: en såkaldt alfabetisk katalog – mere korrekt er betegnelsen deskriptiv – og en systematisk (klassificeret) katalog. Begge kataloger redigeres i kartoteksform. Den førstnævnte omfatter ikke alene bibliotekets egne bøger, men tillige dem, der findes på universitetsinstitutterne og på de hospitalsafdelinger, som har samarbejdsaftale med biblioteket; dette dog kun under forudsætning af, at bogen ikke findes i Statsbiblioteket.

Derimod omfatter den systematiske katalog kun bibliotekets egen bogbestand. Tidsskrifterne indgår ikke i de systematiske kataloger. De beløber sig vel i hyldemeter til mellem en tredjedel og halvdelen af bibliotekets materiale. For tiden fordeler den løbende accession sig med ca. 50 % til hver af de to publikationsformer.

Den systematiske katalog udarbejdes på grundlag af bogen i forbindelse med den deskriptive katalogs hovedseddel, som den er udarbejdet i Afdelingen for alfabetisk katalogisering. En bog indklassificeres kun ét sted. Systematiske dobbeltplaceringer anvendes ikke.

En katalog er per definition en inventarfortegnelse. Den deskriptive katalogs formål er at registrere magasinernes bogbestand ved at gengive (derfor betegnelsen deskriptiv), hver bogs, og hermed menes hver bibliografisk enheds, titelinformationer på en katalogseddel samt at påføre denne seddel bogens pladssignatur.

Den deskriptive katalogs opgave er med andre ord »at have sedler« på den bogbestand, som findes i magasinerne. Vi kan endog tilløje, for at understrege forskellen på katalog og bibliografi: sedler på de eksemplarer, som findes på hylderne. Denne tankes rigtighed fremgår blandt andet deraf, at formatbetegnelsen på katalogsedlen jo er en del af Statsbibliotekets pladssignatur.

Den ældste generation af bibliotekarer, som dominerede biblioteket endnu i begyndelsen af 50'erne, udtrykte sig således: »titelbladet stiller bogen op«. Hermed er givet, om man så tør sige, den genetiske forklaring på bibliotekets katalogiseringspraksis: I pionertiden blev bøgerne anbragt på hylderne uden katalogseddel, hvilket ikke blot var en nødvendighed på grund af de beskedne ressourcer, men et overordentlig sundt grundprincip, så sandt som *bogtillen* må være afgørende for al *bogregistrering*. Et par eksempler kan illustrere bibliotekets praksis. I magasinerne findes opstillet følgende bøger:

E. L. Bulwer: Samlede Skrifter. Hertil svarer katalogsedlens opslagsord: *Bulwer*. – *E. L. Bulwer: Arasmanes*. Hertil svarer katalogsedlens opslagsord: *Bulwer*. – *Lytton: Falkland and Zicci*. Hertil svarer katalogsedlens opslagsord: *Lytton*. – *Bulwer og Lytton* er samme person.

Et andet eksempel:

J. B. Molière: Tartuffe. Hertil svarer katalogsedlens: *Molière*. – *P. Corneille: Tartuffe*. Hertil svarer katalogsedlens: *Corneille*. Udg. er fra 1951; ed. H. Poulaille. – *Teksterne* er identiske.

Som en tredje variant kan anføres:

H. de Mendoza: El Lazarillo de Tormes. Hertil svarer katalogsedlens: *Mendoza*. – *Vida de Lazarillo de Tormes*. Hertil svarer katalogsedlens: *Vida*. – *Teksterne* er identiske.

Statsbibliotekets katalogisering er da i sin opvindelse i egentligste forstand deskriptiv. Forfattere identificeres principielt ikke: *Erasmus Lætus* identificeres (normaliseres) ikke som *Rasmus Glad*, *Petrus Venerabilis* ikke som *Pierre le Vénérable*. Hvis en forfatter derimod i katalogen optræder under forskellige navneformer, tilstræber man at henvise fra den ene navneform til den anden (de andre), men inden for navnet, dvs. efternavnet, forfølges

identifikationen ikke: en person ved navn *Jens Christian Andersen* vil følgelig kunne optræde i kartoteket under former som: *J. C. Andersen, J. Chr. Andersen, Jens C. Andersen* etc.

Bogens titel, sagtitlen, som den kaldtes i ældre tid, gengives rent deskriptivt uden identifikation: *Cato maior* normaliseres ikke til *De senectute* eller omvendt. *Prestuplenije i nakaznije, Brott och straff, Crime et châtiment* og *Raskolnikov* identificeres ej heller som én *tekst*, men *bøgernes* titel gengives formalt (bogstavret).

Hvis *teksten* er anonym, vil dens alfabetiske placering i kartoteket være afhængig af de forskellige udgavers, dvs. de forskellige *bøgers* formuleringer af titelbladet. Den gamle spanske pikareske roman, som før er citeret, er i kartoteket spredt under følgende opslagsord: *Aventures et espiegleries de Lazarillo de Tormes, Lazarillo de Tormes, Leben und Wandel von Lazarillo de Tormes, The Life and Adventures of Lazarillo de Tormes, Hurtado de Mendoza: El Lazarillo de Tormes, Vida de Lazarillo de Tormes* og *La vie de Lazarillo de Tormes*.

Vi kan herefter resumere, at den deskriptive katalogs hensigt ikke er at katalogisere *tekster*, men at inventarisere *bogbestanden* på magasinhylderne ved at gengive bøgernes titelblade suppleret med henvisningssedler. Katalogen er således af bibliotekets pionerer med klog begrænsning anlagt som en deskriptiv registrant, ikke som en litterær forfatterkatalog. Hermed indskrænkes de krav, der kan stilles til den alfabetiske katalog. Katalogen får følgelig tre anvendelser:

1. at besvare spørgsmålet, om biblioteket har en bestemt »navngiven« bog, benævnt enten ved autornavn, dvs. forfatter, redaktør, udgiver eller ved anonymtitel. Dette er katalogens primære og egentlige formål.
2. med den ovenfor angivne begrænsning at oplyse om, i hvilke udgaver den pågældende bog haves og
3. med den ovenfor angivne begrænsning at oplyse om, hvilke bøger biblioteket har af en navngiven forfatter.

De to sidstnævnte anvendelser er så at sige bi-produkter, der er betinget af formuleringen på bogens titelblad.

Hermed indskrænkes samtidig de krav, som kan stilles til den systematiske katalog. Dennes opgave er som nævnt at klassificere det af afdelingen for deskriptiv katalogisering behandlede bogmateriale. Da denne katalogisering som sagt er foretaget efter bibliografiske enheder i den forstand, at titelbladet definerer en bog som sådan, vil man forstå, at den systematiske katalogs output nødvendigvis reduceres stærkt. Hvadenten man siger et par procent eller et par promille for at antyde størrelsesordenen af det litterære materiale, som direkte optræder i den systematiske katalogs enkelte fagnumre, er det sikkert uimodsigeligt. Til forklaring af denne tilsyneladende paradoksale påstand vil det være tilstrækkeligt at minde om, at op imod halvdelen af materialet foreligger i tidsskriftform, at store corpusudgaver ofte udgør én bibliografisk enhed; for den ældre litteraturs vedkommende kan man fx nævne værker som Mignes *Patrologia* og *Monumenta Germaniæ historica*. Endvidere må det tages i betragtning, at katalogen jo ikke foretager analytisk katalogisering af store oversigtsværker (*Brehm: Dyrenes Liv, Danmarks Riges Historie*) for slet ikke at minde om de store encyklopædier og fagligt afgrænsede leksika.

Denne realistiske bedømmelse af en systematisk katalogs indhold kunne give anledning til den tanke, at dens dokumentariske kapacitet ikke stod i rimeligt forhold til de omkostninger, der er forbundet med udarbejdelsen. I tal kan omkostningerne vel ansættes til omkring 10 % af bibliotekets samlede driftsudgifter.

Det bør dog i denne forbindelse betænkes, at praktisk taget enhver videnskabelig bog er forsynet med litteraturhenvisninger, dvs. med en selektiv, kompetent og stærkt specialiseret fagbibliografi omfattende både boglitteraturen, tidsskriftlitteraturen og ofte tillige utrykte kilder som arkivalier og andre »akter«, kort sagt det dokumentariske grundmateriale. Den systematiske katalog fungerer således ikke blot som den faglige indgang til bibliotekets bogbestand, men bliver samtidig i praksis den mest effektive vej til dokumentationen inden for videnskabernes uendeligt fæcetterede forskningsområder; uden for al konkurrence, hvis man sammenligner med de egentlige, klassificerede fagbibliografier og kataloger.

Vender vi os nu mod den systematiske katalog, indser vi, at dens indhold («materiale») vel er identisk med den deskriptive katalogs, men dens funktion og følgelig dens opbygning er ganske afvigende. Den deskriptive katalog var en nøgle til bogbestanden og som sådan en nøgle til *bøgerne* i magasinerne. Den systematiske katalogs opgave er derimod først og fremmest at opbygge et fagklassificeret system for inden for dettes rammer at placere de katalogiserede bøger, så de bedst muligt kan udnyttes til *dokumentation*.

En fællesbetegnelse for alle emneordnede kataloger er som bekendt realkatalog. De kan deles i to hovedtyper, som kan anskueliggøres ved følgende skitser:

I. Emnerne ordnes alfabetisk.

- Aber
- Afrika
- Asbest
- Bananer
- Bavianer
- Brandforsikring
- Chimpanser
- Citroner

Alfabetisk emnekatalog

II. Emnerne klassificeres i grupper, som ordnes hierarkisk dvs. over- og underordnet efter slægtskab.

- Husdyr
  - I almindelighed
  - Specielt
    - Kvæg
      - Sortbroget kvæg
      - Rød dansk malke race
      - Jerseykvæg
      - etc.
    - Heste
      - Belgiske heste
      - Frederiksborgheste
      - Oldenborgere
      - etc.
    - Hunde
      - Boxere
      - Puddelhunde
      - Schæferhunde
      - etc.

Systematisk katalog

Statsbiblioteket har ingen alfabetisk emnekatalog. Derimod er biblioteket ved at udarbejde et emneordsregister til den systematiske katalog. Forskellen mellem en alfabetisk emnekatalog, som det er anskueliggjort ovenfor under I og, på den anden side, et emneordsregister, er som bekendt blot den, at emneordene i førstnævnte tilfælde står på fænekort efterfulgt af katalogsedlerne, mens de i et emneordsregister, som navnet siger, henviser til de numre i den systematiske katalog, hvor emnets litteratur skal søges. Da det altid vil være mere eller mindre vanskeligt, selv med indgående kendskab til en systematisk katalog, sikkert og hurtigt at finde frem til et ønsket emne, kan et alfabetisk ordnet register, som ud fra en konkret formulering skyder direkte ind på emnet, være til stor hjælp for den ekspederende bibliotekar. Det kan sammenlignes med et alfabetisk sagregister til en systematisk disponeret bog, mens en alfabetisk emnekatalog kan lignedes ved et »leksikon«.

Den karakteristiske forskel mellem de to typer af realregistreringer viste sig ved de betydelige vanskeligheder, der har været forbundet med udarbejdelsen af Statsbibliotekets emneordsregister, og som netop var begrundet i de to ordningsprincipers fundamentalt modstridende idé. Eksempelvis hører et ord som *Cengio*, hvor ukendt det end er, ikke til i et emneordsregister. Da det er navnet på en lille italiensk by, frembyder det ingen klassifikatoriske problemer, men den nødvendige oplysning om ordets betydning må søges i et realleksikon. Omvendt, hvor bekendt begrebet »Havenes retsforhold« end måtte være, er det ikke umiddelbart indlysende, selv for den erfarne bibliotekar, hvor i systemet litteraturen om dette emne skal søges. Forholdet kan udtrykkes således: hensigten med det klassificerede system er, blandt andet, netop at undgå en supplerende registrering af klassens enkelte »medlemmer«: Storbritanniens byer placeres i samme »klasse«, fordi man derved undgår at registrere velkendte fænomener som *London*, *Birmingham*, *Cambridge*, *Manchester* og *Rhosllannerchrugog*. Citrusfrugterne klassificeres i én klasse, blandt andet, for at undgå en alfabetisk »indgang« til *appelsiner*, *citroner*, *clementiner*, *mandariner*, *oranger*, *pomeranser*, *tangeriner* etc.

De systematiske kataloger behandler to principielt forskellige kategorier af bøger: Den faglige litteratur, som i de såkaldte fagkataloger klassificeres efter sit emne, og den litteratur, der ikke klassificeres som »faglige medier«, men hvor klassificeringen gælder teksterne som sådanne. Den sidste type omfatter de skønlitterære tekster (»fiktionslitteraturen«) og de filologiske, dvs. som skønlitterære tekster behandlede litteraturer.

Før det følgende forsøg på at orientere om Statsbibliotekets systematiske fagkataloger vil det være praktisk at forklare de tilgrundliggende begreber for klassifikationsarbejdet.

1. *Emnet.* Dette, om muligt i helt håndgribelig (materiel) forstand, er bestemmende for bogens fagsystematiske placering. Hertil må bemærkes, at vi med emne mener objektet, genstanden i rationel (dvs. litterær) bearbejdning. Realet selv forefindes jo som regel ikke i bibliotekets samlinger: vi har botanikbøger (ikke blomster), zoologibøger (ikke dyr), kunsthistoriske afhandlinger (ikke kunstværker).

Dog må særligt nævnes to undtagelser herfra. Litteraturhistoriens emne er i Statsbiblioteket defineret til at være skønlitteraturen samt de ovenfor omtalte »filologiske« tekster, der, som antydnet, biblioteksteknisk behandles som skønlitteratur, eller, sagt på anden måde, ikke indgår i fagkatalogerne.

Dernæst har vi i biblioteket, ligeledes i litterær form, emnet for den musikvidenskabelige litteratur, nemlig i form af musikaler (»noder«), som katalogiseres og systematiseres i en speciel musikafdeling.

Endelig kan tilføjes den rent bibliografiske, bogregistrerende genre, som jo ifølge sagens natur har sit emne repræsenteret i bogbestanden, hvad enten det drejer sig om den almindelige bibliografi, som findes i katalogen for bog- og biblioteksvæsen, eller den faglige bibliografi, som man finder i fagkatalogernes indledende grupper.

Det vil formodentlig fremgå af det foregående, at man i katalogen Litteraturhistorie må skelne mellem en bibliografi over katalogens eget indhold (emne), med andre ord en bibliografi over lit-

teraturhistoriske værker, og – på den anden side – en bibliografi over katalogens emne i »ubearbejdet form«, altså en bibliografi over skønlitteraturen. I en underafdeling i samme katalog må eksempelvis skelnes mellem en bibliografi over latinske tekster og en bibliografi over den latinske filologi. På lignende måde må musikkatalogen skelne mellem den musikvidenskabelige bibliografi og musikaliernes (»nodernes«) bibliografi.

2. *Metalitteraturen.* Dele af denne ses ofte i de systematiske skemaer betegnet som »Indledende skrifter«. Metalitteraturen kan defineres som litteraturen om »faget«, i modsætning til litteraturen om »emnet«. Til litteraturen om faget henregnes bøger, som ikke direkte behandler emnet, men fx omhandler den litteratur, som handler om emnet, altså emnets bibliografi, eller som omhandler forskere, fagfolk, eventuelt institutioner, som virker inden for emneområdet, altså emnets forskningshistorie. Til de indledende skrifter henføres også litteraturen om fagets metodelære og praktiske didaktik, foruden fagets terminologi.

3. *Lokal relation.* Alt efter behov, både over for emne og over for metalitteratur, kan udskilles grupper for den litteratur, som behandler sit stof i lokal relation.

4. *Temporal relation.* Dette aspekt kan komme i betragtning på samme måde som den lokale relation, men har altid anden prioritet over for denne, ifølge det princip, som ligger til grund for hele systemets opbygning: det mere »konkrete« går forud for det mere »abstrakte«.

Man bemærker allerede her, i forbindelse med klassifikationens grundbegreber, ideen i systemets opbygning. Det konstituerende er genstanden, objektet, derimod ikke synspunktet, målet, forskningsfacet eller forskningsmetode. Det enkelte fags bibliografi kunne således med rette være henført til gruppen for bog- og biblioteksvæsen, fagets forskningshistorie kunne være henført til Kulturhistorie eller »videnskabshistorie«, dets personalhistorie til biografien, dets metodelære til »videnskabelig metodologi«, dets didaktik til Pædagogik.

Hvis man tænkte sig ovenstående generelle skitse anvendt på et naturvidenskabeligt område, fx zoologien, må man følgelig indrømme, at hele den

Kunst

Alm

Alm

Alm

- 1 Indledende skrifter
- 2 Bibliografi
- 3 Kunsthistoriens historie
- 4 Systematiske skrifter
- 5 Blandede skrifter
- 6 Andre skrifter (billeder, tavler etc.)

} Metallitteratur (= fagets litteratur)

} Emnets litteratur

Enkelte tidsrum

- 7 Oldtid
- 8 Middelalder
- 9 Nyere tid

} Temporal relation

Enkelte lande

Danmark

- 10 I alm
- Enkelte tidsrum
- 11 Oldtid og middelalder
- 12 Nyere tid

} Lokal relation

13 Norge

14 Sverige

etc.

Enkelte kunstarter

Malerkunst

Alm

Alm

- 15 Indledende skrifter
- 16 Systematiske skrifter
- 17 Blandede skrifter

} Metallitteratur (= fagets litteratur)

Enkelte tidsrum

- 18 Oldtid
- 19 Middelalder
- 20 Nyere tid

} Temporal relation

Enkelte lande

Danmark

- 21 I almindelighed
- Enkelte tidsrum
- 22 Middelalder
- 23 Nyere tid

} Lokal relation

24 Norge

etc.

25 Billedhuggerkunst

26 Arkitektur

etc.

indledende litteratur («faget») med lige så god ret kunne være henført til kulturvidenskaberne som til naturvidenskaberne. På samme måde kunne emnet i lokal eller temporal relation for mange fags vedkommende ventes placeret under det pågældende lands beskrivelse eller den pågældende tids (kultur)historie. Grundprincippet forbliver dog det, at sagemnet konstituerer fagbegrebet, ikke aspekter eller relationer.

Et konkret eksempel på grunddefinitionernes praktiske anvendelse kan formodentlig hjælpe til at anskueliggøre ovenstående abstrakte fremstilling. Der er derfor (side 225) hidsat en reduceret gengivelse af skemaet over katalogen Kunst.

De fleste systematiske kataloger begynder som i omstående skema med en mere eller mindre vidtløftig række »almindeligheder«. De er i sig selv intetsigende og er kun anbragt, for at man derfra kan trække de hjælpstregere, som gør det muligt at få et overblik over gruppernes indbyrdes forhold. Man skal derfor følge stregerne fra oven og nedad, så man på en måde læser planen bagfra og ser grupperne placeret i deres prioritetsorden. I planen over Kunst, som her er anvendt i skematisk reduceret form, er først udskilt alt, hvad der vedrører malerkunst alene eller billedhuggerkunst alene eller arkitektur alene. Hvis det, der søges, fx er litteratur om dansk malerkunst i middelalderen, ledes man frem til gruppe 22, og man behøver i første omgang ikke at interessere sig for resten af planen. Hvis man ikke er tilfreds med, hvad man finder dér, har man så meget overblik over systemet, at man kan supplere det op med de overordnede grupper 19, 11, 8 og 4. Hvis man vil finde, hvad biblioteket har om Danmarks kunst i middelalderen, ledes man først frem til gruppe 11, men kan supplere op med 19, 22, 25, 26, 8 og 4.

Hvad angår de indledende grupper, litteraturen om faget modsat litteraturen om emnet, vil disse grupperes indbyrdes placering kunne variere noget fra fagkatalog til fagkatalog, ligesom naturligvis det omfang, hvori de udfoldes (udspecifiseres). Som eksempel på et stærkt udfoldet indledningsskema kan anføres de indledende numre i skemaet til den almindelige sprogvidenskab:

Sprogvidenskab (og filologi) i alm.

I almindelighed

Indledende skrifter

- 1 Terminologi
- 2 Bibliografi
- 3 Sprogvidenskabens historie
(vedr. 2 se dér)
- 4 Sprogundervisning. Studium. Metode
- 5 Andet indledende
- 6 Encyklopædi. Skrifter af blandet indhold. Sprogfilosofi
  - a Skrifter -1800
  - b Skrifter 1801-1850
  - c Skrifter 1851-1875
  - d Skrifter 1876-1900
  - etc.

Hvis man ser på den reducerede oversigt over de systematiske hovedgrupper, som er opført på siden overfor, må man tænke sig det samme formelle skema, som var illustreret i forbindelse med kunsthistorien og for de indledende grupper i sprogvidenskab, indplaceret i de enkelte fagskemaer, for så vidt som bogbestanden giver anledning til det.

Topografibegrebet og de topografiske grupper, ligesom begrebet kronologi og historiekatalogerne, altså de faggrupper, som er dominerende oven over tværstregen på skemaet, vil senere blive kommenteret i særlige afsnit. Forinden skal her fremdrages nogle konkrete eksempler fra de under tværstregen anbragte fagkataloger, som forhåbentlig kan tjene til at klargøre tankegangen i systemets opbygning mere detaljeret.

I faggruppen Pædagogik finder man ikke bøger, som handler om undervisning i skakspil. Dette emne hører til i idrætskatalogen. På samme måde skal landbrugsundervisning og landbrugsskoler søges i katalogen for landbrugsfagene. En bog om undervisningen i de klassiske sprog i gymnasieskolen henføres ikke til gymnasieskolen i pædagogikkatalogen, men findes i de indledende skrifter i katalogen over klassiske sprog. Tilbage i pædagogikken bliver børne- og ungdomspsykologi i almindelighed, didaktisk teori i almindelighed, de almindelige skoler, universitetsvæsen, foruden bøger om børn og ungdommen. Man ser

Oversigt over Statsbibliotekets systematiske kataloger

Bog- og biblioteksvæsen	}	Indledende fag
Presse		
Encyklopædi (Blandede skrifter)	}	Polygrafisk stof
Geografi i almindelighed	}	Polygrafisk stof i geografisk relation
Rejser i flere verdensdele		
Historie i almindelighed	}	Polygrafisk stof i historisk relation
Verdenskrig I og II		
Kulturhistorie i almindelighed		
Personalthistorie i almindelighed		
Geografi (incl. historie) lokalt (Afrika, Danmark, England etc.)	}	Polygrafisk stof i topografisk relation

Filosofi. Okkultisme
 Pædagogik
 Religionsvidenskab
 Teologiske fag

Matematik (overført til UDK)
 Sprogvidenskab
 Samfundsvidenskab
 Statsvidenskab
 Retsvidenskab

Billedkunst. Kunstindustri
 Musik
 Litteraturvidenskab
 Teater

Naturvidenskab i alm. Biologi i alm.
 Fysik (overført til UDK)
 Kemi (overført til UDK)
 Astronomi (overført til UDK)
 Geologi. Fysisk geografi
 Oceanologi (overført til UDK)
 Meteorologi (overført til UDK)
 Botanik
 Zoologi
 Medicin. Menneskets naturhistorie

Teknologi (overført til UDK)
 Landbrug. Veterinærvidenskab
 Fiskeri
 Jagt
 Tralik
 Handelsvidenskab
 Husvæsen
 Militærvidenskab
 Idræt

her igen, hvordan det konkrete, undervisningens emne, har prioritet frem for metode, klientel, i øvrigt også frem for økonomi, administrativ lovgivning etc.

Det samme princip træder eksempelvis også klart frem i de sprogvidenskabelige kataloger. Disse udhules, eller, måske bedre udtrykt, renses, så de principielt kun dækker sprogenes almindelige grammatik: lydlæren, formlæren, ordføjningslæren og det almindelige ordforråd. Anatomiens navne henføres nemlig til katalogen over medicin, den juridiske terminologi findes i katalogen for retsvidenskab, danske plantenavne må man søge i botanikkatalogens indledning, danske stednavne ved Danmarks topografi (i gruppen for den historiske topografi og bebyggelsens historie), et værk som Gunnar Knudsen og Marius Kristensen: *Danmarks gamle Personnavne* findes i katalogen for Danmarks personalhistorie, særdeles praktisk, eftersom det registrerer samtlige kendte personer fra dansk middelalder.

Det kan her fremhæves, at der i Statsbibliotekets klassifikation skelnes mellem lingvistik og filologi. Det sidste ord har adskillige legitime anvendelser, men i klassifikationen bruges det i betydningen tekstfortolkning i videste forstand. Vi skelner altså mellem sproget abstrakt som et socialpsykologisk fænomen og, på den anden side, det aktualiserede sprog, teksterne. For så vidt emnet for denne filologiske forskning er skønlitterære tekster, vil filologien være anbragt i litteraturhistoriekatalogen; for et enkelt skønlitterært værks vedkommende henføres dog denne sekundærlitteratur til forfatterens personalhistorie. Hvis objektet derimod er en faglig tekst, henføres dens »filologi« til den samme fagkatalog, hvor den primære tekst er placeret. Som et apropos til den ekspederende bibliotekar kan her erindres om indledninger til de filologisk udgivne bøger. Man kunne, blot for at illustrere tankegangen, kalde eksegetisk og bibelsk teologi for én enkelt filologi. Et par konkrete eksempler i øvrigt kan illustrere praksis. Filologen Verner Dahlerups forelæsninger over første bog af Jyske Lov følger denne teksts placering og findes altså i katalogen over retsvidenskabelig litteratur. Filologen J. Brøndum-Nielsens afhandling om Skånske Kirkelov anbringes ud

fra en lignende tankegang ved Sveriges kirkehistorie, skønt den er en sproglig-filologisk behandling af kirkeloven. En bog med titlen *Die rhetorischen Elemente in der Regula Benedicti* vil man finde under signaturen Kirkehistorie.

En enkelt faglig genres tekstoverlevering, stilistiske ejendommeligheder etc. kort sagt dens »filologi« henføres til genre systematiske placering: de danske landskabsloves filologi må søges, hvor vi har den danske retshistorie i øvrigt. Denne skelnen mellem lingvistik og filologi kan medføre vanskeligheder i praksis. Vi støtter os da til nedenstående såkaldte »fordelingsskema«, som giver retningslinjer for emnefeltet:

Sprog/stilistik ctr. litteratur

- A. Deskriptiv stilistik i almindelighed
1. Enkelt værk > litteratur om værket
  2. Enkelt forfatter > personalhistorie
  3. Enkelt fagområde > faget
- Eksempel:
- a) Historieskrivningens stil > Historie
  - b) Romanstilen > Litteraturhistorie
  - c) Stilen i danske diplomer > Danmarks historie (dansk »diplomatik«)
- B. Sproglig beskrivelse (dvs. lingvistisk disponeret beskrivelse)
1. incl. stilistik og/eller isagogisk beskrivelse følger reglen i A. 1-3.
  2. Ren lingvistisk beskrivelse.
    - a) disponeret efter ortografiens og/eller fonetikens og/eller morfologiens og/eller syntaksens definitioner > Sprogvidenskab (sproghistorie).
    - b) enkelte fænomener under i B. 2. a nævnte discipliner > Sprogvidenskab.

Anm. 1.

Ordstilling i skønlitterære værker følger reglen i A. 1-3, ellers henføres til Sprogvidenskab. – Med hensyn til »filologiske«, fx klassiske, tekster henføres til Sprogvidenskab, medmindre teksterne er skønlitterære.

Anm. 2.

Enkelte stilistiske fænomener (apostrofer, litoter, metaforer etc.) i skønlitterære værker følger reglen i A. 1-3, ellers henføres til Sprogvidenskab. Med

hensyn til en enkelt tekst henføres dog altid til denne.

Anm. 3.

A. 3. a+b+c etc. > Sprogvidenskab (stilistik)

Anm. 4.

Ordforskning incl. ordbøger følger reglen i A. 1–3. Dog går bibelordbøger, idet de anses for »lingvistiske«, til sprogvidenskab, bibelkonkordanser, idet de anses for »filologiske«, til bibelsk teologi.

I katalogen over den almindelige sprogvidenskab finder man også alfabetet og dets anvendelse i de håndskrevne bøger. Litteraturen om disse sidste, den såkaldte kodikologi, henføres ligeledes til katalogen over almindelig sprogvidenskab, mens den tilsvarende litteratur om den trykte bog, som venteligt er, findes i katalogen for bog- og biblioteksvæsen. Her tænkes naturligvis kun på de to bogtyper som medier, ikke på deres litterære indhold: håndskriftkataloger placeres derfor ligesom bogkataloger principielt ved biblioteksvæsen, mens de store udgaver *Corpus codicum Danicorum*, *Corpus codicum Suecicorum* etc., som jo ikke er tekstudgaver, men udgaver af codices som sådanne, må henføres til katalogen for almindelig sprogvidenskab under kodikologien.

Som det var tilfældet med pædagogikken og med sprogvidenskab, udhules også retsvidenskab: Lov om pligtall levering af tryksager til statens biblioteker placeres i katalogen Bog- og biblioteksvæsen, samlinger af retsregler vedrørende gymnasieskolen henføres til pædagogikkatalogen, apotekerloven til medicinkatalogen, skattelovene med tilhørende retskendelser og responsa er anbragt ved finansvæsen (dvs. statens og det kommunale pengevæsen) i samfundskatalogen. Samme sted findes fx *S. Törnqvist: Kommunens finansforvaltning med hensyn til kommunallagens § 106*.

Tankegangen er den, at sådanne emner ikke er jura i snævrere forstand, men betragtes som forvaltningsret i videste forstand. Dermed menes ikke, at disse områder just altid forvaltes af staten, men staten bestemmer, hvordan medicin skal opbevares og emballeres, hvilket pensum der skal undervises i, hvordan trafikken bør reguleres etc., alt suppleret med ministerielle bekendtgørelser, cirkulærer og responsa. Bibliotekets praksis kan

groft formuleres således, at hvad der hører under de enkelte fagministerier placeres under den faggruppe, hvor det pågældende emne hører til, selv når den litterære formulering er i lovform. Følgelig bliver justitsforvaltningen det eneste forvaltningsretlige område, som anbringes i katalogen Retsvidenskab.

Juraen i snævrere forstand har derimod til emne den regulering, samfundet foretager til beskyttelse af borgerne i deres almindelige indbyrdes forhold: beskyttelsen af deres liv og vellærd, uanset om personen er pædagog, præst eller læge, beskyttelsen af deres ejendomsret, uanset om sagen drejer sig om ejendomsretten til en bil, en bog eller en hund, kort sagt at sikre dem deres »ret«. Et par konkrete eksempler kan belyse tankegangen: i bibliotekslovene står der, hvordan bibliotekerne skal administreres, men intet om tyveri af bøger fra biblioteker, hvad der er en ejendomsforbrydelse, i vekselloven står der intet om falske vekslere, men derimod om de tekniske krav, der skal iagttages ved benyttelsen af vekslere.

Det kan her nævnes, at den specielle strafferet i samfundskatalogen er henført til faget kriminologi sammen med de pågældende forbrydelsers kriminologi. Her findes, ud fra begge de nævnte synspunkter, litteraturen samlet vedrørende mord, tyveri, butikstyveri, hijacking etc.

Det er ikke biblioteket ukendt, at den sidst nævnte forbrydelse blandt fagfolk i almindelighed, hvor det drejer sig om en politisk forbrydelse, henregnes til den internationale privatret. I virkelighedens, hermed menes bøgerens verden, er det imidlertid uhensigtsmæssigt at forsøge at skelne mellem det kriminelle handlingsforløb og det juridiske ræsonnement. Emnet placeres derfor sammen med andre røveriforbrydelser.

Den internationale privatret finder man for øvrigt i en anden af bibliotekets juridiske kataloger, kaldet Statsvidenskab, hvis område til dels kan betegnes som politisk ret. Det dækker fagområder som statsforfatningsret, forvaltningsret, den internationale ret (»folkeretten«), med dertil hørende institutioner. Områdets affinitet til faget historie er jo indlysende. Nogle bemærkninger herom findes derfor under omtalen af historiebegrebet, nedenfor side 233–35.

Adskillige andre end de her anførte eksempler på »udhuling« af fagområder og videnskaber kunne nævnes: Et festskrift i anledning af mælkeriarbejdernes fagforenings jubilæum vil man finde i katalogen Husvæsen ligesom Th. Staunings bog *Danske Tobaksarbejderes organisation*, mens Dansk Metalarbejderforbund må anbringes i teknologikatalogen. Samme sted finder man en titel som *W. Hummen: Die Auswirkungen der Erweiterung der EG auf Aussenhandel und Produktion der metallverarbeitende Industrie in Schweden, Dänemark und Norwegen*. Som andre eksempler kan nævnes, at bilmotorens teknologi findes i katalogen Trafik, samme sted som litteraturen om skibsdampmaskinen og dampskibene. At beskrivelser af biblioteksbygninger, bankbygninger og hospitaler må søges i katalogerne Bog- og biblioteksvæsen, Samfundsvidenskab og Medicin er ligeledes en følge af systemets grundtanke.

Visse faglige forskningsområder bringes herved åbenlyst i en beklagelig situation. Fx vil det ikke være muligt at få samling på de emner, som udgør folkemindeforskningens, også kaldet folklorens, genstand. Folkeviserne må nødvendigvis anbringes ved skønlitteratur, folkemusik i musikkatalogen, folkedragter findes i katalogen Kunst, litteratur om nissen og helhesten i katalogen Okkultisme, mens julemanden (alias biskop Nicolaus af Nysa) er anbragt blandt kirkefædrene i nr. 54 i katalogen over kirkehistorie; her vil man derfor finde *Mogens Lebech: Julemanden* anbragt.

Videnskaber som historie, kulturhistorie, etnografi (læren om primitive kulturer og folkeslag) sociologi (forstået som systematisk, »ikke-historisk«, samfundsforskning) for slet ikke at tale om geografi befinder sig i tilsvarende splittede situationer.

Statsbiblioteket følger da i mange henseender gængs bibliotekspraksis, som det har fælles med de fleste andre biblioteker, fx den regel, at personalhistorien trækker stærkt. Personalhistorie omfatter ikke blot personens biografi, hans liv og levned, men også hans faglige produktion. En bog om Kant eller Hegel går til tysk personalhistorie, selv om den strengt fagligt analyserer filosofiens værker og intet beretter om hans liv. En sådan bog henføres altså ikke til filosofikatalogen. En ana-

lyse af udviklingen i Karl Marx's samfundsokonomiske teorier må man søge under Tysklands personalhistorie, for så vidt den har »filologisk-genetisk« sigte; men »marxisme« (stavet med lille forbogstav) findes i katalogerne for samfundsvidenskab og for statsvidenskab.

Et andet biblioteksteknisk princip, hvis virkning ikke altid er umiddelbart forståelig, har vi set eksempel på ovenfor under omtalen af filologien, hvor det blev illustreret, hvordan en bog, som handler om en anden bog, placeres ved siden af den primære bog i katalogen. Bogens pladssignatur kan i sådanne tilfælde virke forbavsende.

Det fremgår formodentlig af ovenstående bemærkninger, at Statsbibliotekets systematik ikke er tænkt som et videnskabssystem, men som et bibliotekssystem. Man har sigtet mod at arbejde med praktiske og veldefinerede grundbegreber, hvorpå der kan opbygges et universalsystem, som lader sig administrere med konsekvens over for en endeløst varieret bogmasse. Vi undgår, så vidt det er muligt, at lade den enkelte bibliotekars faglige skøn og sunde fornuft placere bøgerne. Målet er at lade systemet i højere grad end bibliotekaren bestemme bogens plads.

Topografi

Ved topografi forstås i Statsbiblioteket den lokale kulturgeografi, som den findes i de såkaldte regional-kataloger, oftest defineret ved statsområderne: Danmark, Norge, Sverige, Tyskland, England etc. Hertil kommer de fysisk-geografisk afgrænsede regioner: Balkan, Pyrenæiske halvø og, uden for Europa: Afrika, Amerika, Asien etc. Som »paraplygruppe« føjes hertil katalogen Norden og til dels med lignende funktion katalogen Europa.

Som »paraplygruppe« for to eller flere af de nævnte regional-kataloger fungerer katalogen Geografi og kongruent hermed en katalog Rejser. De to sidstnævnte kataloger afviger kun indbyrdes derved, at katalogen Rejser optager rejseberetninger i personlig formulering, altså en slags memoirestof, samt litteraturen om de store opdagelsesrejser. Betingelsen er naturligvis, at rejseberetningen ikke ligger inden for en enkelt regional-katalogs område. I regional-katalogerne henføres rejsejournalen til en speciel gruppe »Rejser og

skildringer«, som det fremgår af normalskemaet for en regional-katalog nedenfor side 232.

Fra kulturgeografien adskilles den fysiske geografi, som findes samlet i katalogen Geologi. Alle de forannævnte regioner er følgelig også repræsenteret i geologikatalogen. Til denne katalog henføres desuden i vidt omfang, efter detaljerede regler, hvad der med en lidt forældet terminologi kan betegnes som Gæa + Flora + Fauna, for så vidt som disse emner behandles i topografisk (geografisk) relation. Eksempelvis kan nævnes: *Betænkning vedrørende byudviklingsplan for Mariager Fjord-Området* findes i katalogen Danmarks specielle Beskrivelse, Chr. Christiansen: *Mariager fjord. Fysisk-geografisk undersøgelse med særligt henblik på hydrografien* findes i katalogen Geologi. På samme måde skelnes mellem J. W. Birch: *The Isle of Man. A study in economic geography*, som anbringes i katalogen England, og L. S. Garrard: *The naturalist in the Isle of Man*, som findes i katalogen Geologi.

Derimod henføres havenes, både de regionale have og oceanernes, naturhistorie til en speciel katalog: Oceanografi.

De forannævnte »paraplygrupper«s anvendelse vil fremgå af de følgende konkrete eksempler: *Öresundsregionen. Konferens d. 28. februari 1969* > Norden; M. Sorre: *Les Pyrénées* > Europa; M.-M. Magnou: *Les problèmes actuels des vallées d'Andorre* > Europa; L. Finckh: *Sonne am Bodensee* > Europa; J. H. Müller: *Die Binnenschiffahrt im Gemeinsamen Markt* > Europa; L. Bertrand: *Le Livre de la Méditerranée* > Geografi; E. Brüel: *International Straits* > Geografi.

Vender vi os nu fra de regionale katalogers geografiske udstrækning og forsøger at beskrive deres indhold, må vi først gøre os klart, at eftersom alle »specialer« principielt er henført til bestemte faggrupper, bliver der strengt taget ingen faglige opdelinger i regional-katalogerne, men kun rum- og tidsbegreber. Dog defineres visse fagemner, så at sige arbitrært, som topografica. Det gælder byer, landsbyer samt huse, gårde, slotte og andre bygninger; som allerede nævnt under forudsætning af, at de er af ikke-faglig art: Nationalbankens bygning må naturligvis, ifølge systemets grundtanke, henføres til emnet pengevæsen i samfundskatalogen, Statsbibliotekets bygning til Bib-

lioteksvæsen, Statens bygningsforvaltning til statsforvaltning i katalogen Statsvidenskab osv.

Fra sidstnævnte regel undtages i øvrigt enkelte kirker og klostre, der af respekt for gammel bibliotekspraksis desværre placeres ved topografi, hvilket afstedkommer, som man vil forstå, betydelige vanskeligheder med hensyn til afgrænsningen over for kirkehistorien.

Til topografi henregnes endvidere lokaliteternes befolkning, også i formen demografi i dette ords snævrere, tekniske betydning som populationens tilvækst og afgang, erhvervsgruppering, civilstand, folkeregistrering etc.

Etniske og nationale mindretal er ligeledes at finde ved landets eller stedets beskrivelse: i katalogen Amerika (numrene 27–32) ses under »Særlige Befolkningsdele« Skandinaver: Danskere, Nordmænd, Svenskere; Asiater; Negre etc. Det tør måske her nævnes som et kuriosum, at kvinder altid placeres under »Særlige Befolkningsdele«.

Også antropologi i betydningen fysisk antropologi, altså menneskets normalanatomi og -fysiologi i topografisk (og historisk) relation henføres til befolkningsbeskrivelsen i regional-katalogerne.

Derimod forbliver den topografiske (og historiske) nosografi, som anden patologi, i katalogen Medicin. I denne katalog findes fx i nr. 135 litteraturen om Den sorte Død i flere lande og i enkelte lande, i nr. 148 litteraturen om tuberkulosis udbredelse på Bornholm. Det førstnævnte af disse eksempler kunne vel tænkes ud fra visse »aspekter« at være bedre anbragt ved historie, kulturhistorie, lokalhistorie, historisk demografi etc. Det sidstnævnte eksempel dog vel næppe.

Et normalskema for topografi kommer følgelig til at tage sig ud som opstillingen øverst på følgende side.

Hensigten med det nævnte normalskema er først og fremmest grafisk at fremstille den klassifikatoriske logik, som bestemmer de tidligere definerede topografiske begrebers prioritetsorden. Den første dikotomiske deling fremgår af den yderste, prioritetsangivende streg til venstre. Den viser delingen mellem almindelig og speciel topografi. Det ses umiddelbart at den specielle topografis numre 13–18 omfatter artsmæssigt definerede

- Alm.
- Alm.
- Alm.
- Alm.
- Alm.
- Alm.
- 1 Indledende skrifter
 Geografi og topografi. Systematiske skrifter
- 2 Indtil 1800
- 3 1801–
- Rejser og skildringer
- 4 Indtil 1900
- 5 1901–
- 6 Historisk topografi. (Her stednavne i alm. og lokalt)
 Stats- og samfundsforhold, økonomi, kultur i alm.
- 7 Forskelligt indledende
- 8 Alm. skrifter indtil 1850
- 9 Alm. skrifter 1850–
- 10 [Historie; se sign. D. Hi og de enkelte regionalkatalogers afsnit for historie]
- 11 Spec. særlige befolkningsdele
- 12 Enkelte landsdele. (Her enkelte øer og øgrupper; vedr. flere se 4–5)
- Spec. topografi
- 13 [Personalhistorie. 1) I alm. – 2) Enkelte personer og slægter; se særgrupper i regionalkat.]
- 14 Byer. 1) Flere. – 2) Enkelte.
- 15 Landsbyer. 1) Flere. – 2) Enkelte.
- 16 Huse, gårde, slotte. 1) Flere. – 2) Enkelte.
- 17 Kirker. Enkelte. (Vedr. flere, se kat. Kunst).
- 18 Andre specialiteter (søer, floder, strande etc.)

rede fænomener, delt i klasser, som omfatter de før omtalte topografica. Hver klasse er delt i flere og enkelte.

Mens fagskemaernes opdeling i klasser naturligt efterfulgtes af en deling i arter, eksempelvis kan erindres om husdyrenes opdeling i arterne kvæg, heste, hunde etc., bliver hver klasse her, som logisk følge af begreberne historie-topografi, delt i individer, dvs. egennavnsbetegnede enkeltfænomener, som ikke fusionerer eller overlapper: Randers og Silkeborg, Gudenåen og Susåen, Spøttrup og Rosenholm er egennavnsbetegnede individer,

parvis af samme klasse.

Ud fra den grafiske fremstilling fremgår umiddelbart prioritetsordenen mellem den specielle topografi og den almindelige topografi. Nogle konkrete eksempler kan anføres:

Kendte personligheder fra det 17. århundrede henføres til 13, ikke 10.

Kendte lollandske slægter henføres til 13, ikke 12.

Provence's byer henføres til 14, ikke til 12.

Danske købstæder i merkantilismens tid henføres til 14, ikke til 10.

Fyns slotte og herregårde henføres til 16, ikke 12.

Numrene 1–12 i skemaet for topografi benævner vi »almindelig topografi«. Til definitionen af dette begreb kan vi minde om, at de faglige kataloger under tværstregen på skemaet side 227 jo har deres topografiske underinddeling: emner som de *danske skove*, *landboreformerne i Brasilien*, *industrien i DDR* er placeret i deres respektive faggrupper. Desuden fremgår det direkte af topografiskemaet, at de specielle topografica behandles som selvstændige systematiske emner, i alle tilfælde uafhængige af opdelingen i numrene 1–12. Vi så det demonstreret ved nogle eksempler.

Om opdelingen inden for numrene 1–12 skal blot bemærkes følgende. Den primære dikotomiske deling ses i skemaets nr. 12: »Enkelte landsdele«. Sådanne landsdele i en regionalkatalog er områder, som vel er egenavnsbetegnede, men alligevel ikke står i indbyrdes disjunktivt forhold til hinanden. De bliver overlappende enheder, fordi de er uden fælles logisk inddelingsgrund. Man ser umiddelbart, at landsdelene består af 1) synkroniske, administrative enheder af varierende niveau og art: amter, kommuner, stifter og at 2) der samtidig arbejdes, om man så tør sige, diakronisk med begreber som *sysler* og *herreder* anvendt som regionsbetegnelser; 3) hertil kommer fysisk-geografiske områder som: *Tipperne*, *Vrads Sande*, *Holmsland*, *Fyn*, *Sjælland*, *Mors(ø)*, *Sams* og lignende.

Landsdelene lader sig åbenbart ikke realklassificere i praksis. Klassifikationen ophæves derfor i topografiskemaets nr. 12, og bøgerne anbringes efter stikordsprincippet, dvs. de anbringes efter den af forfatteren i titlen anvendte stedsbetegnelse. Fra dansk topografi kan vælges eksempler som: *Bording herred – Christiansø – Helgenæs – Maribo stift – Mols – Randers amt*. Stikordsprincippet følges så vidt, at titlen som »Fra Agri til Helgenæs« og »Fra Helgenæs til Agri« anbringes i den her angivne rækkefølge, medmindre de er forsynet med en mere specificerende undertitel som fx »Vandring på Mols«. I så fald foretrækkes denne ved indplaceringen. I visse skemaer vil man kunne se den sidstnævnte type (»Fra Agri til Helgenæs«) klassificeret reelt, altså i det nævnte tilfælde anbragt under Jylland. Derimod anbringes

Djursland ikke under Jylland, Hornsherred ikke under Sjælland.

En konsekvens af de givne definitioner bliver, at en enkelt ø eller øgruppe, som vi ovenfor så eksemplificeret, må henføres til nr. 12.

Det kan tilføjes, at forskellen mellem numrene 2–3 og 4–5 er den, at »Rejser og skildringer« omfatter bøger, som kun omhandler adskilte dele af landet, ikke kontinuerlige områder, selvfølgelig med det forbehold, at indholdet ikke henhører under numrene 12–18. Hertil kommer, som formuleringen viser, personlige rejseindringer. Derimod placeres rejseguiden (Bådecker og lignende), som systematiske fremstillinger, i numrene 2–3.

Med Historisk topografi (nr. 6) menes i alt væsentligt historiske fremstillinger disponeret primært topografisk. Herunder henføres bl.a. stedsnavneforskning og bebyggelsens historie. Stederne ligger jo i landskabet den dag i dag, udgangspunktet er for så vidt topografisk. Ud fra samme ræsonnement anbringes lokalhistorie under topografi, ikke under historie. Stedsnavnelitteratur omfatter topografisk navneforskning: flodnavne, marknavne, navne på have etc. Gadenavne er dog undtaget fra denne regel og følger byen (byerne). Fra stedsnavne må skelnes betegnelser for geografiske »arter«: bugt, fjord, vig, flak, grund, rev, revle og lignende.

Historie

Man kan i forbindelse med klassifikationen definere begrebet historie som den litterære beretning om »fortidens begivenheder og tilstande«. Med ordet fortiden, som det her er anvendt, forbinder vi ingen forestilling om noget gammelt, men begrebet anvendes rent formalt: hvad der er fremstillet under synspunktet forbigående, henføres til historie, eventuelt til fagets eller emnets historie. Historie er i systemet et aspekt, hvorunder emnet behandles. Vi benytter ordet eksklusivt således, at historie + samtid, eventuelt + fremtid henregnes til »ikke-historiske« fremstillinger, fx *R. Bosc: Guerres froides et affrontements de 1950 à 1980* [udg. 1973].

Nogle eksempler kan illustrere praksis. I katalogen Statsvidenskab, numrene 53–60, har vi fremstillinger af »international politik«, hvormed vi mener forholdet mellem to eller flere stater:

- 53 Skrifter indtil 1800 [sml. kat. Historie nrr. [1]–111: tiden før 1800]
 54 Skrifter 1801–1850 [sml. kat. Historie nr. 125: tiden indtil 1850]
 55 Skrifter 1851–1900 [sml. kat. Historie nr. 128: tiden 1851 flg.]
 56 Skrifter 1901–1920
 57 Skrifter 1921–1930
 58 Skrifter 1931–1940
 59 Skrifter 1941–1950
 60a Skrifter 1951–1960
 60b Skrifter 1961–
- } [sml. kat. Historie nr. 130a: tiden indtil 1950]
 } [sml. kat. Historie nrr. 130b–133 b: tiden 1951 flg.]

I de her anførte grupper fra katalogen Statsvidenskab indplaceres kun bøger, når fremstillingen er »samtidig«, dvs. ikke-historisk. Derimod, hvis fremstillingen (først og fremmest per titel, subsidiært ved bogens indre disposition eller ved fremstillingsformen) viser sig at være »historisk«, henføres den til katalogen Historie. Det kronologiske kriterium anvendes konsekvent formalistisk: Hvis en bog fra 1976 har titlen *Den fransk-tylske krise i efteråret 1975* placeres den i katalogen Historie. Materielt betragtet vil samme emne naturligvis også kunne findes i Statsvidenskab nr. 60b. De to kolliderende faggrupper adskiller sig ved behandlingens aspekt: det retrospektive ctr. det synkroniske. Klassifikationens formalisme resulterer formodentlig i et tilfredsstillende resultat for to så beslægtede discipliner som politisk videnskab og – hvis man tør anvende den paradoksale betegnelse – samtidshistorie. »Det skiller sig som sand fra vand.«

Et andet eksempel på den rent formelle anvendelse af kronologikriteriet kan hentes, i øvrigt ikke tilfældigt, fra grænsedragningen mellem katalogen Statsvidenskab og historiekatalogerne: lærebøger i statsforfatningsret eller forvaltningsret henføres til Statsvidenskab. Derimod anbringes de antydede fagemner, når de optræder i historisk fremstilling, i historiekatalogerne, fx ikke blot *William Christensen: Dansk Statsforvaltningsret i det 15. århundrede* (i D Hi 35), men også *Knud Voss: Bygningsadministrationen i Danmark under enevælden. Med en bygningshistorisk redegørelse for periodens danske raadhuse* (i D Hi 42).

At netop statsvidenskabskatalogens indhold må være beslægtet med det stof, som man må forvente

at finde i historiekatalogerne, kan vel ikke overraske. Den første katalog fremstiller den retslige ordning af staten som sådan (og staterne), mens historiekatalogerne, hvad angår disses politisk-historiske indhold, netop har til emne institutionernes opståen samt de handlinger, som blev udøvet inden for deres rammer.

I planen over bibliotekets faggrupper side 227 ses ordet historie kun anvendt som fagbetegnelse oven over den tværstreg, som adskiller fagkataloger fra, hvad vi internt kalder litteratur med »polygrafisk« indhold. Hermed er det givet, at retshistorie, kirkehistorie, kunsthistorie, musikhistorie ikke skal søges i katalogerne Historie, Kulturhistorie eller, i påkommende tilfælde, ved Frankrigs historie. Derimod henvises fx billedkunst + musik (= »polygrafisk« stof) i Byzans (= temporal relation) til Balkans historie.

At det, der vedtægtsmæssigt betegnes som topografiske specialiteter, ikke indgår i historie i dette ords generelle betydning, så vi allerede ovenfor side 231. Heraf fremgik det, at fremmede befolkningsdele (fx nordmænd i København, ligesom i øvrigt også kvinder) forblev ved Topografi og aldrig indgik i historieskemaerne, at personalhistorie heller ikke indførtes i historiegrupperne, og så fremdeles, efter skemaets anvisning: Kendte personligheder fra det 18. århundrede henføres lige så lidt som Kvinden i det 19. århundrede til historiekatalogerne.

Det kan måske her være rimeligt at nævne, at almindelig personalhistorie optager bøger, som er disponeret efter personer, af typen »Ti berømte kvinder«, mens »enkelte befolkningsdele« er et sociologisk begreb.

Af emner, som indgår i historie, efter at faghistorien og de specielle topografica, er placeret i andre skemaer, kan foruden politisk historie nævnes kulturhistorie i almindelighed, social og økonomisk historie i almindelighed og, som før nævnt, forfatnings- og forvaltningshistorie samt krigshistorie.

Hertil kommer den generelle regel, at institutioner altid behandles som historiske fænomener, hvadenten de skal henføres til emnets eller til fagets historie. Et eller flere politiske partier vil man følgelig finde fx i D Hi.

Vedrørende de overordentlig vanskelige problemer i forbindelse med opbygning af kronologisk ordnede skemaer, må henvises til F. M. Bendtsen: *Synspunkter for Klassifikation* (1952), s. 16–22. Om de systematiske katalogers anvendelse til historiske studier henvises generelt til tidligere forskningsbibliotekar ved Statsbiblioteket, dr. phil. Poul Enemarks fremstilling i *Introduktion til historie* (1970).

Litteraturkatalogerne

Dette udtryk bruges her som modsætning til faglitteraturens kataloger. Litteraturkatalogerne omfatter først og fremmest skønlitteraturen. Denne afgrænses i Statsbiblioteket til at omfatte al litteratur i bunden form (»på vers«), litteratur i dramatisk form, dog i det store og hele med undtagelse af ældre didaktiske dialoger, samt den fiktive prosalitteratur. Per definition har denne litteratur, i systematisk forstand, intet »emne«. Vi benytter derimod gerne begrebet skønlitterære temaer.

Klassifikationen inden for litteraturkatalogernes område består følgelig i at identificere bogen og forfatteren. Mens bøgerne i fagkatalogerne behandles som dokumentationsmedier over for katalogernes emner, bliver emnet i litteraturkatalogerne den pågældende *tekst* i sig selv og de pågældende forfatterskaber. Litteraturkatalogerne bliver derved som før nævnt litteraturhistoriekatalogens genstand, eller omvendt udtrykt: litteraturhistorien er skønlitteraturens sekundærlitteratur. Dog henføres litteraturen om et enkelt skønlitterært værk til den eventuelle forfatters personhistorie. For enkelte anonyme benyttes litteraturhistoriekatalogen.

Skønlitteraturen deles primært efter sprogform, det vil sige den henføres efter originalens sprogform, ikke efter forfatterens nationalitet: Oehlenschlägers *Corregio* står ved tysk skønlitteratur, Isak Dinesens *Seven Gothic tales* ved engelsk skønlitteratur, Samuel Becketts skønlitterære produktion findes dels ved fransk, dels ved engelsk skønlitteratur.

Samtlige skønlitteraturer i oversættelse indgår i en fælles katalog »Oversat skønlitteratur«, som er ordnet med originalteksterne som udgangspunkt: dansk skønlitteratur i oversættelse – norsk – svensk – tysk etc. Katalogen besvarer følgelig ikke spørgsmålet: Hvad er oversat *til* dansk?

Da det litterære kunstværks sproglige medium var bestemmende for placeringen, findes, meget logisk, Oehlenschlägers egen oversættelse af *Corregio* ikke ved oversat skønlitteratur, men ved dansk skønlitteratur. Karen Blixens egen oversættelse af *Seven Gothic tales* anbringes ved dansk skønlitteratur, ikke ved oversat skønlitteratur.

I katalogen Almindelig skønlitteratur indgår skønlitterære tekster fra flere enkeltlitteraturer, hvad enten disse er i oversættelse alene, eller på originalsproget alene eller på originalsprogene og i oversættelse.

Til dette rids af skønlitteraturens definition kan tilføjes, at nylatinsk digtning placeres efter forfatterens nationalitet (nationalprog). Her foreligger altså en undtagelse fra grundreglen. Holbergs *Nicolai Klimii iter subterraneum* findes i katalogen over dansk skønlitteratur. Latindigtning fra efterklassisk tid fra flere nationaliteter må følgelig søges i katalogen Almindelig skønlitteratur.

For al skønlitteratur fra middelalderen gælder det, at biblioteket ikke arbejder med begrebet oversættelse. Hver enkelt tekst indplaceres efter den sprogform, den optræder i. Grunden er naturligvis den, at man vanskeligt, hvor det angår denne internationale tid, kan skelne mellem egentlige oversættelser, parafraaser eller behandling af samme tema. Man undgår altså at skulle føre den oldnordiske eller svenske *Barlaam og Josaphat* tilbage til latin, til græsk, til arabisk, til hebraisk, til persisk for eventuelt at ende i den indiske litteratur.

Som allerede flere gange tidligere antydet behandles visse tekster, internt benævnt »filologi-

ske tekster«, som om de var skønlitterære. Det drejer sig om ældre tekster affattet i en sprogform, som ikke er umiddelbart tilgængelig. Når vi paralleliserer dem med skønlitteraturen, ligger selvfølgelig heri først og fremmest, at de ikke klassificeres ind i fagkatalogerne. Dernæst, at de ligesom skønlitteraturen primært anbringes efter deres sproglige formulering. Hertil kommer, at begrebet oversættelse ikke anvendes mellem disse filologiske tekster indbyrdes, idet hver enkelt betragtes som et selvstændigt værk. For så vidt behandles de analogt med den middelalderlige skønlitteratur. Derimod kan de naturligvis godt fremtræde i oversættelse til et »ikke-filologisk« sprogtrin. Konsekvensen heraf bliver, at sekundærlitteraturen til disse tekster primært henføres til katalogen Litteraturhistorie, vedrørende et enkelt værk eller forfatterskab henføres til forfatterens personalhistorie, ligesom tilfældet var i forbindelse med de skønlitterære tekster. For anonymers vedkommende henføres sekundærlitteraturen til katalogen Litteraturhistorie. I denne forbindelse kan der passende erindres om, at middelalderens litteratur i vid udstrækning netop er anonym.

Når disse såkaldte filologiske tekster holdes uden for fagkatalogerne, skyldes det dels, at de alle, med varierende afgrænsning i tid, tilhører et arkaisk kulturtrin, hvis faglitteratur dårligt lader sig indpasse i et moderne klassifikationsskema, dels, og især, at de er arbejdsobjektet for forskellige filologier: den nordiske, den oldgermanske, den klassiske, den orientalske etc.

De litteraturer, der omfattes af denne ordning, klassificeres alle ens ud fra de ovenfor beskrevne principper. De store filologiers tekster er signeret med selvstændige signaturer: Kla, ov Kla, Oldn. De mindre filologiske områder er henført til de pågældende skønlitterære kataloger: e Skø, ty Skø.

Med nogle tilfældig valgte konkrete eksempler kan vi illustrere de litterære områder, der omfattes af ordningen:

Tekster på *oldnordisk*, dvs. vestnordisk før 1500. Signatur: Oldn. Gruppen omfatter både originale tekster og oversættelser. Eks. *The Icelandic Physiologus*; *The first grammatical treatise*. – Som eksempel på sekundærlitteraturen kan fra katalogen Litteraturhistorie (jf. skemaet ovenfor s. 228) nævnes: *A.*

Salvesen: Studies in the vocabulary of the Old Norse Elucidarium.

Tekster på *oldengelsk* før ca. 1100. Signatur: e Skø, for oversættelsernes vedkommende ov Skø. Eks. *King Alfred's version of the Consolatio of Boethius*; *King Alfred's version of St. Augustine's Soliloques*; *The Old English Physiologus*. Som eksempel på oversættelser: *Den oldengelske Krønike i Udvalg. Overs. af Torsten Dahl* (sign. ov Skø).

Tekster på *oldhøjtysk* før ca. 1100. Signatur: ty Skø, for oversættelsernes vedkommende ov Skø. Eks. *Der althochdeutsche Isidor, Der althochdeutsche Physiologus*.

Tekster på *oldgræsk* før ca. 600, for skønlitteraturens, dvs. den byzantinske skønlitteraturens, vedkommende føres grænsen op til ca. 1500. Eventuelt kan inkluderes senere græsk. Signatur: Kla, for oversættelsernes vedkommende ov Kla. Eks. *Euklids Elementa*. Litteratur om Euklids Elementer findes da ved oldgræsk personalhistorie (Hel P).

Tekster på *oldlatin* før ca. 500 eventuelt incl. senere latin. Signatur: Kla, for oversættelsernes vedkommende ov Kla. Eks. *Plinius: Historia naturalis* og *Boethius: De musica*. Som eksempel på sekundærlitteraturen kan nævnes *Ellen Jørgensen: Catalogus codicum Latinorum medii ævi Bibliothecæ regiæ Hafnien-sis*. Signatur: Lit.

Tekster på oldgræsk i original og oversættelse, oldlatin i original og oversættelse, samt eksotiske tekster oversat til et europæisk sprog fra *oldkirken*, før ca. 600. Signatur: Kir. Hertil henføres også sekundærlitteraturen, både om tekster og forfattere, således at hele »patrologien« samles som et tekstområde i Kir, numrene 47–55.

Eksotiske tekster er ikke katalogiseret, men indtil videre kun registreret. Seddelmaterialet indgår ikke i den deskriptive katalog. Noget systematisk katalog over denne samling findes heller ikke. Derimod er disse tekster i oversættelse, vel at mærke til et »ikke-filologisk« sprog, (som midlertidig placering) klassificeret ind i gruppen Oversat skønlitteratur (ov Skø). Her findes fx arabiske, japanske, kinesiske, grønlandske og afrikanske tekster i oversættelse; det gælder både for skønlitteratur og for faglitteratur. Sekundærlitteraturen findes tilsvarende i katalogen Litteraturhistorie.

Vi kan sluttelig resumere det ovenfor fremstil-

lede ved et enkelt lidt kompliceret eksempel. En tekst som *Archimedes: Über einander berührende Kreise. Aus dem Arabischen übersetzt von Yvonne Dold-Samplonius, H. Hermelink und M. Schramm* henføres til ov Skø. Den arabiske oversættelse af Archimedes' tekst placeres ved orientalske tekster, ikke ved ov Kla. Archimedes' græske tekst skulle være anbragt ved Kla, mens den i oversættelse til et »ikke-filologisk« sprogtrin skulle være henført til ov Kla.

Som eksempel på en skønlitterær katalog gengives her skemaet for de iberoromanske litteraturer. Det ses umiddelbart, at visse oplysninger, som ikke

Spansk, portugisisk og katalansk skønlitteratur

- 1 Flere iberoromanske sprog
  - Europæisk spansk (incl. europæisk og amerikansk spansk)
    - 2 Alm. samlinger
      - Enkelte perioder
        - 3 Middelalderen
        - 4 1500–1650
        - 5 1650–1800
          - 1800–1870
            - 6 Blandet form
            - 7 Versform
            - 8 Dramatisk form
            - 9 Prosa
        - Efter 1870
          - 10 Blandet form
          - 11 Versform
          - 12 Dramatisk form
          - 13 Prosa
  - Sydamerikansk spansk (evt. incl. brasiliansk)
    - 14 Alm. samlinger
      - Før 1900
        - 15 Prosa og blandet form
        - 16 Versform
        - 17 Dramatisk form
      - 1900 flg.
        - 18 Prosa og blandet form
        - 19 Versform
        - 20 Dramatisk form
- 21 Portugisisk (evt. incl. brasiliansk)
- 22 Brasiliansk
- 23 Katalansk

fremgår af den alfabetiske katalogseddel, må indhentes, før katalogsedlerne kan indsættes efter skemaet. Det drejer sig først og fremmest om forfatterens fødselsår, for visse skønlitteraturers vedkommende også om nationalitet (engelsk ctr. amerikansk, europæisk spansk ctr. amerikansk spansk). Systematisk afdeling fører derfor særlige kortoteker med de fornødne oplysninger.

Om de systematiske katalogers forhold til den deskriptive katalogisering må her bemærkes følgende. Den deskriptive katalogiserings analyse af titlen med påfølgende valg af ordningsord, 'vedette' som det kaldes i det interne sprog, er i faggrupperne uden interesse for klassifikationen: katalogsedlen anbringes i den pågældende faggruppe, hvadenten dennes emne er 'appendicitis' eller 'den objektive forsoningslære'. Sedlen giver de titelinformationer, som er nødvendige for lånerens valg: forfatternavn, affattelsessprog, affattelsesår etc. Sedlens korrespondens med bogen kunne, i stedet for vedetten, for så vidt lige så godt, eller måske bedre, være et opstillingsciffrer.

Principielt skulle det forholde sig anderledes m.h.t. skønlitteraturen og de »filologiske tekster«. Her er klassifikationens forudsætning og formål jo netop at identificere forfatter og tekst, med andre ord: her drejer det sig for systematikerens ikke om *bogen*, men om *teksten*. – Det kan parentetisk tilføjes, at det samme problem forekommer i fagkatalogerne, hvor klassifikationen er nået ned til den mindste realgruppe, med påfølgende kronologisk opdeling af *teksterne*. Se fx ovenfor side 226 skemaet fra sprogvitenskaben.

Forholdet er dog i praksis noget anderledes. Det kan generelt siges, at hovedindgangen til forfatter og tekst er gennem den deskriptive katalog. Denne katalog tilstræber ved hjælp af de før omtalte henvisningssedler, foruden naturligvis at fungere som indgang til *bøgerne*, tillige at dække *teksterne*, i hvert fald i den udstrækning de er forfatternavn-givne.

Et konkret eksempel kan illustrere forholdet: En bog udgives 1963 med titelbladet: *To politiske epistler fra oldtidens Rom. Ved Franz Blatt*.

Denne *bog* må katalogiseres på navnet Franz Blatt i vedetten. Da bogens indhold (*teksten*) er forfattet af Sallust, påfører man katalogsedlen dette

navn i parentes. På grundlag af denne note henvises fra Sallust. Man ser her, hvordan den deskriptive katalog under opslagsordet *Sallust* tilstræber at registrere alle *tekster* af denne forfatter, selv hvor de som i det benyttede eksempel er skjult i en *bog*, men træder frem i den systematiske katalog.

Et karakteristisk eksempel på konflikten mellem en *bogs* autorskab og *tekstens* (indholdets) forfatterskab foreligger, hvor begge personer er nævnt i titlen, henholdsvis i hovedtitel og i en (appositionel) undertitel. Fx *P. G. Lindhardt: Konfrontation. Grundtvigs prædikener i kirkeåret 1854-55 på baggrund af Kierkegaards angreb på den danske kirke og den »officielle« kristendom*. Her kan det måske blive diskutabelt om *Lindhardt* eller *Grundtvig* skal sættes i vedetten. At bogen derimod henføres til katalogen Opbyggelighed og dér efter sit realindhold klassificeres ind under Danske prædikener *Grundtvig* er en anden sag.

Man vil på grundlag af det sidstanførte eksempel let kunne forstå, at der på dette grænseområde uundgåelig må opstå nogen usikkerhed i praksis. Det kan måske i anledning af jubilæet være rimeligt at citere de retningslinjer desangående som formuleres af F. M. Bendtsen i hans manuskript »Katalogarbejde I-II« (1956) s. 305, jf. s. 282:

»I. Er Titelen i sin Helhed (dvs. Forfatter + Sagtitel) klar, katalogiseres den, som den foreligger. Derefter undersøges det, hvorvidt Bogens Indhold stemmer med Titelen.

Er der ingen eller utilstrækkelig Overensstemmelse, oplyses det i en Note, hvordan Forholdet faktisk er. Denne Note bliver da bestemmende for Bogens *Klassifikation*.«

Vi kan som eksempler anføre:

A. Fribourg: Discours de Danton. [indhold: Dantons taler]. Der katalogiseres deskriptivt med *Fribourg* i vedetten. Der henvises fra *Danton* og klassificeres efter *Danton* som tekstens autor.

A. Axelsen: Om Aristoteles's Poetik [heri Poetikens tekst]. Der katalogiseres på *Axelsen* og klassificeres til Hellas' personalhistorie uden henvisning fra *Aristoteles*. Registrering af *Aristoteles'* tekst henføres under bibliografien.

»II. Er Titelen *tvetydig*, maa forinden Katalogiseringen Bogens Indhold efterses til Støtte for en af de Opfattelser, Titelen maa siges at give Mulighed for. Skulde Indholdet være helt uden Forbindelse med Titelen, katalogiseres Titelen, som den foreligger, idet der ved en Note oplyses om det rette Forhold, der da bliver bestemmende for *Klassifikationen*.«

Vi kan som eksempel anføre:

Johannes Aabenbaring. Kommentar ved O. Møller. [indhold: en tekstudgave]. Da der foreligger en tekstudgave, hvilket også er en naturlig *fortolkningsmulighed* af den tvetydige titel, katalogiseres på *Johannes* med henvisning fra *O. Møller*.

Ovenstående betegnes af F. M. Bendtsen som en »Grundregel ved Katalogiseringen af et Skrift med Sagtitel af 'litterær' Art«. Han udtaler andetsteds, at der foreligger en tekstudgave med kommentar, når de to bestanddele: tekst og kommentar er tydelig adskilt indbyrdes. Men *bogens* titel må dog respekteres i sin formulering ved den deskriptive katalogisering:

A. Axelsen: Aristoteles's Poetik. [indhold: en tekstudgave]. Der katalogiseres på *Axelsen* som *bogens* autor, med henvisning fra *Aristoteles* og der klassificeres efter *Aristoteles* som *tekstens* autor.

Det er før fremhævet, eksemplificeret ved *Lazarillo de Tormes*, at den deskriptive katalogisering ikke tilstræbte nogen identifikation og normalisering af anonyme tekster, hvilket også i praksis ville være en kompliceret opgave. *Rolandskvadet* (*Chanson de Roland*) og *Nibelungekvadet* (*Nibelungenlied*) har intet 'navn', men tekstens titel forekommer i oversættelse til alverdens tungemål. For mindre kendte ældre tekster udgivet efter forskellige håndskrifter, vil det yderligere i mange tilfælde være umuligt at afgøre om der foreligger én tekst eller flere. Endmere vil det være umuligt at normalisere titlen. I sådanne tilfælde henvises låneren til de systematiske kataloger, hvor sprog og tidsperiode kan hjælpe frem til teksten.

Den her afsluttede fremstilling af Statsbibliotekets systematiske kataloger er tænkt som en almindelig orientering, hvor vægten er lagt på systemets

grundtanker og hovedprincipperne for deres anvendelse. Konkrete eksempler tilsigter at illustrere ideen bag praksis. Fremstillingen er ikke ment som en introduktion for læseren til selvbetjening (hvilket må frarådes), endsiges som et fyldestgørende grundlag for den bibliotekar, der skal arbejde i Systematisk afdeling.

Det må understreges, at den væsentlige del af de systematiske kataloger, de såkaldte fagkataloger, er udarbejdet af bibliotekar F. M. Bendtsen eller un-

der hans ledelse. Derimod har han ingen andel haft i skønlitteraturens klassifikation.

I slutningen af 1950'erne påbegyndte jeg en klassifikation af teknologien efter UDK-systemet. Dette arbejde blev senere overtaget af forskningsbibliotekar Johs. Andersen og fortsat af yngre kolleger. UDK-systematiseringen omfatter foreløbig teknologien, matematikken og de eksakte naturvidenskaber, idet disse faggruppers hele bogbestand er omordnet.

Statsbibliotekets medarbejdere pr. 1. april 1977

Statsbibliotekets personale udgør pr. 1. april 1977 248 medarbejdere (heri medregnet 3 ansatte ved Statens Avisssamling). Af denne stab er 38 videnskabeligt uddannede medarbejdere: overbibliotekar, førstebibliotekarere (afdelingsledere) og forskningsbibliotekarere; 54 er fagligt uddannede bibliotekarere. Af bibliotekets medarbejdere er 99 ansat på deltid.

Til det samlede tal for Statsbibliotekets faste personale kommer yderligere – ligeledes pr. 1. april 1977 – 10 førsteårspraktikanter og 5 andetårspraktikanter fra Danmarks Biblioteksskole, 4 udstationerede civile værnepligtige, 1 bogbinderpraktikant og 4 midlertidigt ansatte i henhold til ordningen om beskæftigelsesarbejder, i alt 24 personer.

Af bibliotekets nuværende stab er kun 13 ansat før 1952. Det fremgår af personaleoversigten i jubilæumsbogen fra 1952, at der i perioden 1901–52 havde været ansat i alt 179 personer. Inden for de sidste 25 år har der været en livlig til- og afgang. Således sidder kun to af de syv førstebibliotekarere, hvis stillinger blev oprettet i perioden 1958–65, stadig i samme embede. I de øvrige afdelingslederstillinger har der været flere udskiftninger, i en enkelt af dem fire på 16 år.

Den følgende personaleoversigt er ordnet efter afdeling, sektion og funktion. Adskillige medarbejdere varetager flere funktioner; navnene er da opført flere steder. Hvor en medarbejder gør tjeneste i mere end én af bibliotekets syv afdelinger, er der i parentes efter vedkommendes navn anført en krydshenvisning til anden afdeling. I denne forbindelse er anvendt følgende afdelingsforkortelser:

Ad: Administrationsafdelingen, Ac: Accessionsafdelingen, K: Afdelingen for alfabetisk katalogisering, S: Afdelingen for systematisk katalogisering, T: Tidsskriftafdelingen, P: Publikumsafdelingen, B: Bibliografi- og publikationsafdelingen.

ADMINISTRATIONSADFDELING

Overbibliotekar: Karl V. Thomsen
Førstebibliotekar: Niels Mark
Fuldmægtig: Karen Grotkjær

Sekretariat

Kontorfunktionærer: Anne-Mette Jensen, Birthe Larsen

Studentermedhjælper: Victor Christensen

Telefonomstilling

Kontorfunktionærer: Gerda Jessen, Aase Pedersen, Aase Ravn

Bogholderi

Bogholderileder: Birthe Andersen

Kontorfunktionærer: Kirsten Yde Clausen, Aase Jensen, Karin Kjær, Jette Linaa, Gudrun Madsen, Inga Thor Pedersen, Anna Reindrup, Linda Rozet

Fotografisk atelier

Fotografer: Lasse Andersen, Erling Borup Hansen

Kontorfunktionær: Anna Margrethe Loft

Avismikrofilmning

Kontorfunktionærer: Jens Arne Johnsen, Kirstine Petersen

Edb-sektion

Programmør: Erik Nybo Jensen
Kontorfunktionær: Ingelise Juhl (K)

Indbindingskontrol

Bibliotekar: Hanne Ormstrup
Kontorfunktionærer: Margit Bjerre, Johanne Jørgensen, Margaret Rosendahl
Studentermedhjælpere: Niels Martin Bonderup, Bo Frost

Bogbinderi

Bogbindermester: Willy Poulsen
Bogbindere: Henry Aarslev Christensen, Jørgen Christensen, Knud Erik Grunnet Pløen, Erik Søby

Trykkeri

Kontorfunktionær: Hellmuth Hindsbak
Bogbinder: Evald Pedersen
Studentermedhjælpere: Klaus Eriksen, Hans Peder Raaby

Bygningsforvaltning

Bygningsforvalter: Egon Bønding
Håndværkere: Bernt Haugård, Gregers Pedersen
Studentermedhjælpere: Johannes Møller, Morten Schmidt

Vagtmestersektion

Vagtmester: Jørgen Skytte
Biblioteksbetjente: Karl Ernst Christensen, Karsten Lykholt, Kaj Sejer Nielsen, Jørn Ustrup

Garderobe

Garderobeopsyn: Edith Axelsen, Anna Knudsen, Ellen Vinther Nielsen, Kara Pallesen

Kantine

Marketenderske: Ellen Nissen
Kantinepersonale: Mary Vinther Jensen, Karen Breum Kristensen, Karen Offersen, Jutta Kjær Rasmussen

Statens Avissamling

Forskningsbibliotekar: Klaus Munck (T, B)
Bogbindere: Harald Nørgård Jensen, Hanne Larsen, Hans Jákup av Skardi

ACCESSIONSAFDELING

Førstebibliotekar: J. Vikjær Andersen

Udenlandsk accession

Forskningsbibliotekarer: Helge Clausen, Hans Jørgen Hinrup, Niels C. Nielsen, Bogdan Wierzba
Bibliotekarer: Ida Istrup, Margaret Søborg
Kontorfunktionærer: Mogens Brostrøm, Birthe Nielsen, Lizzie Nørholt, Gudrun Sif Thomsen, Michael Wajzman
Studentermedhjælpere: Gerda Clausen, Doris Thomassen, Janne Wibroe

Universitetsaccession

Bibliotekarer: Henrik Clausen (K), Jytte Ellekilde, Mieczyslaw Friedman, Peter Nielsen, Eva Steenbeck
Kontorfunktionærer: Annemarie Agerskov, Peter Dornonville de la Cour
Studentermedhjælper: Poul Hvidkilde

Danske afdeling

Forskningsbibliotekar: Johannes Tougaard Larsen
Bibliotekarer: Kirsten Furst Jørgensen, Kirsten Mygind, Ib Mortensen Priskorn, Irene Stadsgaard
Kontorfunktionærer: Jytte Fjølner, Rigmor Jepsen, Lissy Madsen, Margrethe Terkelsen
Studentermedhjælper: Kirsten Grundvad
Arkiv
Bibliotekar: Jan-Magnus Kragh Thuen
Kontorfunktionær: Ludvig Birger Pedersen

Sektion for internationale organisationers publikationer

Bibliotekar: Annette Scheel-Thomsen
Biblioteksbetjent: Kristian Salling Pedersen

Musiksamling

Forskningsbibliotekarer: Per Groth Clausen, Jørgen Poul Erichsen
Bibliotekar: Birte Westh
Kontorfunktionærer: Margit Møberg Hansen, Villy Nielsen

Udveksling

Kontorfunktionær: Birthe Nielsen

AFDELING FOR ALFABETISK KATALOGISERING

Førstebibliotekar: Olga Porotnikoff

Forskningsbibliotekarer: Rixt Bosma, Judith Lund Clausen (P), Henning Midtgaard Hanssen (P), Hanne Smith (P)

Bibliotekarer: Susanne Bech, Henrik Clausen (Ac), Berit Hütscher, Inger Fruelund Jensen, Ingrid Knudsen (P), Inga Myhre, Bodil Nygård, Elsebeth Skov-Nielsen, Esther Sparre (P), Zofia Zarska

Kontorfunktionærer: Mary Siig Andersen, Helga Clausen, Ellinor Helbo, Lise Holme, Birthe Kaae Jensen, Lis Bjørn Jensen, Ingelise Juhl (Ad), Søren Lund, Aase Monsrud, Ruth de Place, Grete Skoubo

Studentermedhjælpere: Birgitte Kelding Hansen, Boye Jensen, Dorthea Ormstrup Jensen, Niels Lyng Pedersen

Universitetskatalogisering

Bibliotekarer: Tove Jepsen, Annette Rasmussen, Lilli Sørensen

Kontorfunktionærer: Hugo Skou, Lene Thomsen
Studentermedhjælpere: Anders Bølling-Ladegaard, Jens Fogt, Poul Erik Hansen

AFDELING FOR SYSTEMATISK KATALOGISERING

Førstebibliotekar: Erik Buus

Forskningsbibliotekarer: Johannes Andersen, Jan-
nik P. Davidsen, Valborg Knudsen, Bente Ahlers
Møller (P), Børge Olesen, Gisela Wernicke
Olesen, Jep Scavenius, Jørgen Selst, Vibeke
Stenderup, Palle Svennevig

Bibliotekarer: Sven-Erik Baun Christensen, Anne-
marie Eskerod (P), Hanne Lang, Bente Nissen
Studentermedhjælpere: Gorm Willemoes Jensen,
Jens Peter Sørensen

Kort- og billedsamling

Forskningsbibliotekar: Erik Giese

Kontorfunktionær: Tonny Afzelius

Håndskriftsamling

Forskningsbibliotekar: Helge Søgaard

TIDSSKRIFTAFDELING

Førstebibliotekar: Eva Vikjær Andersen

Forskningsbibliotekar: Klaus Munck (Ad, B)

Bibliotekarer: Dorte L. Christensen, Jytte Frederiksen, Ida Hammershaimb, Bodil Knudsen, Lise Kold, Lars Otto Kristensen, Birgitte Behrens Larsen, Birgit Madsen, Hans Rasmussen, Erling Tømmerup

Kontorfunktionærer: Jørgen Bangslev, Else Marie Dannemand, Anna Gade, Børge Aaskov Jensen, Lisbeth Jespersen (B), Lars Chr. Larsen, Eleonore Müller, Anny Egegaard Pedersen, Kirsten Svendsen, Kirsten Vammen

Biblioteksbetjent: Aksel Scheldt

Studentermedhjælpere: Tove Hansen, Lisbeth Olsen

PUBLIKUMSAFDELING

Førstebibliotekar: Anna Marie Terp

Udlån

Forskningsbibliotekar: Edith Cahill (B)

Bibliotekarer: Alice Andersen, Jytte Staal Hansen, Niels Ole Hansen, Jytte Aunbjerg Jensen, Jette Flarup Madsen, Inger Nørskov Rasmussen, Eva Riemann, Birgit Sparre-Petersen, Inge Storgaard, Hanne Tovbjerg Sørensen, Erik Ulmer

Kontorfunktionærer: Karen Enggaard, Birgit Eriksen (B), Mogens Jensen, Walther Petersen, Grete Siebken, Tove Steffensen, Wiwi Wærum

Studentermedhjælpere: Anne Mette Digmann, Signe Jacobsen, Lydia Søgaard Jensen, Carl Mogens Jentzsch, Birgitte Langkilde, Karin Lykke, Marianne Møller, Stig Nielsen, Villy Nielsen, Tove Nissen, Peder Mejer Pedersen, Jørgen Pødenphant, Herdis Hjort Rasmussen, Jens Rasmussen, Anne Sieg, Lene Simonsen, Bodil Nørskov Sonnichsen, Poul Chr. Tulinius

Fjernlån

Bibliotekar: Inge Lund Ellegaard

Kontorfunktionærer: Tove Pedersen, Bodil Wiehe
Studentermedhjælper: Grete Berlin

Katalogsal

Forskningsbibliotekarer: Bente Ahlers Møller (S),
Britta Skovgaard, Hanne Smith (K), Jørn Street-
Jensen

Bibliotekarer: Annemarie Eskerod (S), Ingrid
Knudsen (K), Esther Sparre (K)

Kontorfunktionær: Poul Møller

Læsesal

Forskningsbibliotekarer: Henning Midtgaard
Hanssen (K), Claus Magnussen, Elisabeth Munck,
Lotte Stefani

Biblioteksbetjente: Palle Bjerre, Henning Riis
Nielsen, Peter Raasted

Avis-Kronik-Samling

Kontorfunktionær: Poul Hovald Jensen

Folkebibliotekernes udenlandske Vandrebogsamling

Forskningsbibliotekar: Judith Lund Clausen (K)

Studentermedhjælper: Gitte Mose

Kvindehistorisk Samling

Forskningsbibliotekar: Britta Skovgaard

BIBLIOGRAFI- OG PUBLIKATIONSADFDELING

Førstebibliotekar: Ejgil Søholm

Forskningsbibliotekarer: Edith Cahill (P), Klaus
Munck (Ad, T)

Bibliotekarer: Lise-Lotte Nielsen, Grethe Schmidt

Kontorfunktionærer: Birgit Eriksen (P), Gerda
Hansen

Aflytningsrum

Forskningsbibliotekar: Hans Boy Carstens

Kontorfunktionær: John Christiansen

Studentermedhjælper: Peter Busk Laursen

NORDICOM

Kontorfunktionær: Lisbeth Jespersen (T)

Studentermedhjælper: Claus Kragh Hansen

State and University Library 1902–77

English summary by Margaret Søborg

The present volume – *Fra Bispetofthen til Bjerget* – describes by means of a number of contributions by internal and external collaborators the history and present activity of this institution. The title of the publication alludes to the circumstance that the new government institution started (1902) in Hack Kampmann's building in Bispetofthen – the Bishop's Paddock – in mid-Aarhus from where the Library, in spite of a decade-long lack of space, could only move in the early nineteen-sixties when C. F. Møller's new building with its »book tower« standing in the University Park on top of the hill – Bjerget – was ready.

The coming into existence of Statsbiblioteket (pp. 9–13). In his opening chapter Emanuel Sejr, D. Ph., former Chief Librarian, relates the foundation and early times of Statsbiblioteket, until the struggle over its dual task as centre for interlibrary loans and library of the new University of Aarhus was finally won, in the late thirties. Emanuel Sejr came to Statsbiblioteket in 1913, and thus his account largely draws on personal recollection.

Statsbiblioteket up to 1952 (pp. 14–47). Senior Librarian Ejgil Søholm describes the absorbing antecedents of Statsbiblioteket from the time when the idea of a provincial library germinated, and up to the inauguration in 1902. The idea is believed to have originated with Christian Bruun, Chief Librarian of the Royal Library, who found this a way of turning to account his library's collection of Danish duplicate copies received under the Copyright Act. By virtue of its liberal lending regulations and the staff's pioneer spirit the new library soon gained a great number of readers all over the country. In several rounds – most vehemently in

the twenties – Statsbiblioteket's purpose and its place within the entire scheme of Danish libraries was debated. Chief Librarian Vilhelm Grundtvig (1866–1950) fought together with his successor Emanuel Sejr and others against colleagues from Copenhagen, who did not – or would not – see a future as university library for the provincial library at Aarhus. The future belonged to Grundtvig's and Sejr's point of view. During Sejr's term of office as Chief Librarian (1936–57) shortage of space presented such insurmountable difficulties that only a programme involving a new building could solve them. One »lifted up the eyes to the hills«.

The development of Statsbiblioteket 1952–77 (pp. 48–136). Chief Librarian Karl V. Thomsen writes about the latest 25 years in the history of the State and University Library, and in doing so characterizes the Chief Librarians Emanuel Sejr and Ib Magnussen (1924–1972). During his period of office Magnussen pursued and carried out Sejr's plans for the new buildings in connection with the University. The new library began to be used in 1962 and was officially inaugurated in 1963. The removal of about 700.000 volumes was effected in such a manner that the books were inaccessible to lending only during the short period they actually spent on the removal vans. In 1964 the materials of the State Newspaper Collection were also transferred to Statsbiblioteket's new building. Ib Magnussen's period was characterized by the swift growth of library grants and staff. The present departmental structure was determined in the years 1958–65. The following seven departments are under the leadership of their various senior librarians: Administration, Acquisitions, Cata-

loguing, Classification, Periodicals, Reader Services, and Publications. Karl V. Thomsen's chapter closes with a description of the development within these seven departments and in the field of automation and documentation.

Figures pertaining to lending activities (pp. 137–150). Research Librarian Niels Christian Nielsen gives an account of point investigations into the books lent by Statsbiblioteket, carried out during the last twenty years. Thus comparison has been made between books lent within and outside the Aarhus area in 1960 and 1970, distributed according to subject, language, and year of publication. With books lent within the Aarhus area the distribution according to categories of readers was also recorded, and correspondingly the distribution of books to borrowing libraries outside the Aarhus area was noted. As Statsbiblioteket is a universal library the tendencies of books lent reflect changes in the society which the State and University Library sees it as its concern to serve.

Brief facts relating to building history (pp. 151–163). The architect of the University of Aarhus and Statsbiblioteket, Royal Surveyor of Buildings C. F. Møller, examines the course of events from the first extension plans in the twenties up to the building in the University Park where Statsbiblioteket's building now forms the architectonically natural conclusion of the University's section along Ringgaden. C. F. Møller's contribution closes with an intimation of the manner in which a by this time most necessary extension of the Library might be carried into effect.

Building the new Library and moving the old one (pp. 164–180). Professor Niels Åge Nielsen, Nordic Institute, University of Aarhus, was employed by Statsbiblioteket 1953–66, from 1961 as leader of the Administration Department. He vividly describes working conditions in the old Library, and with a wealth of distinctly remembered detail tells of the planning of the new library building, a sector which together with that of organizing the removal became his special field of activity for a number of years.

Statsbiblioteket and Media Research (pp. 181–198). Professor H. P. Clausen, Institute of Political Science, University of Aarhus, writes about Statsbiblioteket's special relationship with mass media research, a relationship established among other factors by virtue of the State Newspaper Collection being located here. He also considers in more general terms the relations of a university library with its users, and stresses Statsbiblioteket's achievement as regards the microfilming of Danish newspapers. H. P. Clausen finally gives an account of NORDICOM (Nordic documentary center for mass communication research) which is in process of construction with Statsbiblioteket as the focus of co-ordination of Scandinavian co-operation. NORDICOM has grown up parallel with, and partially inspired by, UNESCO's efforts to build up an international network of such documentary centres.

Pictures from an environment favourable to studies (pp. 199–204). Vagn Jørgensen, M. A., who has frequented Statsbiblioteket for the last decade, first as a student and later as a graduate, gives a personal impression of the reading room environment. He also has an affectionately ironical word for other tradition-steeped aspects of library activity, on the principle of chastening whom one loves.

Exhibition pieces (pp. 205–220). Ejgil Søholm, leader of the department under whose management exhibitions are arranged today, briefly outlines the historical chain of events since the National Exhibition in 1909 when Statsbiblioteket scored an unsurpassed success with the »Small-town Public Library«. Room for exhibitions soon grew too restricted inside the walls of the old Library, but during the last ten years a tradition within this field has again been built up. As a more entertaining diversion of this publication a couple of feature articles with their basis in exhibitions at Statsbiblioteket in, respectively, 1974 (local press) and 1975 (broadcasting humour) have been reprinted.

Statsbiblioteket's classified catalogue (221–239). In his account Senior Librarian Erik Buus treats Statsbiblioteket's classification system as elaborated by

his predecessor F. M. Bendtsen (1886–1972). The classified catalogue is based on the material of the descriptive catalogue. Each bibliographical unit is only represented once within the system. The catalogue is a secondary instrument, which together with the other bibliographies forms part of the documentary service of the Reader Services Department. Documentation in the sense of utilization of the collected literary material in a concrete instance of research is often best rendered by means of the actual bibliographical references of research literature. The classified catalogue is therefore constructed as a practical library catalogue with the object of reaching inner consistency. It analyses subjects independently of the traditional branches

of knowledge. It is based on the following elements (in order of priority): subject – subject in local relation – subject in temporary relation. To this must be added, as occasion requires, secondary literature: the bibliography of the subject, research history, personal history, i.e. the history of the *discipline*. In other words, the subject in the most concrete form possible is the primarily constituent factor. – Outside the subject catalogue here mentioned, fiction, and by analogy older »philological« texts (Greek, Latin, Norse, etc.), are classified in special catalogues. The affinity (and the collision) between this classifying treatment of texts and descriptive cataloguing is referred to.

Some figures for the financial year 1975–76

Area: About 18.750 sq. meters
 Staff: 248
 Annual expenditure: 27.697.895 Dkr.
     Book fund   5.250.253 Dkr.
 Accessions: 68.266 volumes
     (incl. are 26.052 Danish volumes received under the Copyright Act)
 Book stock: 1.313.970 volumes
 Periodicals: 11.716 foreign titles are currently received.

Issues: Within the Aarhus area 161.211 volumes
     Outside the Aarhus area 129.044 volumes
     Total   290.255 volumes
 Xerox copies and photocopies: 159.959
 Reference collection:
     Reading Rooms   40.837 volumes
     Catalogue Hall   13.890 volumes

Departmental libraries at the University, the hospitals etc.
 Purchase of books
 through Statsbiblioteket: 2.235.965 Dkr.
 Nearly 5.700 periodicals are subscribed to through Statsbiblioteket.

Register

Registret omfatter alle *personnavne*; dog er medarbejderfortegnelsen (s. 241–44) og det engelske resumé (s. 245–47) ikke indekseret, og fra kapitlet om den systematiske katalog (s. 221–39) er eksemplertitlernes forfatternavne ikke medtaget. Navnene vil normalt være optaget i den form, hvorunder de optræder i bogen; således kan der forekomme dobbeltplacering af medarbejdere, som har ændret efternavn. Dobbeltnavne er alfabetiseret efter det karakteristiske eller normalt brugte mellemnavn, selv om der ikke forekommer bindestreg. *Stjerne* i forbindelse med sidetal henviser til billedgengivelse. Registret indeholder desuden henvisninger til alle bibliotekets *afdelinger* og en del sektioner samt i et vist omfang også til institutioner m.v. og særligt vigtige begreber (fx »pligtaflevering« og »overcentralvirksomhed«). Aktiviteter, som i dag foregår i en given afdelings regie, er i registret samlet under den pågældende afdelings nuværende navn, medmindre de kan henføres til en registreret særsektion. Således må generelle omtaler af udlånsvirksomhed søges under Publikumsafdelingen, mens der er særligt opslag på fx Katalogsal, Læsesal og Fjernlån.

- Accessionsafdelingen 62, 63, 100, 104–09
Adam (flyttefirma) 67°
Adler, Ada 82
Administrationsafdelingen 63, 94–99
Afdelingsstruktur 60–65
Aflytningsrum 78, 174°, 175, 208
Afzelius, Tonny 57°
Ahlers, Inger 57°
Ahlers Møller, Bente 125
Albeck, Gustav 44, 48
Albeck, Victor 13°, 36°, 111
Alexandrine, Prinsesse 25°
Allerslev Jensen, E. 77
Alvedo, Joachim 134
Andersen, Birthe 51
Andersen, Erland 50, 57°, 167
Andersen, H. C. 206, 218
Andersen, Johannes 51, 57°, 105°, 166, 239
Andersen, J. Oskar 108
Andersen, Lasse 63, 67, 94, 101, 103, 127, 130, 175°, 176, 187, 208
Andersen, Lis 59
Andersen, Mogens 160
Andersen, Valdemar 31
Andersen, Vilh. 29
Appel, Ingrid 57°, 94, 96
Arboe Rasmussen, N. P. 82
»Arkivet« 69, 106
Asmussen, A. F. 18
Avis-Kronik-Samlingen 41, 130
- Bach, H. 77
Bang, Herman 17, 19
Bardenfleth, V. 16, 18, 23
- Barr, Kaj 82
Bech, Laura 57°
Beethoven 205
Bellow, Saul 207
Bendtsen, F. M. 30, 33°, 43°, 44, 47, 113, 114, 115, 117, 206, 235, 238, 239
Bibliografi- og publikationsafdelingen 64, 131, 207–09
Bibliotekernes Oplysningskontor 124, 125
Biblioteksnyt fra Bispetofte 52, 53, 54, 92°, 94
Biblioteksorientering 78, 104, 124
Bibliotekstilsynet 33, 85, 125
Birkelund, Palle 51, 77, 86, 136, 156, 170
Birket Smith, S. 15, 21
Birnbäum, David 159
Blicher, St. St. 40°, 206
Bogbinderi 169, 175, 208
Bogholderi 94–95
Bojesen, Bo 53
Bomholt, Julius 72, 73, 74, 77, 195
Borgbjerg, Fr. J. 216, 218
Borup Hansen, Erling 89, 112, 121, 175°
Bosma, Rixt 110
Bossus, Matthaëus 81
Bramsnes, C. V. 217
Brandes, Georg 20, 21, 205, 207
Bredsted, Åge 77
Breidahl, A. 216
Bruun, Chr. 9, 14°, 15, 19, 23
Bruun og Sørensen (A/S) 176
Brøgger, Elka 57°, 61°
Brøndsted, Henning 52
Buus, Erik 47, 57°, 113, 114°, 221–39
Bønding, Egon 51, 96
Bønløkke, C. C. 18
- Cahill, Edith 50
Carlsen, Henry 218
Carlsen, Søren 94
Carstens, Hans Boy 71
Carstensen, Ebba 160
Carstensen, Svend 218°
Cartens, N. M. C. 57°
Christensen, Arthur 20
Christensen, Bent 83, 136
Christensen, J. C. 18, 21, 22, 23, 24, 25°, 47
Christensen, Karl Ernst 57°, 117
Christian, Prins 25°
Christiansen, Chr. 37
Christiansen, John 91
Christiansen, Jytte 57°
Christiansen, Marius 57°
Christoffersen, Aage S. 57°
Clausen, H. P. 181–98, 183°
Clausen, Leslie 57°
Clercq, P. de 34
- Dahl, Svend 34, 35, 36, 37, 47
DANDOK 129
Danmarks Biblioteksskole 70, 80, 81, 88, 91, 125
Danmarks Journalisthøjskole 188
Danske afdeling 106, 169
De danske Mejeriers Fællesrepræsentation 7
Den danske Provinsbank 7
Dante 205
Daugaard, P. 136
Dich, Jørgen S. 116
Diderichsen, Paul 82
Drachmann, A. G. 117
Dybdahl, Vagn 58
Dyhr, J. 215
Døssing, Thomas 17, 26, 27, 28°, 47

- Ebbesen, Emil 32
 Edb-hovedudvalget 92, 98, 99
 Edb-kontoret 97, 112
 Edvardsen, Viggo A. 96
 Egede Christensen, Tagea 33°, 164
 Elmqvist, H. F. 215
 Emsig 114–15
 Enemark, Poul 57°, 105°, 235
 Engberg, Margaret 57°
 Engelstoft, Povl 20
 Erhvervsarkivet 72, 75°, 76°
 Erichsen, J. P. 134
 Eriksen, Holger 187°
 Erslev, Kr. 21
- Fabricius-Møller, J. 116
 »Feddensen, stanioklipper« 46
 Fisker, M. A. 25
 Fjernlånet 124, 200
 Flandrup, Aage 81, 82
 Fog, Emil 10, 11°, 12°, 26, 29, 205
 Folkebibliotekernes Depotbibliotek
 109, 125, 131
 Forskerrum 77, 155, 169, 203
 Forskningsbibliotekernes Fællesråd
 100, 113, 189
 Fotografisk atelier 175°, 176, 208
 Franciscus dictus Plato de Benedictis
 81
 Frandsen, Ernst 116
 Freltoft, Lilian 57°
 Frifelt, Karen 57°, 107
 Frisch, Hartvig 82
 FuV 97, 130
- Galle Jensen, Torben 48
 Gandrup, Richardt 206
 Geiger, Theodor 116
 Giese, Erik 50, 57°, 105°, 115
 Gimsing, Th. 51, 72, 74
 Gjellerup, Karl 108
 Glistrup, Jørgen Bro 125
 Goos, C. 14, 23, 24
 Grandsgaard-Christensen, Emma 129
 Griffenfeld 58
 Grindstedværket A/S 7
 Groth Clausen, Per 107
 Grotkjær, Karen 50, 57°, 96
 Grundtvig, Elisabeth 116
 Grundtvig, N. F. S. 46°
 Grundtvig, Stener 116
 Grundtvig, Vilh. 10, 11°, 26, 28, 29,
 30°, 31, 32°, 33°, 34, 37, 38, 44, 46,
 47, 51, 52, 104, 116, 119, 131, 205
 Gude, Ludvig 108
- Hadenius, Stig 192, 193
 Hallberg, S. 49
 Hammerschmidt Foto 70, 109, 115,
 152, 155, 156, 159, 163, 200
 Hammershaimb, Ida 57°, 116, 117,
 172
 Hannestad, Knud 57°, 116, 165
 Hansen, Gerda 94
 Hansen, I. A. 216
 Hansen, Jens E. 199, 207
 Hansen, Kirsten 138
 Hansen, Oskar 105°, 110
 Hansen, Robert L. 49, 52, 57, 58
 Hansen, Wilh. (musikforlag) 40, 106
 Hansen Reistrup, K. 11, 24
 Harder Rasmussen, J. 51
 Haugsted, Ejler 29, 33°, 44
 Hecht-Pedersen, E. 170, 176
 Hedlund Rasmussen, Lis 68°
 Hegermann-Lindencrone, Kai 38
 Heiberg, Johan Ludvig 214
 Heilmann, Ingeborg 50, 57°
 Heilmann, Pauline 57°, 106
 Henriksen, Zenia 168°
 Henri-Petersen, Inge 57°
 Hermansen, Christen 109
 Hermansen, Gustav 165
 Hjelmsov, Louis 82
 Hjort, Grethe 116
 Hoffmeyer, Julius 10, 15, 18°, 19, 20,
 21, 22, 23, 24, 25°, 26, 29, 47, 115
 Hoffmeyer, Skat 206
 Holberg, Ludvig 207
 Holck, J. 77
 Holm, Emil 209, 216–17°, 218°, 219°,
 220
 Holm, Hans J. 22
 Holm Rasmussen, Tove 117
 Holstein-Rathlou, Viggo J. v. 33°
 Houmann, Børge 206
 Hovald Jensen, Poul 130
 Hovedkartoteket 91, 110–13, 172,
 178–79
 Hovgaard Jacobsen, Chr. 57°
 Hupfeld, Preben 183
 Hvass, Ellen 57°, 116, 165, 172
 Hvenegaard Lassen, H. 32, 36
 Hvidberg, Flemming 49
 Hvid Christensen, Ingeborg 57°
 Häuser-Hansen, T. 51
 Høeg, Carsten 82, 87
 Håndskriftsamlingen 115–16, 208
- Illum, Knud 49
 Ingerslev, Mette 57°
- Institut for Presseforskning 188, 189,
 192
 Interne meddelelser 93°, 94
 Interurbanudvalget 122, 125, 126
 IoD-tjenester 127–29
 Irving, Washington 204
 Isbak, P. H. 50, 57°, 66, 67, 170, 177
- Jacobsen, Børge 176
 Jakobsen, Anders 78°, 79
 Jensen, Anna Margrethe 57°
 Jensen, Bernhardt 187°
 Jensen, Chr. Hermann 136
 Jensen, F. E. 219°
 Jensen, Jacob 12
 Jensen, Jens Karl 57°
 Jensen, Johs. V. 116, 207
 Jensen, Mogens 51
 Jensen, Thit 45
 Jensenius, Herluf 217, 219
 Jepsesen, Knud 107
 Jespersen (Kaptajn) 217
 Jespersen, Otto 29
 Jessen, Cathrine 50, 57°
 Jessen, Franz von 17, 20
 Johansen, Anna 50, 57°
 Johansen, Frits 116
 Jorck, Emma 7
 Jorck, George 7
 Jord- og Betonarbejdernes Cooperative
 Forretning 155, 157
 Jørgensen, Jørgen 51, 52, 126
 Jørgensen, Vagn 199–204, 199°
- Kampmann, Hack 22°, 23, 41, 70, 72
 Kantinen 77, 160
 Kaper, Ernst 218
 Kingo, Thomas 206
 Katalogiseringsafdelingen 10, 28, 29,
 62, 63, 100, 101, 105, 110–13, 221–22,
 237–38
 Katalogsalen 109°, 115, 124, 172, 179,
 199–200
 Key, Ellen 116
 Kier, Chr. 14
 Kier, Vilhelm 7
 Kierkegaard, Søren 21, 45
 Kisbye, Torben 170
 Kjærgaard, Helge 57°, 105°, 167
 Københavns Handelsbank A/S 7
 Klausen, Steen 174°
 Knudsen, Ingrid 57°, 179
 Knudsen, Nico 50, 57°, 167
 Knudsen, Valborg 57°
 Koch, Ole 125
 Koktvedgaard, Mogens 195

- Det kgl. Bibliotek 9, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 26, 28, 29, 35, 42, 52, 73, 76, 79, 83, 85, 87, 96, 106, 107, 109, 117
- Kopernikus 207
- Korch, Morten 45
- Kort- og billedsamlingen 115, 208
- Kraft, Tenna 218
- Krag, Elinor (Lotte) 170, 179
- Kragh, Ebba 50, 169
- Krebs, A. C. 37
- Kruuse, Jens 47
- Kukriniksy 206
- Kulturministeriet 7, 77, 96, 100, 123, 163
- Kultusministeriet 9, 14–15, 20
- Kvindehistorisk Samling 129–30, 135, 207
- København(ske synspunkter) 9, 14, 15, 17, 19, 20, 31–35, 52, 70, 86, 181
- Kaae, Minna 57°
- Kaarsted, Tage 179
- la Cour, Poul 72
- la Cour, Tage 204
- Lange, H. O. 14, 17, 21, 23°, 25°, 31, 32, 52
- Larsen, Birthe 59
- Larsen, Carla 95°
- Larsen, Otto 38, 41, 57°, 62°, 96, 105°, 122, 131, 136
- Larsen, Aase 57°
- Laursen Vig, Morten 58, 61°, 71, 122, 137, 179
- Leidenerbind 29, 114–15°, 200
- Lerche, C. 216, 219
- Lock-Hansen (firma) 157
- Lohman, Joh. Bapt. 108
- Lund, Inga 50, 57°
- Lund, Søren 46, 178
- Lund Clausen, Judith 110, 130
- Lund Hansen, H. 108
- Lunn, C. D. O. 179
- Luther 205
- Læsesalen 11°, 24, 25°, 26, 40, 72, 73, 77, 78, 121, 123, 124–25, 154°, 159, 164, 165, 174–75, 179, 201°, 202–03, 204
- Madsen, Lissy 57°
- Magnussen, Claus 83, 94, 137
- Magnussen, Ib 51, 58, 59°, 60, 61, 62, 64, 65, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78–89, 84°, 92, 94, 96, 99, 104, 105°, 107, 121, 131, 133, 136, 137, 156, 159, 167, 169, 170, 172, 174, 175, 176, 178, 180, 206
- Mao 207
- Mark, Niels 96
- Martensen, H.L. 108
- Martinsen, Jytte 57°
- Matabele 45, 216
- Mathiassen, Finn 57°
- Media-Forsk 189, 190, 194
- MEDLINE/MEDLARS 128–29
- Melsgaard, J. 50
- Melsgaard, Karen 50
- Meyer-Heiselberg, R. 66, 69
- Mikkelsen, Lotte 138
- Minerva Mikrofilm ApS 97, 186
- Monsrud, Aase 94
- Muchitsch, Asger 72, 75, 76, 96, 111, 116, 128
- Munck, Johs. 116
- Munthe, Wilh. 49
- Musiksamlingen 67, 106–07, 206
- Myers, Russel 202
- Müller, Ludvig 14
- Møgelgaard, Ludvig 21
- Møller, C. F. 22, 51, 66, 74, 75, 90, 151–63, 169, 174, 176, 178, 201°
- Møller, Poul 127°
- Møller, Valdemar 216, 217, 219
- Møller Nielsen, Hanne 71, 105°
- Mørk-Hansen, Svend 20, 21°, 25°, 29
- Nexø, Martin Andersen 206°
- Nielsen, Carl 217
- Nielsen, Frederik 20, 25°, 29
- Nielsen, Lauritz 34, 47
- Nielsen, Lotte 4
- Nielsen, Morten 76, 160
- Nielsen, Niels C. 96, 137–50
- Nielsen, Niels Åge 57°, 66, 75, 95, 105°, 110, 156, 164–80, 169°
- Nissen, Bente 57°
- Nissen, Ellen 77
- Nold 52, 135
- NORDDOK 128
- NORDICOM 134, 135, 190–94
- Norman, E. 199
- Normann, P. Chr. 27
- Nyborg Madsen, Chr. 116, 136
- Ny Carlsbergfondet 160
- Nyerup, Rasmus 104
- Nygaard, Bodil 57°, 69, 106
- Nyman, Peder 197
- Nærmagasinet 88, 91
- Nørgård, Harald 95°
- Olesen, Børge 115°
- Otto, Grethe 218
- Overcentralkatalogen 41°, 99°
- Overcentralvirksomhed 9, 15, 17, 18, 26–28, 30, 31–34, 36–38, 41, 47, 51, 52, 62, 65, 73, 76, 123, 125–27, 140–45
- Packness, E. 151
- Paludan-Müller, Fr. 45
- Passer, Dirch 220
- Pedersen, Børge 159, 170, 174, 176, 177
- Pedersen, Edvard 7
- Pedersen, Jørgen 116
- Pedersen, L. Birger 51, 106
- Pedersen, Per Mogens 112°
- Pedersen, Poul 160
- Pedersen, Thomas 57, 160
- Pedersen, Walther 51
- Perch Nielsen, Ole 121°
- Philipsen, M. 40, 206
- Pligtaflevering 9, 14, 15, 16, 21, 22, 29, 31, 34, 38, 47, 96, 105–06, 107, 122, 145, 190, 194–96
- Porotnikoff, Olga 110
- Poulsen, A. S. 108
- Poulsen, Willy 50, 57°
- Publikumsafdelingen 10, 11, 27, 28, 39°, 53°, 60, 61°, 62, 64, 72, 91, 115, 120–25, 137–50, 172
- Quinto 134
- Ranulf, Svend 116
- Rasmussen, Franka 160
- Rasmussen, Poul 48
- Rasmussen, R. Cl. 40
- Ravnholm, Jens 13, 36
- RECAU 99
- Reesen, Emil 219°
- Regenburg, Th. A. J. 18, 20, 115
- Rentoft, Inger 57°
- Reske-Nielsen, E. 107
- Riis Knudsen (atelier) 32
- Rode, Ove 216
- Rohde, Henning 77
- Rosleff, Flemming 127°
- Rossel, Lily 57°
- Ruben Andersen, Inger 57°
- Ruge, Morten 57°
- Rørdam, Valdemar 20
- Samarbejdsudvalget 91–94, 105
- Sass, Else Kai 165
- Scheel-Thomsen, Annette 94, 107
- Scheldt, Aksel 57°
- Schierbeck, Poul 217
- Schmid, Ign. 108

- Schmidt, August F. 48
 Schmidt, Ivar 219
 Schmidt, Kirsten 57°
 Schmidt, O. F. H. 57°
 Schmidt-Phiseldeck, Kay 33°, 37°, 47, 136, 206
 Schou, Bent 176
 Schröder, Ludvig 15, 17
 Schröder, Ove (A/S) 157, 176, 177°
 Schwalbe, Ole 77, 160
 Seedorff, Hans Hartvig 43
 Sejr, Emanuel 9-13, 9°, 10, 12°, 14, 17, 21, 28, 33°, 34, 35, 37, 38°, 41, 42, 46, 47, 49, 51-58, 55°, 57°, 59, 64, 65, 66, 71, 72, 74, 85, 104, 116, 131, 136, 151, 155, 156, 164, 165, 167, 169, 174, 178, 210, 215
 Sekretariat 58-59, 94-95
 SFU 92, 105
 Sibbern, F. C. 10, 11
 SIP 107, 135
 Skafte Jensen, Minna 88, 136
 Skovgaard, Britta 130°
 Skytte, Aage 172, 173, 176
 Smidt, Kirsten 57°, 166°
 Sondrup, J. 40, 206
 Sparekassen sds Midtjylland 7
 Sparre-Petersen, Esther 179
 Statens Avissamling 29, 42, 49, 66, 69, 70, 77, 78°, 79, 91, 96°, 133, 163, 169, 175-76, 179, 186, 196, 207, 209
 Statens Bogsamlingskomité 17, 28
 Statens Kunstfond 76, 77, 160
 Stauning, Th. 207
 Steenberg, Andreas Schack 17, 18
 Stefani, Lotte 170
 Stenderup, Vibeke 110
 Stenkilde, Helge 125
 Stensgård, Erling 10, 20°, 23, 24, 26, 28, 29, 30°, 33°, 43, 44, 47, 71, 72, 77, 107, 115, 117, 205
 Stockmarr, Johanne 218
 Storm Petersen, Robert 217
 Struensee 207
 Strøm, Gudrun 50, 57°, 104, 169
 Stub-Jørgensen, Chr. 43, 44, 45°, 46, 47, 48, 50, 57°, 58, 62, 73, 104, 105°, 106, 110, 178, 179, 216
 Studiekredscentralen 41, 131, 136
 Styhr, C. H. 23
 Systematisk afdeling 10, 29, 30, 43, 64, 106, 113-16, 221-39
 Søborg, Margaret 245-47
 Søgaard, Helge 58, 116
 Søholm, Ejgil 14-47, 79, 80, 94, 95, 131, 136, 205-20
 Søndergaard Nielsen, Eva 57°
 Sørensen, Inge 57°, 61°
 Sørensen, Jytte 57°, 61°
 Tegner, I. W. 15
 Terp, Anna Marie 122, 125, 130°
 Therkildsen, Kirsten 57°
 Thomsen, Karl V. 48-136, 57°, 79, 80, 90°, 121°, 136, 180, 195°
 Thaastrup-Leth, Ida 51
 Tidsskriftafdelingen 42, 49, 64, 66-70, 68°, 96, 116-20, 170, 172, 177
 Tidsskriftlæsekredse 31, 116, 119-20, 123
 Titan (firma) 173
 Tofte, Axel 53
 Topsøe-Jensen, Helge 106, 107
 Tougaard Larsen, Johs. 57°, 106, 107
 Trykkeri 110, 206, 208
 Trykte katalogkort 101, 110-13
 Tveterås, Harald L. 77
 Tønnesen, Jørn 195
 Tørsleff, Hans 19°, 20, 29
 Ulrich, Lene 57°
 Underjordiske magasin 90, 91, 101, 103, 163
 Undervisningsministeriet 31, 36, 37, 38, 42, 49, 51, 58, 100, 102, 155, 158
 Vahl, Jens 20, 82, 115
 Wegener, C. F. 15°, 18, 20, 115
 Wegener, C. J. 82
 Vælde, van de 44, 53
 Venge, Børge 50, 61, 68, 87, 170
 Vermehren, F. 15
 Werner, Børge 176
 Vestergaard, F. 15
 Wied, H. (firma) 158
 Wieth-Knudsen, K. 136
 Vikjær Andersen, Eva 105°, 118, 136
 Vikjær Andersen, J. 92, 105, 136
 Winkel, Erling 44, 48, 107, 136
 Voeler, Jørgen 116
 Woetman Christoffersen, Peter 136
 Vorstius, Joris 116
 Würtz, Eina 57°
 Wågner, Elin 116
 Vøhtz, Agnete 76
 Oehlschläger, Adam 213
 Ølsgaard, Jens 17
 Aarestrup, Emil 218
 Aarhus Folkebibliotek (Århus kommunes biblioteker) 10°, 11, 40, 145
 Aarhus Universitet 11, 12, 13, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 47, 49, 51, 52, 53, 56, 59, 61, 64, 65, 73, 75, 76, 78, 85, 99-104, 108, 109, 116, 121, 122, 123, 124, 128, 133, 140, 145-50, 151, 155, 156, 163, 165, 187, 204
 Aarslev Christensen, Henry 90, 92, 169, 208°
 Aaskov Jensen, Børge 68°, 170
 Aastrup, Klaus 81

STATSBIBLIOTEKETS PUBLIKATIONER

Udvalg af nyere udenlandsk litteratur indgået i Statsbiblioteket (Overcentralkatalogen).

Oplag dækkende 1941 ff. haves bortset fra 1958 og 1960. Priserne er henholdsvis kr. 2,30 (1941–65), kr. 5,75 (1966–68), kr. 11,50 (1969), kr. 16,50 (1970), kr. 20,70 (1971), kr. 34,50 (1972–73) og kr. 40,25 (1974–76) pr. bind.

Fortegnelse over medicinsk litteratur i Århus. Bd. 24: 1975.

Oplag dækkende 1961 ff. haves. Priserne er henholdsvis kr. 2,30 (1961–65), kr. 5,75 (1966–69), kr. 11,50 (1970–71), kr. 20,70 (1972) og kr. 23,00 (1973–74) pr. bind.

Fra Bispetofte til Bjerget. Statsbiblioteket 1902–77. 1977.

252 sider. Rigt illustreret. Kr. 64,40 indb.

Dansk Musik. Katalog over Statsbibliotekets samling af trykte musikaler.

1977. 340 sider. Kr. 91,10.

Musikaler. Udenlandsk musik. 2. udg. Bd. 1–4. 1951–70.

1: Samlingsværker og musik for eet instrument. 1951. 330 sider. Kr. 5,75.

2: Kammermusik og orkestermusik. 1955. 405 sider. Kr. 5,75.

3: Vokalmusik. Dramatisk musik. Folkemusik. 1957. 539 sider. Kr. 5,75.

4: Supplerer og komponistregister. 1970. 322 sider. Kr. 23,00.

Fortegnelse over musikplader. Klassisk musik og folkemusik. 2. udgave. 1973.

290 sider. Kr. 17,25.

Fortegnelse over taleplader. Litteratur-, dokumentar- og sprogplader. 2. udgave. 1973. 85 sider. Kr. 5,75.

Indeks til danske periodiske musikpublikationer 1795–1841. 1975. 133 sider.

Kr. 34,50.

Nygræsk litteratur. 1966. 83 sider. Kr. 2,30.

Litteratur på finsk. 1971. 65 sider. Kr. 5,75.

Ti tusind titler. FuV-grundkatalog. 1968. 155 sider. Kr. 4,60. Nyere skønlitterær prosa i Folkebibliotekernes udenlandske Vandreboagsamling.

FuV SUPPLEMENT 1968/72. 53 sider. Gratis.

FuV SUPPLEMENT 1972/76. 41 sider. Gratis.

Ovennævnte publikationer kan rekvireres fra Bib/pub-afdelingen, Statsbiblioteket, Universitetsparken, 8000 Århus C. De fremsendes portofrit med regning. Alle priser indbefatter moms. Ved personlig henvendelse kan publikationerne købes i bibliotekets garderobe.

